

A. SIIVAS

Valguse
VAR-
JUD

A. SIIVAS
VALGUSE VARJUD

A. SIIVAS

VALGUSE
VARJUD

1959

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN

Kaane kujundanud

R. Pangsepp

21

Tartu Riikliku Oikeedi
Raamatukogu

44932

VANA OKTOOBRISÖDUR

1.

Suure maja tagaõues, pika ja viltuvajunud kuurilobudiku otsas kükitab palgijuppidest kokku passitatud osmik, endine vihusaun. Lesk majaperenaine laskis selle ehitada, kui arst talle raviks nõgesehautisi ja higistamist kirjutas. Sauna ei kasutata enam ammu, kuid ka kolikambriks pole kokkuhoidlik perenaine seda muutnud. Onni plekist korsten suitseb nüüdki. Sees kopsitakse ja vahel on sekka kuulda tumedat kõhatamist. Kui hämardub, hakkab kitsast aknast paistma lambitule kollane silm.

Siin elab Mihkel Laas, kingsepp. Praegu on ta kõikeunustavas tööhoos. Nihutanud enda lambile lähemale, libistab ta peopesaga üle saapa kotsakumeruse ning pahandab: «Irvitad, sinder!... Pigi sulle hammaste vahele!» Minemavisatud jalanõude küljest võetud nahatükkidega parandamine on rist. Leotad küll, aga ikka on nad kõvad ega taha kuidagi ligi minna.

Mihkli ainus eluruum on tagasihoidlik. Sauna vihtlemislava on ka praegu omal kohal ja täidab suurepäraselt voodi ülesannet. Katel on pliidist välja võetud ja suurt auku katab paks raudplekk, mille keskele on raiutud väiksem avaus. Sellel asub, nagu Mihkel ise ütleb, «vapper pajake», mis täidab keedukunsti mitmesuguseid ülesandeid. Mihkli madal laud on üle kuhjatud tööriistade ja nahaservadega. Ise istub ta ühel taburetil, teisel pool lauda on teine samasugune. Kui lisada, et lava all kastides asub korteriperemehe materjaliladu, toiduainete panipaik ja ämber veega, siis pole tõesti midagi olulist vahele jäänud.

Kontsaplekkidega lõpetanud, tunnistab Mihkel tanksaapaid hindavalt: «Kevadine aeg... Kas õige tõkaviga üle tõmmata? Meomal tuju kohe teine, kui jalg kuiv...»

Pool saabast on hüva määrdega juba koos, kui uksele kannatamatult klopitakse. Ja samas nõuab kärsitu poisihääl: «Tee juba lahti!»

«Kallest poiss! Mis tuli siis teda taga ajab? Ega viimaks Pahla vanaeit poissi nuhelnud?...» Mihkel küünitab käe välja ja avab haagi, ilma et oleks kohalt tõusnud.

Kalle topib Mihklile kätte ajalehepaberisse keeratud pakikese. Ta on endaga rahul ja kõneleb nagu täismees: «Meie uus kaasüüriline saadab sulle tööd!» Poiss jälgib ärevalt, kuidas Mihkel paki lahti harutab. Ta on oma aastate kohta liigagi pikk ja paistab seetõttu kleenuke ning kuivetanud. Seda muljet süvendavad veelgi valge näonahk ja heledad juuksekiharad. Teistele tundus ta algul memmepojana, kes igast nükkest pirisema pistab. Kuid ümbruskonna temaealised veendusid varsti, et parem on Kalle rusikapiirkonnast aukartlikku kaugusse hoiduda.

Mihkli käes on mitmevärvilise mustriga seemisnahast kingad. Ainult kontsad on veidi kulunud ning ühel on tallas sendisuurune auk.

«Eks ole toredad?...» Kalle on uhke, nagu oleks need kingad ise valmistanud.

«Kunstitöö!» noogutab Mihkel. «Nii õrnakesed minu töökotta küll hästi ei passi. Oleksid pidanud seda ise taipama!».

Seda oli Kalle kartnud.

«Hakkad nüüd ka peenemat ja... kallimat tööd tegema! Sul on ainult kotad, paikad vanade nahatükkidega. Kes selle eest õiget hinda maksab! Muretsen sulle ise kallimat tööd... Ja hakkad uue nahaga parandama!...»

Mihkel keerab lambitahti kõrgemale ning vahib üksisilmi võbisevat leeki. Nüüd, kus tuli heledam, tundub kingsepp veelgi vanemana. Hallid on habemetüükad, hallid on kulmud ja juuksed. Kogu nägu katab kortsude tihe võrk.

«Kes sulle selle mõtte pähe pistis? ...»

«Kah asi! ... Mis siin veel...» Poisi valgele näonahale tekib õrn puna ning ta vaatab Mihklit vaikse imestusega. Kalle ei tea, kas Mihklil selle vammuse all muud on või ei ole. Majarahvas ju räägib: «Kerjus! Pole teisel särkigi seljas!» Ja ütlevad veel, et «niisugust santide kingseppa pole enne nähtud».

«Mis siis saab, kui need pitsikesed, mis sa töid, äkki ära lõhun...» Mihkel võtab aknalaualt oma lühikese varrega piibutobi ja täidab selle sõmera tubakaga.

«Sa ju oskad ja ... saad rikkamaks! Kas või natukene rikkamaks! ...»

Mihkel süütab piibu, tõmbab mõned mahvid ja läksatab. «Olen ma oma vaesuse üle sulle kunagi kaevanud? ...» Mihkel pilgutab Kallele silma ja naerab hääletult kulme vöbistades: «Aga võib-olla olen rikkam kui kõik need suure maja elanikud ühtekokku?»

Kalle silmitseb hämarat sauna. «Sa teed nalja! ...» Ta takerdub ja otsib vastuseks mõjuvamaid sõnu. Kuid samas pöörduvad mõlemate pilgud uksele. Koputatakse! Neli kiiret koputust, väike vaheaeg ja jälle neli koputust.

«Mõni oma kottadega!» Kalle on valmis ust avama, kuid Mihkel jõudis ette ning avab ise. Seal kraabib keegi uksekünnisel jalgu ning pahandab kuidagi lõbusalt:

«On aga pori! Siia kuluks koorem kruusa ära!» Alles siis, kui uks kinni, lausub ta ringi vaadates: «Tervitusi majarahvale!»

«Istu... istuge! Mis majarahvas siin!...» Mihkel nihutab külalisele tabureti: «Mina ja väike sõber Kalle olemegi!»

«Tean... Oleme ju kohanud,» noogutab külaline.

Kalle teab kundet väga hästi. Liigub nagu vari. Tuleb ikka hilja õhtul. Hiljuti tõi ta parandada pruunid kingad. Imelik kunde... Tuleb sellel aga palju ringi käia, et saapad nii ruttu kuluvad. Ja ühest jalast ta veel lonkab. Natuke küll, aga ikkagi!... Ei, pruunid kingad olid peaaegu terved. Mihklil polnud seal midagi parandada...

Külaline võtab põuest ajalehtedesse mässitud pakikese ja paneb lauale:

«Tulin töö järele ja tõin uut. Need siin on kerge värk... tuhvliid.»

Paistab, et Mihkel töö ega kunde vastu enam mingit huvi ei tunne. Ta kergitab pajakaant ning pöördub asjalikult Kalle poole: «Keedame üks tubli laar kohvi, mis? Too õige pang vett!»

Kalle ei tahaks Mihklit selle võõraga kuidagi kahekesi jätta. Südames on uudishimu. Kuid vastu ajada ka ei kõlba. Kalle võtab viivitades pange ning väljub. Ta tahab aknast sisse piiluda, aga pettub. Kunas see Mihkel akna kinni katta jõudis? Kalle seisatab hetkeks ukse taga. Sees kobistatakse, tõstetakse midagi, kostavad mõned summutatud sõnad.

«Mis asju nad ajavad?» Kalle ruttab otsejoones läbi porilompide kaevule. Sõber Mihkel pole mulle sellest imelikust kundest veel sõnagi rääkinud. Teistest on, aga sellest ei ole. See kunde pole niisugune nagu teised, on korralikult riides, puhas... Ja kuidagi salapärane...

Kui ta veega tagasi jõuab, pole aga võõrast enam jälgegi. Kadunud nagu maa alla. Kalle tõstab pange taburetile ja tõmbub vaikides kõrvale. «Mida siis see tähendab? Kuna ta ometi jõudis?» Aga Mihklil on kõige hariikum nägu.

Nad said Mihkliga tuttavaks juba kolm aastat tagasi, pärast seda, kui perekond Pahlad siia kolisid. Siis oli Kalle palju väiksem ja rumalam. Kõik algas nii imelikult. Mihkel, kott seljas, tuli hooviväravast just siis, kui Kalle kiviga tema elamu aknasse virutas. Tegelikult juhtus see kogemata. Kalle tahtis tabada plekist korstnat, aga käsi vääratas. Kuid see oli juba teine raskekaaluline vemp Mihklile. Mõni päev tagasi oli Kalle sauna korstnasse kopsikutäie vett kallanud. Korsten suitses kõvasti, Kalle ema aga riputas parajasti pesu nõörile ning manas täie suuga Mihkli suitsu. Kui siis Kalle — ise enda leidlikkuse üle uhkust tundes — katuselt maha oli jõudnud, haaras ema ootamatult ta juuksesalgust.

«Sa ju vandusid suitsu!» hädaldas Kalle.

«Mis mina, on iseasi! Ma sulle näitan, sindrinahk, kirstunael niisugune!»

Kallel olid valupisarad silmis ja pole teada, kas talle

ainsatki juuksetutti alles oleks jäänud, kui Mihkel poleks esile kerkinud ja ta ema käest ära päästnud.

«Ennast peaksid tuustima!» hurjutas Mihkel.

Emalaskis Kalle lahti ja hakkas koguni Mihklit siunama. Poiss valas ju korstnasse vett, kuidas siis karistamata jätta!

Seda feist pahandust, akna lõhkumist, polnud küll vaja...

«Nüüd ta mulle enam ei kingi ja ema käest enam päästma ei hakka,» arutas Kalle, kui Mihklit hooviväras nägi. Kuid Mihkel ei vaadanud Kalle poolegi ja kadus vaikides oma sauna. Peagi ilmus ta uuesti nähtavale, tõi kuurist klaasitüki ning hakkas seda augule ette passitama.

Kalle ei tahtnud kuidagi uskuda, et Mihkel selle asja niisama jätab. Mihkel aga viipas talle käega: «Võiksid parem minu sauna minna ja pliidil leiba pöörata!»

«Tahab haneks püüda!» mõtles Kalle ning hüüdis üleolevalt nagu krimpsutades: «Ega ma loll ei ole!»

Kalle rahunes täielikult alles mõne päeva pärast. Purustatud aken jäi tema ja Mihkli teada. Säärast vanameest polnud Kalle oma elus veel kohanud. Kui ta oleks sõimanudki... Aga nüüd!... Mingi jõud tõmbas Kallet ikka rohkem Mihkli poole. Katkise akna ette pandud klaasitükk tuletas talle iga päev tema vempu meelde. Lõpuks ei ostnud ta koolis terve nädala jooksul saia ega teevett ning hoidis kokku iga emalt saadud sendi. Ühel päeval võttis ta sauna aknast mõõdu, tõi Mihklile uue aknaklaasi ja kantsaka kitti ning tähendas kõrvale vaadates:

«Lasksin täpselt lõigata!»

«Kuidas muidu!» nõustus Mihkel. Ta ei imestanud ega kiitnud teda. Võttis kogu asja lihtsalt ja Kallele tundus, nagu oleksid nad varem kokku leppinud, et just nii tuleb talitada. Ka see meeldis Kallele.

Ruut pandi ette ühisel nõul. Sellest päevast saigi alguse nende lahutamatu sõprus. Kalle ema pole tänaseni harjunud oma poja külaskäikudega Mihkli juurde. See aga on muutunud sõpruse veelgi tugevamaks. Pahlad on püüdlikud. Aja jooksul rabelesid nad keldrikorra toapugerikust kahe toa, köögi, esiku ja seina sisse

ehitatud riidekapiga korterisse. Nad peavad jõudma veel palju kaugemale, ja Kallel ei kõlba mingisuguse sandikingsepeaga läbi käia. Kuid ema vastuseisust hoolimata leiab Kalle Mihkli külastamiseks ikka võimalusi. Mida rohkem teda sealtpoolt tagasi hoitakse, seda kindlamaks nende sõprus muutub.

Kalle lõpetab sellel kevadel algkooli kuuenda klassi ning arvab, et taipab elust juba mõndagi. Kuid miks Mihkel tema toodud kingad nii ükskõikselt vastu võttis? Teistele tahab head, aga endast üldse ei hooli. Ise on vaene, aga ütleb, nagu oleks rikas? Majas kõneldatakse, et Mihkel on viimane vusser. Ta ei oskavatki muud kui kottasid lappida. Mihkel aga rääkis temale, et on noorena isegi kindralitele saapaid teinud. Nad ei tea ju üldse, mida Mihkel tõeliselt oskab. Aga küll nad näevad veel! Kalle soovib nii väga, et nad näeksid. Et irvitajatel jääks suu kinni. Et nad Mihklit juba kaugelt tere taksid. Just samuti nagu majaperenaist. Kalle on mõelnud sellest liiga palju ega taha oma kavatsusest loobuda.

Ja Kalle tuleb pliidi juures kohmitseva Mihkli juurde. Tema sõnad on ootamatud ja ägedad:

«Sa näita neile, missugust tööd veel teha võid. Hakka ka uusi saapaid tegema.»

Mihkel tõstab kohvipaja tulelt ja ta piip hakkab jälle pragisema.

«Saan sinust aru,» alustab ta lõpuks. «Aga kotaparandajaid on kah vaja... Kuhu siis need lähevad, kellel varbad väljas ja raha vähe? Kas suure sildiga nurgapealse kingsepa juurde, kes sellidega töötab? Seal on palju kallim!»

Kalle peaaegu ei mõtlegi Mihkli sõnade üle. Ei võta neid vähemalt tõsiselt.

Muidugi, vahel lööb ka Mihklis kingsepauhkus välja, aga silm seletab halvasti, käsi ei kuula sõna, sõrmed on tõntsiks jäänud. Ja need tänased kingad? ... Kuid Kalle pärast tuleks seekord vist püüda, tasapisi nokit-seda. Poiss on asjast nii hullusti sisse võetud ...

Kui Mihkel lõpuks oma nõusoleku oli andnud, hakkas Kalle innuga tulevikuplaane tegema. Samas ilmus ukse

taha Kalle ema ja käratas: «Poiss, jalamaid tupp!» Sammud eemaldusid.

«Nagu ma väljas oleksin,» pomises Kalle ja selgitas: «Isa ja ema riidlevad nüüd iga päev ja mina saan mõlema käest!»

«Riid? See on neil endi rahustamiseks!»

«Ema on vihane, et pole veel jõudu poodi võtta. Nad ei taha väikese vürtspoega jahtima hakata... Üürnik võeti kah sissetuleku pärast...» Kalle kõneles osavõtmalt, peaaegu nagu võõrastest. Ta peab minema, kuid enne tahab ta teada; kes on see kunde? Ja Kalle ei saanud kuidagi uurimata jätta: «Ta tõi sulle vist jälle terved kingad? Kes see on?»

«Terved? ...»

«Parandamise pärast ta siin ju ei käi? ...»

«Harilik... Hea inimene on!»

«Kuidas hea?»

«Kõneleb töölistele nende õigustest, et nemad peavad peremeesteks saama! ...»

Kalle mõistis. Ta on rohkem kui üks kord kuulnud, kuidas Mihkel sellest asjast oma kundedega räägib. Seda tehakse vaikselt, salaja, ja mitte igauhega. Et salaja, seda põnevam. Ja Kalle tähendab vanamehelikult: «Ta on siis meie mees...»

«Kunas ta nii? ...» üllatus Mihkel. «Poiss pole ainult pikkust juurde võtnud...» Ta vaatas Kallele tükk aega tõsiselt otsa ning taipas, et tegemist pole enam lapsega. Tema väike sõber juurdleb juba suurte asjade üle.

«Sa pole rumal... Kui sinult ükskõik kes ja ükskõik kunas selle künde kohta midagi küsib, siis ütle, et sa ei tea midagi ega ole teda kunagi näinud. Kas ütled?»

«Muidugi! Kelleks sa mind pead!» Kalle silmad põlesid. Suur küsimus on lahendatud. Ja ta tundis ka ennast suurena, palju tähtsamana kui mõned minutid tagasi.

Mihkel jäi üksinda. Ta oli unustanud, et Meoma teine saabas jäi tõkatiga üle tõmbamata. Mõtted olid mujal. Vana kingsepp tuli oma osmikust välja, seisatas hoovivärvavas ning vahtis kahele poole tänavat. Nurgal posti otsas kumas tuhm elektrivalgus. Polnud kedagi näha ega kuulda. Mihkel läks mõnisada meetrit üles-

poole ja tuli uuesti tagasi. Õhk oli puhas! Ta lükkas seinas asuvat õõnsust varjava laua kõrvale ja tõmbas välja kirjandusepaki: kimp kokkuseotud ajalehti ja lendlehed. Need tõi hiline külaline ja saadeti tuli veel täna öösel kahte järgmisse punkti toimetada, kust see laiali jaotatakse. Ainult väike osa jääb siia. Mihkel peitis paki põue. Nüüd ei pöördunud ta enam paremale, nagu enne maad kuulates, vaid hoopis vastassuunda.

Mihkel naerab südames. Need öised rännakud toovad talle suurt rahuldust. Ta tunneb siis kõige selgemiini, et elab mitut elu. Paljudele on ta lihtsalt närune, lapitud riiete ja suurte lubjaviltidega kerjuskingsepp, mõnele kohtlane vanamees, kes on õhk ja kellele pole vaja mingit tähelepanu osutada. See on hea, isegi väga hea! Tihti on juhtunud, et halemeelsed tantad talle sente pihku topivad. Tõsi jah! Vaeste kingsepp ja vaese väljanägemisega. Kõik klapib! Aga ega ta siis nii jõuetu ole, et lubjaviltide asemele, mis nii närud on, et nende ees isegi hobune perutama hakkaks, ei jõuaks paremaid jalatseid muretseda. Ja palitut. See kõik käib asja ette. See kõik peab nii olema ja jääma. Ta ei läheks siit kuhugi. Korter on tegelikult ju närü, kuid Mihkel pole veel kordagi mõelnud, et tuleks paremasse asuda... Suure maja rahvast tunnevad teda tõeliselt ainult Kalle, keldrikorral asuv plekksepp ja üksikuna elav kooliõpetaja. Vastasmajast Kusta Meoma, pottsepp Rooma ja kojamees oma täiskasvanud pojaga... Neid, kes Mihkliga elu ja poliitika üle rääkida armastavad ja teda kuulavad, on palju. Aga seda Mihklit, kes südaööl kirjandust laiali kannab, tunnevad üksikud. Nii peab see olema. Aeg on peale pannud raske vastutuse. Fašistid juubeldavad, fašism peab võidupidu. Aga rööm on enneaegne! Seda ütlevad kommunistid, seda kannab Mihkel praegu oma põues laiali. Oktoobripäevil võitles ta Punakaardis. Ja võitlus jätkub ka ta vanul päevil. Õieti pole see kunagi katkenud. Jah, Mihkel elab mitut elu. Nii on vaja! On lihtsalt selline olukord.

Kusta Meoma tanksaapad jäid ka järgmiseks päevaks truubi äärde «tõmbama». Varahommikul määriti need teist korda tökatiga kokku, seekord juba mõlemad. Kaubahoovi suuremast nahaärist ostis Mihkel tüki kõige paremat tallanahka ning hakkas otsekohe tööle.

Niipea kui Kalle koolist koju jõudis, ruttas ta vaatama, kuidas Mihklil töö edeneb. Mihkel ulatas talle kinga, millele tald oli juba alla löödud. «Nagu klaas!» libistas Kalle peopesaga üle talla. Ta oli vaimustuses. Kalle polnud siin veel kordagi nii ilusasti parandatud jalatsit näinud. «Lonni jääb kindlasti rahule. Näitan kõigile majas.»

«Ära lora!» pahandas Mihkel. «Ja kiidad ülearu...»

Need sõnad Kallet ei jahutanud. Ta oli praegu Mihkli peale ütlemata uhke. Kiskus juba hämaraks, kui kingad valmis said ja Kalle need jooksujalu minema viis. Mihkel ise jäi tööga samuti rahule. Kuid midagi niisugust ta enam ette ei võta. See töö näitas, kui vana ta tõeliselt on. Selg valutas rohkem kui enne ja silmade ees virvendas. Ta oli terve päeva kannatlikult laua taga küürutanud. Kottadega tuli ta toime, aga nüüd ei tahtnud sõrmed kuidagi sõna kuulata. Ja oma kanged prillid tuli appi võtta, nagu ta seda teeb vaid raamatut lugedes. Alguses mõtles ta, et poiss häbisse ei jääks. Aga pärast sattus ka ise hasarti. Välja lõi tõeline meistrimehe uhkus. Tahtis teha ilusamaks, kui olid uued...

Kalle lonkis varsti tujutult tagasi ja avas vaikselt ukse. Tal oli häbi Mihklile otsa vaadata, seepärast vandus enda rahustamiseks südametäiega:

«See meie üürnik on rahast lage nagu kirikurott! Aga teeb ennast tähtsaks.»

«Olgu pealegi!» Mihkel hõõrus põlve otsas peegli tüki selgemaks, kavatsedes habet ajada. «Eks ta hiljem!»

Mihklil oli kõigest hoolimata hea tuju. Eile läks hästi. Nüüd on kirjandus juba laiali jaotatud. Loetakse tõe fašismist ja vabariigi mahasahkerdajatest. See on kõige tähtsam. Kui rahval on silmad lahti, läheb kõik hästi.

Mihkel mõlgutas oma mõtteid. Kuid Kalle võttis seda vaikse etteheitena ning tundis ennast veel suurema süüdlasena. Pealegi oli tal täna kiire. Ema võib jälle tulla ja tuppa käsutada. Seal aga on kitsas. Ta tahab veel Meoma poistega kokku saada, et videvikus võmmi ja varast mängida. Ja Kalle lippas Mihkli juurest vaikides minema.

Lõpuks oli Mihkel habeme kuidagi maha kriipinud. Pliidil kees kartuli-tangusupp lusikatäie «Bonaga», maitseks paar pipratera ja loorberileht. Mihkel viskas viimased põlevkivitükid paja alla.

Kui toit valmis, istub Mihkel pliidisuu ette tulepaistele, hoiab savikaussi põlvedel ja lirbib tulist supileent. Ühtlasi ootab ta kilgi laulu. Täna on juba kolmas õhtu, kus kilk vaikib. Mis kilgiga juhtunud on? Jäi haigeks? ... Või ei meeldinud elukoht?

Samas tormab Kalle sisse, nagu oleks teda kuri taga ajanud.

«Meoma Kustas kõrvetas enda ära!»

Mihkel ei mõista kohe, mida need sõnad peavad tähendama.

«Sulamalmiga... ja mõlemad jalad!... Luuni! Ja on haiglas!...»

Mihkli käed värisevad ja supileent loksab maha.

Kalle teab veel rohkem: «Vabrikant ütelnud, et kõik on mehe enda süü ja ka haiglaraha maksu ise... Meoma ema käskis seda sulle ütelda.»

Pärast pikka vaheaega hakkas kilk ahju all laulma, kuid Mihkel ei kuulnud seda. «Kõrvetajad, kurat! «Terase» omanikku Hallapit ennast oleks vaja kõrvetada!»

Mihkel tõusis ähvardavalt oma istmelt. Ta oli nii suur ja võimas. Hingas kähinal ja pea ulatus saunalakke. Ka liigutustes, kui ta välja kadus, oli palju jõudu ja — viha!

Kalle istus mõtlikult kastiveerele. Tema sõbra viha oli suur ja eriline. See oli hoopis teistsugune kui isa ja ema viha. Meomad on nii õnnetud! ...

... Meomate ukse taga jäi Mihkel hetkeks kõheldes seisma: «Mida mina teha saan? ... Ja seal on veel lapсед.»

Ainus tuba oli hämaralt valgustatud. Kõhuka klaasiga

lamp ajas suitsu. Ahju ümber kuivasid imiku mähkmed. Pliidi ees seisis kolmjalg seebise veega ja selle all oli must pesu. Pooltühjas pudrukausis oli lusikas püsti. Näis, nagu oleks siin igapäevane elu hoobilt seisma jäänud. Ema istus pingil puuvoodi ees, kus magas pooleaastane imik. Kooliskäijad Jüri ja Harri seisis ema juures. Kaks väiksemat istusid toanurgas. Nende ees oli narmendavate äärtega raamat, puuklotsid ja katkise peaga nukk. Kuid nad ei mänginud, vaid piilusid ema ja suuremate vendade poole.

«Ohtust Meoma rahvale!» Toasolijate silmad pöördusid nagu käsu järgi tulijale.

«Peate siin nagu mõnda matusetalitust!» Mihkli toonis oli etteheide.

«Mida ma nendega teen?» Meoma naine Riina viipas lootusefult laste poole. Ta oli kõssi vajunud ja armetu.

«Puha sinusse. Kõik tugeva kondiga. Kasvavad tublid töömehed! Jutusta, kuidas seal...»

Alles siis, kui Mihkel oli teda mitmel korral julgustanud, jutustas Riina katkendlikult: «Arstid?... Kui ka kõige paremini läheks, enne poolt aastat tööle ikka ei saa...» Ta oli jooksnud ka vabrikusse. «Terase» omanik ütles talle: «Õnnetuses oli mees ise süüdi.» Mihkel oli ajutiste abitööliste kirjas ja haigekassa alla ei kuulunud. Ka vabrik ei hakka haigusekulusid tasuma. Kui nad mõistlikud on, lubab peremees toetuseks kahe nädala palga anda ja Kusta hiljem tööle tagasi võtta.

«Teame seda «Terase» kõutsi! Viimane ihnuskoij ja väljapressija! Ma talle... Kas sa töölistega rääkisid?»

... Kalle oli kannatlikult oodanud. Nüüd vaatas ta küsivalt Mihklile. Kuid Mihklil polnud rääkimiseks tuju ja ta saatis poisi minema.

Öö oli Mihklile raske. Kui Meomad üksinda jätta, talitab vabrikant Hallap nendega, nagu ise heaks arvab. Ta on seda juba teinudki. Kas «Terase» inimesed seda teavad?... Teavad ja vaikivad. Aeg!... Igaühele on leivakannikas kallis. Mihkel tundis, et peab seekord tegutsema, nagu tegi seda noorena. Siis ta ennast nii ei peitnud. Tol ajal läks ta esimesena. Rind ees ja rusikas püsti. Kes müksas, sai hoobi vastu, kes lõi, kahetses surmatunnini. Kusta on aga töss ja praegune aeg litsub

ta lõmaks. Jah, tegutseda nagu siis, kas või sinna poolegi! See on tema kohus... Kuidas ta Kustale otsa vaatab, kui see kunagi haiglast välja tuleb ja Mihkel pole tema heaks lillegi liigutanud?

Mihklile meenub, kuidas neil Meomaga läbikäimine algas. See oli mitu head aastat tagasi. Päevast päeva jooksid tänavatel ajalehepoisid ja karjusid: ««Võitlus» — tänane!» Linnas laiutasid mustades barettides «kaikamehed». Harva möödus mõni pühapäev, kus nad oma paraadi ei pidanud või teisiti «rahvaliidumist» ei teinud. Ja eluaegset ametnikku, kelle kirstu taga harilikult kümnekond inimest oleks olnud, saatsid nüüd viimsele teekonnale orkester ning terve rongkäik vapse. See tõmbas!... Kalmistu tehti miitinguplatsiks.

Mihkel tundis Kusta Meomat tol ajal väga hästi. Nende esimene tõsisem jutuajamine käis tööpuuduse ümber. See oli enne vapse. Telefonivabrikust vallandati üle kolmekümne inimese. Ei ole tööd! Kuid samal ajal teatasid ajalehed, et valitsus on tellinud sõjaväe jaoks Rootsi firmalt mitme miljoni eest kommutaatoreid ja telefoniaparaate, mida ka siin teha oleks võinud. Sellest nad siis rääkisidki. Kusta tuli saabaste järele. Võttis need juba kaenlasse, aga pani samas lauale tagasi ja küsis imestunult kukalt kratsides:

«Kuidas see värk käib? Inimesed visatakse tänavale, ise lõikame nööriaga leiba, aga tellime välismaalt? On nad ogarad või?...»

«Raha ei haise!» Mihkel pakkus Kustale taburetti. «Kui tahad, kõneleme!» Mihkli tühjakstõmmatud piip hakkas lurisema. Ta jälgis vastasistujat tähelepanelikult: «Kas sa tõesti ei taipa?»

«Olen mõtelnud nii ja teisiti! Mul õde sai kah sealt lahti!» Paistis, et õe lahtisaamine oligi ta mõtted liikuma tõuganud.

«Ega kapital tööliste huvidest hooli,» arendas Mihkel endist mõtet. «Ainult kasu ja protsent on üle kõige. Kui meie valitsus sahkerdas isegi põlevkivi maha, mis siis sellest mõne-miljonilisest tellimisest veel rääkida... Oma maa nagu, aga võõrad valitsevad... Võõrad ja omad kaukamehed. Mis siin töölisest kõnelda!... Piukugi ei või teha...»

Jutuajamine kujunes pikemaks ja tõsisemaks, kui Mihkel alguses arvestas. Selgus, et Kusta polnud selliste küsimuste üle veel kunagi põhjalikumalt mõelnud. Mõni aeg hiljem kõneles Mihkel talle Nõukogude Venemaast ja leidis endale nüüdki tähelepaneliku kuulaja. Seda enam pidi aga Mihkel imestama, kui Meoma hiljem, vapside suurpäevil, tema juurde tuli ning teatas:

«Hakkan kah poliitikat tegema!»

«Mis poliitikat sa siis tegema hakkad?»

«Aga nii...» Meoma võttis püksitaskust kokkukeeratud bareti, tõmbas oma salkus juustele ning tähendas ebakindlalt: «Poemes kutsus... Ta on seal mingi juht ja ütles, et kui nad võimu juurde tulevad, ei unustata mindki. Saab leiba ja head tööd!...»

«Vaata kus poliitikamees! Kalake läks õnge!» Mihkel tuli Meoma juurde, tõmbas tal mütsi osavalt peast ja viskas pliidiaugust sisse, otse tulle. «Nüüd aga istu ja kõneleme sellest sinu poliitikast!» Mihkel oli nõrдинud ja tema hääl värises ärritusest.

«Mis sa tegid?...» Meoma püüdis olla tähtis ja solvunud, kuid see tuli tal armetult välja.

«Sinu nõelas siis poemes ära?» küsis Mihkel silmi vidutades.

Meoma vaatas kõrvale.

«Võtame tema juurest kaupa raamatu peale... Kas ma halva pärast... Vapsid vannuvad ju kah seda valitust!»

«Ja tahavad töölisele head!» Mihkli sõnad olid mürgised. «Ise oled tööline, aga hakkad omasuguseid pooma! Tahad aidata meid Hitlerile maha saherdada!?»

«Mis sa jamad! Selle võtad sa omast peast!»

«Ega sina ole ainuke hani!»

Kusta ei mõistnud midagi ütelda ega teha. Seisis nagu häbipostis, pea maas. Seekordne jutuajamine oli eelmisest pikem. Nendega seltsis veel suure maja keldrikorral elav plekksepp ning vastasmaja kojamees. Kusta Meoma sai aru, et ta on teiste kõrval päris rumal. Mõne päeva pärast vürtspoodnik Meomale enam kaupa raamatu peale ei andnud ja ähvardas teda paraja aja tulekul meeles pidada. Aga vapsiks Meoma ei hakanud ja Mihkel nägi, et mees seda ei kahetsenud. Sellest ajast saadik mõist-

sid nad teineteist ikka paremini. Ta ei tohi ka nüüd Meomat maha jätta. Nüüd eriti! . . . «Siin ei ole mängus ainult minu nimi,» mõtles Mihkel. «Asi on suurem ja tähtsam. Lihtsas keeles ei mõista seda isegi ütelda!»

3.

Linnaääre sillutamata kõnniteed olid väga porised. Öösel oli külmetanud, aga keskpäeval lainetas jällegi vesi; sulas viimnegi lumi. Mihklil oli võimatu kuiva jalaga läbi pääseda. Päike paistis täna kevadiselt ja Mihkel keeras läki-läki kõrvad üles. «Teras», kus tehakse peamiselt malmivalu, asub Mihkli juurest mitu tänavat allpool, Emajõe naabruses. Tänavaga poolt pika üürikasarmuga varjatud, ei või harilik mööduja millestki järeldada, et siin asub vabrik. See on väike, kuid Tartu linna kohta siiski tähelepandav tööstusettevõtte, mis oma toodangut üle maa laiali saadab.

Mis seal täna juhtub, pole veel ette teada. Argu ja nahahoidjaid leidub igal pool. Pole aga võimalik, et «Terases» julgeid ja ausaid mehi ei ole, kes kardavad kaaslaste eest välja astuda, kui see hädas on.

Nagu kavatsetud, jõudis ta kohale just lõuna-ajaks. Sisenemisel teda ei märganud. Valukoda oli pikk ja madal. Ruumi täitis kuiva mulla lõhn. Seinaga ääres oli mitu rida vorme, ukse kõrval suur virn ahjuuksi, tuhareste, torukõverusi . . . Akna all pikal pingil istus rühm lõunatavaid mehi, neist veidi kaugemal naised. Siin oli noori ja vanu, kleenukesi ja tugevaid . . . Ümber vormimulla hunniku jooksid naeru lõkerdades poiss ja tüdruk.

«Tere! Jätku leivale!» pöördus Mihkel meestesalga poole, nagu oleks ta siin igapäevane külaline.

Töölised tunnistasid teda erinevail ilmeil. Paistis, et mitmetele polnud Mihkel päris tundmatu. Ta oli neile lihtsalt tänavalt meelde jäänud. Kolm-neli, kellega elati päris lähestikku, tundsid Mihklit hästi ning viipasid talle mõistvalt.

«Ärge arvake! . . . Ma ei tulnud kingsepana . . .» Üle

Mihkli kortsus näo libises viril muie. «Tulin siia — Kusta Meoma pärast...»

Mihkel astus meestele lähemale. «Ja-jah, teie endi töökaaslase pärast! Hallap lubas talle haledast südamest mõne nädala palga kinkida... Visata nagu koerale kondi. Näri! Aga kunas temast töömees saab?... Ja kas üldse saab?... Vaja nõu pidada, mida Meoma asjas ette võtta... Mis te ise otsustanud olete? Haigekassa alla pole teda ju võetud! See peab minema Hallapi kraesse. Viis last ja ema ei ela õhust, ja maailmas peab kas või natukenegi õigust olema!»

Mihkel nõjatus tahmasele aknalauale ning hingas sügavalt. Õhus oli tunda pinget. Ühed vaikisid mornilt, teised hakkasid isekeskis sosistama. Mihkel tundis, et ta on praegu valmis kas või nende kõigiga käsitsi kokku minema, kui nad teisiti arvavad. Ümarate põskedega valaja hammustas võileiva otsast tubli suutäie ja hakkas toitu mugima; silmi vidutades küsis ta norivalt:

«Kes sina oled, et õpetama tuled?»

«Nagu näed, Hallapi suuvooder ma ei ole. Kusta Meoma on ka minu seltsimees. Kuidas talle hiljem otsa vaadata, kui saatuse hooleks jäetakse.» Mihkel ligines võileivasõojale, tunnistas teda ainitise pilguga ja küsis sõjakalt: «Kuidas sina?... Kas ütled, et oli ise süüdi nagu Hallap?...»

Valaja keeras võileiva paberisse, pistis kitlitasku ja sirutas Mihklile käe: «Vaata, missugune kange vunts! Tahtsin lihtsalt teada, kes sa sihuke oled... ära pahanda!»

«Alati sa norid!»

«Norin? Ja ongi vaja. Sellel vanal on õigus. Nohiseme ja hoiamme siin rusikat taskus. Midagi tuleb jah ette võtta! Kas me siis sigadega ühte moldi jaotame?!»

«Seda ei avastanud sina!»

«Kas anda Hallapile kitli peale või?...»

Tekkis ebamugav vaikus. Äikeseline!... Seda võis aimata mitmete näost. Oli vaja mingisugust sädet. Midagi, mis paneks plahvatama ja lööks õhu puhtaks. Mis see peaks olema?... Mis? Kust peab see tulema?...

Sealt! Kindlasti sealt! Mihkel oli veendunud, et nii saab see olema ega eksinud.

Paar meest vaatas vaenulikult kikkhabemega mehele, kes tundis end ilmselt ebamugavalt ning piilus ukse poole. Nüüd teevad seda ka teised. Mihkel taipas, et juhtum Kusta Meomaga oli lasunud nendel musta ja luurava varjuna ning oli vaja ots lahti teha. Otsa lahtitegijat oleks nagu oodatud. Siin oli mingi raske ja must saladus, mida teatakse, aga millest esialgu veel ei räägita.

Mihkel ei andnud töölistele pikemaks arutlemiseks mahti:

«Otsustage: oli Kusta Meoma ise süüdi või ei olnud? Peab Hallap arstikulude ja perekonna toitmise eest hoolitsema või ei pea?»

«Ja peremees ütles tõesti ära?»

«Isegi väljapressimises kahtlustab!»

«Vaata närakat!»

«Polnud ta midagi süüdi!» Meeste selja tagant trügis esile kollases rätis, kriimulise näoga tugev naisterahvas: «Me seda asja vaatame... Teame juba, kust pigistada tuleb!»

Punapõskne valaja müksas enda kõrval istuvat kikkhabet:

«Kuule, Värdis, miks Hallap pärast õnnetust sinu enda jutule kutsus? Räägi! Sina valasid Meomaga paaris ja tead asjast kõige paremini.»

«Vedas ränkamoodi, et ise terve nahaga pääsesid!»

«Mis te jamate, midagi ma ei tea!»

«Ära mängi lolli!»

«Malmi eest pääsesid, aga meie võime veel valusamini kõrvetada!»

Värdis pühkis käeseljaga higist otsaesist ja piidles abitsides ringi.

Mihkel võttis Värdil rinnust: «Kõnele! Keegi sulle selle eest midagi ei tee!»

«Lase lahti, mul pole aimugi!»

«On küll!»

«Näru! Kelle poole pealt kopavars murdus?»

«Ja kuhu katkine kopp kadus?»

Värdi nägi, et vastupunnimine enam ei aita. Ümberingi on ainult vihased näod. Värdi tahtis meeste keskest välja taganeda, kuid ta oli ümber piiratud. Meeste rusikad sügelevad. Löövad vaeseomaks!

«Mina ei teadnud... miks kutsuti...» ägises Värdi. «Mul on kah pere!... Peremees käskis ütelda, kui küsitakse, et kopavarre laskis Meoma ise lahti... et ei murdunud!»

«Santlaager oled!»

«Keegi ju ei küsinud! Ma ei lubanud. Ausõna, midagi ei lubanud!...»

«Võid oma ausõnaga p... pühkida!»

«Kuhu sa kopa panid, või hakkad saama!»

Värdi tõmbus küüru: «Hallap käskis kõrvale toimetada ja...»

«Näed, pühkiski juba p...!»

Mihkel ei kuulnud suminas, mida Värdi edasi rääkis. Plahvatas! Ots pääses lahti! Algatus oli teiste käes. Valukuuri uksele ilmus laiades kalifeedes nokkmütsiga mees, jälgis hetke saginat ja kadus. See oli meister, Hallapi parem käsi. Kriimsilmne naistööline juhatas Mihkli sulatusahju taga asuvast uksest välja ning julgustas: «Tervita Meoma naist. Ütle, et kõik läheb korda!»

Vabrik jäi seljataha, aga Mihkli mõtted olid ikka valu kuuris. Lausa põlema läksid! Mihkel oli siiski ainult pooliti rahul. Hoopis teine asi, kui vabrikuomanik Hallap oleks tööliste kohtu ette tiritud. Aga temasuguste jaoks on teised kohtud, ja need annavad õiguse temale. Kuid nüüd pole Mihkel enam üksinda, ja see tähendab palju. Tähendab kõik! Tuli hõõgus tuha all, aga täna löi see välja. Südametunnistus võitis. Võitis ega küsinud sellest, et aeg on nii raske.

Poolel teel jooksis Kalle Mihklile järele ja hüüdis ähmiga:

«Nad andsid talle ikkagi!»

Mihkel oli üllatunud. Seisis nagu post ja tunnistas poissi.

«Millest sa kõneled, vennas?»

«See kikkhabe, kellel sa rinnust kinni võtsid, sai pärast naha peale!»

«Kust sina seda tead?»

«Nägin sind, noh. Läksin järele. Kuulsin kõik ühe tunni tagant... olin sealsamas!»

Kui hoovivärvasse jõuti, ütles Mihkel: «Et sa sellest asjast kellelegi sõnakestki ei hingal!»

Jällegi saladused. Ja Kalle töötas pühalikult:

«Olen vait nagu haud!»

Mihkli noor sõber oli uhke. Ta polnud oma elus veel kunagi nii uhke olnud. Teised meie majas pole Mihkli kõrval mitte midagi. Ainult õhk! Isegi mitte seda. Kahju, et Mihkel midagi rääkida ei lubanud. Vaata sulle sandikingseppa!... Terve tehas kuulab teda. Ja kikkhabe klopiti vaeseomaks. Kalle tahtis ka ise temale anda. Näru!

4.

Järgmisel päeval oli tehases toimunud sündmustest artikkel ajalehte trükitud, ja veel mitmekordse pealkirjaga: «Vigastus väljapressimise sihiga!» Allpool seisis: «Otsitakse kerjuseks maskeeritud punast agitaatorit!» Jutustati olematutest sündmustest, iga sõna pea peale pööratud. Agitaatorist oli lehes täpne kirjeldus. Mihkel ei teadnud sellest esialgu veel midagi.

Kalle jooksis pärast kooli Mihkli juurde ja pani lauale kaks krooni: «Täna oli üürnikul raha laialt ja andis isegi rohkem.»

«Mis rohkem, vii tagasi,» porises Mihkel. Kalle tegi, nagu poleks seda kuulnudki. Ta tõi paberi seest esile kaks paari saapaid: «Ühed meie klassi poisid palusid, et pooltallad... uuest nahast muidugi!»

«Eks vaatame...» Mihkel oli hajameelne. Kogu aeg oli tal mõttes Kusta Meoma. Riina läks ennist vabrikant Hallapi juurde. Mihkel seletas talle pikalt, mida ta seal rääkima peab. Et olgu julge ja hoidku pea püsti. Ta saatis teda peaaegu kohale. Kõneles ka teel ja puudus vähe, et oleks naiseaga ka ise kaasa läinud. Kuidas Riinal läheb? Kui Hallap välja viskab, on Mihkel homme uuesti vabrikus...

Kallal oli juba eile süda valutanud, kuidas Mihklit aidata. Tehases oli ta valmis ka ise välja hüppama. Kuid

õigele lahendusele tuli ta alles täna, koolis, ja nüüd pahvatas ta ainsa hingetõmbega:

«Kleebime Meoma poistega selle Hallapi maja seintele sedelid: «Siin elab inimeste põletaja!» Uurisime juba välja, kus Hallap elab. Väikese redeliga saab ka akendele kleepida!...»

Mihkel pidi tahtmatult muigama: «Halba see ei teeks, Hallap saab vihast rabanduse!»

Saunauks lükati praokile, aga keegi sisse ei tulnud. Mõlemad kuulsid peenikest naisehäält: «Härra Laas, majaproua palub teid enda juurde... käskis otsekohe.» Käsutooja oli majapere naise teenija.

«Eks või minna.»

Jutuajamine kujunes lühikeseks. Proua istus pehmes tugitoolis. Ta kallaskandis endale limonaadi ning tunnistas Mihklit ülevalt alla ja alt üles. Tema pilgus oli ühtaegu üllatus, kohkumine ja uudishimu. «Ja see oletegi siis teie, härra Laas... teie ise ikka?» Perenaine kudrutas nagu tuvike. «Kuidas teie, härra Laas, siis nii talitasite? Pidasin teid korralikuks ja usaldusväärseks inimeseks, kes isegi kärbsele haiget ei tee. Elate minu majas, olete minu üürnik, maksate korralikult ja — ootamatult selline kohutav süüdistus! Kust ma sinna teise üürilise nii ruttu leian ja kas üldse leian? Kahjud ja ainult kahjud!» Perenaine ohkas. «Olen sügavalt pettunud, härra Laas. Tänapäeval ei saa enam ühtegi inimest usaldada. Kui kole! See on hirmus,» ja lonksas limonaadi.

«Mis ta jorab siin?» Mihkel aimas südames halba, kuid ei oodanud seda, mis nüüd järgnes.

Perenaine ulatas Mihklile ajalehe: «See olete ju teie, härra Laas! Ässitaja... ja punane agitaator!» Eks teie koos Meomaga seal hoovil neid asju siis haudusitegi! Kui julm ja ebainimlik!...» Perenaine tegi õhus tõrjuva viipe: «Sellist reklaami ma ei soovi! Väga kahju, aga pean teile korteri üles ütleva. Palun homme kolida, aga veel parem, kui täna...»

Mihkel lahkus vaikides.

Kalle luges talle ajalehest ette. Mihkel oli väliselt rahulik, aga tema noorel sõbral tulid vihapisarad silma. Sellest, et perenaine korteri üles ütles, ei lausunud Mihkel poisile sõnakestki. Mõni lollpea viimaks usubki, et

ta rahvast mässule õhutas ja peremehele otsa peale käiskis teha...

«Sa mine ja ütle nendele trükkijatele, et neil pole üldse õigus,» käis Kalle peale.

«See on nende õigus... Vaata siis ja pea meeles, kuidas nende õigus välja näeb!» Mihkel kortsutas ajalehe nutsakusse ja viskas nurka. «Nad kugistavad seda, kuni lämbuvad!»

«Nüüd võtame poistega küll midagi ette!»

Enne kui Mihkel sai sõnagi lausuda, oli Kalle uksest väljas. Mihkel seisatas uksele ja nägi, et tema väike sõber Meoma poiste poole kiirustas.

«Olgu pealegi,» kaalutles Mihkel, endal soe tunne südames. «Isegi kui nad sisse peaksid kukkuma, on sellestki kasu. Esimesed ristsed.» Mihkli enda esimene kogemus oli samuti valus. Siis töötas ta Peterburis. Samuti kingsepana, aga suures vabrikus. Ta võis olla ehk Kallest mõne aasta võrra vanem. Toimus meeleavaldus. Tema hoidus punase lipu lähedale nagu mingi tähtis asjamees. Põiktänavast kihutas otse lipu peale terve kasakate-sotnja. Nuudi ots lõhestas Mihkli põse. Oli valus, aga Mihkel ei nutnud ega virisenud. Noort südant valdas uhkustunne. Ta paistis endale kangelasena. Kogemused on alati kasulikud. Mihkel hindab neid kõige rohkem. Need õpetavad kõige enam.

Küllap nüüdki tuleb tegemist poliitilise politseiga. Mihkel tunneb neid selle. Aga tühja kah! Süüdistust nad tema vastu tõsta ei saa. Nad võivad ta muidugi ülekuulamise ettekäändel natukeseks ajaks puuri pista ja see on kõik. Kõik? Imelik, et polegi veel järele tulnud... Mihkel on aastate jooksul väikese sõbra Kalle, selle onni ja oma klientuuriga niivõrd kokku kasvanud, et ei tahaks siit kuidagi lahkuda. Tema koht on siin! Siinolemisel on suur mõte, kõige suurem, mis Mihklile tema elus üldse alles on jäänud. Uues kohas on raske end jälle sisse seada ja juurduda. Kui see üldse võimalik on.

Mihklil ei tulnud kaua oodata. Ametnik kaitsepolitseist ilmus kohale õhtu eel. See polnud mõni poisike, vaid üsna eakas mees. Ta tuli sisse luba küsimata ning tunnistas Mihklit vaikides. Mihkel vastas samaga.

«Kas tunned ära?» küsis vōõras lõpuks ja muigas. «Ainult juuksed olid mul tol korral tumedamad.»

Mihkel tundis teda liigagi hästi. Viisteist aastat tagasi korraldas seesama mees tema kallal nii põhjaliku ülekuulamise, et Mihkel mitmel päeval narilt tõusta ei suutnud. Nagu ta Mihklile hiljem ütles, tingis sellise kohtlemise Mihkli «häbematus» ülekuulamisel. Neid teravaid põsenukke ja silmi ei saa unustada. Mihkel jätkas oma vaenlase vaikset silmitsemist. Viimane imestas siiralt:

«Pidasime surnuks, aga näed sa, tema teeb hoopis miitinguid! Tulingi vaatama, kas oled ikka sina või ajavad lora!»

«Nagu näete!» Mihkel naeris ja küsis pilkava alatooniga: «Ikka reamees, nagu tol korral? Miks teie nii halvasti töötanud olete, et vahepeal tulendust ei saanud? Tulite vist jala?»

Kaitsepolitseinik tegi näo, nagu poleks kuulnudki.

«Majaperenaine ütles selle korteri üles,» jätkas Mihkel, nagu oleks tegemist vana sõbraga: «Kas teie pool peaks ruumi olema, kas või ajutiseks?»

Poliitilise politsei ametnik võttis taskust paberi: «Liiga tähtsaks pead ennast! Sinu aeg on nagunii läbi!»

«Aga mis siis, kui see aeg veel ees on?»

«Kirjuta siis alla, et elukohta ei vaheta! Lähed mujale, saad paar aastat.»

«Siis saan ikkagi prii korteri!» Mihkel andis allkirja.

«Majaomanikuga räägin ise, et ta sind minema ei kihutaks,» lubas ametnik ja lahkus pikemalt rääkimata.

Mihklile tegi see külaskäik tahtmatult nalja. «Ikkagi loll! Pidasid vana Mihklit surnuks! Et enam kuhugi ei kõlba. Liiga vara tunnistasite vrakiks...»

Majaperenaine oli tekkinud olukorraga nähtavasti ainult osaliselt leppinud. Videvikus saatis ta sauna oma vennapoja. See tervitas, oli viisakas nagu ennist prouagi, ja ütles: «Pereproua laseb teatada, et ta teid välja ei aja... aga on sunnitud ära võtma teie sauna ukse ja plekk-korstna.»

Nii sündiski. Uks tõsteti hingedelt ära ja viidi perenaise kuuri. Sama teed rändas ka korsten.

Mihkel ei teinud takistusi. Ta riputas ukseaugu ette

räbalakotid, korstna asemele seadis Kalle abiga vana veetoru. Kuid öösel oli ikkagi külm ja suitsu ajas sisse. Kõrge lava seekord ei päästnud. Kallel oli nii suur ind Mihklit abistada, et ta hommikul vanemate loata koolist koju jäi. Vanadest lauajuppidest löödi kokku uus uks ning ka ajutine korsten asetati paremini paigale. Järgmisel päeval aga tundis Mihkel rinnus pisteid. Selg valutas ja mattis hinge. Vanad hädad... Mihkel lamas kogu päeva laval. Kalle küttis tublisti, keetis kuuma teed, ladus Mihklile peale kogu riidetagavara ja tõi salaja kodunt lisaks oma teki. Ent Mihkli külmavärinad ei lakanud.

«Kutsun arsti!» käis Kalle peale.

«Tunnen, et varsti olen niigi jalul.»

Riina tõi tulist supileent. Ta oli õnnelik ja jutustas, et Hallap tasub siiski ravikulud. Lubanud suures vihas Kusta ruttu terveks teha. Ka valuraha maksab. Aga pärast seda ärgu Kusta oma nägu vabrikusse näidaku. On kuulda, et tahab selles asjas ka julgemaid toetajaid vallandada. Värdi, kes Hallapi käsku ei täitnud, ongi juba minema kihutatud.

Riina tahab välja panna kogu oma hoole: «Viin su enda poole ja arstin terveks!»

«Tõusen ka niisama jalule!» Mihkel on selles kindlalt veendunud. Elus on mõnelgi korral pikali oldud, kuid ikka arstiabita läbi saadud. Õiget isu ei ole, aga ta libbib supileent lihtsalt teiste rahustamiseks.

Kuid Kalle ei lase ennast petta. Ta muutub ikka rahu-tumaks. Mihkel lamab juba mitmendat päeva ega söö enam üldse.

Kalle oli Meoma poistega vabrikandi majaseinad kahel ööl sildikesi täis kleepinud. Isegi akendelt võis vihast lõkendav Hallap hommikul lugeda: «Siin elab inimeste kõrvetaja!» Sildid tegid omajao tööd.

Haige jalaga kunde pidi seekord oma salapärasest kaubast ilma Mihkli abita lahti saama. «Kuidas nad minuta?» muretses lamaja. «Järgmisel korral olen ma jalul ja õiendan selle asja!»

Riina käib nüüd Mihkli juures mitu korda päevas ja vahel ta haletseb: «Oleks sul ometi nainegi... Elaksid inimese moodi!...»

Kui Riina ära on, pöördub Mihkel enda kõrval istuva Kalle poole:

«Kuulsid, mida Riina ütles? Oleks mul naine!...!»

Kalle ei oska selle kohta midagi vastata.

«Riina ei tea... Tema nimi oli Anni... Ootasime eluks ikka rahulikumat aega. Meie jaoks seda ei tulnudki. Oli sõda... tuli Oktoobrirevolutsioon... Minust sai punakaartlane. Anni tuli minuga — hakkas sanitariks...» Mihkel katkestab jutustuse ning pöördub kõrvale.

Kalle sõandab alles tüki aja pärast küsida: «Aga pärast?»

«Pärast? Oli vaja... Anni tegi ennast talunaiseks... läks vabatahtlikult luuresse. Üks juudas tundis ta seal ära. Anni tagasi enam ei tulnud... Maha lasksid!...» Haige hingab raskelt: «Ja Riina? Imestab, miks mul naist ei ole. Ta ei tea, ei tea...»

Mõne päeva pärast tuli arst. Riina oli kutsunud. Too kuulas toruga, kirjutas rohtu ja raputas pead. Kui visiidi hinnast juttu tehti, naeratas ta kurvalt ja ütles, et sellest ei maksa rääkida.

Kuid rohud ei aidanud.

Mihkel hingab veel raskemalt kui enne ja ta otsaesine kuumab. Tema põsed on sügavalt lohus. Kalle toodud saapad ootavad parandajat.

«Ära noruta!» noomib Mihkel enda kõrval istuvat Kallet. «Hoiä pea alati püsti. Kõik läheb veel hästi, teisiti pole see üldse võimalik!»

«Teisiti pole võimalik?»

Mihkel vaatab suitsunud lakke. Vilkuv lambituli paneb laes ja seintel varjud imelikult liikuma. Ta tuletas nagu meelde, miks hästi peab minema, ja hakkab viimaks mõtlikult ning ühtlases toonis rääkima: «Olen kogu oma elu uskunud, et tulevik toob head. Tuleviku ja inimeste pärast! Mina olen oktoobrisoldat... Võitlesin tööinimese õnne eest...»

«Ma tean,» noogutab Kalle.

Kuid Mihkel pole temaga rahul: «Vähe tead! See pole põnev ja salapärane seiklus. See on suur ja raske töö! Õpi, aga õpi õiget tarkust!»

Ahju all hakkab kilk laulma. Kilgi laul muutub ikka valjemaks.

«Sa ehk vahel imestad, et miks ma sellest saunast välja ei rabele. Tühi asi! Elada tuleb südame järgi. Mul on alati hea meel, kui mõnele oma kehvale kundlele töö odavalt ja hästi ära teen. Nendega saab elust tõejuttu rääkida. Viisteist aastat tagasi mõisteti mind mitmeks aastaks kinni, sest olin väljas tööliste tõe eest. Õpi seda tundma ja armastama, Kalle. Muidu sinust õiget inimest ei saa. Jah, muidu pole lootustki!... Ka meil hakkab siin elu teisiti minema. Seda ütleb sulle oktoobrisoldat...»

«Usun, usun, onu Mihkel!» Poisi silmad tõmbuvad niiskeks.

«Kui võitlesin punases eesti polgus, sain Tartu all haavata. Jäin maha... Kõua aega põdesin, maal... saunas nagu siingi. Annit siis enam ei olnud... Surma ma ei kartnud. Aga mida julgem ma olin, seda rohkem mul vedas. Surm kartis mind, jooksis eest ära. Pea meeles, et surm armastab argu, otsib neid, kes teda pelgavad. Muidu pole tal ju seda rõõmu. Kui hästi ja südame järgi elada, siis ei karda ka surma. Tead, et hing läheb välja, aga sinust jääb siia midagi ikkagi alles. Kui elada, siis juba hästi elada...»

Mihkel vaikib, nagu mõtleks, millest edasi rääkida. Kallet haarab senitundmatu rahutus. Mihkel aga tunneb ennast praegu kuidagi paremini. Valud on peaaegu kadunud ja silmade ette kerkivad üksikud pildid ja mõttekatked möödunud elust... Õpipoiss kingsepatöökogas, vabrik, streik... Kasaka piitsahoop... Annile ja temale antakse vintpüssid! Lahingud Tartu lähistel. Anni on hukkunud. Lahingud, nälg, aupaugud seltsimeestele... Põdemine saunalaval nagu siingi... Koosolekud, jälle streigid, vangla!... Ta on vana. Kas tõesti? Kümme aastat päris vaikset ja tähelepanematut tööd. Keelatud kirjanduse levitamine. Jutud kundedega võitlusest tõe eest. Teda peetakse sandiks. Me elame... Palju on veel teha...

Kõik muutub kuidagi tuhmimaks. Kust tuleb see suur rahu?

Kilk laulab ikka veel. Pliidisuust paistab nõrk valgusehelk. Puud on põlenud, ainult söed hõõguvad.

«Onu Mihkel!» ütleb Kalle. Ütleb vaikselt, siis kordab kõvemini:

«Onu Mihkel!»
Vastust ei tule.

— — —

Kolm päeva hiljem imestavad juhuslikud möödudajad: «Mida see tähendab, et lihtsat kirstu saadab nii palju rahvast, kehva rahvast pealegi?» Ja kirst, imelik, on esimeste metsalilled alla lausa maetud. Mitmel pärjal on küljes pikad punased lindid. Kõige suurema pärja lindile on aga musta värviga kirjutatud: «Ustavale revolutsioonisõdurile. Seltsimehed.»

Ainult Kalle teab, et selle tõi toosama salapärane kunde, kes terveid saapaid laskis parandada ja õige natuke ühest jalast lonkab. Tema andis Riina Meomale ka matuste kuluraha. Kalle kõnnib otse Mihkli kirstu taga. Tema sisemuses on imelik tühjus, kuid ka erakordne uhkus, millele ta veel ei oska nime anda. Mihkel nagu polekski selles kirstus seal. Vahel tundub, et ta siinsamas tema kõrval kõnnib ja kõneleb: «Ela nii, et surma ei ole vaja karta. Me elame... Palju on veel teha...»

KONGIKAASLASED

Kongi hämarale seinale ilmus esialgu vaid kitsas päikesekiirte triip. Kuid see kasvas ja kasvas, kuni oli muutunud heledaks neljakandiliseks ruuduks. Seinale kriibitud nimed, krohviaugud, rõskuseplekid ning viis trellivarju akna ees, palju jämedamad ja pikemad kui lae all, on nüüd hästi näha. Taevas oli selge ja päike kesktaevas. Seda valget laiku oodati siin.

Kumbki ei liiguta end. On kuulda vaid, kuidas üks nendest kähinal ja katkendlikult hingab.

Naril lamaval Mihkel Palul on tekk lõuani tõmmatud. Praegu külmavärinaid ei ole ja tema aukuvajunud, palavikust läikivad silmad jälgivad ahnelt valguse-ruutu, nagu peaks seinal iga hetk midagi veel nähtavale ilmuma. Midagi õrna ja kaunist. Mille ootel isegi kõvasti hingata ei või.

Lamaja jalutsis istub küünarnukke põlvedele toetades Voldemar Kiisla. Tal on aastaid Mihklist palju vähem, võiks olla oma kaaslase pojaks. Silmadest võib aru saada, et möödunud aastad on teda vähe hellitanud.

Voldemar vaatab enda ette põrandale ja tema pilk on sünge. Ta püüaks nagu midagi väga tähtsat meenutada, et seda teisele võimalikult rutem edasi ütelda. Tõeliselt pole aga Voldemar Kiislal rääkimiseks mingit soovi. Pealegi vajab haige rahu. Ta on pahane, on tõsiselt nõrdinud, et Mihklist tungivatest nõudmistest hoolimata pole ikka veel vangla haiglasse paigutatud. Isegi arsti pole vaatama saadetud. Arsti? Tuleks velskerigi! Nii võib inimene surra.

Voldemar oleks praegu meelsamini üksinda. Tema

kongikaaslane teeb olukorra palju raskemaks. Väga halb, kui see lihtne ja tubli mees, keda Kiisla ainult nädalapäevad tunneb, kes siin tõeliselt vaid tema pärast lamab, peaks tema käte vahel ka elu jätma. Sellest kongiuksest oleks siis Voldemar Kiislal ütlemata raske väljuda. Ta ei tea, kas ta seda üldse taluda suudaks. Ja veel nüüd, selles olukorras, Mihkel peab temast siia elusana maha jääma. Ta peab, peab! Kiisla on valmis uskuma, et see soov, tema kangekaelne kinnitus Mihkli olukorda kergendab, temas võitmatu elujanu tekitab, mis haigusest jagu saab, selle nagu mängeldes võidab.

Kiisla arvates on tema kaaslane liiga hoolimatu enda suhtes. Liiga pehme, ülearu usaldav. Oma haigusest küsimata on kogu eilse ja tänase päeva jooksul jutu alustajaks olnud ikka Mihkel. Pärast mõnd aega kestnud vaikust muutub haige uuesti kärsituks. Ta oli rahunenud õieti siis, kui päikesetriip kongi seinale tekkis. Lamaja muutub erksamaks ja noogutab seina poole:

«Näed sa... paistab! Miks nad sindrinahad juba ei tule? Täna... selle päikese all! Ilmad näikse ilusad olevat. Lollid! Nädalapäevad nad julgesidki kinni pidada...» Üle Mihkli näo libiseb rahulolev naeratus. «Midagi nad ei saanud...»

Voldemar pöörab pea kõrvale. Tema suunurgad tõmblevad vaevumärgatavalt. Ta oleks tahtnud Mihkli sõnadele midagi lisada, aga vaikis ja kohendas lamaja peal vaid tekki. Peab ta ikka ainult sellest minu vabadusest rääkima, päikesest, ilusatest ilmadest...

«Praegu minnakse põllult lõunale.» Mihkel ohkab raskelt. Pärast mitmendat katset õnnestub tal käsi teki alt vabastada ning tööst kronksus, karedad sõrmed püüavad kongikaaslase põlve: «Muretsed nagu? Mis sa enam! Vilista! Küll nad varsti välja lasevad...»

«Küllap jah... Lasevad... Ma ei muretsengi! Sulle ainult paistab, et ma muretsen. Ma pole veel kunagi nii rahulik olnud!» Voldemar püüab mahedalt rääkida, kuid tema hääl on sellest hoolimata kare. «Sina lama aga vaikselt. Ja kõnele vähem.»

Mihkel ei hooli keelust. Ta pole oma elus veel kunagi kohanud sellist inimest nagu see noormees siin. Täna tuleb Mihkliil temast lahkuda. Lahkuda on valus. Kuid

samal ajal on ta rahul, et Voldemar saab vabaks. Mihkel ei tea, millal nad teineteist jälle näevad. Võib-olla alles kuu paari pärast. Millal siis veel rääkida kui mitte praegu. Ta jääb siia ju üksinda. Pärast Voldemari võib ta kogu aeg vaikida ning igasuguseid oletusi teha selle kohta, mida teeb tema kongikaaslane, kellega ta nii imelikult kohtus.

Mihkli pilgud kompavad Voldemari, peatuvad aga jällegi valguseruudul: «Jah, lõunale lähevad. Hobused krõmpsutavad värsket heina. Kui sa meie kanti juhtud, ütle minu Luisele, et kõik on korras. Elus ja — terve! Seda, et tervise juures, ütle kohe alguses! Kaua nad mindki? Pole tegemist mõne hobusevargaga! Nagu mahti saan, tulen järgi.»

Voldemari läbib kerge värin. Vaikne kaunishing! Neid muserdab elu kõige rohkem. Kiisla neelatab. Kurk on kuiv, südames ängistus ja raev: «Küllap ma sinu Luise üles otsin, muidugi otsin. Ole rahulik! On sul täna parem?» Kõneleja vaatab abiotsivalt ringi, aga seda abi pole kusagilt tulemas. Paistab, nagu tahaks ta haige juurest põgeneda. Aga nagu pole võimalik enda eest peitu minna, ei pääse omal tahtel välja ka sellest kongist.

Mihkel ei aima, mida tema kaaslane praegu tunneb. Ta püüab end asemel kergitada ning naeratab nõrgalt: «On jah nagu parem... Näed ise, et kergem! Ega ülekohtus kotis ikka seisa!» Lamaja kõhib kuivalt. Pingu-tusest tekivad silmadesse pisarad. «Sa pole mulle ikka veel jutustanud, mis näo need kinnivõtjad ja uurijad-togijad pärast seda narrikohut tegid. Eks nad ikka vihastanud sea moodi küll? Kas jutustasid kohtuhärradele, kuidas nad sinuga? Ega inimene loom ole! Minu rabas tõbi pikali... Oleksin neile sääli omagi poolt sõnakese ütelnud... Mihkel juba teab, pole täna ilma sündinud.»

Pärast eilset on Mihkel seda mitmendat korda nõudnud. Talle on iseenesest mõisteta, et seal toodi päeva-valgele kogu ülekohtus. Nüüd oli ta eriti kannatamatu ja pealetükkiv oma arupärimisega. Voldemar muutub aga veelgi kinnisemaks. Niisutab asemele libisenud taskurätti veetopsikus, asetab selle haige kuumavale

otsaesisele tagasi. «...Nagu suur laps! Tema jaoks ei jätkunud mul aega. Isegi selle kongisõpruse ajal mitte... Mängi põetajat, sest Mihklit tuli säästa...»

Mihkel tunnistab Voldemari ootavalt, silmades küsimus, palve ja käsk. Tema vaade on raske, etteheitev. Voldemar ei suuda seda kauem kannatada ning tõuseb. Ta on pikk ja veidi kühmus, nagu oleks oma turjal terve eluaeg raskeid kotte kandnud. Kitsad vangipüksid ulatuvad vaevalt kederluudeni. Harilikult oleks tema samm arvatavasti pikk ja hoogne olnud, kuid kitsas kongis ei tule see kõne alla. Ta kõnnib edasi-tagasi ning libistab vahetevahel sõrmedega läbi hõredate juuste.

«Noh?» käib Mihkel peale.

«Saa terveks! Ja siis kuuled ehk kõigest. Võid oma kongikaaslasega vist rahule jääda. Prokurör vihastas end siniseks, kui ma kõnelesin. Taipasid liiga hilja, et oleksid enne pidanud rahva kohtusaalist välja ajama. Mina olin kaebealune, aga rahvas nägi, et süüdlased on nemad.»

«Ikka nemad, kuidas siis muidu!» Mihkli silmad läigivad. «Kas kõnelesid samuti nagu meile seal maal?»

«Ma olevat ülbe olnud. Prokurör ise tunnistas.»

«Ütlesid sõnakese ehk meistki, maatameestest?»

«Ka maatameestest!» Voldemar istub uuesti nariveele: «Mis minuga ka ei juhtuks, kõik läks asja eest. Kahetseda pole midagi! Meile tulevad samuti oma Oktoobripäevad... Oktoober näitab meile praegu teed... Nendest päevadest saab varsti seitse aastat. Tööliste riik ei lagunenu, nagu kodanlus ootas. See kasvab ja tugevneb!» Enne rahulik kõneleja oli erutunud ning tema sõnadesse tekkis äge toon.

Ukses klõpsatas lahti raudluuk, kuid Voldemar ei kuulnud seda.

Mihkel ei taipa päriselt, mida tema kaaslane oma sõnadega just ütelda tahtis, aga küllap tal õigus on. Teisiti pole see lihtsalt võimalik. «Kui inimene nii, on tal ikka õigus!»

Valguselaik hakkab seinal silmanähtavalt koomale tõmbuma ja varsti pole seal midagi. Kong on nüüd palju hämaram ja Mihklit valdab tunne, nagu oleks äsja millestki väga väärtuslikust ilma jäänud. Nädala

jooksul on see valgus olnud ainukeseks tervituseks väljast... Luiselt... See on nagu tõotus vabadusest ja tulevases õnnest, mida ta kogu aeg nii väga on ihaldanud. Sellelesamale Voldemarile, Mihkli ja teiste temasuguste sõbrale tehti ju verist ülekohtu, et nende koledate müüride vahele kinni pandi. Ja mille eest? Et ta sulasemeestele ja kehvikutele õigusest ja ülekohtust kõneles, maa jagamisest, vaest rahvast üheskoos välja astuma kutsus. Teadagi, et nii on targem! Niisuguseid asju tuleb ikka ühiselt ajada. Muidu võib maa jagamisel veel segadus tulla. Ja ega ühele-kahele midagi antagi!

«Voldemaril olid tol korral kuldsed sõnad,» meenutab Mihkel. Ja eile mõisteti ta õigeks. Lollid mundrimehed ei võinud ju teada, missuguse tubli poisi nad sellelt maatameeste koosolekult püsside vahel minema viisid! Tema, Mihkel, pole argade hulgast ja hüppas vahele, rebis ühel püssigi käest... Mis te jälgute, sunnikud. Kes see luba andis?! Siis võtsid nad ka tema kinni ja pistsid koos Voldemariga türmi. Irvitasid veel, lollid, et suur au riigikukatajaga ühes istuda.»

Mihkel muigab südames. Kuri ega vihane ta ei ole, et elus ükskord isegi vangimajas istub. Pole ju mõni röövel. «Kohtunikuhärrad puha kõrgelt koolitatud mehed. Said kohe aru, näe, kuspool see õigus on! Minagi saan aru ja see ei tähenda midagi, et tähti vaevaga kokku veerin. Ja mis veel kohtunikuhärradest kõnelda!»

Mihkel tunneb, et rinnus nagu valusamini pistaks. Aga tema mõtted on praegu imeselged ja kõik tundub nii lihtsana. Ainult see on imelik, miks Voldemar eilsest alates nagu muutunud on. Teeb tulevikuplaane? On teine kannatamatu, et need sindrid viivitavad ja teda ikka veel vabaks pole lastud?

Voldemar kõnnib taas piki kongi, püüab end väliselt rahulikuna näidata, kuid suudab oma raevu hädavaevu maha suruda.

«Kannata ära! Jõuad neid koosolekuid veel küll pidada. Ära aga maatamehi unusta, saunikuid ja popse!» Kuid samas valdab Mihklit seletamatu ärevustunne. «Tuleb see haigusest või sellest, et üksi pean jääma?» Hull tõbi! Ei ole eluski pikali olnud ja pidi see just nüüd tulema.

Sai ka siis ringi liibatud, kui hobune vastu säärt virutas. Kus see aeg sul pikali olla, kui kõik kohad tööd täis ja kartul võtta tahtis. Kui see praeguse ette saaks käia, oleksin parem tol korral pikali olnud.»

Voldemar niisutab uuesti kompressi. Ta otsib haige pulssi ning on umbusklik: «Kas sul ikka tõesti on parem?»

«Minu pärast ära pelga. On sandimastki pudrust läbi rabeldud! Need uurija-maidad! Mind togiti ju kah. Ja ikka: «Kes on teised? Kuna parteisse astusid?» Mis parteid mulle? Tulin koosolekule ja hüppasin hädasolijale lihtsalt appi. Iga ristiinimese püha kohus! Nemad ajavad aga oma lora: «Anna aga punased välja!» Vihale ajasid. Oleksin teadnudki, poleks sihukestele sõnakestki ütelnud. Sunnikud!»

Voldemar paneb veekruusi haige kuivanud huultele. «Homme nad viivad su haiglasse... Üteldi. Seal vabanevat koht.» Tema hääl pole enam nii kare kui enne. Selles on mingi tabamatu, pehme alatoon. «Pea meeles, mida nägid... ja kuuled ehk veel! Elu õpetab kõige paremini ja hoia silmad lahti. Kui terveks saad, näed oma Luiset, saad kunagi maad. Vaja on ainult terveks saada.»

Mihkli silmad otsivad kaaslase omi. Haige käsi on kuum ja nagu põletaks. Voldemar pöördub ära ja tunneb ennast teise ees süüdlasena. Samas hakkavad teda piinama endised mõtted: «Nad oleksid ta otsekohe haigepalatisse viima pidanud! Miks ei tehtud seda? Polnud tõesti vaba kohta?! Jätsid ehk nimelt? Mingi võte? Et usaldaksin Mihklile mõne tähtsa parteisaladuse, mille temalt hiljem välja võiks meelitada? Kõik on võimalik! Proovivad igasuguseid abinõusid. Ehk tahavad Mihklit lihtsalt kohutada, anda vanale sulasele õppetunni?» Voldemar muigab: «Võib kergesti nii välja kukkuda, et nad selle õppetunniga vastupidise tulemuse saavutavad...» Voldemari küsimuste ring katkeb. Valvur annab ukseaugust sisse plekist supikausid ja paar leivatükki.

«Mul on õigus suupärasemat nõuda. Karbonaadi, linnukeeli, magussööki...» Voldemar naerab valvurile näkku. «Ehk saadetigi, aga panid kõrvale?»

«Nii — on ainult romaanides,» tähendati läbi ukseaugu. «Kelleks sa mind pead! Tõin, mida anti.»

«Too haigelegi paremat!»

Ukseauk löödi kinni.

Päikesekiirt oodati. Söögile ei mõtelnud neist kumbki.

Pingutusest muutuvad Mihkli sõnad seosetuks: «... Ütle ka sahateradest Luisele ja katusesindlid. Miks neil kahju on? Rangid ja vanker juba on! Mõtlesin, et kui rentnikuks... Oli ka koht valmis, aga kaubale ei saanud... oli nõõrija!»

Voldemar on seekord rangem kui kunagi enne: «Aitab! Mitte sõnagi enam!» Ta poetab leiva supi sisse. Ja kuigi haige vastu püüab ajada, hakkab Voldemar teda lusikaga söötma.

«Veel... veel! Muidu sa siit ei tõuse!»

«Miks sa meie eest? Põllumees sa ju pole?»

«Partei saatis külla!»

«Ah partei? ...»

«Tööliste ja talupoegade oma...»

Lõpuks paistab, et haige rahuneb ning on magama jäämas. Nii see aga pole. Mihkel mõtleb suletud silmil oma raskest elust. Raskest? Mihklil on selle kohta oma mõõdupuu. Kerget elu Mihkel ei tunne ja raske elu üle ta kurta ei mõista. Raske tähendab Mihklile, et pole oma maad. Eluaeg on unistatud oma põllust. Täna on aga sauna jõutud ja seal ootab Luise teda ning last. Ehk on see juba sündinudki.

Imelik, et tänane päev nii rahutu on. Mõne aja pärast ilmub valvur uuesti. Nüüd tuleb ta aga otse kambrisse.

«Kantseleis on õpetaja. Käskis küsida...» Voldemar tõmbab valvuri kambrinurka ja seal hakatakse midagi sosistama. Kiisla kahvatusse näkku on tekkinud puna. Ta raputab energiliselt pead: «Mine ja ütle sellele kaar-nale!»

Valvur teeb katset ennast maksma panna. See tuleb tal aga halvasti välja. Siin peaks praegu tema, valvur, käsutama. Kuid sünnib vastupidi. Voldemar Kiisla mõjub kuidagi hüpnootiseerivalt ja võtab temalt jõu nagu ära.

Kui valvur on läinud, pöördub Mihkel kaaslase poole: «Mida ta tahtis? Mis õpetaja seal?»

«Nad ootavad mind. Teevad ettevalmistusi!»

«Siis lõpuks ometi!»

Kongi sigineb vaikus. Kumbki mõlgutab oma mõtteid.

Väljas on juba peaaegu pime, kui piki koridori rutsakad sammud lähenevad. Võib taibata, et tullakse kindla sihiga. Hetk hiljem klõpsatab raudne luugike ukse sees lahti.

«Pane ennast valmis, Voldemar Kiisla!» Valvur teatab seda madala häälega ja surutult. Ta kardaks nagu ise oma häält.

«Saadki siis vabaks!» Mihkel teeb asemel järsu liigutuse, nagu tahaks asemelt üles hüpata, et Voldemari saata.

Voldemar läheb aeglaselt ukse juurde ning viipab haigele: «Aga tema?»

Valvur viivitab vastusega. «Juba on korraldus tehtud. Kästi hommikul palatisse toimetada... pärast sind!...»

«Ja ei valeta?»

«Milleks enam!» Valvur kõneleb veelgi tasemini. «Vanglaülema käsk on juba olemas.»

Kaugelt läheneti. Seal olid mitme inimese sammud ja jutukõma.

«Kuuled!...»

Lahkuja kummardus haige kohale: «Ära siis unusta! Vaata kui jämedad trellid! Nad kardavad, aga kardeatakse tugevaid. Ja meid on palju!»

Avatud uksest sisenes neli tundmatut meest.

«Hüvasti!»

«Ütle siis Luisele... et kõik on hästi! Et tulen varsti...»

Üks saatjatest muigas. Kolme näod ei väljendanud midagi. Mihkel ajas enda küünarnukkidele ja jälgis Voldemari äreva tundega. Tema lahkuv kaaslane silus riideid, libistas pooliku kammitükiga läbi juuste. Suu ümber olevad kortsud olid nagu silenenud ning ilmes oli kõrkust ja trotsi. Ta ei hoidunud enam kühmu, vaid sammus saatjate vahel kongist välja sirge seljaga...

Nüüd valgustab kitsast kongi ainult vaevaliselt hõõguv elektripirn. Kui aknast välja saaks vaadata, võiks näha ehk helendavaid taevatähti ja linnakuma. Ja Mihkel püüab mõttes Voldemari saata:

«Mida ta tunneb? Koridor, trepid... Praegu on ta juba kantselei kõrval toapugerikus ja vahetab vangivammuse oma rõivaste vastu. On uhke, ei kõnele kelle-

gagi. Tubli poiss oled! Läheks Luisel korda ja kasvaks ka meile samasugune. Näed sa kelmi! Nüüd, vigurivänt, pistab ta türmiülemale midagi päris soolast... Täna eriti. Täna on põhjust! Võtab vabastamise kirjad ja ütlebki.» Mihklil on tunne, et ta isegi kuuleb, mida. «Täname prii söögi ja korteri eest!» Ülem, vihast punane, puhub poisile järele.

Praegu on ta juba väljagi jõudmas. Väravate taga ootavad muidugi omaksed. Sinna on tulnud palju sõprugi... Kõhju, et ka mina seal ei ole!...»

Mihkel on haige, aga tal on siiski nii kerge. Ta oleks äsja nagu imerohtu joonud. Kuid samas segas Mihkli mõtteid rida kaugeid laske.

«Mis nad paugutavad? Narrid!»

Ta kuulatab, aga uusi pauke enam ei järgnenud. Mõne aja pärast lähenesid jällegi sammud. Sama valvur, kes Voldemaril ennast valmis käskis panna, küsis läbi ukseava summutatud häälel:

«Kuulsid?»

Mihkel püüab ennast liigutada: «Mida?»

«Tal ei läinud see korda!»

«Ei läinud korda?»

«Kiisla on nüüd elavate kirjast kustutatud. Tahtis vangla väravate taga autost põgeneda. Viltu läks!»

Mihkel tõuseb küünarnukkidele. Kaelasooned ilmuvad nagu jämedad traadid naha alla. «Mida sa? ... Mida sa seal? ...»

«Ta oleks pidanud metsas proovima! Tahtsin poisile päkka hoida, aga ei jõudnud. Ta ju siinsamas! Lubasin talle, ja hommikul viiakse sind kindlasti üle!» See on kiire sosin. Mihkel ei kuuleks, aga luuk ukstes on siinsamas, pea kohal.

Haige püüab oma viimast jõuvaru kokku võttes täielikult püsti ajada, kuid langeb oiates asemele tagasi. Ta ei mõista isegi nüüd veel täielikult, mida valvuri sõnad tähendavad. Kuid süda lööb kiiremini ning kongiuks virvendab silmade ees:

«Ta ju ... Ta lasti ju vabaks ... lasti ...»

«Sa siis tõesti ikka ei teadnud!? Kiisla oli ju nende ässade hulgast. Oli suur riigikukutaja ja otsiti ammugi

taga! Kohus tegi eile surmaotsuse ja täna see täideti!
Juba enne metsa jõudmist!»

«Kohtuhärrad ju... Ta ei ütelnud... Kas nad?...
Kas kohtuhärrad ei mõistnud siis, ei saanud aru, et ta
õiguse eest? ...»

Mihkel tundis, nagu langeks mingisse sügavikku.
Praegu oli tal ükskõik, mis tuleb. Kongi paksud seinad
oleksid nagu kokku varisemas. Kõik tantsis silmade ees.
Aga huuled kordasid alalõpmata:

«Ei või olla... ei või...»

Kollane pirn vilkus mõned korrad ning kustus. Vang-
las olid käes õised rahutunnid. Ainult valvuri ühtlased
sammud kopsisid kord koridori ühes, kord teises otsas.
Mihkel ei maganud ega olnud ka ärkvel. Ta kuulis, kui-
das teda öö jooksul kahel korral vaatamas käidi, kruu-
siga vett toodi ja otsaesisel kompressi vahetati.

Hommiku eel valdas Mihklit aegamööda võimas tung
— elada! Võita haigus, elada rohkem kui kunagi enne...
Elada kas või ainuüksi siia kongi kostunud laskude ja
Voldemari pärast. Sellesama kongikaaslase nimel, kes
mõtles temasugusele rumalale, kolkas elanud sulase-
mehele isegi oma elu viimsel tunnil.

VELLOKENE

Vello ruttamine lõpeb nagu ikka eeskojas. Tema ümaratelt põskedelt jooksevad alla higipiisad. Vello viskab portfelli nurka ja lükkab köögiukse praokile. No on aga lõhnad!

«Hapukapsasupp! Ja kas seal vaagnal mitte pudrumägi ei aura? Selle juurde kuulub muidugi külm, keldrist toodud piim. Lihtsalt — suurepärane!»

Ümarikus näos hakkavad Vello silmad suurest rahulolust kilama ja ta on valmis isegi tantsu lööma. Täna õuna on lihtsalt tore. Tangupuder piimaga on üks vähestest, mis isegi kapsasupile silmad ette annab!

Isa loeb diivanil ajalehe tagumist külge. Vello loivab mõne ringi ümber alles tühja söögilaua ja tema lõbus ilme moondub selle aja jooksul hädiseks. Viimaks ilmuvad lauale aurav supitirin, piim ja — paljulubav pudrumägi. Vello ilme on aga veelgi mustem. Ema jälgib laua juurest oma poega ja tema silmadesse tekib hoolitsev murehelk.

«Velloke, ega sul koolis midagi ei juhtunud?»

Vello teeb ümber laua kolmanda ringi.

«Vello!»

«Jah, ema!»

«Kas sul pea ei valuta?»

Poja välimus muutub hädisemaks.

«Sul valutab midagi! Ma tean...»

Isa viskab ajalehe kõrvale.

«Poisil on tõesti halb väljanägemine! Muidugi — külmetanud!» Ja isa Feliks vajutab peopesa poja otsaesisele.

«Täna panen hinnale juurde! Nüüd või mitte kunagi,»
lööb Vello süda kiiremini.

Pere istub lauda. Näol mesimagus naeratus, limpsib emand Ilse keeleotsaga huuli. Pereisa Feliks hõõrub käsi, tõstab suppi ja naksutab keelega.

«Põrsaliha, ja koorega. Lihtsalt kuninglik roog!»

«Tõsta, Velloke!»

«Lisa talle koort!»

«Ah sinder, keele viib alla!»

Vellokene, käed taskupõhjas, põrnitseb liikumatu pilguga tühja taldrikut.

«Tõsta talle!»

Emand Ilse tõstab pojale kapsasuppi, kallab lisaks koort, lõikab põrsaliha . . . Vello ei liiguta end isegi nüüd mitte.

«Proovi vähemalt!»

«Sellest, kes suppi hindab, kasvab mees!» tuleb isa Feliks välja oma hariliku väitega. Kuid Vellot praegu ei huvita, kes temast kasvab.

«Ei ole isu!»

«Vean kihla, et iga sinu klassikaaslane laseks hea maitsta.»

Põlglik õlakehitus. Vello ilme on hapum kui kapsasupp.

«Viivitat ainult! Põrsaliha ega koorega mind juba taganema ei sunni,» plaanitseb Vello ja kinnitab silmi tõstmata: «Vastik supp ja põrsaliha!»

Samas Vello aga tunneb, et kõhus tõmbleb, ja ta peab kogu aeg salamahti neelatama. Laud virvendab silmade ees. Ja need lõhnad veel! Mõistuse ajab segi. Kuid Vello peab ka täna võitjaks tulema ning ta lükkab supitaldriku kaugemale.

Pereisa nohiseb, ema on meeleheitel.

Ja nüüd läheb kõik vana tuttavat rada.

«Feliks! Noh!»

Feliks mõistab oma naist, otsib taskust kaks rubla ja nihutab laua keskele — nagu kaardimängus.

«Hariliku kapsasupi-taksi järgi,» noogutab ta pojale.

«Ema, sa tõtsid liiga täis!»

Isa Feliks ohkab, ema tõstab taldrikult osa suppi tagasi. Ja nüüd helbivad kõik kolm põrsalihaga keede-

tud ja koorega ülevalatud suppi. Vello lusikas liigub kõige kärmemini. Enne tekkisid tal higipiisad kiirest käigust, nüüd aga kuumast supist. Vello aina neelab. Ei tea, kuhu isa Feliksi toit läheb. Isa on kiitsakas, terava nina ja pika lõuaga, nagu oleks aastaid näljapajukil istunud. Hea, et poisil söögiisu kehvusest hoolimata toit õigesse kohta läheb. Kümne-aastane. Missugune nägu! Kahekordse lotiga. Ja käevarred on nagu täismehel. Ainult väikesed ohvrid. Jaa, vanemate püha kohus!

Vello kriibib taldrikupõhja ja pistab rublalised taskusse.

«Veel, ema, aga mitte ääreni!»

Ema tõstab. Vello ootab, sihhib silmanurgast isa poole.

«Feliks! Noh!»

«Mul on viiene...»

«Jäägu ette!» lausub Vello ärimehelikult.

«Jaa, ohvrid ikkagi,» mõlgutab isa Feliks. «Aga poiss on mul tubli, tuleb jõumees, viib veel nime ajalukku...»

Kogu pere on rahul.

«Feliks! Noh!»

Isa pistab käe põuetasku juba kolmandat, siis neljandat ja kui pudru ning piima juurde asutakse, viiendat ja lõpuks kuuendat korda. Jah, puder on kallim. Isa Feliksi kuues taskute revideerimine jääb aga tulemustieta.

«Võin ka võla peale,» on Vello suuremeelne.

«Palgapäeval õiendan ära,» lubab isa Feliks süüdlase ilmega ning mõlgutab: «Paljaks tegi! Vaja sügavama põhjaga taldrikud muretseda — alumiiniumist. Või loobuda kapsasuppidest ja pudrust? Kas aga üldse selliseid toite on, mida ta niisama, lihtsalt isuga sööks? Ei ole vist! Kelbi isuga, väga kelbi isuga. Nokiks muidu nagu linnukene.»

«Velloke, kas veel tõsta?»

Velloke mõtleb, paneb aga lusika otsustavalt lauale. Ta ei suuda enam.

«Ei taha võlgu!» Vello tõuseb lauast. Isegi hingata on raske. Aga nälg on suurepäraselt kustutatud ja taskus on kena kopikas. Õhtul võib välja minna ja ringi vaadata.

«Ta ikka sõi natukene,» pöördub Ilse Feliksi poole.

«Ma arvan...»

Itsel muutub kiireks. Vaja joosta veel hambaarsti juurde. Isa Feliks tunneb, et tuleks midagi ette võtta, minna välja ja baaris pudel õlut juua. Feliks sorib veel korra taskutes, aga pole rublatki. Ja isa küsib Vellolt tagasihoidlikult, aukartusega, nagu oleks tegemist tehase pearaamatupidajaga:

«Laena palgapäevani viis rubla... protsentidega muidugi!»

Vello kaalutleb viivu, annab isale viis rubla ja hoiatab: «Aga protsentidega!»

«Ohvrid, tuleb kanda ohvreid,» ohkab isa Feliks trepist alla kobides. «Lapsed peavad meist endist paremad saama!»

AJA EKSITUS

Pühapäeva hommikupooliku unine rahu katkes ebatavaliselt. Vana Kaalep vehkis õhus kirjaga ning tormas ise üle kartulipealsete, mis saabaste all aina ragisesid:

«Eit, ae! Ae!»

Vastust ei tulnud. Ja viivuks seisatunud Kaalep ruttas edasi. Jõudnud aianurka, lükkas ta sirelioksa kõrvale ja nägi, et Mann, kellel pooliti kootud kampsun ja lõngakerad süles, rahulikult kiiktoolis norskas.

«Äh, Mann, kurat!»

Lõngakerad veeresid puhmasse, kampsun ja kudumisvardad pudenesid maha. Mann vahtis oma vana ehmatuse ja imestuse seguga. Aga Kaalep torkas naisele kirja pihku ja manas: «Loe ja ütle mulle, kas see on siis lõpuks üks mõistliku aruga tütar?! On teine õppimisega ju päris ogaraks jäänud!...»

Mann luges sõna-sõnalt ja mõttega. Sai kõigest aru. Õigupoolest oli ta seda teatavate märkide järgi juba varem aimanud. Ei olnud siis ikka petja poiss, mõni niisama hullutaja! Teadagi noori tüdrukuid... Nüüd suur mure kohe südamele ära. Ja kui Mannil praegu voli oleks, hakkaks ta rõõmu pärast otse laulu kõõrutama. Aga saavad siis mehed ühe ema murest midagi aru! Vanamees, sõge, on ju vihast päris lilla.

«Tore uudis, ah? Ütle nüüd oma emasõna,» vihastas Kaalep veel rohkem.

«Või need peigmehed siis aia otsas kuivavad, et muudkui vali,» tähendas Mann ettevaatlikult ja torkas sõrmega kirja lõppu. «Ehk on ontlik ja näe, ütleb, et

tundsid üksteist mitu aastat. Tuleb välja, et treial ja puha. Registreerigu pealegi. Vasikas tulekski ära veristada!...»

Vana Kaalep krapsas eidelt kirja, ähkis: «Ja nii kõneleb lihane ema! Pimeloom! Meie kõrgelt koolitatud tütar langeb kaela mingisugusele paljasjalgsele näljarotile. Treial! Tunnen selliseid! Tahmanina ja näljarott, kes ei maksa meie Milla sõrmegi!»

«Kust neid printse võtta! Alles see universideet tüdrukul läbi sai ja eks ta ise ela!»

«Kena... ilus! Aga mina sõidan linna ja panen tüdrukule mõistuse pähe! See treialist untsakas oma konte veel korjab!... Või last hullutama!»

Mann, ise peaaegu niisama pikk kui lai, veeres vanamehele sõnakuulelikult järele ning proovis viimast abinõu: «Ise oled mul kah meistrimees... kolhoosi ehitaja! Ja mis sul viga on? Tulin sulle ära, ei küsinud midagi!»

«Sina! Mis oled sina Milla kõrval!» nohises vana põglikus vihas.

Ja nüüd istub Kaalep rongis. Mann saatis teda jaama ning klanis kogu see aeg ühes sõita. Kui talle ikka ja uuesti ära üteldi, lõi Mann käed puusa ja raius otsustavalt: «Tühja sõidad! Lasen vasikal naha maha võtta ja panen süldi ja õlle hakkama!»

Vaguni rattad plöksuvad jätkuliite-kohtades hoiatavalt: Milla — süldid — õlled — treial — treial — treial!» Vana Kaalep ägiseb: «Jõuaks ainult rutem! Sihukest omavoli pole perekonnas veel juhtunud. Isegi Mann, sunnik!»

Vana Kaalepi pea sünnitab igasuguseid plaane, võimatuid ja võimalikke. «Kõnelda tüdrukuga ilusti ja küll ta silmad lahti teeb! Kui aga... Rongile ja maale temaga. Mõtelgu järele!... Pärilist togu sai oldud! Oleks tulnud endal peigmees välja vaadata. Ta ju rumaluke. Võis juba arvata, et mõne võrgutaja ohvriks langeb... Kas siis tõesti mõnda väärilist kosijat käepärast ei ole?... Jaoskonna doktorihärra Klaus? Vanapoiss küll, aga reumatismust täis ja palja pealaega: teise jalaga hua äärel, sunnik! Metsaülema saks, mait, kosis rumala peaga tunamullu karjatalitaja, Tuhastu Anna! Aga kui kolhoosist?... Ei saa, seal puha mullasongijad, mitte

antvärgi lõhnagi. Esimeeski ainult külakooli läbi teinud üleaedne! Seal linnas on muidugi igasuguseid, aga kellele sa juurde kargad, et asjaolud on nii ja naa...»

Milla korteriperenaine teadis, et tüdruk olla poodi jooksnud; kauplusse tulnud ilusat kleidiriiet.

«Kaasavara! Minu viimati saadetud rahaga muidugi!» mossitas Kaalep ning tunnistas ukiselävel seisvat pere-naist umbusklikult: «Kes see untsakas on?»

«Kuidas?»

«Kes siin käib, maja ja Millat piirab, sihuke tohkam, karvane ja musta ninaalusega?»

Samas tekkis tuppaga nagu õnne ilmutus — Milla! Lokid lehvimas, nägu naerust säramas, tuiskas ta üle toa, viskas pakid lauale ning hüppas isale sülle. «Kui tore! Saite kirja kätte... Kui õnnelik ma olen... Kus ema? See on nelja päeva pärast! Tutvustan teda sinule juba täna! Ta on kole tagasihoidlik ja ... Isa, miks sa nii sünge oled?»

Vana polnud enam nii sõjakas nagu kodust väljudes, kuid tema toon oli veel küllalt karm: «Ikka tõsi siis, et treialile? Kuidas see untsakas sulle ometi?»

Milla aga on muutmatu: «Isa, sa oled julm!»

«Too on ju ainult treial! Harilik tahmanina!»

«Ta on kõigist poistest toredam!»

«See ei tähenda midagi! Jutusta mulle kõik! Kuidas see algas? Kodus võrku, käis akna taga, vidistas nagu linnuke... Kõnele! Ma sellele vaderile näitan!»

Milla pruunistunud näos välguvad lumivalged hambad ja tüdruk naerab nii, et pisarad silmis: «Isa, küll oled aga vanaks jäänud. Sa ei teagi, missugune ma olen. Valisin ta ise välja! Mina võrgutasin!... Ema kõneles mulle, et sina olnud samuti arakene!»

Kaalepi lõug värises: «Ühed hullud mõlemad! Aga sina oled ju minu tütar. Ma ei luba ühele vabrikumehele minna ja kõik!»

Milla, see sinder aga muudkui naerab: «Lähme, papa, Voldemari juurde. Mina olen otsustanud, aga võib-olla saad sa temale augu pähe rääkida või kuidagi ära hirmutada!»

«Läki!» noogutas vana Kaalep ning rõõmustas:

«Küll ma sellele jõhkamile näitan! Seda kunsti ma juba oskan!»

«Praegu peaks ta olema ühel koosolekul,» lausus Milla. «Ja me läheme otse sinna!»

Saal oli suur ja rahvast palju. Keegi oli kõnepuldis ja luges ette arve, protsente, rääkis toodangust ja omahinnast...

«Mis siin sünnib?» mossitas isa Kaalep tõrksalt.

«Täpselt ei tea! Voldemar ei teagi tõeliselt, et tulen!» Milla otsis silmadega saalis. «Sina istu aga siiasamasse ja oota.»

Kaalep istus, aga Milla nihkus ettepoole. Vana piilus ette ja taha. Paremal istus mees prillidega, teisel pool tegi tüsedake paberile agaralt märkmeid. Juba kerkis pulti uus kõneleja. Oli pikk, õlakas noormees ja rääkis teine pehme bassiga.

«Tõeline leidur. Kui selliseid rohkem oleks,» kuulis Kaalep enda taga kõneleja aadressil kedagi tähendavat.

Vana Kaalep teritas kõrvu. Noormees kõneles metallidest, tiirudest, korrutas ja jagas, läks suure piker-guse tahvli juurde ja vedas sinna valgeid kriipse, näitas rahvale mingit masinaosa ja sirceldas ka selle üles.

«Minu aru jaoks see ei ole,» lõi Kaalep käega. «Millat ei tulegi! Seda maita ehk polegi. Ja mida selline siit üldse otsikski! Puhha saksad ja tark jutt nagu universi-teedis.» Ja Kaalepil tõusis kurku klimp nagu enne tütre pool. Kui palju Milla väärilisi siinsamaski on. Kas või seesama, prillidega. Ehk ei vaataks puldis kõnelev noormeeski meie tüdruku peale viltu. Üteldi sedasamast, et — genius nagu! Ega's Millagi kuu pealt pole kukkunud, lõpetas puhha viitega. Peaksin siin mõne päevakese ise ringi vaatama ja asi saaks jutti.»

Kui noormees lõpetas, hakati kõvasti plaksutama ja ka Kaalep tagus peopesi kokku nagu teisedki. Uue kõneleja vastu ei tundnud ta enam huvi. Oli kiigats, sokuhabemega ja kokutas pealegi. Kokutas nii imelikult, et hakka või naerma. «Sihukest juba küll ei tahaks,» mõtles Kaalep.

«Isa, istu sinnapoole!»

«Näe, Milla tuligi!» Vana Kaalep kobis tooli võrra edasi ja porises: «Ei olegi siin seda sinu rüütli!»

«Üles leidsin!» naerab Milla. «Isa, saage tuttavaks — Voldemar Villak.»

Kaalepi lõug nõksatab paarkümmend kraadi paremale ja ta piidleb üle tütre öla. «Mida see siis tähendab?! Milla kõrvale istub ju sama, kes professori juttu ajas ja kriidiga tahvlile sõõre vedas?»

Näost hõõgub noormees sirutab Kaalepile kohmetunult käe: «Voldemar Villak!»

«Kas tema siis ennist pidaski kõnet? Ja sedasi, et ikka treial?!» kokutas Kaalep tütrele kõrva.

«Kas sa tema juttu ei kuulnud?»

Vana Kaalepi kogu sisemus pöördus pahupidi. Ta tegi, nagu kuulaks sokuhabemega kiigatsi juttu. Mõtted olid laiali nagu saod kehval heinamaal.

«Kuidas Voldemar on?» uudishimutses Milla.

«Niisugune noh, et eit... Mann lubas süldi ja õlle hakkama panna!»

Vaikis ja mõtles: «Treial?... Saa nüüd aru! Ega's mina! See ju selle aja eksitus. Treial, aga ise ajab professori juttu...»

TAGAUKSEST

Harilikult ilmub ta veerand kuue ringis ja seisatab hooviväravas, nagu oleks juhuslikult siia sattunud. Silmad on liikumatud, veidi pilukil, ja võiks arvata, et ta midagi ei märka, on ükskõikne kogu ümbruse ja isegi enda vastu. Nii see aga ei ole. Ta näeb kõike! Paneb tähele isegi laste poolt maha veetud kriipse, mida siin hommikul ei olnud. Jõuab samas kindlaks teha, kelle pesu õues kuivab, et kaevul just vastasmaja elanik vett pumpab, ja palju muud. Luise askeldab sel ajal ikka sea-putka juures. Ja see ei tähenda, kas lööb välku, paugub pakane või valab vihma. Mõningatel kordadel on siin erandiks vaid pühapäevad.

Praegu raiub Luise sigadele rohtu. Kolk-tсах-kolk-tsahh!... «Nüüd seisab ta hooviväravas.» Luise on selles kindlalt veendunud. «Ehk muigabki heastmeelest? Muigab just sellepärast, et rohi on muidu käes! Mine tea? ... Ta võib samahästi ka vihane olla. Hein ju veidi puitunud ... Märkab isegi sinna ära ...»

Raiumine kiireneb ja varsti on löökide vahet raske eraldada. Luisel on peaaegu lapse nägu ja tundub, nagu täidaks ta praegu emalt saadud elu esimest tõsisemat ülesannet, mille täitmisse kogu hinge ja oskuse paneb. Seejuures on tema silmades aga talitsetud meeleheide ja trots, mis tema lapselikku ilmet rikub, ta palju vane-maks teeb. Tõeliselt valmistab praegu Luisele südames rahuldustunnet vaid see, et tal juuksed otsaesisele kleepuvad ja higi mööda põski alla nõretab. Temale see ju meeldib! Sellesama higi tasuks võib ta täna isegi mõne mõistlikuma sõna kuulda. Aga Luise seda ei looda. See

on nii väheusutav. Hea, kui temaga rahule jäädakse. Ainult seda ta tahabki. Mitte rohkem. Rahulejäämist, mille väliseks kinnituseks on sealpoolne vaikimine.

«Kui saaks nii nagu õmblusmasinaga. Täna ruigavad sead eriti vastikult! See pole mingi kiidulaul. Ruigamine võib teda kergesti vihastada!» Luise käed muutuvad tuimaks, paneb lõõtsutama. On tunne, et jõud just nüüd lõpeb. Miks ta üldse nii kõvasti rabeleb? Nagu viimsepäeva eel, et kõike ära teha.

«Imelik! Miks selja taga ei kõhatata nagu tavaliselt? Kell juba ammugi üle aja. Seisab ikka alles eemal?...» Luise kaapab küna otstest jämedamat keskele ning vilksab selja taha vaadata.

«Kuidas?... Teda ei olegi!» Ainult lapsed mängivad liivakastis. Majahoidja Liina puhastab kaevu juures kalu. «Kell on vähemalt veerand tundi üle aja?... Läks otsejoones tupp?... Seda pole veel juhtunud. Kontrollib ehk aknast, kuidas ma siin...» Luise aeglustab tempot, kuid selle-eest on löögid jälle tugevamad. «Kuu-
leb!»

Lõpuks on sead söödetud ja noor perenaine hingab kergemalt, kui ruigamine viimaks ometi lõpeb.

Luise tunnistab kohmetunult ja vaikse imestusega suletud toaust. Tabalukud on ees ega pole ka võtmeid peidukohast puudutatud. «Ikkagi ei tulnud!» Tupp jõudnud, veendub ta oma üllatuseks, et kellaosutid pole isegi nüüd veerand kuuel. Eksis... Ta eksis terve tunniga! Täna püüdis ta eriti, kuid kõik läks viltu. Seierid vist virvendasid silmade ees. Ta vahtis neid liiga sageli. Eriti pärast keskpäeva... Teda ei ole lihtsalt. Roberti silmis on see ennekuulmatu omavoli ja korrarikumine. Kui ta tehastest saabub, peab Luise seaputka juures olema. Söötmise ajal vaatab ta oma varanduse üle, hindab, kuidas loomad juurde on võtnud, kas on puhad ja asemed kuivad, on sigadel küllaldane isu... Ja nii kaks aastat. Raske on ette arvata, mis täna võib juhtuda, Robert ei löö, ei karju, vaid toimib mõjuvamalt, otse südamesse. Minna ehk uuesti söötma, õiendada seal niisama?... Luise aga istub. Seejuures on tal tunne, nagu ilmuksid tema ette kaks Luiset. Üks protesteerib, tahab ükskõik kuhu põgeneda, peaasi ainult,

et võimalikult kaugele. Aga teine mossitab kellale, nagu oleks see milleski süüdi, ja kaalutleb, kuidas Roberti pahameelt leevendada. Peaks välja minema ja samal ajal pliidil toidu üle soojendama. See teine kirub, et rahmeldamise tuhinas kellaaja ära segas. Üks Luise on valmis raadiot mängima panema, aga teine tõrjub kohkunult: «Robertile see ei meeldi!» Üks kinnitab, et kõik tuleb nende ühise kodu eest ohverdada ja et Robert on tubli abielumees. Teine satub aga raevu: «Ta ei hooli sinust, ei armasta ega ole kunagi armastanud! Oled pühkmekast, narts, üks asi!»

«Palju tänapäeval seda tõelist armastust üldse on,» lohutab ennast esimene. «Kui ei armasta, peab ta minust vähemalt lugu ja hindab minu hoolt!»

«Päh, naiivsus! Midagi ega kedagi ta peale enda ei hinda! Miks sa kardad teda? Värised hullemini kui haavalehti! Sellepärast sa rabeledki! Näen sind läbi, et süda pole rahul. Ka ise kahtled!»

«Kade oled! Perekonnaelu lõhkuja! Minu Robert on korralik, kopikat niisama tuulde ei pillu, joob, kui teised välja teevad. Võõrastele naistele ei vaata. Kas see siis midagi ei ole? ... Naera! See on parem kui mingi kahtlane armastus!»

See, kes põgeneda soovib, lööb lootusetult käega ja irvitab talle kahjurõmsalt näkku: «Ela siis ja ära mind virisemisega enam tüüta! Aga mina kaon!»

Luise hõõrub meeleskohti. Peas kumiseb. Nii võib hulks minna. Ta võtab instinktiivselt poolelioleva käsitöö ning hakkab aknakardinaid heegeldama. Robert ju kiirustab. Ütles eile, et: «On juba aeg need tellijale ära viia!» Liiga ruttu tuli see aeg. Kunagi armastas Luise tõesti heegeldada ja kududa, aga nüüd on see vastik. See on needuseks saanud, et ta seda oskab ja tema kardinaid meeldivad. Robertil on ikka käepärast mõni tellija, aga ta kiirustab nii koledasti. «Kõigi reeglite kohaselt peaks ta nüüd iga hetk koju jõudma! Oleks kardingi valmis!»

Veel minut, kaks ... Akna ette oleks nagu mingi tume linik tõmmatud. Luise tunneb teda juba sammudest, Robert seisatab hetkeks ukiselävel. Juba paljast kõhatamisest võib Luise oma Roberti meeoleu eksimatult kind-

laks määrata. Seekord ei järgne aga midagi. Vaikimine on ebamäärane, piinav. Mullu, suvel, ei rääkinud ta Luisega kolm päeva. Alles neljandal tähendas ta jaheda rahuloluga: «Mind ülendati!» Robertil oli nagu kahju oma rõõmusõnumit temaga jagada. Hoidis seda kadedalt enda jaoks. Vahel ilmses, et vaikimise kutsusid esile tähtsad mõtted... Kuid praegu?

Luise kattis lauda ja Robert kopsis saapaninaga toolijalga. Hallid silmad ei väljendanud midagi. Kitsas ja ülearu pikk lõug oli vastu rinda surutud nagu selleks, et seda vähegi priskemaks muuta ja teravaid põsenukke tasandada. Roberti näoplaan pole just meeldiv, aga mitte ka eemaletõukav. See sisendab igäühele, kes vähegi inimesi tunneb, teadmist, et ta elu kergemeelselt ei võta ning maailmas kindlate põhimõtete järgi elab, et ta oma kainet mõistust mingisugustest tunnetest ei lase segadusse viia.

Kui Luise ka viimase toidunõu oli lauale asetanud, kihvatas temas uuesti teine mina ja seekord ootamatu ägedusega: «Õgib nagu hunt, aga ise on näost hullem kui kitsejalg!» Kuid juba samas tõmbus ta tagasi ning piidles vargsi meest. Ta nagu kartis, et too isegi tema mõtteid võib kuulda. Süda lõi kiiremini. «Oleksin pidanud valmistama tema lemmikrooga, kapsarulle!»

Robert ei hakka sööma. Ta tõuseb, lükkab aknapooled lahti ja rinnutab aknalauale. «Sead ei ruiga!» Vastupidi, kuudikus rõhitakse mõnutundest. Kuna Luise seda ei näe, tekib Roberti suunurkadesse nõrk rahuloluvirvendus: «Kukkus aga hästi välja, et linnas seapidamine keelatakse. Minu omad on suured ja tulevad nagunii veristada. Aga mida Ruhveli Mart oma pörsakonnaga teeb? Ja majahoidja Liina, plekksepa Kusti? Kevadised nahad! Veristan... Ja vaatan järele, et nad leiva ja teiste poeproduktidega, maidad, oma lojuseid ei poputaks. Üles annan! Söödatagavarad tuleb aga just oma maja seapidajatele ära realiseerida...» Robert hingab mõnuga sõnnikulõhnadega segatud õhku. «Seaduse ees vaja lugupidamist näidata. Kusagil pannakse ehk kirja ja võib kasuks tulla... kunagi...»

Luise seisab pliidi ees, naksutab põlle all sõrmi, kõhatab märguandeks. Robert kuulab, ei osuta aga sellele

tähelepanu, et toit laual ootab: «Naksutagu pealegi! Nüüd pole sigadega enam nii tähtis, aga siiski. Ei oodanud, näe! Rikkus päevakorda, omavolitses! Laisk ja tuulepea! Saadan, kui aeg tuleb, kolhoosi kartulit võtma. Teenib, ütleme, kaks vakka päevas. Viisteist päeva... Palju see kokku teeb?»

«Jahtub nagu!» Luise nihutab laual nõusid, kolistab kaanega. Nüüd ei kuule Robert teda tõesti, ei kuuleks ehk isegi siis mitte, kui taldrik põrandale kildudeks kli-riseks. Robert on oma mõtetest haaratud: «Kartulivõ-tuni jäänud aega kasutab ta kuremarjade korjamiseks. Kuulda on, et sellest saab suuri sissetulekuid. Ja kui edasi minna?... Kas paadi muretsemine tasub? Võiks korraldada Peipsi pool isegi ülesostmist ja marjad Emajõge pidi linna vedada... Muidugi Luise vastutusel. Juba selleks sügiseks oleksin pidanud! Sõudmise õpib ta selgeks, tuleks toime ka päravurriga... Kiirus mak-sab tänapäeval raha!»

Õue sõidab veomasin pinnukoormaga. Roberti mõtted kalduvad tahtmatult kõrvale ja ta pigistab kramplikult aknalauda: «Koorem nagu heinakuhi! Maidad... Ja kasepinnud pealegi. Jämedad nagu halupuud. On aga nina... Kust nad? Mina pidin kalli raha eest puid ostma. Õige asi see ei ole! Näe, Roovälja omad ronivad maha laadima. Nende pinnud siis... Kelm rahvas! Must mäng. Vaja järele uurida ja parajasse kohta kiri sisse anda. Vanamees pidi vist saeveskisse tööle minema? Aga ikkagi, nii jämedad ei tohi olla. Kokkumäng!» Ja endast olenematul põhjusel katkestab Robert pikaleve-ninud vaikuse: «Kas Roovälja vanamees saeveskis töö-tab?»

Küsimus on vaikne, nohisev, aga paneb Luise võpa-tama. See tuli nii ootamatult, et Luise ei saa otsekohe isegi vastata. «Ta... ta on ju täpselt niisamasugune nagu siis, kui ta rusikaga klaasi purustas ja veri jook-sis.»

«Kas sa tummaks oled jäänud?»

«Ei tea! Oli nagu juttu, et saeveskis.»

«Küsi järele!»

«Praegu?...» Luise silmades on meeleheide ja vih-

kamine. Et Robert seda ei märkaks, pöörab ta näo kõrvale.

«Loll, pärast küsid!»

Robert istub alles nüüd ja tõstab suppi. Lõhnad on isuäratavad ja pereisa laseb toidul hea maitsta.

«Noh!» mühatab Robert pärast esimest taldrikutäit ning tema lusikas jääb viivuks õhku peatuma. See on märguanne, mis kordub päevast päeva. Nüüd istub ka Luise lauda. Väliselt oleks nagu kõik korras. Ta on samasugune nagu ikka. Kuid tõeliselt ta nuriseb enda üle ning imestab: «Mis minuga ometi lahti on?» Alles pool aastat tagasi oli ta oma eluga rahul. Isegi Robertiga. Imelik tusk vallutas südame ainult harvadel juhtudel. Aga nüüd, vaadates üksisilmi Roberti teravale lõuale, hakkavad teda närima viimaste nädalate kahtlustused: «Minu kodu siin küll ei ole! Aga kus siis? Ootaks isa ehk emagi. Kuhu minna? Ei ole kohta. Nii ma kauem ei suuda!... Kui kõnelda Robertiga, et ma nii kauem elada ei või?...» Need katkendlikud mõtted tekivad nüüd perioodiliselt. Peaaegu alati pärast Roberti kojujõudmist ta mõtleb: «... kui kõnelda ehk Robertiga...» Seni ta pole suutnud...

«Kes sind täna hammustanud on?» Roberti toonis on tehtud mure ja tubli annus pilget. «Kuidas ta märkas? Mida ta mõtleb selle imeliku küsimusega?»

Luise ei vastanud. Toit käis suus ringi. «Vaja ära kannatada... Närvid! Ega ta halva pärast. Muretseb... tuleviku eest.»

Kunagi ammu teatas Robert naisele, et tal on kalduvus maohaavadeks ja ta peab tarvitama valitud toite. Lauale pandud või, mesi ja sai pole Luise jaoks. Pere naisele, kuna tal maoga midagi lahti pole, kõlbab ka kõvem ja sooniline liha. Roberti jaoks on pehme. Robert tahab, et alati ka soolasilk laual oleks, kuigi ta seda, nagu ise ütleb, kahjuks süüa ei saa. Aga kui silku käsatakse tuua, siis see tähendab ainult seda, et Luisel seda endale tuleb lasta hea maitsta ja — iga päev. «Tulebki odavam,» mõtles Luise alguses ning ei tee sellest ka praegu numbrit. Robertile see meeldib. See on üks vähe-seid asju, mis Robertile rõõmu valmistab.

Kui toidunõud on laualt koristatud ja Luise tahtis

minna saadud ülesannet täitma, lausus Robert teda hindavalt tunnistades: «Nii küll ei kõlba! Pane see kirev kampsun selga, mille mõne päeva eest ostsin. Las näevad! Aga kui mõni küsib, ütle, et pole harilik, vaid kunstifondi kauplusest, aga hind on neli ja pool sada. Kadestagu Robert Meesakut, jõllitagu silmamunad välja. Kui Roovälja vanamehe asi on kindel, käi meie maja seapidajad läbi ja kauple neile jahu ning leivakuivikud maha... Igaühele natuke! Ütled, et meil endil on sead täis kasvanud!»

«Aga pidime ju uued...»

«Lähen teisele alale!» Robert mõtles oma endistele plaanidele ja Luise noogutas tummalt. Robert oli talle ülesandeid ka varem andnud, isegi vastumeelseid ja halvamaigulisi, ning tänastes pole midagi erilist. Ta pani uue kampsuni ja musta, heast materjalist undruku selga ning jalga korkkontsadega kingad.

«Juuksed!» Robert nõjatus diivaninurka. Seda polnud vaja kahte korda meenutada. Luise teadis seda ise, et peab majarahva ette esinduslikuna ilmuma, kui Robert seda vaid soovib. Hiljuti sai Luise uue mantli ja nüüd on tal neid ühtekokku viis. Mullu osteti kullast käekell, kallid kaelakeed ja teisi uhkuseasju... Ikka majarahvale näitamiseks ja... Peale sauna ja suveõhtutel Emajõe ääres jalutamise Robert Luiseaga mujal ei käi. Kogu seda vara kasutab Luise ainult harvadel juhtudel, siis, kui Robert selleks erikorraldused annab.

«Tema asjad!» mõtleb Luise. «Hoiukassat ta ei usalda. Elu olevat ebakindel ja kunagi ei tea, mis juhtuda võib. Parem raha selliste asjade alla paigutada!»

Luiset valdas toast väljudes vastikustunne. Näita ennast nagu tsirkuses. Miks Robert teda kunagi kinno ega teatrisse ei vii? Ta pole inetu, kellega häbi oleks rahva hulgas liikuda. Ta poleks ju teda, puupaljast tütarlast, kes kasvas üles lastekodus ega tea oma vanematest midagi, muidu naiseks võtnudki. Vanemateta ja vaene... Kuid lastekodus oli Luisel vähemalt häid sõpru. Siin neid pole. Robert on osanud ta ümbrusest eraldada. Mitte ainustki inimest, kellega oma häda võiks jagada. Pole isegi lähemaid tuttavaid. Aasta jooksul käib nende pool vaid paar inimest. Siiani arvas Luise,

et nii on vaja. Kui võttis vaese, siis ta ikka armastab, natukenegi. Vähemalt enne... Nad pole küll armastusest kordagi rääkinud, on lihtsalt elanud. Kuid Luise on seda sõna südame põhjas kogu aeg oodanud. Tunneb, et just nüüd vajab ta Robertilt hellitavat sõna rohkem kui kunagi enne. Ta annaks siis kõik andeks. Unustab solvamised ja poputab Robertit veelgi rohkem. See ei maksaks talle ju midagi. «Ta peab... aru saama. Muidu võib juhtuda midagi hirmsat.»

Teine Luise, kes protesteerib, võib lõplikult peale jääda ja siis pole oodata midagi head. «Põgenen tõesti või teen midagi hullemat! Jah, pole ju kuhugi minna. Hullemat? Midagi, mida ükski ei oota, ei Robert ega majaelanikud, midagi, millest juba mõelda on kole...»

Samal ajal kuulab Robert raadiost valsiheliseid ning jälgib aknalaua rinnutades õuel toimuvat. Autot pole enam, aga seal laotakse pinde riita. Lapsed mängivad kuivama pandud pesu all. Õue teises otsas on üksteise kõrval neli seaputkat. «Minu oma on kõige ilusam ja uuem,» tunneb Robert meelehead. «Tugev materjal! Mida sellest saaks? Osa kõlbab paadile... Kahju nagu lammutada. Teha suurem aken, meisterdada ahi ja kui panna uus põrand, võiks isegi üürniku sisse võtta!» Jah, võiks! Sellised mõtted tulevad vanast harjumusest.

Robert ei ole enam ammugi maal, kus ta isegi sauna kaks peret paigutas. Siis ehitas ta rehe alla savitööstuse tööliste tõi tõesti mõned kambrid, andis välja ka viljakuivati alumise korra. Robert oli põllumees; kaks hobust ja viis lehma. Tema aitas töölisi, aga nemad jällegi teda — põllul. Teinekord jäid üürnikud produktide eest võlgu. Olgu pealegi. Meesak on vastutulelik ega tahagi raha. Tulge ja aidake, kui peremehel kiire on. Eks tööga tasu! Ta ehitaks mõnele hädalisele ehk tõesti seaputkast ulu- aluse, aga praegu ei passi see tema positsiooni ja ajavaimuga kuidagi kokku. Temast kui samaariamehest võidakse valesti aru saada ja isegi omakasupüüdlikuks tembeldada.

Ei. Meesakul pole alati küüned enda pool. Võta või sedasama tema naisevõtmist. Ta andis vaeslapsesele ulu- aluse, tegi ta isegi oma naiseks. Ja kuidas Luise ehitud on! Kõnnib õues vauna ja vahitakse teist nagu mõnda

tõelist daami. Tema, Meesak, on läbi ja läbi üks nõukogude mees. Ka tehase direktor peab temast lugu, paistab, et isegi rohkem kui peainsenerist. Ja siin pole midagi imelikku. Temasugust ta juba ei leiaks. Robert aimab ülemuse mured juba õhust, tegutseb, kui direktor pole õieti korraldustki andnud. Meesak on klammerdunud oma direktorisse. Ta mängib ühele kaardile. Vastutasuks tasandab direktor talle elus ehk siledamat teed... Tõeliselt on ta seda seni juba teinudki ja teeb ka tulevikus. Teeb endale märkamatu, lihtsalt puhtast südamest, kuna ta Meesakusse nagu aumes kunagi siiralt usub. Direktor nimetas teda oma viimases kõnes isegi üheks tehase alustoeiks. Kunagi ihaldas Meesak oma külas ja vallas esimeseks saada. Aga siis tehti kolhoosid ja asi jäi katki. Artell?... Artell on artell. Mingisuguse karja hulgas, kus sulle igaüks peale võib karjuda ja pere-meest mängib, ta olla ei taha. Ja jõukas tahab ta olla, sest mine tea, mis tulevikus juhtub. Elu kaardimängus võib uperpall sündida ja siis on hea, kui midagi võtta on. Ka muidu! Isegi siin võib kapitaliga imet teha. Ainult tark, väga tark ja ettevaatlik pead olema.

Samal ajal kui Meesak aknast välja vaatas ja sellest kõigest mõtles, polnud tema ilmest võimalik midagi välja lugeda. Olgu tegemist rõõmu või õnnetussõnumitega, ta oskab seda kõike enesesse peita ega lähe maailmale kuulutama. Elu ise näitab, et nii on parem...

Ühes liigub vana Andres, üürnik vastaskorterist. Kaks aastat tagasi, siis, kui majavalitseja uusi väravaposte kuidagi üles ei saanud, võtsid nad selle töö endi peale. Andres pani püsti ühe, tema teise posti. Kui töö valmis, takseeris Andres tema posti ja muheles: «Hoiab viltu nagu purjus mees!»

«Ise oled viltu... kõver nagu õngekonks, aga õpetab!»

Robert viskas labida maha ja läks minema. Muidu puhusid tihti juttu, pärast seda aga mitte sõnagi. Robert ei teretanud poolteist aastat ja kulm tõmbus kortsu, kui Andres vastu tuli. Alles viimasel ajal noogutab ta temale kergelt, kuid vildak väravapost, mis iga päev silme ees, ei lase unustada ega andestada.

«Leivaraiskaja,» mõtleb Robert ja paneb diivanilt

padja aknalauale. «Ilusad pinnud ikkagi! Vahel need Rooväljad purjutavad. Teab nende sünnipäevi! Väimees käib mõnikord kah külas, prostois perekonnas. Kuulu järgi ise veel parteilane. Komiteesse vaja kiri pista! Uurigu seal. Mida neil muudki teha...»

Luise käigud läksid lihtsalt suurepäraselt korda. Roovälja vanamees töötab tõesti saeveskis. Jahu- ja leivatagavara lubati ära osta. Robert sirutas enda diivanile ajalehte lugema. Pärast kehakinnitust ja aknal külitamist, kust inspiratsiooni saab, teeb ta seda alati. Kaksikümmend kopikat! Selle eest peab kasu saama. Olgu juhtkiri põldude väetamisest, maaparandusest, lastekasvatusest, ratsionaliseerimistegevusest, kultuurielust, kommunistlikust noorsooühingust või millestki muust, Robert loeb selle alati esimesena läbi. Kui samale kohale mingi teine materjal on paigutatud, alustab ta ikka esimese lehekülje esimesest veerust ning jätkab rida realt kuni viimase lehekülje viimase reani. Isegi toimetuse aadressi ja osakondade telefoninumbreid, kuigi need alati korduvad, ei jäta ta kunagi vahele. Ehk tuleb direktoril mõte küsida midagi, näiteks, mida Suessi konfliktist uut on kuulda... või muud. Siis saab Meesak talle otsekohe ennast heast küljest näidata. Ta peab silmas oma eesmärke ja sellepärast loebki lehte. Muidu Robert raha ei kulutaks. Luise jätkab samal ajal aga kardinat heegeldamist. Tal on seejuures tunne, et isegi lugemise ajal valvatakse, kas ta vardaid küllalt nobedasti liigutab.

«Nagu lõpetab, kõneleme meie elust!» Luise piilus Robertit. «Küsin otse, kas ta mind veidigi armastab, vähegi hindab! Olen ma talle inimene või mingisugune?... Nii ma ei või!» Ta kardab aga samas, et Robert tema tunnete üle irvitama hakkab ja pärast seda on veelgi halvem. Enam ei tohi karta. Robert!... Nii võib jah hulluks minna. Kas tema jaoks elu siis tõesti midagi muud ei paku?... Teised nii ei ela!...

Ikka loeb. Kolmas lehekülg! Luise sõrmed liiguvad masinlikult, ei saa enam aru, kas muster tuleb välja või mitte. Ja ta julgustab ennast alalõpmata: «Ma pean... ei või teisiti. Olen muidu ise süüdi, et nii...»

Neljaskülg! «Millal see lugemine ometi lõpeb?»

Tuleks kõik kiiremini. Visaku välja! On isegi parem. Ta läheb lastekodusse tagasi, kuhu teda vanemaks saades teenistusse jäeti... Head inimesed olid. Lähen tagasi... Ta alustas sealt seda praegust elu. Aga nüüd alustaks ta teisiti... Hoopis paremini. Luise ei tea, kuidas just nimelt. Aga et paremini, see on kindel!... «Ainult häbi on sinna minna. Ajavad ehk mehe juurde tagasi...»

Vardad ei liigu enam. Luise ei suuda. Süda on liiga ärev. «Mida? Kuidas? Enne teadsin... Ta paneb ju lehe otsekohe kõrvale. Hakkab raadiot kuulama või seda neetud, seda paksu, nende ainukest raamatut lugema. Kaks aastat loeb, alustab ja lõpetab. Kuidas ometi?...»

Ajaleht langeb rinnale ja Robert lebab diivanil suletud silmadega. Ta on sellest samast ajalehest paljude kohta head lugenud. «Millal nad minust kirjutavad? Olen ma teistest halvem? Kuidas direktor ilma minuta toime tuleks ja plaani täidaks? Mitte kuidagi! Direktor võiks mõnele kirjamehele korralduse teha. Vaja juba homme kuidagi märku anda. Paneksin artikli klaasi alla ja — seinale. See, kui nii võtta, oleks nagu esimene soovitus parteisse astumiseks.»

Luise tõuseb ja käsitöö libiseb põlvedelt põrandale. Praegu või mitte kunagi! Kas ta peab endast lugu või mitte. Aitab sellest, nüüd aitab. Robert peab otsuse langetama. Kartlik, kannatlik ja ootav Luise on pärast pikka ja piinavat võitlust lõplikult kaotanud ja esile pääseb teine mina. Mõnikord ei teadnud Luise isegi, mis tema sisemuses toimub, kas on valmimas midagi head või halba...

Ja Luise nihutas enda diivaniservale istuma. Roberti silmad jäid suletuks. Ta tundis seda. Näis, et ta on üllatunud ja peab aru, kes tema mõtteid nii hoolimatult segab.

«Tahan sinuga nii väga rääkida... meie elust!»

Enne oli Roberti näol nagu midagi naeruvine taolist, kuid miks ta nüüd nii järsku muutus? Lõualihased hakkasid naha all liikuma. Ja ilme on põlglik.

«Nooh!... Tahad elust rääkida!»

Robert ajas enda pikkamööda istuli.

«Pole siin midagi rääkida!»

Luise otsis Roberti silmi ja pani oma käe aeglaselt tema põlvele: «Kas see on siis elu?»

«Pea, narr!» Robert viipas kannatamatult. «Tean juba, mis jora siit tuleb. Rumalad mõtted tekivad istumisest. Hakkad varsti pohli korjama. Räägivad, et erilise masinaga võib päevas mitu pange kokku ajada. Hiljem lähed kartulit võtma!»

«Kas ma siis istunud olen! Tahan rääkida minu ja sinu elust...»

Luise hää l katkes. Robert lükkas tema käe hoolimatult kõrvale, kuid Luise ei osutanud sellele tähelepanu. «Olen sulle nagu mõni teenija... nagu mõni asi...»

Robert oli ainsa hetkega põrandal: «Mida sa tahad? Siidis käid! Elu asjad jäta minu hoolde. Peaksid hommikul ja õhtul kätt suudlema!»

Luise oleks nagu kokku vajunud, pilk eksles ringi: «Tahad ehk, et ka jalajälgi suudleksin. Kas tahad?»

«Tänamatu inimeseloom!» Robert vaatas ringi, polnud aga midagi parajat käepärast. Luise surus end toanurka. Tal oli seejuures tunne, nagu seisaks ta kuristikku äärel. Liigutus ning kõik on jäädavalt kadunud. Aga mingi temast tugevam jõud sundis Luiset hädaohtu trotsides edasi minema. Tulgu mis tuleb!

«Ma ei suuda ega taha enam nii elada!»

Robert lähenes.

«Löö maha! Löö!»

Hoopi ei tulnud. Robert pöördus ootamatult ümber. «Lõpetada see lora ja kardin olgu homseks valmis!» Toauks tõmmati hooga kinni.

Luise istub liikumatult. Nii möödus tund, võib-olla isegi rohkem. «Ta ei saa minust aru, mitte kunagi! Vihastas, aga minema ei kihutanud. Ehk sellepärast, et marju korjama, kartul... Muidugi! Võttis asja nii kergelt. Isegi ei löönud...»

Luise püüdis mõtteid koondades uuesti kuduma hakata, kuid ei saanud. «Mida ma nende kahe aasta jooksul oma soovil üldse teinud olen? Ja nii läheb see edasi. Veel hullemaks!» Luise liikus nagu tahtetu automaat. Vaatas välja ühest ja teisest aknast. Õues riidles ema lastega. Nöörilt korjati pesu. Nöör! Luise pani raadio

mängima. Meelekohtadele oleks nagu haamrikestega taotud. Ta keeras muusika ära. Hakkas hämarduma.

«Nüüd muutub Robert veelgi hullemaks!»

Varem oli vähemalt lootus. Tõeliselt ta ei teadnud ju tänaseni, kas teda armastatakse või mitte, on olemas armastuse varjugi. Robert oli ju sõnades nii kokkuhoidlik. Aga südames ta uskus, lootis... Juba sellest päevast, kui Robert talle kosja sõitis. Nurjunud elu ja unistused! Oleks inimlikku mõistmistki! Luise pole nõudlik. Ta lepiks ka sellega. Aga sedagi pole. Varem hoidis üleval lootus. Nüüd on seegi purunenud. Luise ei või, ta ei saa endise juurde tagasi pöörduda. Kogu tema sisetunne, terve inimlik olemus tõrgub vastu. Sinna pole midagi parata. Lõpp! Jah, lõpp on kõige õigem lahendus.

Luise seisatab jällegi akna all. Pesu on korvis. Perenaine kerib kokku valget nõõripundart. Luisel on tunne, nagu oleks tal süda seisma jäämas. Aknast avanev pilt tundub talle nii imelikult võõra ja kaugena. Tal nagu poleks kogu selle ümbrusega kunagi mingit erilist pistmist olnud. Head sündmused jäävad kauaks meelde, kuid Luisele ei meenuta sinne minevik midagi... All elav perenaine kerib nõõri. Nõör, jah — nõör muidugi! Kuhu? Pole vaja kuhugi minna! Milleks oma häda veel teistele kaela määrada! Igäühel on oma... kandku siis seda...

Luise liigub toanurka ja kobab sealt pesupulkade ja nõõrikera kotikest. Lõpuks on nõör käes. Ta lõikab otsast tubli tüki ja vaatab toas otsivalt ringi, katsub riidevarna nägid kordamööda läbi. Nõrgad! Pliidi siiber? Madal, aga selle eest tugev. Põlvist tuleb ennast painutada. Toas on hämar... Ka see on hea, et hämar...

«Hiljem saab Robert aru, aga siis on hilja. Näeb ja... Tema viis selleni. Teistele tüli ei tee; Robert piinelgu aga eluaeg!... Ma ei tee talle ülekohtu, Robert on ise süüdi, ainult ise!»

Luise sidus nõõri siibri külge ja hakkas silmust tegema. Imestas, et seejuures nii rahulik on, nagu toimetaks mõnd igapäevast asja. Hea, et ta Robertit enam ei näe! Väga hea. Nõör on kare... see sõlm! Alumine uks? Keegi vist tuleb! Nagu tema sammud!

Luise sõrmed liiguvad palavikuliselt. Ometi lõpuks! Ta paneb endale silmuse kiirustades kaela ümber... Silmus ei jookse hästi... Luise laseb end põlvedest veel rohkem kronksu ja kuuleb seejuures, kuidas toa-uks avati. «Tema!... Ei keeranud lukku...»

Robert seisatas ainult hetkeks. Märganud hämaruses siibri all naise kägardunud keha ja nõöri, taganes ta võpatades ja käsi selja taha peites. Selg nõksatas sirgeks. Oli nähtud pildist jahmunud ja vandus kõvasti: «Kurat! Leidis aga koha! Võidakse ju mind kahtlustada... Minu hea nimi!»

Robert Meesak haaras peast ja tormas uksest välja.

Kui ta mõni aeg hiljem kahe miilitsametnikuga tagasi jõudis — oli tuba tühi. Siibri all oli nõör. Laual, nähtaval kohal oli kiiruga kritseldatud kiri. Robert haaras kirja ja luges seda, ametnikele selga pöörates:

«Ei jõudnud ega tahagi enam! Sinu viimased sõnad tegid mu kaineks. Ära otsi!» Polnud allkirja ega hüvastijätusõnu.

«Tembutaja! See tuleb tal kangekaelsusest ja pole esimene kord!» lausus Robert lahkuvatele miilitsameestele. Ise aga kirus: «Olin loll, et kutsusin!»

Süda muutus tal alles siis rahulikuks, kui oli veendunud, et Luise peale seljas olnud riiete midagi muud ühes polnud võtnud. «Ta tuleb ise või ma toon ta tagasi!» Robert silmitses pahaselt nõörijuppi ja pistis selle kotti tagasi: «Katki lõikas!»

Hommikul läks ta tehasesse tavalisel ajal, hariliku kõnnaku ja tuntud ilmega. Tehaseõues kummardas ta vastutulevale direktorile lugupidavalt, teistele aga noogutas, nagu osutaks neile sellega mingi erilise teene.

Robert Meesak istus laua taha. Täna on tõsiselt rabelemist. Eile kurtis direktor, et omahinna alandamise plaaniga on häda. Robert aitab välja! Ta vaatab järele, kellel norme tõsta. See on meeldiv ülesanne ja valmistab tõelist naudingut. Sellist tööd võiks isegi tasuta teha. Ja tulgu mõni jutuga, et omahinda alandatakse töölise higi ja kopika arvel, mitte aga — ratsionaliseerimistegevuse teel. Kus siin aega oodata, kuni mõni midagi välja nuputab! Ta kaitseb riigi huvisid! Selle väitega võib isegi suurima kisakõri tummaks lüüa. Mee-

sak ladus lauale kaustade kuhila ja hakkas hoolega sulge puhastama. «Kui Luise tagasi ei tule, võib tema asemele ju mõne teise hankida. Üle tänava elab paks Anna. Vanem kui Luise... palju vanem isegi. Aga selle eest, nagu kuulda, olevat teine tubli õmbleja...»

Robert Meesak lõi lahti esimese kausta, hakkas väljakirjutusi tegema ning tundis, et on oma tavalises sõiduvees.

1956

ISIK JA ARVAMUS

Direktor Nagel kummardub üle kõnepuldi ääre ning madalas ruumis on kuulda ainult tema kõrget, veidi kimedat häält. Tagumises reas varjab ennast turjaka habemiku taha osakonnajuhataja abi Kaso. Alguses istub ta vaikselt nagu teised. Kuid siis hakkab ta peopesaga kärsitult lõuga silitades ümbrust uurima. Tema ilmesse tekib üha rohkem ja rohkem rahulolematust. Ta niheleb pingil edasi-tagasi, kehitab nõrdinult õlgu, raputab aina etteheitva imestusega pead ja pomiseb midagi arusaamatut.

Kaso pole rahul, kuna talle näib, et inimesed võtavad direktori iga sõna puhta kullana ning ta muretseb siiralt, muretseb nii, et südamel on otse valus:

«Haaravad iga sõna, kuulavad kui ilmutust ja vaevalt siin kellelgi oma isiklikku arvamust on!»

Lõpuks muutub talle vaikimine tõeliseks piinaks ning osakonnajuhataja abi uurib paremal, seejärel aga vasakul istuvat naabrit. Parempoolset tunneb ta liigagi hästi. Nad töötasid kaua ühes brigaadis. See on valaja Mikk. Morn tüüp. Räägid teisele pika jutu, aga tema ainult mühatab. Mühatab nii, nagu oleks sellestki kahju. Teist naabrit tunneb Kaso ainult välimuse järgi. Silmadele vajunud luitunud kaabus ja imelühikeses lambanahast kasukajupis, mille käised natukene üle küünarnukkide ulatusid, nägi ta teda täna tehase õuel alles esimest korda. Ja kuna Kaso uustulnukate vastu, keda just tema osakonda ei anta, erilist huvi ei tunne, jäigi tal teadmata, mis mees see õieti on. Nüüd oli Kaso aga rahul, et see tema kõrvale juhtus. Ta müksas hetke

pärast naabrile külge ning kõneles sapiselt muiates: «Nagu välja õppinud oraakel, ah? Võtab nagu raspliga! Mõnel on niigi hing kinni jäämas. Direktor on meil esimene mokamees, kuldsuu, kes võtab ka kivilt pisarad välja.»

Kuid naaber ei vastanud ning nihutas enese vaid kaugemale.

«Nahahoidjate killast,» mõtles Kaso. «Ei taha minuga tegelda, kuna ma direktori kohta nii...» Kuid Kaso pidi endalt siiski raske koorma maha panema ning jätkas endises toonis: «Meie direktoriga on nii, et kes asja ei tunne, jääbki uskuma, et tal on õigus!»

Naaber tunnistas alles nüüd Kasot ning tähendas: «Huvitavalt räägib. Võib-olla viltu, kuid ta teeb seda hästi!»

«Muidugi viltu,» nõustub Kaso. «Ja kui huvitavalt, seda halvem. Viib inimese segadusse. Võtame praegugi...»

«Vai praegugi!» mühatab valaja Mikk teiselt poolt irooniliselt.

Kaso ei kuulnud, vähemalt ei osutanud ta sellele mingit tähelepanu.

«Direktor ütleb, et tuleb üle minna detailide stantsimisele, luges ette, palju see kasu annab, nagu siin olekski see naela pea. Lora! Kribu-krabu võib ju stantsida, aga palju seda on? Suuremad osad jäävad ikkagi treialitele. Miks, küsin, me inimesi leiutama ei pane? Aparaadid konstruksioon tuleks lihtsamaks teha. Aparaadid, arvan isiklikult, võiks elektri peale seada. Praegune on iganenud, lootusetult...Noaaegne mudel!»

Tundub, et Kaso on sellest mõttest jäägitult haaratud ning ta tõstab tooni võrra häält: «See oleks alles asi, mis sünnitaks meie tehases midagi revolutsioonitaolist. Kuid enne seda tuleks üle elada tuhat õiendust ja muret. Kes seda kupatust endale vabatahtlikult kaela võtab? Kas meie direktor? Kena lootus! Hea kõnemees, aga mentaliteedilt?...» Kaso heitis lootusetult käega:

«Meie direktor pole sellisest materjalist. Tõelistest asjadest ta ei julge üldse kõneldagi!»

Naaber, kes oli teda enne vaid silmanurgast vaadanud, pöördus nüüd aga kogu kehaga Kaso poole ja sil-

mitses teda huvi ja uudishimuga. Uus töötaja isegi noogutas ja oli teadmata, keda ta rohkem kuulas — direktorit või enda kõrval kirglikult sosistavat mehikest.

«Ma ütlen, et instrumentaaltehh vaja samuti tähelepanu keskpunkti võtta. Seal jälguvad meil mingid poisikesed. Sealt ei tule ju nomenklatuurset toodangut, on mingi abiventiil, arutatakse. Kuidas see abiventiil meile aga seljatagant hoope jagab! Pool seisakutest ja praagist kirjuta julgelt nende arvele. Säh sulle osade stantsimine! Direktori propaganda...» Kui direktor lõpetas, katkes ka Kaso palavikuline jutt. Alles siis, kui koosoleku juhataja oli andnud sõna treialite brigadirile ja see rämedalt, sõnalõppe neelates, kõnelema hakkas, sai Kaso uuesti sõnaotsast kinni. Seni rahulikult istunud valaja Mikk pöördus ootamatult Kaso poole: «Porrad! Mine ja lase puldist... nagu mees kunagi!»

«Muidugi, võtke sõna!» toetas ka uustulnuk.

«Puldist, kõigi ees? Mis sellest kasu on, kui ma kõneleksin. Ei tule välja...» Kaso naeratas kuidagi kurvalt, lootusetult. Ta oli segaduses ning tõmbus pingil kõssi, vajus kokku nagu kummipall, millest õhk välja visiseb. «See... see on minu isiklik seisukoht!» pomises ta lõpuks ning silmad piidlesid ärevalt direktorit ning peainseneri.

«Ma kõnelen siis ise!» noogutas naaber Kasole ja tõusis püsti.

«Ahaa! Meie uus tehnik Kivikänk soovib sõna,» rõõmustas koosoleku juhataja.

Kaso võpatas, tõusis pingilt peaaegu püsti ja sügas hämmastunult kõrvatagust. «Lendasin... miini otsal! See uus on siis tehnik, meie tehase tehnik kohe...»

Kivikänk vaatas pulti jõudes osakonnajuhataja abi poole: «Ma ei tunne veel teid...»

«Tema on Kaso!» hõikas Mikk üle teiste.

«Mina olen tehases vaid nädalapäevad töötanud, aga kuulsin täna seltsimees Kasolt terve hulga kriitilisi märkusi, tunnistan, väga huvitavaid ning mõnes küsimuses on mul endalgi...»

Kaso hüppas püsti ja tunnistas Kivikänki paluval ilmel: «Pole ma midagi! Direktor valgustas neidsamu

asju palju paremini! Ma niisama, omaette... Ega ma siis avalikult...»

«Kasol käib ikka omaette!» hõigati kusagilt vahele ning kõik naersid.

Uus tehnik lõi käega ja läks oma jutus edasi. Alles siis, kui tema nime enam suhu ei võetud ning isegi tema poole ei vaadatud, hakkas osakonnajuhataja abi meeolu paranema. Ja minuti pärast tutvustas Kaso oma isiklikku arvamust teisele naabrile, kes temast, paraku, aga üldse välja ei teinud. Olgu pealegi! Ta kõneleb siiski.

1956

RASKE OLUKORD

Kitsas, laiade akendega ruumis töötab joonestuslaudade taga neli inimest. Üksest esimene on konstruktor Andres Look, veidi kümnu hoidev, hallisegaste juustega mehike. Iga väiksemagi kobina puhul vaatab ta kärmelt uksele, endal silmades ootusärevus. Vahetevahel pomiseb ta midagi omaette, kõhatab ning raputab etteheitvalt pead. Kuidas Andres Look oma töösse süveneda ka ei püüa, kui hoolsalt ta vatman-paberile joonekesi ka ei vea, aga ikka kangekaelsemalt jälitab teda küsimus: miks tehase uus peainsener temast kõrvale hoiab ja isegi räägib temaga kuidagi moka otsast, alalõpmata mossitades. Ei salli lihtsalt? Andres on lillearmastaja ja ta kasvatab neid ise. Täna hommikul murdis ta oma esinduslikumalt lillepeenralt kõige ilusamad tulbid: neli tulipunast, kolm kollast ja viis lillat õit. Kui Andres aga lilled noore peainseneri, seltsimees Rebu lauanurgale nihutas, hüppas see tooli ümber lükates püsti ning vehkis kätega: «Jällegi!»

«Seekord on tulbid... lillad, näete, haruldus...» Look tegi vabandava liigutuse, hingas katkendlikult ja taganes.

Peainseneri näo moonutas piinatud inimese grimass: «Kas ma mõni pruut olen teile?!» Võttis lillekimbu ja surus Andresele vägisi pihku: «Võtke! Viige oma pruudile!»

Andres naeratas nagu kahetsedes, et peainseneri soovi rahuldada ei saa: «Mul pruut juba aastaid tanu all.»

«Rõõmustage siis naist!»

«Meie ju naisega . . . peenralt, oma toode . . .»

Peainsener kehtas lootusetult õlgu ning rühkis kabinetist välja. Lillekimp jäi aknalauale.

Hommikust lõunani on siin igasugust rahvast käinud, aga peainseneri ei tule. Miks? Esimestel töönädalatel astus ta ikka sisse. Nüüd kutsutakse mõni joonestaja peainseneri juurde, teda aga mitte. Ja ometi on teised ainult joonestajad, tema aga konstruktor ja joonestaja ühes isikus. «Tuleks selgitada . . . Eelmise peainseneriga elasime sõbralikumalt. Ehk ülearugi? Kevadel ja sügisel kutsus isegi aiatöödele appi. Mullu sai inseneri korterile remont tehtud . . . Kiitis aina. Teistele ta kätt ei andnud, aga minule patsutas õlale ja ikka: «Kuidas käbarad käivad? Kuidas mamma tervisega on?» Seda polnud ju vaja. Praegu on kõik pea peale pööratud . . .

Andres Look muutub hiljutistele mälestustele mõeldes heldinuks ning ta kummardub sügavamalt töö kohale. Ehk pole peainsener Rebu tööga rahul? Noorus on tujukas, ei tea vahest isegi, mida tahab. Ei kannata ehk vanu? Uus luud pühib hästi. See võib ka minu nagu mõne prügi minema pühkida.

Andres ei mõista enam kuidagi olla. Ta on püüdnud ennast isegi inseneri olukorda asetada, kuid seegi pole aidanud. Rebu on kuidagi kandiline, tormakas, sõnad hammustavad. Miks peainsener temast tunaeile nagu tõbisest taganes, kui ta talle ukse avas? Ei ütelnud seejuures sõnagi. Ja ei väljunudki, nagu kavatsenud oli. Isegi mõned teised on teda imelikult kohtlema hakanud. Direktori juures on seda kõige enam märgata. On selle taga peainseneri käsi mängus?

Andres Look ei suuda enam. Tuleb veel täna peainseneriga rääkida. Kas või halvem, kuid selgust on vaja. Ja konstruktor läheb peainseneri otsima.

Oma kabinetis teda ei ole. Siin hõljuvad vaid suitsupilved. «Just välja läinud,» taipab Andres. «Kui vaadata tsehhides?»

Andres läheb läbi raamatupidamise, tardub aga viimases ruumis hetkeks paigale, pilk muutub ebalevaks, on nõutu. Seal, paberite vahel kummarduvad üle alumiiniumist piimamannergu ääre ju tema haruldased, erakordselt pikkade ja eredate toonidega tulbid. «Põlgas

ära, andis masinakirjutajale...» Andresel pole enam edasiminekuks tahtmist. Aga just nüüd, kus ta insener Rebus end kaugel tahtis hoida, sattusid nad koridoris silm silma vastu. Andres silus oma hõredaid juukseid ja tegi harjumuskohase kummarduse. Rebu kirtsutas seepeale vaid nina ning võristas käigu peal: «Sinu eilsed matriitside joonised ei kõlba. Täpsusta. Mul on sinna märgitud!»

«Minu joonised?» Look võpatab nagu rusikahoobist ning tunnistab peainseneri kahvatuks ilmel.

«Jajah, ärge kujutage endast... mingit eksimatut...» Insener Rebu ei lõpetanud ning kadus energilisel sammul koridori käänaku taha.

Siis nii kaugel... Elupõline konstruktor toetab selja vastu krobelist seina. «Ei mäletagi, kunas midagi viltu oleksin lasknud... Norib? Uus luud on pühkima hakanud.» Look veab jällegi jooni. Viimased nädalad on talle nagu kümme aastat möjunud. Matriitside joonised on tagasi ja nendel on Rebu märkused. Kuid tema pole siin ju milleski süüdi. Riistadetselhi meister ja peainsener andsid talle mõõtmed ja materjali kirjelduse. Nii nad ise tahtsid. Miks nad teda süüdistavad? Andres teeb uued, kuid ütleb peainsenerile seekord kindlasti midagi. Ta pole elus rohkem tülitsenud kui mõned korrad ja ega siiski midagi tõsisemat olnud. Ilmneb, et ilma riivata elus ikkagi läbi ei saa.

Joonestajad olid ammu lahkunud, kuid Andres Look töötas. Ta ei lahkunud enne, kui kõik ümber oli tehtud, ning mõlgutas pabereid lauasahtlisse peites: «Hommiikul annan talle tulpide asemel uued joonised. Kas käsib samuti pruudilä viia? Koduteel tekkis Andresel mõte: «Kutsuda ehk insener naise sünnipäevale ja seal rääkida, sõbralikult ikkagi?»

Järgmisel hommikul pistis konstruktor Look ühes võimalibade ja piimapudeliga portfelli ka hiljuti müügile jõudnud raamatu metallide töötlemise tehnoloogiast. Peenralt murdis ta kimbu murtudsüdameid ning astus kergel sammul tehase poole. Lilled andis ta Liisale, vanale väravavahile. Liisal oli lilledest hea meel ja konstruktor tundis veel suuremat rõõmu, kuidas need vastu võeti. Ajanud väravavahiga lillekasvatusest natuke

juttu, kiirustas Andres tehase kontoris. Töö polnud veel alanud. Konstruktor läks direktori kabinetti. Koristaja oli ametis sisemistele akendele kleebitud paberiribade mahakraapimisega. Andres jäi rahule. Tunaile andis ta koristajale nagu muuseas märku, et puud juba ammu lehes ja lilled väljas, aga direktori aknad on ikka alles kinni kleebitud. Täna siis... Andres Look võttis raamatu ja pani direktori lauale. «Pole halb, kui huvi tekib ja loeb! Andres on siia kasulikke raamatuid varemgi toonud, kui neid aga kätte tahab, öeldakse ikka: «Unustasin!»

Rebu jäi täna millegipärast hiljaks. Kõik olid juba tööl, kui ta viimaks nähtavale ilmus. Insener sai vaevalt istuda, kui pidi juba samas pahaselt püsti tõusma. Uksest sisenes? ... Konstruktor Look. Seekord olid tal lilled asemel kaenlas paberirullid.

«Tõin ära...» Andres takerdus ja jäi kabineti keskele harkisjalu seisma. Ta oli enda peale pahane, et insener Rebu hapu nägu ta jällegi segadusse viis. Andres ei mõistnud joonestustega midagi peale hakata. Korra ta pakkus neid insenerile, surus aga samas uuesti kaenla alla.

«Mida sa jällegi tõid?»

«Matriitside uued joonised muidugi...»

«Jätke siia,» osutas insener lauanurgale, «ja proovige minuga vähemalt ükski kord nagu inimene olla!»

Paberirullid sahisid põrandale ja veeresid laiali. «Kuidas? Et mina...»

Insener Rebu ohkas sügavalt, vajus toolile ning kõnles konstruktorist mööda vaadates: «Kes teid ometi taga kihutab? Miks te koogutate minu ees? Paaril korral võtsin lilled viisakusest vastu. Siis toppisite mulle teatrija kinopileteid... Ega te minu amm ei ole! Mida te loodate? Kardate ehk vallandamist, et asendatakse mõne teisega?! Minu teada pole seda vaja karta. Karjäär? Kui ministriumilt konstruktorite büroo loomiseks luba tuleb, saate ka ilma enda alandamiseta selle juhatajaks. Minu sõna selle peale! Aga roomamine on vastik...»

Peainsener Rebu oli enda leidnud. Teda ei peetud asjatult rangeks ja põhimõtete, printsiipiaalseks ini-

meseks. Isegi põskhabe kuulub siia juurde ja prillid, kui ta mõnd eriti tähtsat paberit loeb või teatris istub. Ka piip suuremate külaliste puhul. Look kuulas noore peainseneri sõnu imestuse ja talle senitundmatu pahameelega. «Siis nii saadakse minust aru!... Konstruktorite büroost kuulen praegu esimest korda. Mind süüdistatakse ju... karjerismis, pugemises... Selles viimases alatuses! Kas ma mingisuguse alatu eesmärgiga? Siis sellepärast Rebu... Nad ei mõista mind, ei saa aru...»

Insener Rebu muutus ikka ägedamaks. Paistis, et talle teise ilmne kimbatus erilist lõbu teeb.

Andres Loogi alumine huul võbises. Ta oli muutunud näost lubivalgeks ning tõrjus lõpuks mõlemate kätega: «Lubage, lubage, palun!...»

«Mida?» Insener tunnistas konstruktorit ootavalt. «Kõnelge julgelt, seltsimees Look!»

«Lubage...» Andres takerdus ning pigistas endast lõpuks hädavaevu: «Lubage minna lahkumise avaldust kirjutama! Ma ei saa nii, ei või...»

«Kuidas ei saa?» Insener Rebu hõõrus üllatunult lõuga. «Olge inimene ja kõik!»

Konstruktor raputas eitavalt pead: «Ma ei või... mind on solvatud... mind! Seltsimees insener, lubage avaldust kirjutama minna...»

Andres Look oli taganenud ukseni, pilgutas kogu aeg oma lühinägelikke silmi ja ootas. Insener ei vastanud, kehtitas mõistmatult õlgu ning hakkas sõnalausumata tööle. Andres Look ootas veel. Aga kui temast enam üldse välja ei tehtud, väljus ta kabinetist ning pani ukse tasa-tasa kinni: «Oleks ta ometi ütelnud, et mine kirjuta,» mõlgutas Andres. «Mida nüüd teha? On aga raske!...» Andres Look seisatus akna all ning vahtis ehmunud pilgul tühja joonestuspuldi poole. «Nii nagu insener tahab, on ju võimatu elada... täiesti võimatu.»

ANTON KOORITSA KATSUMUS

1.

Anton Kooritsa sisemine tasakaal lõi kõikuma juba sel päeval, kui partei Keskkomitee esindaja instruktor Kõiv rajooni ilmus. Ja nüüd ei andnud mõte Kõivust talle enam üldse rahu. Mantel seljas, mõõtis ta hämaravõitu kabinetti vahel pikkade, vahel lühikeste sammudega ning manas südametäiega: «Kah abistaja! Eile mingi freesija, aga täna julgeb kaikkaid lennutada... minu pihta!...»

Anton toetus hingeldades lauanurgale. Märgates alles nüüd majas valitsevat vaikust, meenus talle, miks ta täna tavalisest varem rajoonikomiteesse rühkis. Enne Kõivu tulekut tahtis ta pleenumi otsuse projekti valmis teha. Ja kui ta tuleb?... Anton ei teadnud veel isegi täpselt, mis siis sünnib, kuid üks on kindel: Kõiv on vaja nurka suruda! Minuti pärast jooksis sekretäri sulg nobedalt üle paberipoogna. Aga ta ei jõudnud kuigi kaugele. Käsil oli alles saavutuste üleslugemine — seekord tuli see harilikust mitu korda pikem —, kui Kõiv juba siseneksi.

«Võiks oma kõveraid jalgu vähemalt mantliga varjata, mitte aga lühikest jopet ja säarikuid kanda,» mõtles Anton pahaselt ning jätkas vaikides tööd. Ta kinnitas endale, et ei tee Kõivust väljagi, ootab, kunas teine alustab. Kõivul polnud aga ruttu. Ta võttis tubakakoti, toppis kõvera varrega piipu ja jälgis aknast laia lumesadu. Antonit küttis see veel rohkem üles. Suutmata end kauem vaos hoida, pahvatas ta toonis, mida varem polnud Kõivuga tarvitanud: «Kas sul juba küll ei saa? Isegi harilikke kolhoosnikuid ei jäta rahule. Arvad vii-

maks, et ma kolhoosides purjutamas käin? Õõnestad minu kui esimese sekretäri autoriteeti. Juba sosistataksegi, et olen vist mõne sigadusega hakkama saanud!»

Kõiv läitis piibu ja vahtis endiselt aknast välja: «Talumehed ütlevad, et kevadisele orasele on lumesadu nagu lämmastiku andmine. Kahju! Oras on veel lume all.»

Anton viskas sullepea lauale. «Ma ootan! ... Kui suur su noos õige on?»

Mida enam Anton ärritus, seda rahulikumaks Kõiv muutus. Tõmmanud mõned mahvid suitsu, kõneles ta aeglaselt, nagu oleks iga sõna väärtust peopesal vaagnud:

«Ära muretse. Noos on kenakene. Tuleb ainult kahetseda, et sa kolhoosnikutega tõesti napsi pole võtnud. Tunneksid palju paremini neid ja ka kolhoosi elu; muidugi, kui sa selleks mõnda teist teed leida ei mõista.»

«Esindaja soovitab viinajoomise selgeks õppida...» Anton naeris virilalt.

«Vastupidi. Partei Keskkomitee tahab sind ... kolhoosi esimeheks saata. Saad elule lähemale! Veendusin — mulle tehti see ülesandeks —, et see on õige. Inimestest ja elavast tööst oled sa kõrvale jäänud. Arvad endast teab mis, et teed iga päev suurt ja tähtsat tööd, kuid kõik tuleb sul välja kuidagi ühe küljega ja elu läheb sinust mööda, elu veab sind slepis nagu vettinud puunotti. Takistus ... piduriks oled! Kuhu rajoon nii jõuab?»

Anton ei uskunud oma kõrvu. Ta tahtis Kõivu sõnad ainsa hoobiga olematuks muuta, ütelda, et selle on ta omast peast, ainult tema ärritamiseks välja mõelnud, jääda ise seejuures tasakaalukaks ja üleolevaks. Kuid välja tuli teisiti. Ta hüppas püsti ning karjus kõrge falsetiga: «Ah Keskkomitee, ah kolhoosi ... mind! Kas sina oled Keskkomitee! Kuulujutte korjad! Mida teavad lihtsad kolhoosnikud ühe rajoonikomitee sekretäri tööst? Kui palju magamata öid sellesama laua taga! Koosolekud, nõupidamised! Terve rajoon käib minu juures ... Kuulsid, minu juures!»

Kõivu vaiksed, nõusolevad peanoogutused andsid

mõista, et just niisuguseid sõnu oli ta oodanud ja siin pole tema jaoks midagi erilist.

«Kinnitad ise minu sõnu! Keskkomitee soovitab sul rajoonikomitee pleenumil sõna võtta, ütelda, et lähed kolhoosi, elu juurde!»

Kõivu jässakas kuju muutus Antoni silmis ebamääraseks. Ainult tema kõveral piibul olid kindlad piirjooned. Rahulik hääl aga jätkas: «Tulin tehasesst parteitööle hiljuti ja sinusuguse häda ma ehk seetõttu näengi nii hästi. Ütlen sulle puhtsüdamlikult: niipea kui tunnen endal samblakorda kasvama hakkavat, kirjutan otsekohe avalduse, et mind uuesti treipingi taha saadetaks!»

«Mina, rajoonikomitee esimene sekretär, esimeheks... Nagu karistada, maha võtta! Mina pole seda ära teeninud. Ma... ma võin rohkem, palju rohkem!» Anton oli nagu palavikus ja keerutas ise telefoniaparaadi ketast: «Tallinn! Välgkõne, otsekohe välgkõne!»

Kõiv ei osutanud sellele tähelepanu, vaid tunnistas sekretäri üksisilmi: «Sina arutad — karistus! Partei saadab esimeesteks kõige paremad! Need ajad on möödas, kus esimeheks pisteti esimene kättejuhtuv lobamokk. Kas sa ei taipata siis, et sinusse usutakse veel... Ja minagi arvan, et sinust asi saab. Vaata oma ninaotsast kaugemale, siis ehk taipad!»

Kõiv koputas piibu tühjaks ja läks kabinetist välja. Anton pigistas kramplikult telefonitoru: «Ei sõida! Keskkomitee on eksiteel! Mingid valekaebused! Minu taga on terve rajooni parteiorganisatsioon!»

Samas aga tekkis tunne, et toimib valesti, järelemõtlematult, tegutseb nagu need kommunistid, keda ta ise rajoonikomitee bürool kuue aasta jooksul kurjalt läbi on võtnud. Juba heliseski telefon, tungivalt, väikeste vaheaegadega. Kaugekõne!

«Mida Keskkomiteele öelda?» Nõudlik trr-trr-trr korvus. «Mida?»

Anton pühib käeseljaga higist otsaesist, rebib kabinetiukse krampliku liigutusega lahti ning põgeneb komiteest jooksusammul tänavale. Lumesadu on lakanud. Terve ümbrus on päikest täis. Anton seisatab kahara kastani all ning jälgib hajameelselt kaklevaid varblasi.

Üks sikutab õlekõrt ühest, teine teisest otsast. Siis jäetakse õlekõrs ning proovitakse jõudu tõsisemalt. Nõrgem loovutab peagi lahinguvälja. Võitja lendab rahuldatus kättemaksujanus kaotajale järele, ning õlekõrs, mille pärast riid algas, jääb maha. «Pean samuti lahingut,» arutab Anton, «ja keegi ei tea selle tulemusi. Jah, ei tea...»

Õhtul võttis Ilona Antoni vastu vaikse etteheitega. Tema uuriv pilk, milles oli kannatamatust, pahameelt ja tuhat tumma küsimust, püsis kangekaelselt oma sekretärist abikaasal. Anton põikles naise vaate eest kõrvale ja tal tekkis arvamine, et mõni kõikteadja lobamokk on jõudnud Ilonale kahjurõõmsalt ja paksu lisanudusega juba sosistada kokkupõrkest Kõivuga. Anton tahtis ütelda, et sülitagu keelekandjatele, kuid Ilona jõudis ette ning rääkis plikalikult huuli mossitades: «Mida see tähendab, Anton?! Põrnitsed mooritud vaskalihale, nagu oleks tallanahk ees. Mitu päeva teen roogasid vaid sinu maitse järgi. Sa ei märkagi seda, songid ainult kahvliga.» Ilona tuli Antoni juurde, nõjatus tema õlale. Tema toonis oli varjul mure: «Oled sa haige? Ehk muretsed pleenumi pärast? Või...»

«Tal pole siiski millestki aimu,» muutus Antonil kergemaks. «Oled sa näinud, et ma millegagi jänni olen jäänud?» lõi Anton käega. «Lihtsalt mingi tülpimus, loll väsimus sellest rajoonikomiteest.»

Ilona noogutas, kuigi tundis, et Anton talle õigust ei räägi. Mehele teeb lihtsalt edutamine muret. Kuid see on Antoni juures perioodiline nähtus. Kirus ta ju alles hiljuti, et mitmed põikpead on temast ette rühkinud. Paneb ainult imestama, miks ta vaikib asjadest, millest omavahel nii tihti on räägitud. Häbeneb? Rumalus! Anton ei tea, et viimasel nädalal on ka tema muretse nud ning hoopis üllatava tulemuseni jõudnud.

Ilona pööras Antoni näo enda poole ja vaatas talle ainiti silma.

«Kui sulle pealinn, edutamine muret teeb, siis mina arvan, et süлга sellele, vähemalt esialgu.» Anton kahvatas, tahtis pead naise käte vahelt vabastada, aga Ilona hoidis teda kõvasti kinni ning naeris: «Ja-jah! Ära

minesta! Parem on olla rajoonis esimene kui seal pagan teab mitmes. Kaome nagu sipelgad teiste hulka.»

Ilona oli selle küsimuse üle tõesti juurelnud. Eeliskohad kinos ja teatris... Universaalkaupluse direktor tunneb tema maitset ja teatab otsekohe, kui midagi sobivat kohale on jõudnud. Ilonale pole saladuseks, et teda linna ja rajooni ilusamaks ning soliidsemalt riietuvaks naiseks peetakse. Neil on neljatoaline korralikult sisustatud korter, asutuse «Pobeda» on sama hästi nagu nende oma. Kuid see pole kõige olulisem. Tähtsam on, et Antonit peavad rajoonis absoluutselt kõik arvestama! Anton on kahtlemata rajooni võimekam inimene, tema ees poetakse või nahast välja. Nelja abieluaasta jooksul on Ilona poole palju kordi pöördunud, et ta oma mehele selle või tolle võimetest head räägiks. Head! Ilona on meelitatud, kuid naerab märglevalt. Tema Anton teab ka ise, kuidas toimida. Ta on ju nagunii Antoni töökaaslane! Kodused mugavused, maitsvad road. Kui Anton enda unustab, tirib ta mehe kontserdile, teatrisse või kinno. Ilona hooleks on mehe kodune raamatukogu. Niipea kui mõni huvitav teos müügile ilmub, on see samal päeval Antoni laual, loeb talle õhtuti ette... Ta teeb Antonile ajalehtedest väljalõikeid, kleebib paberile ja paigutab kaustadesse. Ilona teab: paljugi on sündinud selle nimel, et mehe edutamisele omalt poolt kaasa aidata. Kuid nüüd ta ei hooligi sellest nii väga. Edaspidi näeb. Muretseda pole igatahes vaja, sest elul pole niigi viga.

«Ütle ometi! Kas pole õigus, et siin on parem,» nurus Ilona kangekaelselt vastust.

Antonile tundus, nagu ei nõuaks seda Ilona, vaid Kõiv, ning ta tonkas rohmakalt: «Näib jah, et rajoonis on parem... ja ka silma paistab!»

Kõiv ja Ilona?... Saatuse kuri iroonia! Antoniga mängitakse paha nalja. Ta on nende kahe vahel nagu kummipall, mida kogu jõuga taotakse.

Hommikul tundis Anton endas rohkem jõudu. Kõiv soovitas sõna võtta?... Ta võtab, võtab ja näitab, et tegemist pole poisikese, vaid rajooni aruka peremehega. Teda mõistetakse ja toetatakse ning Kõiv naerdakse lihtsalt välja.

Pleenumil juhtus aga ennekuulmatu asi. Anton esines ettekandega järjekordsetest ülesannetest põllumajanduse arendamisel. Seal, kus kõneleja ootas tähelepanu, tekkis saalis kahin ja sosistamine, aga kus ta kritiseerivate kohta muhedat naeru lootis, vaikiti mornilt. Anton pingutas, kuid saaliga ta kontakti ei leidnud. Juba esimene sõnavõtt — see oli «1. Mai» kolhoosi esimees Jürnas — pani Antoni presiidiumi laua taga närviliselt nihelema. Anton püüdis oma ettekandes Jürnast välja naerda, kuid nüüd pöördusid otsad ringi ning — naeruluseks osutus ta ise.

«Seltsimees Koorits ütles, et poputab mind nagu hällilast, veab igale poole ninapidi juurde,» rääkis Jürnas. «Tunnistan: on vedanud! Aga kuhu? Kuiva ilmaga silo tegema, sajuga heina niitma. Lõpuks tuli suu nii silost kui ka heinast puhtaks pühkida. Täitsime maaparandusplaani! Aga vilja asemel kasvab seal praegu võsa, ja vett on rohkem kui enne — paljast künnist polnud kasu. Harime uusi maid üles, aga vanadel põldudel kasvab umbrohi. Ei ole jõudu igale poole. Kõiv on meid oma plaanidega oimetuks tümitanud! Meie sekretärile anna muudkui loosungeid. Võib-olla lugesite ise ajalehest, kuidas seltsimees Koorits kiidab meie kolhoosi näitlikku agitatsiooni. Agitatsioon on tubli. Ainult lauta on kommunistlikud noored üles riputanud kümme-kond loosungit. Meie veiseid lohutab see aga vähe, ja arvan, et iga piimaandja on sekretärile tubli sõrahoobi varunud!»

Pleenum kahises naerust. Jürnas polnud aga lõpetanud. Ta rääkis veel paljudest puudustest ning kinnitas lõpuks: «Partei rajoonikomitee peab asja hing olema. Meil istuvad aga rajooni parteitöötajad poole ajast iga-sugustel nõupidamistel, kus räägitakse tarka juttu jutu enda pärast!»

Kõiv müksas presiidiumi laua taga Antonile külge: «Mida sa selle kohta ütled?»

«Kas sina talle sõnavõtu valmis kirjutasid või?» nohises Anton. Jürnaselt ootas ta säärast väljaastumist kõige vähem. Nad on lahinguvennad, kogu aeg rajoonis koos töötanud, ja tema kriitika Jürnase kohta oli ju ainult väike müks. «Miks ta siis minule nii kõvasti soolab?»

Kriitikat tegi rajoonikomitee arvel igaüks, ja palju rohkem ning teravamalt, kui Anton seda kuue aasta jooksul kunagi oli kuulnud.

Kõivu hääl oli pahaendeline, hoiatav. «Näed ise, kuhu asi on jõudnud! Tee siis järelalus, kas sinu suhtes võetud seisukoht on õige või vale.»

Anton ei vastanud, kuulas sõnavõtte ja mõtles murelikult kujunenud olukorrale. «See kõik on muidugi Kõivu kätetöö! Elust kõrval! Esimeheks? ... Rumalus! Ja mis ütleb selle kohta Ilona?» ... Anton ei julgenud kaugeemale mõteldagi. Ta uuris Kõivu näoilmet, ei näinud seal aga midagi lohutavat. Ilme oli kinnine, karm ning Anton teadis: «Kui Kõiv praegu pulti läheb, võtab ta mu kümme korda hävitavama kriitika alla kui kõik eelkõnelejad kokku. Ja siis pole pääsu... minust ei jää midagi järele!»

Ta oli pärast esialgset lööki tasakaalu jälle kätte saanud ning kuulas nüüd kõrvaltvaatajana, kellel siin toimuvaga on vähe ühist.

«Tuleb... ikkagi tuleb sõna võtta... enne Kõivu! Muidu läheb räbalasti, väga räbalasti. Kui aga ütlen: lähen kolhoosi, panen pleenumi hämmeldusse ja olen puhtalt väljas. Pealegi ütles Kõiv, et Keskkomitee seisukoht!»

Anton tõusis, läks kergel sammul pulti ja kallutas ülakeha natuke ettepoole nagu tavaliselt. Kuid seekord ei saanud ta kuidagi kõnelda aastate jooksul sissejuurdunud enesekindlas, teisi õpetavas maneeris, nagu ta eile ei saanud vastu võtta ka tellitud välkkõnet. Vaikimine oli veninud juba ülearu pikaks. Pleenum ootab.

«Elule lähemale, seltsimehed!» alustas ta lõpuks õõnsalt. «Mina elu ei karda! Olen otsustanud ise elu keskele minna, sinna, kus otsustatakse meie põllumajanduse saatus — kolhoosi, seltsimehed! Kui partei võimalikuks peab, lähen esimeheks, seltsimehed!»

Anton taipas ka ise, et tema sõnad olid kunstlikud, suure hädaga välja pigistatud. Ta oleks pidanud rääkima tuliste, südamest tulevate sõnadega, mis igaüht oleksid lausa põletanud, veennud, et ta kogu hingest kolhoosi poole püüab. Kuid seegi vähene mõjus koosolijaisse tugevalt. Anton Kooritsalt seesugust väljaastu-

mist ei oodatud. Rajooni elu ilma temata? Selleni polnud siiski mõeldud. Kuidas asjasse suhtuda? Üle saali käis kahin. Siis hakkasid aga Kõiv ja veel mõned plaksutama ning hetk hiljem aplodeerisid kõik.

«Ootasin rohkem!» tähendas Kõiv madala, rahulolematu häälega.

«Mida sa veel tahtsid?» nähvas Anton mornilt.

Vaheajal päris Kõiv: «Kuhu sa esimeheks tahad minna? ... Tead ju ise paremini, kus sind kõige rohkem vajatakse?»

Anton tahtis vastata nii, et see Kõivu südame põhjani pahandaks, kuid lõi käega: «Mul ükskõik kuhu!»

«Mis sa «Koidu» kolhoosist arvad?»

«Koidu» kolhoos! ... Sealse esimehe võtsid kolhoosnikud juba mõni aeg tagasi kohalt maha. Suur ja suure tulevikuga majapidamine. «Koidus» Antonit tuntakse: sealne rahvas valis ta ju rajooninõukogu saadikuks. Hiljuti moodustati ka partei-algorganisatsioon. Südamas jäi Anton «Koidu» kolhoosiga rahule, küsis aga ükskõikselt: «Kas ei kardeta, et minu sinnasaatmine kolhoosnikute altvedamiseks kujuneb? Kas on võimetele vastav?»

«Arvad, et «Koidu» kolhoos käib üle jõu?» Kõiv oli tõsine. «Igas kolhoosis peavad tublid esimehed olema, ja lõppude lõpuks otsustavad kolhoosnikud ise, kas nad sind usaldavad ja usuvad või mitte.»

«Küll aga ütles,» muigas Anton. «Mind mitte usaldada! Kolhoos on ju minu erilise hoole all, pole viimaste hulgas. Rahvas tunneb mind! Üheski teises kolhoosis pole nii palju käidud nagu seal.»

Antonil oli esmakordselt hulga aja järel jälle lõbus. Kõiv polegi nii tark, nagu välja laseb paista. Üleolekutunne valitses Antonis pleenumi lõpuni ja ta soovis Raunale, endisele teisele sekretärile, kelle pleenum esimeseks valis, usalduse puhul palju edu.

Nüüd nõjatub Anton lauanurgale ning jälgib välistselt rahulolevana, kuidas pleenumi liikmed ning külalised saalist lahkuvad. Ta ei lähene kellelegi, kuid mõned tulevad tema juurde ise ning teevad juttu. Antonile tundub see rumala viisakusena.

«Teed oma kolhoosi varsti miljonäriks, siis tuleme

terve rajooniga sinu juurde õppima!» vuristab täitevkomitee plaanikomisjoni esimees Pelusk sõrmi naksutades.

«Äratasid tukkujad, aga mina mõtlesin: õieti teeb, pagana õieti! Teil, seltsimees sek...» Tüsedusele kaldulval rajooni varumisvolinikul Kabralil tuleb meelde, et Koorits pole enam sekretär, ning jätkab pärast hetkelist pausi: «Teil on originaalsed mõtted ja palju julgust, seltsimees Koorits. Ka minul tekkis nagu tahtmine üles hüpata ja nõuda, et kolhoosi saadetak. Kas või, noh, aidameheks!»

Antoni süda hakkab iiveldama: «Vilets näitleja! Sa tukkusid! Ärgates lihtsalt vabisesid hirmust, kui mõtlesid võimalusele, et sind soojast pesast võidaks kolhoosi toimetada!» Mõnutundega raputaks ta praegu varumisvolinikku nagu tühja kotti. «Kuidas ma seda ilget pugejat enda kõrval senini sallisin? Teda rajooni töötajatele isegi eeskujuks seadsin! Inimene ei joo, ei suitseta, kohtleb naist aupaklikult, arvestab iga parteikomiteest tulevat juhtnööri. Terve hunnik häid omadusi! Tuleb aga välja, et ainult nendest on vähe.»

«Ligitikkumiseks pole sul enam põhjust!» viskab Anton mürgiselt ja astub Kabralist mööda.

«Kuue aasta jooksul olen sääraseid Kabraleid avastanud ja edutanud vist kümneid, ja praegu istuvad nad kõik kohtadel,» leiab Anton end tänavale jõudes arutama. «Visa rahvas! Oma kohta nad joomise või mõne teise kergemeelsusega juba maha ei mängi. Mina mängisin enda aga kolhoosi esimeheks!»

«Seltsimees Koorits!»

Anton vaatab tagasi. Talle ruttab järele rajoonikomitee autojuht. «Masin ootab!»

«Ootasid sekretäri...» Anton tahab autojuhile ütelda nagu enne Kabralile, et ärgu tükkigu ligi. Kuid siis meenub, et kodus ootab Ilona; nad pidid täna ju teatrisse minema. Anton läheb tagasi ning istub ohatel «Pobedasse». Kolhoosis hakka vankri või veomasinaga ringi kolistama. Kas ta ikka tõesti enam sekretär ei ole? Nagu unenägu... Kuradi Kõiv!...

Anton Koorits elas pargi lõunapoolses otsas. Tavaliselt läks ta läbi pargi koju kergel südamel, kiiresti ja ümber vaatamata. Isegi puude sügisene värviküllus, okstel hüplevad oravad, talve puhas ja karge ilu ning pakatanud kevad, kui õhk on täis aroome ja linnulaulu, ei äratanud harilikult Antoni tähelepanu. Praegu oli teatrietenduse alguseni jäänud vaevalt tund, kuid Antoni samm oli sellest hoolimata aeglane. Viimaks jäi ta hoopis seisma, toetus krobelsele hiidtammele ning vahtis üksisilmi puulatvadesse. Taevas oli selge, külmetas. Tuul takerdus okstes ning ülevalt rabises alla lahtimurtud jääkristalle.

«Ilona? Kuidas talle seda uudist serveerida... et asi paremini välja kukuks? Kuidas? Kui võtta asja rahulikult, nii, nagu see olekski oodatud edutamise moodi?» Teatri jaoks polnud Antonil vähimatki tuju. Otsustanud, et nad täna koju jäävad ning oma elu ümber korraldamisest räägivad, hakkas Anton uuesti maja poole liikuma. Sisse astudes manas ta ette oma tavalise kojujõudmise ilme ning vilistas huuli torru ajades tavaks saanud rahvalikku viisi.

Esimeses toas, mida Ilona saaliks kutsus, domineeris pruun toon. Pehme mööbel oli üle tõmmatud helepruuni riidega. Aknakardinad, põrandaja seinavaip, isegi pildid seintel olid pruunikad. Kui siin külalisi vastu võeti, kandis Ilona tingimata riietust, mis ruumi üldise tooniga sobis.

Saalis Ilonat ei olnud. Anton unustas oma tavalise: «Ahoi — Ilona!» ning liikus edasi, söögituppa, siit magamistuppa. Leidis tema aga alles neljandast ruumist, mida nad naljatades ühiseks töökabinetiks kutsusid. See oli väikesepoolne tuba. Kaks akent avanesid pargi vastaskülge ja seetõttu oli siin valgem kui mujal. Ühe akna all oli Antoni kirjutuslaud, nurgas seisis kõrge peegel. Peegli ees istuski Ilona. Anton seisatas ning jälgis, kuidas naine enda kallal töötas. Mustast sametist avara kaelusega teatrikleit oli Ilonal juba seljas. Õlgadest allapoole langevad ümarikud lokirullid olid piinlikult korrapärased. Kaks peenikest kulmujoont, ripsmed,

karmiinpunased huuled olid juba värvitud ja Ilona oli ametis küünte lakkimisega. Vahetevahel heitis ta vilksamisi pilgu peeglisse ning põskedesse tekkisid väikesed lohukesed; Ilona naeratas ja näis enesega rahul olevat. Märgates Antoni peegelpilti, pöördus ta ümber.

«Imetled?»

Anton kohmetas. Ilona kaarjad kulmujooned kerkisid kõrgele, kui ta kerge etteheitena tähendas: «Sa pole jõudnud ülikondagi vahetada!»

Anton pomises, et tänane etendus pole suur asi, aga Ilona võttis tal küünarnukist, talutas magamistuppa ning sädistas sõnaohtralt: «Esietendus, poisu! Inimesed vaatavad meile reserveeritud kohtadele, ja mida nad mõtleavad, kui seal tühjus on? Kultuurivaenlased! Vaata mind! Kas ma ei ole kenam kui harilikult? Leian, et minu ilme on täna parem. Kas tead, miks? Vaata, vaata ometi.»

Anton vaatas, ei osanud aga mõistatada, miks naise näoilme täna parem pidi välja nägema ja kas see üldse parem oligi.

«Oled aga tähelepanematu,» mossitas Ilona. «Avas-tasin, et mulle karmiinpunased huuled paremini sobivad, ja puudri valisin veidi heledama.»

Anton sai aru, et tal praegu maalesõidust rääkimiseks lihtsalt jõudu ei jätku. Ilona muretu rõõm tegi Antonile praegu valu. Ilona rõõm on nagu imeõrn vaas, mida puudutada ei julge.

Kui teele asuti ja selgus, et ukse ees partei rajooni-komitee «Pobedat» ei seisnud, tegi Anton ettepaneku, et nad jala teatrisse läheksid. Ilona krimpsutas seepeale ainult põlglikult huuli ning helistas taksode seisukohta.

«Muretseb sekretäri autoriteedi eest,» kohmetus Anton. Ta tahtis praegu ükskõik kuhu põgeneda... Ilonast kaugemale. Tundis ennast petturina, kes teab, et varsti sisse kukub.

Enamik teatrisõpru jalutas etenduse algust oodates fuajeese. Ilonale meeldis, et rahvast oli palju ning teda nähakse. Tuttavatele kahele poole noogutades läks Ilona väärrika naeratusena riiehoiu. Tema kujus ja naeratuses oli võidurõõmu, rahulolu, üleolekut — kõike just niipalju, et see kedagi otseselt ei solvaks, küll aga ära-

taks tähelepanu ja imetlust. Ilona oli oma sõiduvees, aga Anton oleks teatrist meelsamini minema jooksnud. Ilona käitumine tundus talle kohatu narrimänguna. Jah, praegu...

«Nii võis ta siis, kui ma sekretär olin! Aga nüüd? Nagu pilkamine... minu arvel! Mida ta siis teeks, kui praegu kõigest teada saaks?...» Anton ei suutnud seda ette kujutada ning ta hingas kergendatult, kui etenduseks märku anti.

Laval avanes pilt kaugest maast. Palmid, sfinks, tagafooniil püramiidide teravad tipud. Lavale ilmuvad muistsed egiptlased. Ilona kogu tähelepanu on laval. Ka Anton vaatab, kuid tema kõrval istuv Ilona segab. Antoni silmade ees on temale raamatuid hankiv Ilona, end rajooni perenaisena tundev Ilona, peegli ees küüsi lakiv Ilona, telefoniga autot telliv Ilona... Ta mõistab nüüd selgesti, et oma uudisega kohutab ta naist, vapustab teda võib-olla viimase piirini. Vaja on aga kiiresti-kiiresti teada saada, kuidas Ilona asjasse suhtub.

Anton piinles etenduse lõpuni. Kui nad koju läksid — seekord siiski jala —, lobises Ilona vaimustatult etendusest, olles veel nüüdki laval hargnenud suure armastusdraama mõju all, mida isegi surmakartus katkestada ei suutnud. Anton kuulas ja mõtles: «Praegu oleks õige aeg!»

Kuid ta vaikis. Alles siis, kui Ilona end tühjaks oli rääkinud ja nad kodu lähedale said, alustas Anton proosaliselt: «Varsti tuleb mul kolhoosi minna.»

«Kolhoosi! Seal sa oled ju kõik aeg käinud!» Ilona naeris muretult.

«See ei ole see,» pigistas Anton üksikuid sõnu. «Nüüd tuleb minna kauaks ajaks... päris elama!»

Ilona tardus kohale. Teda oleks nagu kramp tabanud. Lõbus naer muutus pahaendeliseks hingelduseks: «Nalja teed, teed ju minuga ainult nalja, sekretärikene?»

Anton tahtis, kuid ei suutnud asja kergelt võtta. «Kena nali, tõepoolest nali! Täna valis pleenum teise sekretäri esimeseks. Mind tõugati aga kolhoosi esimeheks! Kõik on otsustatud... pidin ise sõna võtma, et saatke!»

Hämaruses Anton Ilona näoilmet hästi ei näinud, kuid ta kuulis — nuuksumist!

«Maale? Ja võtsid ise sõna?»

«See oli paratamatu... Ilona! Seame endid sisse ja elul pole ehk vigagi. Sulle ju...» Anton ei saanud lõpetada. Ilona jooksis kiiresti-kiiresti tippides minema ja hetke pärast oli ta pimedusse kadunud.

Antoni sirge selg tõmbus kühmu. Ta liikus Ilonale aeglaselt, väsinud inimese sammuga järele. «Vaat sulle võitmatut armastust, mida isegi surm ei kohuta! Minule endale on praegu lohutajat vaja, aga nüüd pean ise lohutajat mängima.»

Nägu padjahunnikus, lamas Ilona esimeses toas diivanil ja tema õlad tõmblesid. Anton liikus ettevaatlikult üle põranda. Ta ei tahtnud Ilonat maalesõidu-jutuga enam ärritada. «Homme, kui mõlemad rahunenud olemel!» Anton oli juba teise tuppa lipsamas, kuid pidi ümber pöörduma. Sasitud Ilona istus diivaniäärel ja kutsus teda tagasi. Anton istus naise kõrvale ja nihutas käe ümber tema piha. See lükati aga kannatamatult kõrvale.

«Kas... kas see on tõesti tõsi? Ja kõik on otsas?» ei suutnud Ilona ikka veel uskuda. See, mida Anton talle enne nii ootamatult teatas, tundus Ilonale kohutava, ebatõelise unenäona.

«Kahjuks jah,» noogutas Anton. «Nad ütlevad, ma pidavat elu juurde minema, mängivad päästeinglit! Sellest pole aga midagi...»

«Siis ikkagi! See ei olnud unenägu... Sa ei teinud halba nalja.» Ilona tajus alles nüüd täielikult kogu tõe. Tema sisemust valdas imelik roidumus ja harilikult ilmekas hääl muutus tuimaks. «Ei olegi hästi juhtunud... rajooni! Aga mina? Mida uskusin mina? Minu Anton on jumal, kõikvõimas! Külamülkasse mahamatmine!» rääkis ta endaga kuuldavalt ja peitis näo uuesti patjadesse. «Ma ei suuda! Minu unistused, elu. Sõida! Mina... ei lahku sellest korterist!» kuulis Anton summutatud sõnu: «Mine ära... mine minema siit!»

Anton lahkus, nagu lahkutakse haige juurest, keda väikseimgi kõbin ärritab. Nagu ikka õhtuti, läks Anton harjumusekohaselt ka nüüd oma töötuppa. Enne ta ei märganud, aga nüüd veendus juba uksest sisse jõudes, et Ilona oli täna raamatukauplust külastanud — kirjutuslaual oli kümmekond raamatut.

«Täitis oma kohustust,» torkas Antonile südamesse. Harilikus olukorras oleks ta kindlasti midagi välja valinud ja lugenud. Kuid praegu lükkas ta raamatud kõrvale, istus laua taha ning vahtis liikumatult enda ette. Et asi Ilonaga nii kaugele läheb, seda Anton ei oodanud. Teda oleks äsja nagu välk tabanud. «Miks? Miks? Miks?» kordas Anton. Paistis, et sellele on võimatu vastata.

Antoni mõtted pöördusid abi otsides iseenesest minevikku. Kuidas neil Ilonaga kõik algas? See oli vist samuti kevade eel nagu praegu. Jah, tol päeval sõitis ta ju kolhoosidesse külviks valmisolekut kontrollima. Anton oli rajoonikomiteest just minema veerenud, kui kõht meelde tuletas, et ta polnud hommikul veel ivagi hamba alla saanud. Masin peatus esimese toiduainete-kaupluse ukse ees ja Anton läks ostusid tegema. Riiulitel olid kohvi-, kaerahelbe- ja kontsentraadipakkide read; igasuguses sordis ja suuruses. Aga vorsti, sinki ega heeringaid polnud, isegi saia ja küpsiseid mitte. Anton leppis poole pätsi leiva ja tüki kuivanud juustuga, kuid see ei pahandanud teda. Ta nägi Ilonat! Helevalges kitlis askeldas ta leti taga nii hurmavana, et Anton oma kesise teemoonaga õnnelikult autosse kobis. Järgmisel päeval peatus rajoonikomitee «Pobeda» sama kaupluse ees, kolmandal päeval kaks korda... Viiendal päeval naeris Ilona: «Hea kunde olete, seltsimees sekretär! Nagu siit ostma hakkasite, varustatakse mind heldele... olete võlur!»

Anton märkas alles nüüd, et riiulitel oli mitut sorti leiba ja saia, igasuguseid vorste ja vorstikesi, eriti suures valikus juustu, kalamarja, sinki, suitsukala.

«Ma jäängi teie ustavaks kundeks,» naljatas Anton vastu, ise aga mõtles: «Kaubanduses on siis välja uuritud, et siin käin. Näitavad oma head tööd, sindrid! Vaja sarjata, mõni mees maha võtta.» Kuid sarjamine unnes ja kohalt kedagi maha ei võetud. Pole ju paha, kaubaga varustatakse Ilonat! Antoni toiduvarud kasvasid seni hämmastava kiirusega, kuni ta kauplust näiliselt ostude pärast külastas. Varsti hakkas ta end koos Ilonaga avalikkuse ees näitama ja mõlemad olid õnnelikud. Aga poole aasta pärast tuli Ilona uudisega, tuli ärevalt

ja punetavana. Ta on hästi teeninud ja küllalt kõrvale pannud. Kahe nädala pärast astub ta ülikooli. Juba kaks aastat on ta selleks ettevalmistusi teinud. Ülikooli! Anton tundis end riivatuna. Tema kavatsused Ilona suhtes on hoopis teistsugused. Ta ei lase teda ära. Ja Anton puistas oma südame välja. Ta ei kujuta ette elu ilma Ilonata. Rajooni peremees vajab armastavat perenaist. Kas Ilona armastab teda? Ilona vaatas häbelikult kõrvale ja kogu ta olemine ütles: sa veel küsid! Ülikool? «Eks tulevik näita, mis ülikoolist saab! Kas sa varsti sellele enam mõtledki,» kõneles Anton kuumalt.

Laua taha tardunud Anton pöördus toolil järsult ümber, mõned raamatud kukkusid põrandale. Talle tundus, et Ilona seisab ukseel. Kuid seal polnud kedagi. Anton läks magamistuppa. Ilonat ei olnud ka siin.

«Lebab diivanil.» Anton oli nõrдинud. Und ei olnud ja minevik tuli uuesti meelde. Ei, see polnud kurameerimine ajaviiteks. Nad abiellusid koolide õppetöö alguse päeval — 1. septembril, kuid ülikoolist ei räägitud enam sõnagi. Aasta-poolteise pärast oli Ilona ehtsaks rajoonikomitee sekretäri naiseks kasvanud ning ületas Antoni lootused mitmekordselt. Ilona elas Antoni tööle ja Antoni tulevikulootused said Ilona lootusteks, terveks eluks... Oli see siis halb? Ei, nende elu kohta ei või keegi etteheiteid teha! Nad on elanud moraalselt, tüli ja riivata. Oma abielu pärast võib ta igapähele julgelt silma vaadata.

Niipea kui Anton hetkeks suigatas, ärkas ta uuesti üles. Mõnikord peletas une mingi halb unenäoviirastus, teinekord arvas ta kuulvat, kuidas Ilona voodi juures hingab, tundis endal isegi tema rahulolematut vaadet. Aga teda ei olnud.

Akendesse tekkis hommikune valguseõhetus, majast põrisesid mööda esimesed autod. Juba oli suur valge. Toauks avanes ja Ilona hõikas: «Telefon! Küsitakse sind. Ja kohv on ka valmis.» Ilona kõneles ja liikus nagu mingisugune nukk, tuletades meelde ranget hotelliteenijat, kes piirdub ainult ettenähtud ülesannetega.

«Põõnutad, vennas,» kuulis Anton Kõivu häält. «Kuidas sulle eilne teater meeldis? Tore, ah? Hea, et asja

juba rahulikult võtad ja maalesõidumõttega harjunud oled... nagu tundub.»

«Sa ei sõitnudki ära!» Anton oli ebameeldivalt üllatatud. «Teatris istusid?»

«Rõdul! Vaatasin sealt, kuidas sa oma iluduse kannul nagu päikese järel vedisid,» muheles Kõiv. «Täna sõidame «Koitu». Tuleb üldkoosolek ja sinu valimine. Ootan komitees, sõidame võimalikult kiiremini välja.»

«Tulen... tulen varsti,» kohmas Anton.

Anton jõi vaikides kohvi ja hammustas võileiba.

«Kõik... ka esimeheks valimine tuleb nii ruttu!» kahetses Anton ning tähendas Ilonale ettevaatlikult: «Sõidan siis kolhoosi. Nad valivad mu täna esimeheks.»

«See on tema asi. Minusse see ei puutu, üldse ei puutu...» mõtles Ilona ja vaikis, vaikis ka siis, kui Anton talle sedasama teist korda ütles. Südames oli tühjus ja pea valutas. Ta polnud silmatäitki maganud. Antoni teade oli kohutav. Ilona teadis vaid seda, et maale ta ei sõida. Ta pole mõni mööbliese, keda siiasinna võib vedada. Räägivad naise vabadusest, aga ise tahavad naise ahelaga mehe külge needida. Pleenum saadab Antoni maale ja temal pole sellega midagi pistmist.

Ilona külm suhtumine ainult ärritas Antonit. Talle tuli meelde, et kunagi jäi puhvetikappi pudel konjakit. Ta kallas teeklaasi konjakit täis, jõi selle mõne sõõmuga tühjaks ning vandus ust paugutades: «Kuraldile kõik!»

3.

Kolhoosi üldkoosolek pidi algama õhtul, kuid Anton ei tahtnud Kõivult pärida, miks ta sinna nii vara kiheleb. Peaaegu kümmekond kilomeetrit sõideti vaikides. Näis, et Kõiv juurdles mingi raske küsimuse kallal. Autoaknast võis näha, et põllud on alles paksu lumekorra all. Ainult mäekühmud mustendasid. Et piinavaid mõtteid hajutada, vahtis Anton välja ja püüdis jälgida traktoritega sõnnikuvedu, meelde tuletada, millised viljad möödavilksatavatel põldudel mullu kasvasid...

«Mida sa «Koidus» kavatsed kõigepealt ette võtta?» küsis Kõiv ootamatult. Ta tahtis praegu Antoni vastu sõbralik olla, teda lohutada ja julgustada. Ta on Keskkomitee esindaja, kuid inimesena saab ta teise õnnetusest väga hästi aru.

Anton aga vaikus. Pärast pleenumit polnud ta endalt veel kordagi küsinud, mida ta kolhoosis kavatses ette võtta.

«Kui ma sinuks oleksin, rehitseksin kolhoosi viie aasta perspektiivplaani kahele-kolmele aastale... kokku!»

«Või kokku!» venitas Anton.

«Uurisin «Koidu» plaane,» elavnes Kõiv. «Venitavad nagu kummi! Puudub julge vaim, on mingi teo viisi roomamine!»

«Kuidas nii!» üllatus Anton. «Plaan on üldiste ülesannetega kooskõlas. Rajooni parteikomitee ja täitevkomitee poolt kinnitatud... mina selle õieti tegingi!»

Kõiv ei lasknud end segada: «Olgu kooskõlas ja kinnitatud, aga kõike võib kiiremini. Tean palju kolhoose, kus mõne aastaga lihtsalt imet on tehtud.»

«Imed on juhuslikud,» muigas Anton. «Tunnen «Koidu» inimesi ja võimalusi liigagi hästi.»

Auto pöördus kitsale teele. Juht vähendas järsult kiirust. Masin õõtsus ühest august välja, teise sisse.

«On aga tee!»

«See on «Koidu» kolhoosi tee.» Anton ütles seda nagu endiste sõnade jätkuks. «Ainult siitkaudu keskusse pääsebki.»

Antonile meenus: «Siin on kaks ilusat järve, üks väiksem, teine suurem, metsa sees, ja jõgi... Kuidas ma seda Ilonale ütelda unustasin? Elukoha valin järve äärde.»

Lõpuks oldi kohal. Kantseleis polnud peale raamatupidaja ja arvestaja, kes ühtesoodu varjamatult haigutasid, mitte kedagi. Anton oleks parema meelega siiasamasse istuma jäänud, kuid Kõiv ei andnud selleks mahti. Ja sammud seati kolhoosi sepikoja poole.

«Tahab algorganisatsiooni sekretäri Jaan Keraga rääkida,» taipas Anton. «Mis ta veab ringi!»

Sepikoda asus pika kivihoone ühes otsas; mõisa ajal oli siin rehealune olnud. Sepikoja kohalt oli katus paran-

datud, kuid mujal olid püsti ainult sarikad, needki mädad.

«Nende müüride vahele võiks tubli lauda ehitada,» arutas Kõiv.

Antonile paistis, nagu seisaks ees Kõivu, mitte aga tema enese esimeheks valimine.

Sepikojas valitses asjalik töömeeleolu. Jaan Kera haaras pihtidega ääsilt helekollaseks kuumutatud raua, nihutas selle alasile, kopsas haamrikesega tulisele otsale ning otsekohe lennutas abiline täpselt samasse kohta raske vasaraga, nii et järgnes sädemetesadu. Kõiv ootas, kuni jahtunud ning löökidest laperguseks taotud raud tulle tagasi pisteti, astus siis ligi ja lausus Jaan Kerale nagu vanale tuttavale: «Tulin, näe, jällegi külla!»

Jaan Kera nühhis tahmunud pihku vastu püksitagu-mikku ja haaras muheldes Kõivu väljasirutatud käest: «Määrid viimaks valged paberid ära!»

Jaan Kera välimus oli sepa kohta nigelavõitu. Seda aitas omakorda süvendada kõhn ja pikergune, süngelilmeline nägu, mida isegi naer palju lõbusamaks ei muutnud. Kui mõni nädal tagasi «Koidu» kolhoosi parteialgorganisatsioon loodi ja Anton teada sai, et sekretäriks Jaan Kera valiti, oli ta pahane. «Mis kolhoosi parteiline juht seesugune ka on! Juba oma hapu ilmega peletab ta kolhoosnikud endast eemale. Ja parteilist tööd hakkab muidugi tegema nagu — haamriga!»

Nüüd surusid nad teineteisel kätt. Antonile tundus, nagu oleksid ta sõrmed tangide vahel ja vastas samuti tugeva pigistusega. Jaan Kera naeris oma imelikku morni naeru: «Teil on pagana tugev käsi, seltsimees Koorits! Teeme turbamulla- ja sõnnikuveo talgud. Eks vaatame siis, kumb meist alla jääb!»

Anton tundis kurgus kibedust. «Mina olin tema, aga varsti on tema minu parteiliseks suunajaks ning — kontrolliks! Jaa, õigus — haamriga! Käesurumine nii, et kondid ragisevad, jõuproov mingisugusel sõnnikuveol. No küll me sinu juba taltsutame!»

Algorganisatsiooni sekretär rääkis, et kolhoosi üldkoosolekuks on ettevalmistused tehtud. Ainult esimehe kohusetäitja Liplang higistab veel aruande kallal. Häda

üksnes, et ta ilukõnele enam tähelepanu osutab kui asja sisule.

«Võib-olla seisab praegu peegli ees ja vehkleb kätega — õpib kätte mõnda uut võtet. Tuleb kolhoosi näiteringi juhatama panna, kui selle loome,» arvas Jaan Kera asjalikult.

«Ise pilves, aga huumoritunnet on,» imestas Anton ning poetas pooltahtmatult: «Muidu on Liplang aktiivne inimene.»

«Suuvärk on jah aktiivne. Teda tuntakse ju rajooni ühe parema agitaatorina,» lõi Jaan Kera hoolimatult käega ning haaras ääsilt tulise raua.

Abiline tõstis uuesti haamri. Kõiv ja Anton läksid sepikojast kolhoosikeskusse tagasi. Siin istuti autosse ja sõideti brigaadidesse, käidi karjafarmides... Igal pool oli tunda peremehe puudumist. Liplang mõtles nähtavasti, et milleks vaeva näha. Valitakse esimees, küll see juba elu käima paneb.

«Soovitasid seda Liplangi vist esimeheks?» küsis Kõiv nagu muuseas.

Anton vaatas kõrvale. Nii see tõeliselt ju oli. Ta tegi, nagu tuletaks seda pingeliselt meelde.

«Esimeheks? ... Ei mäleta, mitte ei mäleta!»

«Senise eest pole tarvis kolhoosnikutel sinu pead silitada,» oli Kõiv sapine.

Pikaleveninud ringreisilt jõuti keskusse alles siis, kui esimesed kolhoosnikud koosolekule kogunesid, mis pidi toimuma siinsamas, juhatusehoone saalis. Anton pani tähele, et teda silmitatakse uudishimulikult, siin-seal pistetakse päid kokku ja räägitakse salajuttu.

«Mida nad arutavad? Et kust see ime juhtus: partei rajoonikomitee sekretär tuleb esimeheks! Nad on muidugi rahul, loodavad minu peale.»

Anton oli «Koidu» kolhoosis esinenud rajooninõukogu saadikuna, lektorina. Korra oli ta osa võtnud isegi kolhoosi üldkoosolekust ja mullu juhtus aktiivi nõupidamisele. Sügisel, kui kombain põllule stoppama jäi, sõitis Anton spetsiaalselt sellepärast kolhoosi. Saali kogunevaid kolhoosnikuid jälgides püüdis Anton meelde tuletada, kas tal mõnega pole olnud mälestusväärse-

maid kokkupuuteid. Ei tulnud meelde. Mitte ühtegi tuttavat nägu!

«Aga ei! Kas see karvases kasukas pole mitte põllundusbrigaadi brigadiir, kes sügisel, ise ähmi täis, seisva kombaini juurde jooksis ja mind nähes mütsi peast kahmas? Ei, too oli nagu väiksema kasvuga. Kas ma siis ainult seda Liplangi ligemalt tunnen? Nii paistab see tõesti olevat!» Anton oli ebameeldivalt üllatunud. «Kuidas see võimalik on! Mälu viga? ...» Anton süüdistas oma halba mälu, kuid ei uskunud isegi, et see tõsi on.

Lõpuks oli saal seinast seinani rahvast täis. Kõiv, Anton ja Jaan Kera istusid ettepoole, üksteise kõrvale. Esimesena anti sõna Kõivule. Kõnepulti ta ei kasutanud. Jäi seisma esimese pingirea ette ning ütles lühidalt, et partei rajoonikomitee soovitab «Koidu» kolhoosi esimeheks valida Anton Kooritsa, keda enamik koosolijaist peaks tundma.

«Tunneme! Sekretär ju!» toetati saalist.

Anton uuris üksisilmi saapaninasid. Tema kummargil turja võisid ainult kõige ligemal istujad näha. Kuid sellest hoolimata tundis Anton, et seisab saalitäie rahva ees nagu mingi laadal vaatamiseks väljapandud asi. Sisemuses vahutas raev ja solvumine. Teda valitakse, teda! Ta nagu polekski sekretär olnud. Ja samal ajal oli Antonil igav. Kõik on teada! Aastate jooksul on ta ise terve rea väljastpoolt sissetoodud inimesi just niisama esimeesteks teinud.

Kõiv tuli Antoni kõrvale tagasi ja lausus talle palju tungivamalt kui enne autos: «Perspektiivplaani vaata kindlasti läbi... rehitse tublisti koomale! Äratad siis terve kolhoosi! Sellest kõnelegi, kui huvi tuntakse, mida kavatsed.»

Kõivu sõnad tõid saali sumina. Oli ikkagi õige, et esitatakse esimeheks! Koosoleku juhataja kloppis kuivatuspessiga lauale, aga palju see ei mõjunud.

«Kes soovib sõna? Kas teisi ettepanekuid on?»

Juhataja kõrgendas häält, tahtis Anton Kooritsa esimeheks valimise juba hääletusele panna, kui keskmistest ridadest vahele hüüti: «Kuhu sa tormad! Kas kallike ootab!»

See oli tugev, noore naisterahva hääl, mitte mehelik,

kuid tugev. Polnud vaja vaadatagi, kes hüüdis. Häälest tunti, et seatalitaja Roosi.

«Kõnele!»

«Lase hääletoru lahti!»

Mõned arvasid: «Mis siin enam lobiseda!»

«Andke sõna... ettepanekuks! Sõna tahan!»

Koosolijate pilgud pöördusid ahju poole. Seal seisis laiaõlgne, pika põsearmiga Vuks. Mehel oli kasukas seljas. Juuksesalgud kleepusid higisele otsaesisele.

«Roosil on eesõigus!»

«Pajatagu pealegi!» lõi Roosi käega. «Muidu sulab enne kokku, kui midagi ütelda jõuab!»

Vuks kõhatas. Paistis, nagu tahaks ta kopsude ja häälepaelte kogu võimsust kasutada, alustas aga vaikelt: «Mina mõtlen nii, et kolhoosi juhiks kõlbab ka Kera... oma kolhoosi Jaan Kera. Kiita pole teda vaja. Kõik teame, mis mees ta on... Seltsimees Koorits sõitis meile ja tahab muidugi aidata. Aga mina vaatan, et ikka rohkem nagu linnamehe moodi. Ja eks ta meie kolhoosi ole juba sealt rajoonist mitu head aastakest juhtinud ja aidanud... sellest ehk aitab!»

Tagantpoolt hõigati: «Oma kuus aastakest on juhtinud, aga miljonäriks pole teinud!»

Veisefarmi juhataja Hürri trügis ettepoole ja kõneles: «Iga sorti esimehi on saatnud! Mullu sokutas sihukese, kes lehma ja pulli vahet ei jaganud! Teab, kuidas meie sekretäri endagagi on!»

«Jaan Kera esimeheks!»

«Rahvamees ja vahva mees!»

Saalis oli palju lärmi. Plaksutati, korrati Jaan Kera nime. Anton Koorits oli hoopis unustatud. Koosoleku juhataja nõudis asjata rahu. Vaikus saabus alles siis, kui Jaan Kera püsti tõusis. Tal oli oma tavaline, morn ilme, võib-olla veel süngem kui harilikult.

«Mind esimeheks? Imelik mõte!» vangutas Jaan Kera pead. «Parem juba Liplang esimeheks panna. Tema räägib kolhoosi otsekohe miljonäriks. Kuula ainult, ja tööd pole vaja tehagi!...»

Siin-seal turtsuti naerda. Liplang sirvis nobedalt paberites. Jaan Kera kinnitas, et ega ta kolhoosist ju minema ei jookse, jääb selle parteiliseks juhiks. Anton

Kooritsat, suurte kogemustega töötajat, pole aga mõistlik minema lasta. Sellest oleks kahju. Edaspidi hakkavad nad tööle käsikäes, ja sellest on mitmekordne kasu. Jaan Kera jätkas samas vaimus. Tema jutus oli palju loogikat, selle vastu vaielda oli raske.

Anton Koorits kuulas saalis toimuvat nõrдинud ilmel, närvid ülimalt pingul. «Oleksin puhkuse pidanud võtma. Lolli tembu tegin!... Kuradi lolli tembu! Mida nad siin mõtleavad? Laat, mitte üldkoosolek! Mina tulin kolhoosi edasi viima, aga nemad löövad näkku! Kõik organiseeritud... minu vastu. Tahavad häbistada!»

Anton tahtis üles hüpata, et kogu kära ja kauplemine ainsa viipega lõpetada. Kuid Jaan Kera jõudis ette, ja nüüd kuulabki Anton tormitseva südamega, kuidas lihtne kolhoosi sepp teda päästab.

Kõiv noogutas Antonile: «Kartsin, et midagi niisugust juhtub, aga ole rahulik!»

«Kuidas? Sa siis teadsid?»

«Nagu näed!... Kolhoosnikud ei hinda sinu möödunud tööd.»

Jaan Kera pidi isegi teist korda sõna võtma, enne kui Vuks oma ettepaneku tagasi võttis. Kuid sellega polnud asi veel lõppenud. Roosi oli kannatlikult oma järjekorda oodanud ja nüüd tõusis ta püsti.

«Esimehed on meil kõik kuupalgaga olnud — nagu mõned ametnikud. Mina küsin nüüd seltsimees Kooritsalt kõigi ees: kas partei soovitab esimehele rahalist kuupalka või on õigem normipäeva järgi? Mina mõtlen nii, et kui mulle vilja kaalutakse grammidega ja raamatupidaja kopikaid pihku loeb, pole esimehe töö üldse midagi väärt ja teda vaja tasu asemel nahutada. On kuulda, et kuupalga juurde jäädakse. Mina pooldan normipäeva, mis esimeest takka utsitaks!»

Kolhoosnikud ootasid vastust.

Anton polnud tasule mõelnud. Teda pahandas, et isegi selles asjas aru tuleb anda.

«Normipäeva alusel on muidugi õigem,» lausus ta jahedalt, nagu oleks kõne all mõnele võõrale tasumaksimine.

«Kuidas seltsimees Koorits enda tasu suhtes arvab?»

«Olgu tasuga nii... nagu Roosil!» viskas Anton pärast hetkelist kahevahelolekut.

Kui esimehe valimine hääletusele pandi, oli enamusiiski Anton Kooritsa poolt. Vastu hääletas kümme, aga mitukümmend jäi erapooletuks.

Pärast valimisi püüdis Jaan Kera Antoniga juttu teha tulevases tööst. Anton oli napolisõnaline ja andis põiklevaid vastuseid. Solvumistunne aina süvenes. Niisugust vastuvõttu ootas ta kõige vähem. Ta oli pahane Vuksi, seatalitaja Roosi, Hürri, kõige rohkem aga Jaan Kera peale. «Seppa eelistati minule? Küll ma neile näitan!»

Liplang, Anton veendus selles ka ise, mängis kõnepuldil tõesti artisti. Kuid nähtavasti olid kolhoosnikud tema vigurdustega harjunud ega pannud seda tähele. Palju aega kulutas kõneleja kevadkülvi tähtsusele. Rääkis pikalt, et põllud on külviks olemas, ja napolisõnaliselt, et seemne ja väetisega tuleb veel üht-teist ette võtta.

«Uuel esimehel tuleb ka sinuga midagi ette võtta!» hõigati vahele.

Aruanne ei olnud just pikk. Sõnavõttud nõudsid see-eest aga rohkem aega, ning laiali mindi alles pimedas. Anton ja Kõiv alustasid tagasisõitu vaikides.

«Kas sa tead, mis praegu «Kõidu» kolhoosile kõige tähtsam on?» küsis Kõiv.

«Mõtled seda perspektiivplaani kokkutõmbamist?...»

«Ei, see pole kõige olulisem,» raputas Kõiv pead. «Tähtsam on, et sa kogu jõuga tööle asuksid... ümber kasvaksid ja kolhoosnikute ees vastutust tunneksid! Muu tuleb iseenesest! Ma tahan nii väga, et sul kolhoosis hästi läheks.» Paistis, et ta Antoni pärast tõsiselt muretses.

Auto jõudis munakividega sillutatud teele. Eespool paistsid linnatuled.

«Ja tead mis,» jätkas Kõiv. «Nad usaldasid parteid! Sind ennast poleks kolhoosnikud usaldanud. Tõuse selle usalduse kõrgusele.»

Anton tundis, nagu oleksid tema sisemusse mingid rasked lademed sadestunud, millest on vaja vabaneda. Ja seal on Ilona! Kuidas ta seda küll täna peaks vastu

võtma? Taganemist enam ju ei ole. Isamaasõja lahingud olid selle kõigega võrreldes hoopis lihtsamad. Kes oleks arvata võinud, et elu siiski nii keeruline on?

4.

Julge laulja oli unustanud kogu ümbruse. Juba varahommikul alustas ta akna taga puu oksal sädistamist. Algul tasane, külmast kähe hääli tõsteti hoogu sattudes kõrgeks trilleriks. Anton hoidis hinge kinni nagu kartes, et kuldnoka häälepaelad pingutusest katkevad. Öö kolhoosi kantselei logisevatel pinkidel, ja praegu akna taga linnulaul? Hoopis teistsugune oli Antoni eilne hommik. Kõik oleks sündinud nagu mõni minut tagasi.

Ukse ette sõidab, nii oli juhiga kokku lepitud, kolhoosi veomasin, aga samal ajal passitab Ilona akende ette uusi kardinaid. See oli ilmne märguanne: ära mind tülita! Anton aga nii lahkuda ei või. Tahab Ilona nende kooselule siis tõesti kriipsu peale tõmmata? Ütelgu juba selgelt — jah või ei! Ilona oli puki ülemisel astmel. Seekord tahtis Anton kavalam olla. Ta toetus aknalauale ja kõneles ülespoole piiludes tormavast, kärestikulisest jõest, metsajärvest, kus on linaskeid, suuremast järvest toredate supluskohtadega ja kõrgetest punasest liivakivist kallastest, kuhu linnud tihedalt üksteise kõrvale pesad on uuristanud.

«Sa ju armastad vett ja lilli? Mäletad, kuidas me mullu...»

«Ei armasta! Nüüd ma vihkan lilli... ja sinu vett!» pahvatas Ilona ootamatu ägedusega. Autojuht ilmus uksele. Anton viipas talle tõrjuvalt ja küsis: «Kuidas, ütles mulle, sa meie edaspidist elu siis ette kujutad? Kas nii, et sina siin, mina seal. Või tahad, et lahku lähesime?»

«Üldse ei kujuta, mitte midagi! Mina sinna jalga ei tõsta.» Kardin libises põrandale. Ilona istus puki äärele ja kattis näo kätega. «Sõida! Kas sulle sellest kõigest veel vähe on!»

Minut hiljem pakib Anton kohvreid. Peakatted, kingad, kaks ülikonda, vihmamantel, säärrikud ja teised asjad

topitakse üksteise otsa. Anton istub juhi kõrvale. Kui masin mõnikümmend meetrit sõitnud on, vaatab Anton kabiiniaknast välja. Ilonat pole näha aknal ega majauksel. Ikkagi jäi kõik õhku rippuma. Ja Antonit vaevas küsimus: «Kas Ilonal siis raskem on kui minul? Kui nii, mingi kõik, nagu läheb. Mina teda aidata ei saa... ei oska...»

Anton rebis enda mälestustest lahti ja tõusis. See siis ongi tema uus tööruum. Esimehe kabinetiks ei saa seda küll pidada. Akna kõrval on ebamäärast värvi laiguline laud, seina ääres pikk pink, mõned viltu seisvad toolid ja kõik — kogu sisustus. Põrand on kulunud, oksamügarikega, lagi tuhmunud. Seintelt on mitmes kohas krohv välja pudenenud. «Auke pole vaevaks võetud isegi loosungitega ega plakatitega kinni katta!»

Eelse päeva lonkis ta niisama ringi, vaatas inimesi kaugelt ja ka teda uudistati eemalt. Vaid mõni proovis temaga juttu teha. Sisemust näris aga rahutus. Ta tahtis kõigile näidata, milleks ta suuteline on. Kuid esialgu ei tulnud midagi mõistlikku meelde. Oli ainult tahtmine midagi teha. Mida? Ja nüüd otsustas ta oma kabineti käsile võtta. Siin hakkab töötama ju tema ise. Teistesse ta esialgu ei puuta. Kabinett on tema enda asi ja tema otsustada. Teistel pole siin ütlemist...

Nii tuligi välja, et kui raamatupidaja oli vaevalt kantseleisse jõudnud, tegi Anton talle pikema sissejuhatuse korralduse: «Leia summad selle pugeriku esimehe kabinetiks muutmiseks!» ja kirjutas samas paberilehele, mida muretseda tuleb. Edasi laskis Anton ehitusbrigaadi brigadiiri enda juurde kutsuda. Kui see kohale ilmus, oli Anton ebameeldivalt üllatatud. Ta ees seisis põsearmiga Vuks.

«Kas sul põrandalaudu on?»

«Mõne tihu ehk leiaks,» noogutati uudishimulikult.

«Paned minu kabinetile uue põranda, ukse ja aknad. Augud seintes on vaja kinni krohvida, lagi lubjata ja tapeet panna. Annan kolm päeva!»

Brigadiiri otsaesisele tekkisid sügavad kortsud. «Ah nii, et teised tööd nurka ja — kabineti kallale.» Uksekünnisel vaatas ta tagasi ning kahetses: «Olin vist lollpea, et üldkoosolekul oma sõnad ära sõin!»

Antonil oli ükskõik, mida Vuks mõtleb. Tähtis oli, et põrandalauad kohale toodi ja mehed tööd alustasid. Tähendab, Vuks arvestab teda. Kui aga Anton pikalt poisivolaskilt küsis, kas nad kolme päevaga valmis jõuavad, ja see hooletult käega löi: «Teised tööd ootavad! See nagu vahemäng ja platsi teeme puhtaks juba homme õhtuks,» sai ta kiirustamise tõelise põhjuse teada. Anton oli sellest valusasti puudutatud.

Ennelõunane aeg kulus elukoha otsimiseks. Tuli nagu iseenesest, et ta käis just jõe ja suurema järve ümbruse kolhoosiperedes. Hallipäine, kärmete liigutuste ja elava vaatega eideke juhtis Antoni kahest toast läbi, kolmandasse, ning kiitis: «Kambrike on esimehele nagu jumalast loodud. Hüppa või aknast järve.»

Järv oli tõesti käeulatuse kaugusel. Isegi praegu, varakevadel, avanes siit suurepärase vaade. Kõrge kaldajärsaku vahelt laskus alla kitsuke jalgrada ja seal kummardusid pajud järvepinnani. Kuid üleval, liivasel kaldal, sirgusid taevasse sihvakad männihiiglased. Paremalt ja vasakul mustendas mets. Otse üle järve ulatus kahe metsa vahelt kauge silmapiirini kilomeetrilaiune põld nagu mingi hiiglamaantee. Jõudnud elamise, toitlustamise ning kõige muu asjus kokkuleppele, kiirustas Anton keskusse tagasi. Oli juba päris hämar, kui ta kohale jõudis. Raamatupidaja lukustas kapiukse ja lahkus. Ehitusbrigaadi inimesed jätkasid aga tööd. Iga minutiga muutus pimedamaks. Loodest tõi tuul ägeda tuisu. See varakevad oli üldse tujukas. Päeval ähvardas päike maa mõne vahetusega paljaks sulatada, aga ööseks kiskus külmale ja tihti möllasid lumetormid. Nii hilist ja petlikku kevadet ei mäletanud isegi vanemad kolhoosnikud. Anton seisis liikumatult akna all, kuid ta ei näinud midagi. Esialgne innukus ja tegutsemistahe andis nüüd maad tuimale ükskõiksusele.

«See pole see, mida vaja! Kõik on kunstlik, üles piit-sutatud,» mõtles Anton. Iga sõna tundus talle võltsina, iga tehtud samm tarbetuna. Enne ta rõõmustas, et korteri ümbrusse sai, mis harilikus olukorras oleks Ilonale kindlasti meeldinud. Kuid nii pole sellel mõtet. Antonil endal pole looduse jaoks närvi. Vähemalt pole ta praktiliste asjatalituste ja mõtete kõrval sellele kunagi tähele-

panu osutanud... Viimast korda käis ta suplemas vist koolipoisina. See tema korter tuletaks kogu aeg meelde vaid Ilonat, keda siin ei ole. Ja ka muul pole tähtsust. Kolhoosnikud, kellega Anton siin kohtunud ja rääkinud on, tunduvad tagantjärele mõeldes rumaladena. Igäühe silmades näeb Anton halvastivarjatud kahjurõõmu, et vaadake: kõrge saks kukkus sisse ja isegi naine lõi temast lahku!

Siin ja seal? Öö ja päeva vahe. Maa ja taevas! Pigitanud vanamees, kes lehkab viinast hullemini kui kümme tõhku, tuleb tema juurde nagu mõni omasugune ja teeb juttu:

«Mida me esimehega nüüd siis ka ette võtame?...»

Kah tähtis asjamees. Lõristab sõrmede vahel nina, viskab laraka kõrges kaares aia äärde ja pistab käe põuetasku: «Ega mede meeste vastu juba keski saa — ütleb saarlane!» ja tõmbab pudeli välja. «Võta, esimiis, üks kärakas. Mu tütre olid pojad — kats tükki ütekõraga! Pühapäeval ootame esimiist ristsätsile... Loeb vast kah pääle mõne sõna!...»

Anton vahtis vanameest tummalt. Kas nutta või naerda? Võtta pakutud kärakat või käratada peale? Pidada noomituskõne või saata ta kuradile? Anton tundis, et tema paremat mina on solvatud, pööras vanamehele selja ning hakkas sõnagi lausumata oma teed minema.

«Kae... kae! Või ei kõlbagi!» kuulis ta mahajäävat meest omaette mõmisevat.

«Jah, tõhud on! See vanamees... Ja need teised...» kinnitas endale Anton ka nüüd. Väljas oli juba päris pime. Tal oli praegu ükskõik, kas tema kabinet valmib homseks, nädala pärast või kas see üldse valmibki. Ja kui mehed oleksid praegu oma asjad kokku pannud, üteldes, et nad siin enam jätkata ei kavatse, poleks ta seepeale ehk sõnagi lausunud.

«Liiga kergelt võtsin!... Rääkisin teisi kolhoosi, kujutasin asja suure, tähtsa ja austusväärse ja hakkasin ka ise uskuma...» mõlgutas Anton ning istus lauanurgale. «Kui ma vaid teadnud oleksin, et Ilonaga nii... Tol korral oleksin tõesti keskkomiteesse pidanud helistama... või ise sõitma!» Mida kauem ta mõtles,

seda enam Koorits veendus, et käitus poisikesena. Tuhat ja üks võimalust!... Rajoonikomitee sekretärina jättis ta kõik oma tutvused kasutamata. Ta oleks võinud saada mõnda ministeeriumi, peavalitsusse... Sekretäre on ka varem maha võetud, kuid paljud neist kolhoosi esimees-teks on läinud? Tema tahtis patriooti mängida, olla mingiks erandiks. Kuid nagu näha, ta ei tunne töö vastu kolhoosis mitte mingisugust huvi. Isegi õhk siin on nende mõne päeva jooksul talumatuks muutunud ja mis veel muust rääkida!

Ta arvas, et kui võtta pleenumil sõna ning lasta ennast hiljem esimeheks valida, on kõik otsustatud ja korras. Et pärast seda on vaja ainult tööle hakata. Tuli aga välja, et ta rängalt eksis. Võitlus endaga on veel ägedamaks muutunud ning see sai toitu... Et Ilona jäi — sinna. Tema mõtted jäid sinna. Kõik jäi. Ta ei toonud endaga muud kolhoosi kui solvatud enesetunde, pahameele, ennast näidata tahtmise. Ja mõte, et kõik teda taga räägivad, kahjurõõmutsevad, mürgitas iga sammu, iga hetke, otsustas juba ette ära, kuidas ta ühele või teisele küsimusele läheneb. Need olid ägedad mõtted ja tegid Antonile peaaegu füüsilist valu.

Lõpuks tahtis Anton keskusest minema hakata, et välja puhata. Kuid praegu puudus isegi selleks taht- jõud. Ja pealegi sisenes tormisest pimedusest Jaan Kera. Ta kloppis endalt ukse ees hulk aega lund maha. Puhastas mütsi ja saputas palituhõlmu nagu kana tiibu ning vahtis samal ajal, lõug püsti, teises toas töötavaid mehi. Nähtavasti ei pannud ta hämaruses Kooritsat tähelegi. Enda lumest puhastanud, seisatus ta kabinetiuksel ning lausus nägu grimassitades:

«Jõudu, mehed! Uus esimees on teile siis ka ööseks mahvi sisse löönud!?»

«Kord nagu Viiburi sõjakoolis!» tähendas üks mees- test ja naeris. Lõõbiti läbisegi: «Vesi ja vile, aga õige mahtra alles tuleb! Kondised sead saavad käskkirja, ahtrate lehmade jaoks aga ehitame kartsa! Selleks täht- saks asjaajamiseks teeme ruumi nagu välk ja pauk korda!...»

Anton kuulis, et teistest suuremaks hambameheks on brigadiir Vuks. Selgemat tõendit pole vaja. «Üks on

teisest õelam,» mõtles ta vihaseks. «Ja nad ju teavad, et ma siin olen, kõike kuulen!... See on juba avalik sõjakuulutus!»

Anton tuli Jaan Kera kõrvale ning lausus sepale tasa, kuid tigidalt: «Kas tulid nendega minu üle irvitama?! Algororganisatsiooni sekretäri ülesandeks peaks olema esimehe autoriteedi kaitsmine!...»

Jaan Kera oleks nagu kohmetunud, et Koorits neid äsja kuulis. Ta kondised sõrmenukid kopsisid lauplaati. Sepp näis endaga nõu pidavat. Paistis, et ta uue esimehe sõnad osavalt naljaks pöörab ning kõik on korras. Kuid juhtus vastupidi.

«Minu jõud sinna küll ei küüni. Ükski ei saaks seda kaitsta, mida veel olemas ei ole!»

«Mida olemas ei ole?...» Anton võttis sekretäri varrukast ning küsis summutatult: «Kuidas seda mõista?»

«Lihtsalt!» Kera noogutas. «Kust sa nende paari päevaga selle autoriteedi siis said? Ja kui nii edasi läheb, ei tulegi seda. Kantselei pärast kolhoosnikud juba naeravadki!» Jaan Kera kõneles rahulikult. See jahutas veidi Kooritsa tulist südant. Kuid ta paiskas temale siiski süüdistuse näkku, mis tema sisemuses kogu aeg oli käärinud:

«Oled mahajäänud inimeste mõju all... kes mulle jalga ette tahavad panna!»

Sepp hõõrus kämblaga oma tahmast ninaalust: «Jala paned sa endale ise ette!»

Koorits otsis juba enne võimalust, et oma sisemusse kogunenud pahameelt kuhugi välja puistata ja nüüd oli selleks soodne võimalus. Ta tõmbas Kera teise tuppä ning raevutses: «Kas see Vuks juhuslikult nii rääkis? Roosil endal on sigalas korralagedus, aga teisi näeb. Hürri on samasugune... Kolhoosist nad ei hooli! Kui soovite, võin siit ka lahkuda!... Kutsume koosoleku kckku ja — hüvasti.»

«Pea kinni! Kas sa üldse ka tead, mida räägid?» Jaan Kera oli tõsiselt pahandatud:

«Need kõik on meie paremad kolhoosnikud! Seda kinnitaksid sulle isegi need, kes linna poole passivad, kes meie majapidamisest pole tõesti hoolinud.»

«Kõige paremad?...» Koorits pahvatas naerma.

«Lähme seafarmi! Näed seal, kuidas seesama Roosi kahte pesakonda põrsaid pudelist toidab. Emistel on õnnetuseks nisapõletik! Tüdruk pole juba viiendat ööd koju saanud... Koosolekuks ta tellis enda asemele oma ema! Tule aga...»

Anton Koorits rebis enda sepast lahti. Kera kortsutas kulmu ja lausus iga üksikut sõna rõhutades, iga sõna vahel väikest pausi pidades: «Kui kõik meie kolhoosi ja oma tööd nii armastaksid nagu tema, poleks meil praegu mingit muret. Meil oleks mitte ainult Eestis, vaid kogu Liidu ulatuses üks silmapaistvam kolhoos!»

Kooritsal ei jäänud muud üle, kui õlgu kehitada. Ta tegi seda üleolevalt. Kuid südames pidi ta tunnistama, et jäi selle sepa, selle algorganisatsiooni sekretäri ees, kes nädalapäevad tagasi tema silmis nii väike oli, häbeamatul kombel narriks. Narriks autoriteedi rõhutamisega, ja ka nüüd.

Jaan Kera aga kas ei märganud oma võitu või ei pidanud seda miskiks, juhtis jutu samas tühjale-tähjale. Naeris põllundusbrigadiiri, kes ootab kogu aeg kahe adra lume alt väljasulamist; öövaht oli need aga juba esimeste külmade eel sepikoja taha remonti toonud... Koorits kuulas. Pea oli tühi ja süda oli tühi ning ta mõtles kadedustundega:

«Tema on minust palju õnnelikum. Tema, Roosi ja need teised! Nendele jätkub õnneks nii vähesest!»

Koos mindi välja. Kui Koorits küsis, kust õigem tee järve äärde viib ja ütles Kerale, kuhu ta päeval korteri leidis, sai ta oma ebameeldivaks üllatuseks teada, et seal elav hallipäine eideke oli seatalitaja Roosi ema — Miina.

«Tubli, et sinna said!» Sepp pööras selja vastu tuult ja naeris. «Tutvud ise Roosiga ja minu agitatsiooni polnud vajagi. Peigmeestest on meil kolhoosis kõige suurem põud. Muidu ta saadaval juba poleks!»

«Milleks sa mulle sellest?» Koorits oli hämmelduses.

«Niisama!... Kuulsin, kuidas tüdrukud ennist arutasid, et kas oled poissmees või naisemees.»

Koorits tahtis naerda nagu ennist Kera ja ütelda samuti midagi kergelt, lõõpivat. Et praegu pole ta ei

üht ega teist. Kuid lõi käega ning hakkas tuisanud rajal rohmakalt järve poole sumama.

Miina ootas oma üürilist ja kandis toidunõud nobedalt lauale. Anton kustutas nälja ja istus küdeva ahju paistele. Kasehalud leegitsesid heledalt, aga Antonil oli vilu. Viimaks hakkas ta öövaikusel Ilonale kirja kirjutama. Kuid plaanitseda oli lihtsam kui kirjutada. Ta alustas mitmendat korda, ei saanud aga paberile ainustki rida, millega rahule oleks jäänud. Kõik sõnad tundusid tuuldevisatuina. «Ja tõesti, mida Ilona siin tegema hakkaks? Ta ei tulekski!»

Hommikul ärkas Anton varakult ning otsekohe meenus talle eilne jutuajamine Keraga. «Täna ma panen oma esimehe õigused täiel rinnal maksma,» mõtles Anton toast välja rutates.

Mäeküljel asuv uus veiselaut paistis juba toa tagant. Anton ei hakanud teed otsima, vaid läks lauda poole otse üle põllu. Siin oli hommikune lüps parajasti lõpukorral. Hürri oli sõitnud karjamehega heinu tooma ja pidi varsti tagasi jõudma. Anton istus piimajahutamise ruumis taburetil ning jälgis, kuidas naised üksteise järel lüpsikutega tulid, suurtesse nõudesse piima kurnasid ja lauta tagasi kadusid. Anton püüdis sundimatu olla, päris karjatalitajatelt töö ja tasu kohta, vaatas ise aga kannatamatult uksest välja. Lõpuks kuulis ta valju naisehäält: «Lase teisele poole! Otse!»

«Hürri!»

«Anton läks välja. Habetunud mehike nõõtas hobust, heinakoorem tegi kaldteel ainult lühikese nõksu ning jäi seisma. Hürri oli nähtavasti soe. Rätt peast seljale lükatud, käed puusas, jälgis ta vaikides karjamehe asjatuud pingutusi.

«Ah sind pükstekandjat!» Hürri kannatus katkes. Ta tõmbas ohjahaarud enda kätte ja vilistas läbilõikavalt. Koorem liikus sujuvalt ning kadus laudalaka mustavasse avausse.

Kui Hürri uuesti nähtavale ilmus, hõikas Anton farmijuhataja enda juurde. Eemalt paistis, et tegemist on elatanud inimesega, kuid mida lähemale too jõudis, seda nooremaks ta muutus. Lõpuks seisis Antoni ees näost õhetav kahekümne viie aastane naine. Tema vana-

eidelik riietus mõjus nüüd vastupidi ja tegi Hürri kuidagi plikalikuks, tõstis nagu mingi raam esile tema tervisest pakatava kuju. Hürri vaatas esimehele otse silma ning kõneles: «Ootasin! Aimasin nagu, et külastate meid esimeses järjekorras.»

Anton tegi, nagu poleks taibanud, millele vihjatakse. Ta uuris ilma pikema sissejuhatusega välja, et kolhoosi parem lüpsja on Alma Sarv, märkis paberile kaksteist kõige suurema toodanguga lehma, millistes gruppides need praegu asuvad, ning õpetas seejärel resoluutses toonis: «Täna tuleb need kaksteist suure toodanguga lehma ühte koondada ja seda erigruppi hakkab hooldama Alma Sarv. Lüpsja käsutusse tuleb söötasid anda niipalju, kui loomad söövad. Sarv peab vabariigi lüpsjate hulgas aasta lõpuks esikohale kerkima ja Moskva põllumajandusnäituse kandidaadiks saama. Tulevad preemiad, meist hakatakse rääkima... Kellel on, sellele antakse juurde!»

Farmijuhataja rebis kaelast salli, nagu takistaks see hingamist: «Kuidas?»

«Arvan, et rääkisin arusaadavalt,» solvus Anton. «Ka sotsialistlik võistlus võtab suurema hoo, kui Sarv kõve mini juhib!»

«Ja niisuguse korralduse teeb Anton Koorits, eilne rajoonikomitee sekretär!» Hürri toon oli range. «Kas esimees ei tea, et meil on peasöödaks põhk. Heinu saavad lehmad päevas ainult käputäie, jõusööta anname grammidega, aga silo pole üldse mittel!»

«See ei muuda olukorda! Suure asja nimel on väikesed ohvrid lubatud ja...»

«Oota, ma ei lõpetanud,» jätkas Hürri. «Iga loll peaks taipama, et säärane grupp annab sotsialistlikule võistlusele surmahoobi! Meil pole ju ainult Sarv. Peale tema on veel kolmteist lüpsinaist. Mida teised ütlevad, kes saatuse hoolde jäetakse, kellelt paremad loomad ja seegi söödanatuke ära võetakse? Lüpsjad viskavad käega. Tuju ja piimatoodang langeb, kolhoos saab kasu asemel ainult kahju. Narrikuulsus, pettusega!»

«Selgita neile, et paremad loomad peavad olema hoolsama lüpsja käes... ja et tegemist on tõuaretusega,»

et sellisel juhul on rohke söötmine esimeseks nõudeks. Asi vastab teadusele,» õpetas Anton, endal südames viha, et Hürri vastu hakkab ja asja tõelist sisu tunnista-tada ei taha.

«Soovite ehk, et ma veisefarmi juhataja ameti maha panen?»

Anton kehtas ükskõikselt õlgu: «Asendamatuil meil ei ole,» ja mõtles: «Farmijuhatajaks tuleb muidugi mõni teine panna.»

Hürri nähtavasti taipas, mida esimees kaalutleb ning ägestus: «Arvad, et minema jooksen? Ei lähe! Kuhuigi ma ei jookse, mitte ei pane ametit maha! Tahan näha, kuidas Jaan Keral ja esimehel see koostöö läheb... Kera ju lubas!»

Öösel kahutanud lumekoorik krabises Hürri säärikute all. Pea püsti, pikad juuksed õhus lehvimas, ruttas ta sepikojaja poole. Anton vaatas kaugenevale farmijuhatajale järele ning imestas, et see nii kärinal põlema pahnatas. «Kuid asi tuleb ikkagi läbi viia. Hürri ei saa takistada, isegi siis, kui Jaan Kera talle appi tuleb,» kaalutles Anton. «Seni kuni ma siin olen, panen ennast maksma!»

Keskuses ootas Antonit suur üllatus. Asi ei seisnud selles, et kabinetile juba aknaid ette passitati ja seal-samas mees värvipotiga ootas, vaid palju tähtsamas. Raamatupidaja andis Antonile kirja — Ilonalt! Anton toetas pingiotsale ja avas ümbriku. Kiri oli lühike. «Teata, kas heas korteris elad,» käskis Ilona. «Linna-korter jääb muidugi alles, kuid vanema mööbli võid eest ära, maale vedada! Ega sa mõtle siis esimehe kohale kauaks kopitama jääda?! Kui tahad, võin ju mõnikord ka maal külas käia. Mul on nüüd ükskõik! See pettumus tegi mu tuimaks.» Ja kõik. Anton tajus kirja külma tooni ainult ebamääraselt. Ta mõtles vaid sellele, et Ilona on toibunud või vähemalt toibumas. Et ta mõtleb jällegi nende kooselule. Esialgu aitas ka sellest. Seda oli isegi küllalt. Ehk üleliigagi. Anton ju ei oodanud Ilonalt kirja. Ja veel sellist kirja. Juba esimesel võimalusel sõidab ta linna ja toob Ilona siia... vaatama. «Järvest satub ta kindlasti vaimustusse, hoolitsen ka

teiste asjade eest. ««Pobeda» kuluks meile nüüd hädasti ära. Võimatu see ju ei ole...»

Anton ei läbenud kantseleis istuda. Ta tahtis liikuda. Nüüd soovis ta kolhoosi heaks tõesti midagi suurt ära teha. Ja võimalikult otsekohe, võimalikult palju. Panna elu enda ümber lausa keema. Antonile tundus, et kõik, mis kolhoosis seni juhtunud, on tulnud kusagilt mujalt. Väljastpoolt. Et tema talitaks hoopis teisiti, kui need asjad praegu korduksid. Ta rüüpakas vanamehe viinapudelist ja võtaks vastu ristsätsile kutse, talitaks ka oma kabineti küsimuses teisiti, nõustuks Keraga autoriteedi asjas. Ja see kokkupõrge Hürriiga oleks võinud samuti olemata jääda. Veisefarmi juhatajal on muidugi õigus. Mujal nii tehakse, kuid nemad valekuulsust ei vaja ning jõuavad veel paremini edasi. Inimesed tundusid Antonile lahkemad, kenamad. Kuidas ta ometi arvata võis, et kõik kahjurõõmu tunnevad. Nad ju ootavad! Ootavad suure kärsitusega, et ta siin elu käima paneks, uue lehekülje pööraks. Jaan Keraga saab ta samuti hakkama. Ta ei olegi ju nii kandiline.

Anton otsis ridade vahelt Ilona salamõtteid, mis on jäänud kirja panemata, kuid mida siit siiski võiks välja lugeda. Ilona on iseteadev! Ta ei võinud otsekohe muidugi tunnistada, et talitas vääralt. Kuid seda võib siit välja lugeda iga sõna tagant. «Mõnikord ka maal külas käia». Ilona mõtles muidugi, et tuleb tema juurde ning elavad siin aastaid koos. See oli vaid naise kapriis, millest ta asjata paanikasse sattus. Mängis suuremat narri kui Ilona!

Anton Koorits, olles äsja saadud kirja mõju all, kavatses kanafarmi külastada. Poolel teel kohtus ta Jaan Keraga. Anton tervitas teda juba kaugelt, aga juurde jõudes pistis käe pihku ning tähendas seda tükil ajal ning kõvasti raputades:

«Pidin sulle õhtul ütleva, et mina olen pooles vinnas; ei poissmees ega naisemees. Täna, näe, kirjutas aga Ilona, et sõidab samuti siia ning minu perekonna-asjad saavad ühele poole.»

Nii rääkides oli Anton ka ise veendunud, et Ilona seda ka tõesti kirjutanud oli. Ta pidi seda sõnumit kellegagi jagama ning oli rahul, et Jaan Kera nagu tellitult talle

vastu juhtus. Sepp ju teadis, et ta naisemees on ning eile õhtul ta andis sellest keralikult märku.

«Tubli asi! Väga tore,» kiitis Kera. «Ja me loodame kõik, et meie esimees näeb nüüd oma tööd ja tulevikku siin... Ega kõnele isegi vihahoos äraminemisest.»

Viimased sõnad olid öeldud sellises toonis, et Anton nende üle isegi paremal tahtmisel pahandada ei võinud. Kui nad juba lahkuma pidid, lausus Kera:

«Täna kell kuus on meil algorganisatsiooni lahtine koosolek ja me arutame seal kultuurmaade viljakuse tõstmist. Eile oli nii, et unustasin ja tulingi siis nüüd ütleva.»

«Tähtis küsimus!» kiitis Koorits ja talle meenus, et tema ise oligi vastava punkti pleenumi otsusesse võtnud: «Seda tuleb ainult hästi teha — konkreetselt!» lisas esimees rangemas toonis ja tahtis edasi minna.

«Mul on veel...» kohmas Kera. Ta oleks nagu kahelnud milleski, kuid küsis siiski: «Mis teil seal Hürriiga juhtus?»

«Nii... käis, jooksis kaebama! Ma teadsin...» Antonis kihvatas. Ta oli juba valmis valusateks etteheideteks. Pidi ainsa viipega läbi lõikama esimese sõbraliku, juuspeene niidi, mis nende vahel äsja tekkis. Kuid Kera, aimates, et midagi seesugust võib juhtuda, lausus kärmet:

«Ma arvan, et lahendate selle asja Hürriiga ise. Muidugi — kolhoosi huvides!»

Anton ei jõudnud seepeale midagi vastata. Kera pöördus samas ümber ning hakkas pikkade sammudega edasi minema. Ka Koorits jätkas oma teed kanafarmi ning tema südamel kipitas: «Kolhoosi huvides? Kas Kera siis kahtleb?»

5.

Kõik neli parteiliiget tulid kohale. Põllundusbrigaadi brigadiir Keevaallik, rahvamaja juhataja, Kera ja kolhoosi esimees Koorits ise. Ka juhatause liikmed, traktori-brigaadi brigadiir ja teised asjaosalised olid kohale kutsutud. Anton tõmbus toanurka ning ta ei saanud

sinna midagi parata, et siin ennast kuidagi võõrana tundis.

Ettekanne oli brigadiir Keevaallikult. Tal oli sall lõua alla sõlme seotud nagu tugeva mehe rusikas. Käed, ninajuur ja isegi otsaesine olid brigadiiril lilla tindiga koos, ja Anton taipas, et mees oli enda ettekande koostamisel ära määrinud. Esimese brigaadi põld number üks pole neljal aastal sõnnikut näinud, põllule number kaks on kuue aasta kohta ainult kümnendik vajadusest antud... Kõneleja krabistas põues, tõmbas välja kolhoosi külvikordade kaardi ja laotas lauale. Ta kõneles järjekorras igast põllutükist. Aruande ettevalmistamisel oli ta läbi käinud kõigi nelja brigaadi maad, usutlenud kümneid kolhoosnikuid, et õigeid andmeid kokku saada.

Antonile paistis, nagu oleks ta kõrvad vatiga kinni topitud. Ta nägi, kuidas Keevaallik kätega žestikuleerib, kaardile näitab. Taipas, et mees kõneleb ägedalt ja on viimse rakuni oma jutust haaratud. Kooritsani ulatusid sellest kõigest vaid üksikud lausekatked ning ta mõtles, et kui täna seda koosolekut poleks olnud, oleks ta veomasinal ehk linna sõitnud. Esimees pistis käe taskusse ning sõrmed kompasid ümbriku.

Ja tehes näo, nagu käiks see praegu arutatava küsimuse kohta, võttis Anton kirja ning hakkas seda järjekordselt lugema. Kuid südames, imelik, ta ei tundnud enam hommikust rõõmu. Tähed olid paberil ebakorrapärased, üks siin, teine seal. Igalet reale oli visatud vaid paar sõna: lühike kiri, kuid seda oli kirjabloki leht täis ja sulg oli mitmele poole väikesi tindikübeid pritsinud. Ilona kirjutab nii vaid suurimas vihahoos. Anton mäletab, et hiljuti ta kirjutas täpselt niisama oma rätsepale, kes ei jõudnud tööd lubatud päevaks valmis teha. Ja Anton imestas, et ta enne selle kirja saamist, kui Kera õhtul juhatusse tuli, oli tõesti valmis siit minema jooksma.

Anton tundis, et keegi talle külge müksas. Küsiti: «Kas esimees asja kohta sõna ei võtagi?»

«Mina?» Anton Koorits kogus ennast ning kogeles: «Kõik oli ju õige ja kena. Ma ei või teada, ma ei tunne veel reaalselt olukorda ja... usaldan seltsimehi...»

Teised olid sellisest vastusest ilmselt pettunud, kuid Kera näis nagu taipavat, mis Antonis praegu toimub ning noogutas: «... Esimees ei või muidugi teada.»

Tõeliselt ei kestnud koosolek kaua; ainult natuke üle paari tunni. Anton Kooritsa tee viib keskusest väljüdes paremale, kuid ta ei kiirusta, nõjatub väravapostile ja vahib Kerale ka siis järele, kui see juba pimedusse oli kadunud: «Roosi, Hürri, Vuks, Keevaallik ja Kera ise? Paistab,» mõtles Anton, «et need inimesed on minust mööda läinud.»

Põhjast lõõtsus ikka ägedamalt. Tuhkjas, jääkristallidega segatud lumi peksis talle näkku ja tungis krae vahele. Kui Anton lõpuks koju jõudis, oli ta tublisti külmetanud. Kas oli selles koosolek süüdi või midagi muud, kuid Anton küsis endalt pahaselt: «Olen vist nagu mõni kolhoosi komandeeritud külaline?» Samas ta kinnitas juba endale: «Ei, sellest pole ma küsimust teinud. Ainult Ilona loodab, et esimesel võimalusel jalga lasen. Võib-olla ta seepärast andiski natuke järele, et tulla siia ainult minu linna kiirustamise sihiga? Maksan tema silmis midagi vaid seal — linnas! Jah, linnas... Ilona tuleb siia? Ja hakkab iga päev süüdistama. Ta tuleb õhtul töölt, vaatab naisele otsa, aga seal kibeleb küsimus: «Kaua meil selles mülkas tuleb kopitada? Varem oli Ilonal õppimine, siis sai sekretär ja tema positsioon eesmärgiks. Aga praegu? Mis eesmärk oli Ilonal praegu?»

Anton ei usaldanud voodisse heita ja tukkus niisama ahju ääres toolil. Vahel ta ärkas, vaatas kella ning püüdis ennast kangekaelselt lohutada: «Ilona ei ole siiski selline. Mulle ainult paistab... hakkame jällegi elama. Nagu varem... Ei, mitte nii nagu varem, vaid palju paremini. Hoopis teistmoodi elame...»

Vaevalt tekkis idataevasse valguseõhetus, kui Anton nagu varas majast välja hiilis ning kolhoosi keskusse ruttas. Varsti jõudis ka hommikuti produktidega turule sõitev veoauto kohale. Anton peatas masina, sõitis hetk hiljem linna poole ja tundis, nagu oleks tema süda kaheks poolitatud.

Anton kloppis hulk aega välisuksele, aga avama ei tuldud. Seejärel põristas ta sõrmenukkidega magamis-

toa aknale, algul ettevaatlikult, siis äga ikka kõvemini ja kõvemini. Kuid nüüdki tulemusteta. Alles saali aknale koputamine tõi valguse tuppa. «Ta magab endiselt diivanil... Nagu tol öölgi!» järeldas Anton ning imestas, et ta praegu nii rahulik on.

Ilona seisis uksekünnisel liikumatult nagu raidkuju. Seisis, vahtis juhmistunud pilgul Antonit ega lausunud sõnagi.

«Ta pole see! Ei, mitte sugugi see,» mõtles Anton, sisenes ja ütles aeglaselt: «Tere, Ilona!»

Ilona toetus seljaga vastu seina ning tema sõnades oli nõrdimus ja hirm: «Tulid mind nüüd kolhoosi viima! Sa siis tulid?»

Anton pöördus kõrvale. Ta nägi peeglist oma habetunud lõuga, magamatusest väsinud nägu. Palitukäisele olid jäänud mõned heinakõrred. Ja seal vaatab teda Ilona, kes arvab oma saatuse tunni lõonud olevat. Kui vilets, armetu ja naeruväärne. Oli raske ja kerge. Ta ei mõtelnud oma sõnade üle, vaid ütles seda, mida praegu tundis.

«Ei! Ma ei tulnud... sinu järele! Ära karda... Viin ainult mõned oma asjad ja raamatuid!»

Anton rebis enda paigast ning läks järskude, veidi kohmakate sammudega teise tuppa.

«Kas ma pean aitama?» küsis Ilona uksekünniselt.

«Ei, pole vaja!»

«Sa siis tõesti... Kas meie?»

«Nagu näed!» Anton tõstis virna raamatuid lauale. «Ma tulin tõesti ainult asjade järele... Jah, päris elutute asjade järele!... Homme tuleb ehk paar kolhoosnikut ja anna nendele siit auto peale laadimiseks, mida ise heaks arvavad... Palju pole mulle vaja...»

«Aga mina? Mida teen mina?»

«Sina?...» Koorits vaatas enda ette ja näis küsimuse üle tõsiselt mõtlevat. «Ma tõesti ei tea? Kui tahad, võid ju minna kauplusse tagasi! Müüjannaks! Sa olid seal nii kena...»

Ilona pigistas kramplikult uksepiita. Ta oli kas tõesti kokku varisemas või see ainult paistis nii, kuid kuivad nuuksed olid tõelised: «Häbematu! Oled kõige häbematu! Oled hirmus... kole! Oled egoist...»

Anton jätkas pakkimist. Alguses ta kohmetus Ilona vihapurskest. Kuid mida kauem see kestis ja mida hüsteerilisemaks teise seosetu kõne muutus, seda kergemaks Antonil läks. Ta oleks viibinud nagu mingis puhastustules. See hajutas kas või osaliseltki hingepiina ja kahtlused ning Anton imestas, et elu igal sammul üha uute ootamatustega üllatab.

1956

ÜLEARUNE MOOTOR

Olgu teistega kuidas on, aga Kai ennast küll veel vanaks ei pea. Alles see oli, kus ta ainustki tantsupidu vahele ei jätnud. Vahel võtab ta ka nüüd kätte ja keerutab üle rahvamaja põranda, nii et imesta vaid. Ja ka sõnakas on Kai. Isegi esimees ei saa tema vastu. Kuid viimasel ajal on Kai nagu vaiksemaks jäänud, on kuidagi enesesse tõmbunud ja on sõnaaer. Hea, et seda ükski veel märganud ei ole. Ta ise teab küll, millest see tuleb.

Täna algab Kaiel jällegi uus päev. Ta astub meelikult üle toaläve, topib rätikunarmad lambanahkse kasukakrae vahele ja hakkab talli poole minema. Udu- tab vihma. See vihm, hommikune hämarus, raagus puud ja jahe tuul meenutavad pigemini hilissügist kui varakevadet ja mõjub hingele kuidagi raskelt.

Nüüd on Kai oma uue ametiga vähemalt osaliselt ära leppinud. Vahel tunneb ta ennast isegi niisama tähtsana kui enne. Jaa, kolmsada nelikümmend siga pole naljaasi. Ilma temata ei tuleks nad seal kuidagi toime. Eks lepitanud Kai seegi, et seafarm on üle vabariigi kuulus. Aga kui ta lauda juures karjanaisi näeb askeldamas, kuhu ta veel hiljuti samuti kuulus, hakkab süda ikkagi kripeldama ja sinna ei saa ta midagi parata. Ta püüab laudast võimalikult kiiresti mööduda. Kui ta aga veendunud on, et lüpsinaised teda näevad, muutub ta kuidagi nagu palju tähtsamaks. Kaiel on siis selline rüht ja ilme, nagu töötaks ta nüüd kõige tähtsamal kohal kolhoosis ja teda laudast tõeliselt väga kõrgele

ülendati. Ja Kaie süda lööb kiiremini. Seda teab ainult tema, miks. Et tal tõeliselt üks kangekaelne süda on.

Ei, Kai ei lahkunud veisefarmist uisapäisa. Ta masseeris õhtuti lüpsist paistetanud tuimi sõrmi, tegi kätele vanne ja hautisi, käis arstidega pahandamas, võttis rohtu sisse ja määris salvidega väljastpoolt. Tolku oli sellest aga niisama palju nagu kirbule sõimusõnast. Esimese ja teise lehma lüps läks küll hõlpsasti, aga kolmandaga hakkasid käed tuikama ning neljandaga muutusid need tuimaks nagu puutükid. Närvid tõmblesid. Vahel lõi käelihastesse valus kramp. Viimases otsas kippus piim udarasse jääma. Teised on lüpsi juba lõpetanud, tema istub aga ikka veel lehma all.

Küsiivad: «Mis sul viga on? Kas sa haige oled?»

«Kuhugi mul tormata ei ole,» pomiseb Kai. Arstijaoskonnas soovitati tal lüpsmine maha jätta, kuna muidu asi veel hullemaks minevat.

Aga siis tuli farmijuhataja ja pahandas: «Kas ma sinu jaoks pean siis eraldi lüpsiajad tegema!»

Kai pidi juba oma kätest rääkima, aga ei teinud seda ja tähendas riiakalt, vihaga: «Mis sa krõhveldad! Kui ei taha, võin ka ära minna!» Jah, nii ta ütles ja oli rahul. Hakka veel oma häda kaebama. Kaiega pole seda enne juhtunud ega juhtu ka tulevikus. Las parem arvavad, et läks farmijuhatajaga sarvipidi kokku ja loril lõpp. Aga Kai, kui ta nii ütles, ei saanud sellel ajal parema käe ainustki sõrme liigutada.

Farmijuhataja arvas, et see mõni tülisõna sinnasamasse jääb, aga järgmisel päeval läks Kai esimehe juurde ja ütles, et: «Lüpsma ma enam ei hakka! Las teevad need, kelle jaoks pole vaja eraldi lüpsiaegu teha. Minule kaheksast aastast aitab.»

«Oled meil ju esimene lüpsja,» oli esimees imestunud. «Ja kuidas sa siis ära lähed? Nii järsku.»

«Esimesel kohal olen jah ja esimeselt lähen ka ära,» tähendas Kai mõistatuslikult.

Jah, Kai teadis nüüd, miks ta esimehe juurde tuli. See polnud tüli farmijuhatajaga, isegi mitte käed, vaid hirm, et mõni teine temast mööda läheb. Kaheksast aastast on ta viis aastat esimene lüpsja olnud, aga kauem ta vastu ei pea. Võib-olla et juba homme-ülehomme

läheb temast mõni mööda. Ta oli veel esimene vanast rasvast.

Esimees kehitas õlgu, suskis paberile kirjutada ja ütles lõpuks: «Ega siis midagi! Leiame sulle muud! Eks sul ole neid aastaid ju kah.»

Õi nii arvas. Vaata, mida välja mõtles. Lüpsku kah neljateistkümme lehma kaheksa aastat ja vaatame, mis tast järele jääb! Kai ei ütelnud aga midagi. Talle oleks muidugi meeldinud, kui esimees oleks püüdnud teda rohkem tagasi hoida. Usutlenud ja üldse inimese juttu ajanud. Aga teha nägu, et saadakse läbi ka temata, — see tegi Kaie meeolelu mõruks. Ja-jah, ega ainult sõrmed ja turi ei meenuta, et vana! On teisigi märke. Palju hullemaid kui need krampi kiskuvad käed. Tollest jutuajamisest saab nüüd mitu nädalat, aga Kaiel on see selgesti meeles. Midagi tähtsat pole ju vahepeal juhtunud.

Ka täna meenus see temale. Kuid ta on siiski hari-likust reipam ja kõneleb Irmale, keda sealauda poole talutab: «Elame veel ja näitame neile! Ei jää teistest alla!» Halli, tolkneva karvaga Irma samm on aga väsinud, kuigi alles tallist välja sai. Loom tukub käies ja kõõlub vahetevahel tagasi vaadata. «Ja-jah, kõnnime vist veel kaua üht ja sedasama teed, ikka käsikäes,» jätkab Kai oma juttu.

Lõpuks ollakse päris töö juures. Vaevalt on hobune sammu astunud, kui puust hammasrattad naginal liiguvad. Võll, mis läheb läbi seina ning paneb söödapurustaja käima, tiirleb ikka kiiremini ja kiiremini. Farmis kühveldatakse aurutajast läbilastud kartulid söödapurustajasse ja kasti jookseb ühtlase lindina püdel kartulimass. Lisaks jahu, ja sööt ongi valmis.

«Esimees pole ju tõeliselt laita mees,» arutab Kai ning ergutab Irmat. «See siin pole ainuke masin. Loomakookide jahvatamine ja laualõikus käib neil päris elektriga. Sepikojas puha mootorid. Kuulukse, et laudas teevad kah midagi.»

Vahepeal on tõusnud tuul. Ootamatult muutub peenike uduvihm jämedaks sajuks. Irma sõõrik, niigi porine rada muutub veelgi ligasemaks. Lõpuks sammub hobune nagu vedelas pudrus.

Niisama ootamatult nagu sadu algas, jääb see ka üle, Uhtlane pilvemass rebeneb tükkideks. Eemal, metsa ääres, lööb põld päikesekiirtes helendama. Helendus laieneb. Juba särab kogu ümbrus ning päike soojendab Kai vihmast ligunenud kasukaturja.

Samal ajal sõidab vankril seafarmi ukse ette Alop. See on päris nooruk. Tal on peas läikiva sirmiga nokkmüts. Seljas kannab ta peaaegu maani ulatuvat presentriidest mantlit. Omaette vilistades hakkab ta vankrit tühjendama. Esmalt visatakse maha mõned plangujupid. Plankudele asetatakse päris uus, halliks värvitud elektrimootor. Järgneb pikergune kaitseplekk, rihm.

«Hoplaa!»

Ka tsemendikott on nüüd maas ja Alop ronib vankrile ning hakkab labidaga ukse kõrvale liiva kühveldama.

«Mis sa õiendad siin?»

Ja Alop vastab tööd katkestamata.

«Kas tädi Kai siis ei teagi? See elektrimootor on ju söödapurustaja jaoks. Vajuta ainult nupule!»

«Söödapurustaja!...» Kai tunnistab noormeest imes-
tunult. «Kõneled sa õigust?»

«Kas ma selle värgi siia naljapärasest tõin. See on mul neljateistkümnes mootor.»

«Mul siin isegi mootor!» Kai naeratab nõrgalt, annab hobusele vitsaraoga ja loom teeb oma ringe kiiremini.

«Kaua sa ikka siin liguned ja külmetad!»

Kaiel on kuum. Ta võttis räti peast ja selle narmad pühkisid porist maad. Tema silmad saatsid aga pori-
lõugas tammuvat hobust. Oli ütlemata kurb. Kurgus kipi-
tas:

«Siinsamas siis ongi see mootor, mis minu kõrvale tõukab, — kerjuseks teeb. Mootor, külm rauatükk on siis minust tähtsam. Nad oleksid ka teise koha selle jaoks võinud leida, aga tõid just siia, kus olen mina. Kas ma siis tõesti juba nii vana olen, et igaüks võib lükata. Mis minust saab?»

Kaies kasvas tumm viha. Ta oli pahane Alopi, esi-
mehe ja terve juhatuse peale. Ja jättes Irma omapead, ruttas ta kolhoosi esimeest otsima. Kantseleist juhatati ta aida juurde. Aidamees ütles jällegi, et läks teine

minuti eest aiandisse. Kai ei teadnud veel, mida talle siis ütleva peaks ja kas üldse midagi ütelda ongi. Neljateistkümnes mootor? See pannakse muidugi üles. Võibolla ütleb esimees, et oodaku, kuni vili aias kasvab ja hakaku umbrohtu kitkuma. Ühes vanade muldade ja lastega. Brigadiirid jagavad sinna käske üle õla nagu armu pärast. Kolhoosi asutamisest peale oli loomakasvatataja. Nüüd jõudis siis umbrohuni. Ikka allapoole, ikka madalamale.

Kai nägi Lauri, kolhoosi esimehe valget mütsi juba kaugelt vilkumas — esimees kühveldas kanderaamile turbamulda. Kui see mulda täis sai, andis siinsamas seisnud Kai endast märku ning tähendas etteheitvalt: «Tulin siia.»

«Tulid?...» Esimees ajas enda sirgu ja tunnistas Kaie uudistavalt.

«Ütlen, et tulin jällegi esimehe jutule. Farmist tulima ise, aga nüüd ajavad siis teised minema!» Kai oli sõjakas, aga mitte nii, nagu eelmisel korral.

«Mis juttu sa ajad?»

«Alop tõi nüüd sinna ju mootori!»

Esimees taipas alles nüüd, milles asi seisab. Ta nõjatus läbidavarrele ja tunnistas Kaie, endal suunurkades muie.

«Sinule teeb see nalja. Aga mina ütlen, et pane mootor sinna, kus seda rohkem vaja on. Tuleme seal Irmaga ju isegi toime!»

«Ma mõtlesin...»

«Kas seda, et Kai võib nüüd esimehe peenraid rohida!»

Kaie pahandas, et esimehe näost isegi nüüd muie ei kadunud. Ta tahtis esimeest oma kõige soolasemate sõnadega õnnistama hakata, kuid too lausus ootamatu sõbralikkusega.

«Kai! Selle mootori me sinu jaoks ju panemegi käima. Jah, see oleks ka mujale kulunud.»

«Minule?»

«Sa ju tead vist, et me täna laudas elektrilüpsiga algust teeme?»

«Mis see minusse...» ühmas Kai.

«Just sinusse. Pakume sulle oma loomade gruppi tagasi.»

Kai arvas, et valesti kuulis.

Esimees aga noogutas, pani sõrmed suule, vahtis ringi, kas neid mõni viimaks ei kuula ja jätkas naerusui:

«Kai, ma ju tean, kuidas sa arstijaoskonnas pahan-
dasid... et nad sinu käsi terveks ei praavitavat. Vähe-
malt minule oleksid oma häda ikkagi usaldada võinud.»
Esimehe silmad kilasid: «Kas oled nõus? Elektrilüpsiga
sa tuled ju ikka toime?»

Päike oli pilve taga, aga tundus, nagu oleks see just praegu nähtavale ilmunud. Kaie ilme selgines.

«Saaks ju niigi, ilma elektrita hakkama,» lausus Kai aeglaselt. «Ja pole mu kätel midagi — nad valetavad seal arstijaoskonnas!»

Mäerinnakult paistis seafarm kogu oma suurus. Seal ergutas keegi seismajäänud Irmat. Taga asus pikk, hallidest tellistest loomalaut. Kai ja esimees hakkasid sinnapoole minema. Laudas on elekter! Kunstlik asi muidugi. Kai seda avalikult kiitma ei hakka. Mitte sugugi kohe. Jäägu see noorematele. Ta ütleb võib-olla isegi, et see kuhugi ei kõlba ja piima ära rikub. Kuid südames võib ta nõus olla. Ta läheb ju oma loomade juurde tagasi, nagu poleks varem midagi juhtunud. Vaid hallist Irmast, kellega ta vahepeal oli harjuda jõudnud, on kahju.

KES ON SÜÜDI?

Saun, tavaline saun, ainult talle omase ja alati kor-
duvate häälte ja askeldustega.

Keegi puristab vapralt külma duši all, veepladin, aur,
kibude kolin. Üldisest suminast tungivad esile laste
ülemeelikud kilked ja vanemate tasakaalukad või närvi-
lised noomitussõnad.

Väike kuue-aastane Mall vaatab kelmikalt emale ja
siis huuli mossitades enda kõrval asuvale kibule.

«Pese aga pese!»

Mall pistab sõrme ettevaatlikult vette ja teeb valulise
krimassi, nagu oleks kibus vähk olnud ja sõrmest kinni
haaranud.

«Ah sind küll!»

Nüüd surutakse käsi vette küünarnukini ja sama ope-
ratsioon teostub ka teise käega.

«Puh... prr... aaa!»

Mall tahtis ennast näidata. Ta laskis vee ise kibusse
ja tõi selle ka pesemiskohale. Külmast kraanist jooksis
vett aga millegipärast rohkem kui sojaveekraanist. Ja
nüüd on vesi jahedavõitu. Kuid Mall ei lausu emale
sellest sõnagi ja otsustab külma lihtsalt ära võita.

Kui Mall alles hoogu võtab, täidab ema kibu juba
teist korda veega. Ema katsub, kas vesi on paras ja —
muigab.

«Mall, ael!»

Mall vaatab selja taha. Seal seisab ema. Tal on vist
midagi mõttes. Ja ongi! Ema on tõstnud veega täidetud
kibu Malle pea kohale.

«Ema! Ma ise...»

Aga miski ei aita. Suur veejuga uhab Mallest üle. Väike kodanik hakkab lõbusalt kilkama. Saun kajab sellest. Ka teised vaatavad Malle poole. Lõbus! Naer-dakse ühes Mallega. Mall aga noomib ennast: «Kui-das ma võisin unustada, et ema ka seekord niiviisi teeb.»

Niisiis, algus on tehtud. Ja nüüd läheb suurpuhas-tuseks lahti. Isegi see ei kohuta Malle, kui seep silma läheb. Natukese aja pärast on kogu keha seebivahuga koos. Ema ja Malle vahel tekib pesemisel nagu mingi lõbus võistlus. Mall on ametis juustega. Juuksed on pikad, paksud. Polegi nii lihtne neid täiesti puhtaks saada.

«Anna pea, ma aitan!»

«Ema, ma võin ju ise!» kilkab Mall ja asub juuste kallale uue innuga.

«No vaatame...»

«Kindlasti tulen toime,» kinnitab Mall valgeid seebi-vahulatakaid nagu lumetükke laiali pritsides.

Samal ajal kui Mall on ametis juustega ning üldse ei näe, mis ümbruses sünnib, siseneb sauna hallijuukse-line tädi. Ta hindab arvustavalt ümbrust ja tähendab pahaselt: «Meie maimukesel on siin kindlasti jahel!»

Mall on emaga pingiotsal. Ülejäänud osa pikast pingist on vaba. Hallijuukseline tädi vaatab vabale pingiosale, siis emale ja Mallele ning pomiseb: «No on aga täna seda rahvast!» Jõudnud siiski otsusele, ta tea-tab:

«Peaks tulema mõni, siis ütelge, et see pink on ära võetud, näete... selle plika kibü juurest kuni lõpuni.»

«Pean silma peal,» lubab ema.

Seejärel ruttab vanatädi üllatava väledusega minema. Ei lähe kaua, kui ta ilmub uuesti nähtavale — seekord hoopis teises olekus. Kaenla all hoiab ta suurt plekk-vanni ja käe otsas mingisuguseid topsikesi, vihta ja teab mida veel. Laotanud varustuse pingile, ruttab tädi teise kandami järele. Nüüd on tal kaasas esimesest palju väiksem vann, siis suur, punaste ja siniste triipudega pall, üks kollane ja üks roheline part, kummist nukk, mis pigistades prääksub, ning mitu läikivat asja, mille-dele ei oska isegi nime anda.

Mall, kes vahepeal juustega lõpetab, märkab enda kõrval mänguasjadega askeldavat tädi.

«Kas tädi hakkab mängima?» sosistab Mall emale.

«Ah sind küll! Need on väikesele titale — et ta ei nutaks. Näe... nii väikesele, mitte aga sinusugusele, suurele,» räägib ema ja näitab käega, kui väikese kodaniku jaoks mänguasjad toodi.

«Kui nii, siis muidugi,» noogutab Mall mõistvalt.

Ettevalmistused tita vastuvõtuks on nii suurejoonelised, et Mallel tekib kogu asja vastu elav huvi. Iga natukese aja pärast piilub ta ukse poole. Esialgu pole näha aga ei titat ega hallijuukselist tädi.

Aga mis seal on? Lõpuks ometi! Tädi on ukse avanud ja käsutab lähedalolijaid:

«Hoidke eemale!»

Saunalised tõmbuvad kõrvale. Väike tüdruk, kes seisab sõrm suus ega märka ukse juurest eemale minna, saab müksu kuklasse.

«Ema, tuleb! Just nüüd tuleb... vaata ometi!» kilkab Mall käsi plaksutades.

Aga kuidas Mall ka ei vaata, ei ilmu nähtavale ühtegi titat. Uksest astub sisse ainult üks pikk tädi, kes kannab süles mingit kolesuurt ja arvatavasti väga rasket, üleni linadesse mässitud kompsu. Hallijuukseline tädi käib kompsuga tädi ees ja kõneleb nutuse häälega, nagu paluks ta midagi kelleltki andeks:

«Ettevaatlikult... libe... siit on parem, ai — ettevaatlikult!»

Tädid istuvad Malle kõrvale. Mis seal on? Järsku hakkab noorema tädi süles kompsu sees miski liigutama.

«Ma-aa-ei taha-aa!»

See imelik hääle tuleb nagu maa alt. Mall ei saa otsekohe arugi, mida see tähendab. Lõpuks sosistab ta emale:

«See on suur nukk, mis liigutab ja räägib... peaaegu nagu inimene.»

«Ole nüüd vait ja pese,» manitseb ema.

Tädid hakkavad ettevaatlikult linasid lahti harutama. Esmalt ilmub nähtavale blond, loksikas juustega tüd-

rukupea. Vaevalt on see sündinud, kui järgneb otsekohe kiledalt ja selgelt:

«Ma ei taha-a!»

Mall näeb nüüd oma suureks imestuseks, et see pole mingi liigutav ja rääkiv nukk, vaid päris harilik inimene nagu temagi. Ta on temast, Mallest, ainult natukene pikem ja võib-olla ka vanem. Mall on pettunud ja otsustab imelikule nähtusele enam üldse mitte tähelepanu osutada. Emale aga ütleb Mall inimese ilmel ja toonis, keda on petetud:

«Mänguasju ei toodud ju minust väiksemale, vaid suuremale.»

«Oleksid kah võinud mõned kaasa võtta,» rahustab ema.

«Ega ma seda,» selgitab Mall. «Ma tulin ju pesema!»

Ema ei oska seepeale midagi vastata. Mall on rahul, et ema teda ei laida. Üle saunasumina kostab Malle naabrustest aga uus:

«Ma ei tahaa!»

Mall nihutab end naabritest kaugemale. Mine sa tea. Viimaks arvab mõni, et tema nende tädidega ühes on ja niiviisi kisab.

Tädid vahetavad küsivaid pilke. Paistab, et mõlemad mõtlevad, mida nüüd ette võtta.

«Sirjekene, sul on külm,» muretseb hallide juustega tädi ja väristab õlgu.

«Otsekohe toon vee ja siis ujutame parte,» meelitab noorem tädi ja silitab Sirje pead.

«Ei taha vett!»

Protest on valju ega luba vasturääkimist. Suured pisarad ainult kinnitavad seda.

«Tahad õuna?»

Sirje pühib pisaraid ja noogutab, et on nõus.

«Ema, kus on õun?»

Hallijuukseline tädi hakkab õuna otsima, aga seda ei ole suures ega väikeses vannis, ei ole linades ega mänguasjade hulgas.

«Ema!» ütleb noorem tädi hoiatavalt. «Kuhu sa panid tütrekese õuna?»

«Õuna! Ma tahan õuna!» hüüab Sirje kahekordse ägedusega.

«Ma kohel!» Vanem tädi ruttab end vaikselt manades riiehoiuruumi.

«Vanaema toob tütrekesele õuna, meie aga ujutame parte.»

«Ei taha parte... ei taha õuna!» hakkab Sirje ootamatult kätega vehklema.

«Tütrekene, me mõtleme midagi välja. Tütrekene, ka ema hakkab nutma!»

Kuid juba tullaksegi õunaga.

«Oi kui ilus ja magus!» Tädi teeb suuga imelikke liigutusi, nagu tahaks õuna ise ära süüa ja Sirje ilma jätta.

«Minu õun!»

Sirje haarab õuna ja surub sellesse teravad nirgihambad. Noorem tädi on läinud vahepeal tasahilju vanni vett laskma. Kui see vett täis on, kutsub ta hallijuukselise tädi seda proovima. Tädi pistab asjatundliku ilmega käe vanni.

«Külm. Ta saab sellest nohu!»

Kuumaveekraan keeratakse uuesti lahti. Varsti hakkavad tädid ägedasti vaidlema ja siis keeratakse lahti ka külmaveekraan. Vesi jookseb pahinal ja vann ajab üle ääre.

Mall lubas endale küll, et ta naabritest üldse välja ei tee. Kuid ta silmitseb siiski vahetevahel tädisid ja seda, keda hüütakse Sirjeks. Ei tea, miks just, kuid Mallele teeb see millegipärast lõbu ja ta tunneb end palju vanemana kui tegelikult on. Aga tädide vaidlus vee üle on väga tõsine ja Mall otsustab siin vahele segada. Ta nihutab end Sirjele lähemale.

«Tädid ei tea, missugune vesi peab olema. Seda asja pead ise vaatama.»

Sirje vaatab kõrgilt Malle otsa ja raputab pead.

«Ei taha, mina ei vaata!»

«Mina teen kõik ise, ka vett toon ja kartuli koored tulevad mul õhukesed!»

«Päh... Sa oled uulitsatüdruk ja kartulikoos!»

Mall otsustab nendest sõnadest mitte hoolida ning jätkab tähtsalt:

«Sa ei tunne mind, mina tunnen aga isegi tähti!»

«Minul pole vaja tunda, ema teeb kõik ise.»

Mall ei oska niisugusele väitele midagi vastata ning tõmbub eemale. Ja tegi seda õigel ajal. Tädid toovad kohale suure vanni veega ja tõstavad pingile.

«Sirjekene, nüüd hakkame pesema!»

Sirjel on otsaesine kortsus. Ta vaatab vihaselt Malle poole. Mida peaks küll tegema, et näidata sellele targale seal oma võimu?

Sirje ei aruta kaua. Ta hammustab pooliku õuna küljest viimase suutäie, teeb väga hapu näo ja viskab õuna maha.

«Ei taha õuna!»

«Sirjekene, sulla-sulla!» häälitsevad tädid.

«Sirjeke, kas pea valutab?»

Vaikus.

«Sirjekene, kas keegi lõi?» küsib hallijuukseline tädi ja vaatab kahtlustavalt Malle poole. Ka Sirje vaatab kiuslikult Malle. Seejuures räägib kogu tema olek: vaata, kui tahan, lasen sulle anda ja sinust ei jää midagi järele. Sirjel on aga plaanis midagi muud.

«Tahan limonaadi!» paiskab ta endast ootamatu võimsusega.

«Ema, limonaadi!»

Hallijuukseline tädi ruttab sõnakuulelikult minema. Natukese aja pärast on ta limonaadipudeliga tagasi.

«Külm, vaja soojendada.»

Tädi pistab limonaadipudeli tulisesse vette. Sirje on rahul ja vaatab võidukalt Malle poole. Mall aga peseb ega tee naabrist väljagi. Sirjet solvab niisugune tähelepanematus. Kui Sirje lõpuks pudelist limonaadi on rüübanud, teatab ta resoluutselt: «Ei taha, soe!»

Hallijuukseline tädi pistab pudeli külma vette. Lõpuks on Sirje rahul ja joob limonaadi.

«Ema,» sosistas Mall. «Ta ainult paistab minust suurem olevat. Aga see ei ole õige, tead. Tõeliselt on ta minust väiksem.»

«Kuidas siis niiviisi... suurem, aga ikkagi väiksem,» imestab ema.

«Pikkus ei tähenda ju alati. Ikkagi on ta väiksem,» on Mall veendunud.

Lõpuks on Sirje vannis. Alguses pesevad teda mõlemad tädid korraka. Sirje on vait. Ta on otsustanud

endaga talitada lasta, nagu soovitakse. Ainult siis, kui noorem tädi tõstab vanni palli ja pardid, viskab Sirje need pahaselt põrandale. Lõpuks teevad tädid nii, et üks peseb järjekorras Sirjet, teine aga ennast. Sirje vaatab mitmel korral Mallele ja tema pahameel aina kasvab, et naaber teda sugugi ei imesta ega kadesta.

«See on halb tüdruk,» ütleb Sirje vihaselt ja näitab näpuga Mallele.

Tädid vaatavad Malle. Ka nemad teevad pahased näod.

«Õigus, ta on paha,» arvab noorem tädi.

«Väga paha tüdruk, Sirjekene,» nõustub vanem tädi. Mall kuuleb seda ja muutub ärevaks.

«Kas ma olen paha tüdruk?» küsib ta viimaks emalt tasakesi.

«Kui sa midagi paha tegid, siis muidugi,» ütleb ema.

Mall mõtleb: «Mis paha ma tegin?» Kuid midagi halba ei tule meelde. Ja et õigust jalule seada, ütleb Mall tädidelle:

«Ma ei ole midagi halba teinud!»

Tädid vaatavad teineteisele imestunud otsa. On näha, et nad Mallega ei nõustu. Mall läheb aga emaga lavale ja rõõmustab: «Nüüd nad ehk usuvad, et ma halb pole.»

Kui Mall emaga lavalt pesemisruumi tagasi tuleb, näeb ta kohe, et tädid on väga ärevil.

«Ära, tahan ära!» nõuab Sirje valju häälega.

Malle nähes muutub Sirje veelgi kurjemaks ja nõuab veelgi valjemini: «Ära, ära tahan!»

Pärast tädidevahelist nõupidamist mähitakse Sirje uuesti linadesse ja noorem tädi kannab ta välja. Halli-juukseline tädi pöördub ükselt tagasi, et endalt seebivahtu maha loputada. Tal on seejuures väga kiire. Kui tädi minema hakkab, näeb Mall, et tädi on ikka veel mitmest kohast seebine.

«Tarvis ütelda, et seebiga,» arutab Mall ja jooksebki tädile järele.

«Tädi, tädi! Veel jäi natuke vahtu!»

Tädi vaatab Mallele otsa. Mall ei tea, miks tädi teeb nii vihase näo.

«Missugune... missugune kasvatamatu ja halb tüd-

ruk! Sirjekest kiusas ja ka vanu inimesi ei jäta ta rahule!»

Tädi hääl on muutunud ootamatult peenikeseks ja kriiskavaks nagu Sirjel. Kätega veheldes ruttab tädi minema, et veenduda, kas tütre ja tütretütresesega on kõik korras.

1953

VALUS ALGUS

1.

Rajoonikomitees toimus partei-algorganisatsioonide sekretäride erakorraline seminar. See kestis ainult mõni tund; juba keskpäevaks oli kõik lõppenud. Mitmed jäid pärast Orviku ettekannet kohale, nagu oodates, et midagi ehk veel järgneb. Tõeliselt tulekski ju kuuldu üle kas või mõtteid vahetada, arutada, kuidas kogu see asi paremini välja kukuks... Orvik aga, seminari peamine organisaator ja hing, küsis teda uudistavatelt sekretäridelt rahulolematult: «Mida te veel ootate? Minge aga kolhoosidesse ja pange asi käima!»

«Hea ütelda! Meie Jürgen vaatab sinust lihtsalt mööda...» kaebas «Tuleviku» kolhoosi partei-algorganisatsiooni sekretär Reinap.

Orvik vaatas ringi, kas läheduses ei ole rajoonikomitee esimest sekretäri Kalamit, et talle ütelda: «Vaata, mida «Tuleviku» esimehest Jürgenist arvatakse!» Kalamit aga polnud ning täitevkomitee esimees raius iga üksikut sõna rõhutades: «Tahad viimaks partei joonest ühe «Tuleviku» bürokraadi pärast taganeda...»

Orvik tunnistas üksisilmi ja väljakutsuvalt iga saalisistujat. Vaikiti! Kes seda ei teaks, et temaga tuleb ettevaatlik olla. Vihasele härjale lähed julgemini vastu kui Orvikule. Ka viimased paigalejäänud tõusid.

Seekord oli seminaril ainult üks küsimus — mais. Esimesena rääkis Kalam, kes, nagu ta ise ütles, puudutas asja poliitilist külge, agitaatoreid, seinalehti, loosungeid. Orvik käsitles maisi organisatsioonilisest ja agrotehnilisest seisukohast. Maisikasvatuse, eriti aga külvi agrotehnikat, kordas ta mitmes variandis ning

kinnitas lõpuks: «Mais on trump!» Ajanud sõrmed harali, pigistas ta need kramplikult kokku, nagu oleks mõnel põgenikul turjast haaranud: «Püüdke kinni kolhoosi jõukus!»

Orvik saatis lahkujaid range pilguga, ja vaevalt aimati, et ta kuni eiseni oli maisi kohta ajalehtedest vaid pealkirju lugenud. Jah, ta juhtis seni üldiselt, kinnitas küsimuse hiiglaslikku tähtsust, et ainult mais lahendab söödaküsimuse, ja kümme korda paremini kui mingisugune põldhein või muu kribu-krabu. Kuid möödunud ööl istus ta üleval ning tegi endale selgeks, mis see mais üldse on ja kuidas seda kasvatada tuleb. Nüüd andis ta oma värsked teadmised sekretäridele edasi ja lisas loetule omast käest isegi üht-teist juurde. Et päris tants alles algab ja maisi pärast tõsiseid lahinguid tuleb lüüa, aimas Orvik õhust. «Tuleviku» Reinap juba pobises seal midagi...

Orvik ei saanud «Tuleviku» kolhoosile rahulikult mõelda. «Jürgen on põikpea, omavolitseja, sänikael, ennast-täis vastuhakkaja! Tõeline ime, et kolhoos rajooni teistest majapidamistest ees on... Tõsi, viimasel ajal on teine nagu taltsamaks jäänud. Igatahes minuga pole ta pärast maaparanduse janti, mille eest bürool kõrvetada sai, enam rinda kokku pistnud! Aga ikkagi...» meenus Orvik. Ja leidnud, et «Tuleviku» sekretäri tuleb julgustada, kutsus esimees ta ükselt tagasi.

Reinapil oli hapu ilme. Mitte sellepärast, et oletas täitevkomitee esimehelt peapesu. Ta on pärast sõda läbi käinud seitse asutust ja nüüd veel lisaks kolhoos. Kuues oli ta direktor, seitsmendas direktori asetäitja. See, et asetäitja, ei tähendanud midagi — asutus oli ikkagi rajooni tähtsamaid ja palk kolmest viimasest isegi suurem. Kuid siis leiti ootamatult, et ta sobib ka kolhoosi. Reinap oli arukas ega ajanud vastu. Päevakorras oli ju kolhooside kindlustamine kaadriga. Saadetakse kõige paremad! Jaa, mina pole halb töötaja, leidis Reinap. See meelitas. Pealegi pakuti talle «Tuleviku» kolhoosi esimehe kohta. Peeter Jürgeni, nii oli Orviku kindel plaan, paneb ta juhtima mõnd rajooni mahajäänud kolhoosi. Asi on riikliku tähtsusega ja vedagu välja! Kõik kujunes aga teiseks. Niipea kui Orvik oli ütelnud, et Jürgeni

asemele tuleb valida uus, kes on palju vilunum juhtiv jõud, tõusis rahvas pinkidega kolistades püsti ning trügis uksest välja. Orvik ei uskunud oma silmi, jõllitas kõnepuldilt tummalt alla ning taipas alles siis karjuda, kui saal juba pooltühi oli: «Pidage! Saate parema esimehe! Minu sõna selle peale!»

Saal tühjenes veel kiiremini.

Orvik hüppas kõnepuldilt maha, tormas siia-sinna nagu kana, kes pojad ära on kaotanud, ning ähvardas kätega veheldes: «Pean meeles! See on mäss! Ennekuulmatu! Valitsusele ja parteile vastuhakkamine!» Aga teda ei kuulatud ka nüüd. Ainult mõni ätt ja üks poolkurt eideke, kes asja ei taibanud, jäid kohale. Reinapi valimisest ei tulnud nõnda midagi välja. Kuid samasse kolhoosi tuli tal ikkagi jääda — paremat aega ootama. Sellest päevast alates, kus ta seafarmi juhatajaks pidi hakkama, tekkisidki tema näkku kibedad jooned. Suure asutuse direktori asetäitjast sigade kuningaks! «Tulevikus» läks viltu . . . Aga miks teda siis mõne teise kolhoosi esimeheks ei pandud? Üht kommunisti oli vaja — kolhoosi taheti partei-algorganisatsioon moodustada. «Muidugi oli vaja! Kuid oleks võinud ka mõne hariliku kommunisti sisse transportida. Rajoonikomitee on süüdi . . . Orvik veel rohkem . . .» mõlgutas Reinap kibestunult.

«Kas sul viimaks kõht ei valuta?» küsis Orvik.

Reinap ei vastanud. Silmad piidlesid rahunult seinääri ja alumine huul võbises vaevumärgatavalt. Kogu tema olemus kõneles: minule on ülekohut tehtud!

«Kuidas esimees maisisse suhtub, ah? Sul on «Tulevikus» suured ülesanded. Jälgi teda, sekretär! Minu seisukoht on endine: tuleb välja vahetada. Meil on palju kolhoose, kus Jürgen oma jõudu võib proovida. Sina ei tule viletsa kolhoosiga ju toime . . .» Orvik tegi palju tähendava viipe, mis rääkis ise enda eest.

Reinap pole mõni paadunud karjerist, teistele hauakaevaja. Ta on seda teinud, mida ülemused nõuavad, seda eeskätt. Ja kuidas nad pärast kõike teda unustada võisid? Nüüd ütles aga Orvik, et ikkagi . . . Reinapi väike kogu sirgub, ilme selgineb. «Teeksin paljugi teisiti! Paistab, et rahvas . . . on kuulda häält . . .»

«Vaata tähelepanelikult ringi,» noogutas Orvik, «ja kanna ette.» Pärast kaalutlemist: «Kolhoosil on kandejõudu, on suurust, ja maisi planeerime teile — sada hektarit! Ütle Jürgenile, et nii jääb! Sina ole aga väljas rajooni au eest. Ma ei unusta...»

«Tahavad vist vähem...»

«Kui plaani ei täida, vaatame seda asja — bürool! Ka seda ütle talle,» lõpetas esimees kõneluse.

Harilikult oleks Reinap rajoonilinnast tagasi sõitnud teisel või kolmandal päeval. Kuid jutuajamine Orvikuga äratas temas uued lootused. Ja nüüd jõudis ta kolhoosi juba mõni tund pärast seminari lõppu, kohmetus aga, kui kolhoosi esimehe Jürgeniga varem kohtus, kui ise oli lootnud. Esimehe «Moskviťš» seisis lauda tagant läbimineval külavaheteel. Mootorikate oli üles tõstetud ja Jürgen, ise tulist kurja vandudes, parandas seal midagi. Isegi kummargil olles jätkus tal pikkust keskmise mehe jaoks. Kui ta enda lõpuks sirgu ajas, oli tunne, et kui see mehemürakas ainult tahaks, võiks ta «Moskviťši» kaenlasse võtta ning rahulikult teekonda jätkata. Ime, kuidas ta üldse rooli taha mahub!

Esimees nühkis nartsuga õliseid sõrmi ja silmitses Reinapit, kes saapaninaga autokummi toksis, kerge muigega. Linnast välja sõites otsustas Reinap oma vahekorra Jürgeniga sootuks uuele alusele seada. Orvik soovitas talle — peale passida! Ta teeb seda. Aga juba esimesel kohtumisel esimehega näitab ta ühtlasi, et ka temal on võimu. Ta ei käi Jürgenist enam mingi lolli kartusega kaugelt mööda, vaid paneb ennast maksma. Kuid praegu, kus ta seisis esimehe vastas, ei saanud Reinap sõnagi suust ning hoidus talle isegi otsa vaatamast. See oli arusaamatu ja pani Reinapi sisemuse keema.

«Kas valasid ka palju tarkust sisse?» küsis Jürgen mootorikatet kinnitades nagu muuseas, et aga midagi ütelda.

Reinap tundis esimehe küsimuses torget. Ta otsis sõnu, tahtis juba maisist rääkima hakata, kuid Jürgen ei jäänud teda kuulama, puges autosse ning kutsus: «Roni sisse! Vaatame parem oma naabritest miljonä-

ride emiseid, kes hõbepõrsaid toovad, ja kuldmune munevaid kanu!»

«Mis rumalused need on?» ajas Reinap silmad suureks.

«Tule! Sulle on see kah kasulik teada.»

«Hõbepõrsad ja kuldmunad?»

«Juhtub imesid!»

«Pole nagu aega,» pomises Reinap ja hakkas minema.

Jürgen pistis pea autoaknast välja ja naeris Reinapile järele: «Muretsed ehk seafarmi pärast?»

Reinapis kihvatas. «Muidugi muretsen!» viskas ta üleõla. «Ja Orviku poolt määratud sada hektarit maisi teeb samuti muret!» Reinap arvas, et kui esimees uuest plaanist kuuleb, hakkab ta asja üle lähemalt pärima. Kuid midagi niisugust ei juhtunud. Esimees isegi ei imestanud. «Rutta siis!» lõi ta käega ning veeres minema.

«Pilkas! Orvikul on õigus. Kõike teeb ta omamoodi,» oli Reinap vihane. «Nagu vürstike. Teisi peale tema nagu polekski.»

«Avangardis» on Jürgen juba kolm korda sellel nädalal käinud. Täna tahab ta oma töö seal lõpetada ja õhtul teevad nad juhatusega väikese nõupidamise. Selle esimees ja juhatuse seisid «lõhkise küna» ees. Kolhoos on juba mitmendat aastat miljonär, ajalehtedes kirjutatakse neist kui eesrindlastest, nõupidamistel käiakse peale: andke endi kogemused edasi, ärge varjake! Kogemused, miljonid? Kõlav sõna. Läbikäik! Ühe käega võtad raha vastu, teisega annad välja. Mullu said kolhoosnikud normipäeva eest ainult kopikaid ja seitsesada grammi vilja. Millega siin kiidelda! Kuhu siis kõik kaob? Losse nad ei ehita, kapitaalmahutused on väiksemad kui mõnes teises kolhoosis.

Kui Jürgen kohale jõudis, oli «Avangardi» esimehel Andres Andersonil käsil tähtis töö. Autokastist kühveldati juhatuse hoone ette helepruuni liiva ja esimees pildus seda hoolega laiali. Labidatäis, ja lapike näotut pori on jällegi liivakorruga kaetud. Vahevahel kummardus ta allapoole ning vaatas tehtut kriitilise pilguga. Alguses sai õhukeselt, just ukse juures. Lapi-line, mait!

Samas kilkas ukšelävelt võidurõõmus plikatirts: «Seinaleht on üleval! Tule ja vaata järele!»

Andres ei märganud Jürgenit enne, kui see temalt küsis: «Mis pidu siin pidama hakatakse?»

«Ah sina!» sügas Andres kohmetult lõuga. Ta oli nagu tulistel sütel. «Sant lugu!» arutas esimees. «Sekretär Kalam tuleb õhtul loengut pidama. Ilmub teine kolhoosi tunnikese varem, nagu tal kombeks, ja satub muidugi Peeter Jürgenile, kui see... Sandisti kukub välja. Kuidas ma varem...»

Jürgen ei mõistnud Andersoni kimbatuse põhjusi ning hakkas oma tööd tegema nagu eelmistelgi päevadel. Ta usutles farmitöötajaid, uuris emiseid ja veiseid põhjalikumalt, kui seda tegi haigeid loomi praavitamas käinud loomaarst, kulutas hulga aega kanafarmis, tegi märkusi ja kontrollis nagu mingi revident. Andersoni mure aga aina kasvas. Suurenes ka häbi Jürgeni ees. Orvik ja traktorijaama direktor kiitsid hiljuti nende kolhoosi taevani, kuid «Tuleviku» arvel tehti kriitikat. Nüüd, ainult mõni nädal pärast seda, tellis aga rahvas Jürgeni kohtumõistjaks. Juba sellele mõeldes hakkas Andersonil halb.

Kantseleis hakkas naabrimees kangekaelse järjekindlusega raamatupidajatelt jällegi igasuguseid andmeid nõudma. Terve kantselei kraamiti laudadele. «Milleks sulle söötade kulu, ja veel iga lehma, kana ja emise kohta? Või neid teisi arve...» lõi Andres kärsitult käega.

«Ära nii kärsitu ole. Kõik tuleb omal ajal,» muigas Jürgen. «Arvestan ju omahinda!»

Andres tõmbas suitsu suitsu otsa. Ta oli valmis ruumist otsemaid välja tormama, kui rajoonikomitee sekretäri «Pobedat» ukse ees peatumas kuuleb. Sekretär ei tohi teada saada, milleks Jürgen siin on. Ta viib Kalami kohe klubisse. Kuid lõpuks ei saanud ta enam teisiti ning pomises: «Katsu rutem! Varsti tuleb Kalam loengut pidama!» Jürgen taipas alles nüüd, miks Anderson kogu aeg kibeleb ja enne hoolega ümbrust kaunistas. See tegi talle nalja. «Kui Kalam midagi küsib, ütlen, et tulin naabritelt õppima!» Andres Anderson krimpsutas nägu, teised ruumisolijad hakkasid naerma. Tõeliselt olid Jürgenil arvestused juba valmis. Ta pistis pliiatsi

rinnatasku ja kõneles rohkem endale kui teistele: ««Avangardile» on miljonäriks saamine kalliks läinud. Kolhoosnikutele on see tulu asemel ainult tööd toonud. Taheti miljonäri ausse rühkida ja muud midagi... Jah, kuldmunad, hõbepõrsad, ja mesi piima asemel.»

«Sa kõnele selgemalt,» kõhatas revisjonikomisjoni esimees. Asjaosalised, kümme inimest oli juba kohal.

«Kõnelemel!» muigas Jürgen toolil nihelevale Andersonile: «Omas kolhoosis õppisin ma selle omahinna asja kätte. Rehkendasin välja, et mullu tuli teil igale sealihakilogrammile, mis turul müüdi, kümme rubla juurde maksta. Igale põrsale maksite peale kolmesaja viiekümne rubla ümber, munale kakskümmend kopikat, loomalihale samuti... Mida rohkem müüsite, seda suurem juurdemaks tuli. Piimaliitri omahind on kah kõrge: rubla ja viiskümmend kopikat!...»

Andres ahmis õhku. Aimasin ju isegi, aga et nii hull...

Jürgenit kuulates ei märganud keegi, kunas Kalam uksele ilmus ja sinna seisma jäi. See, mis sekretär kuulis ja nägi, pani teda imestama: «Tuleviku» esimees räägib «Avangardi» inimestele juurdemaksudest, ja kuidas veel...

«Kontrollisin, ja nii see on,» kinnitas Jürgen. «Emiseid on palju, aga põrsaid toob neist aastas igaüks viiskuus! Emised söövadki tulu ära. Mis säärast kärsakate karja hoida. Ja veised! Elavad väljast ostetud jõusööda peal. Kanad! Ma ei tea, mis imekanad need on, aga munemises nad küll nii agarad ei ole kui nokkimises... Ehk on seal veel midagi muudki mängus... Põldude eest ei hoolitseta ja palju sööta tuleb väljast osta. Olete härraskolhoos...»

«Mina olen esimehele kõik need aastad kõnelnud, et mis sest loomapidamisest nii tolku on!» toetas kleenuke naiskolhoosnik.

Andresel hakkas kuum. Ta tõusis, lükkas aknapoole pärani ja — märkas alles nüüd ukstel seisvat Kalamit.

«Seltsimees Kalam! Kuidas te...» kogeles näost punetav Anderson. Ta tahtis Kalami klubisaali viia ja uuele seinalehele ning hiljuti asutatud põllumajandus-

nurgale tähelepanu juhtida. Sekretär näis esialgu kahtlevat. Kuid siis istus ta pingile ukse kõrval ning tähendas: «Olen see pool tundi parem siin!» Jürgen oli vahepeal jutu katkestanud. Anderson tammus hädiselt ühelt jalalt teisele.

«Arutage oma asju edasi, miljonärid,» soovitas Kalam. «Väga huvitav kuulda.»

Jürgen oli jõudnud enda kuumaks rääkida ning jätkas. Ta unustas varsti, et ka parteikomitee sekretär teda kuulab, ja kõneles söödatootmisest, tõuaretusest, tööde mehhaniseerimisest, laitis inimesterohkust farmides... Esialgu tahtis ta olla erapooletu nagu võõras kunagi. Kuid Jürgeni toon muutus varsti kirglikuks, isegi süüdistavaks.

«Saagu Anderson vihaseks,» mõtles ta. «Kui kutsus, siis kuulaku ka ära, missugused miljonärid nad on!» Kui Jürgen lõpetas, vaatasid juhatuseliikmed oma esimehele. Anderson näppis laua küljest pinnukilde: «Seda nüüd jah, et sai nagu ülearu kiirustatud!»

«Pole midagi kiirustatud. Nagu peremehed oleksime pidanud...» torkas aseesimees. «Tõuemised vaja muretseda.»

«Kus sa ise olid? Nüüd ratsutate minu turjal. See olid ju sina, kes mullu heinamaade parandamise nurja ajas. Vedasid tiinetele emistele Peipsi äärest kala, aga tuhka sellest — põrsaid ikka rohkem ei saanud! Kas see oli siis tõuaretus?»

Inimesed läksid ägedaks. Kalam kuulas vaikides ja tema imestus aina kasvas. «Kas Orvik siis tõesti eksib? Viimasel nõupidamisel ta ju muust ei rääkinudki kui «Avangardi» kolhoosist. Nüüd ütlevad aga kolhoosnikud ise, et nad polegi mingid eesrindlased! Ja Jürgen on nagu kohtumõistja? Miks nad just tema kutsusid? Esimehe, kellest Orvik kõige vähem lugu peab...»

«Kas alustame, seltsimees sekretär? Inimesed ootavad.»

Mõttesse süvenenud Kalam ärkas. Tema ees seisis klubijuhataja.

«Olgu siis, alustame,» noogutas sekretär tujutult ja tõusis.

«Viisakuse pärast tuleks kah kuulama minna,» oli

Andres Anderson kahevahel. Kuna aga teised sekretäri lahkumist ei märganud, jäi ka tema kohale.

Samal ajal, kui esimehe kabinetis põllumajanduse tootmisküsimusi arutati, pidas Kalam kolhoosnikutele klubis loengut vastuolu kaotamisest linna ja maa vahel. Lektoril polnud esinemiseks vähimatki tahtmist. Ta takerdus tihti, ja et kiiremini lõpetada, jättis konspektist kogu aeg lehekülgi vahele. Kuidas ta ettekandesse süveneda ka ei püüdnud, pöördusid mõtted ikka nende juurde, kes esimehe kabinetis tootmisküsimusi arutama jäid. Loengu lõpu pigistas Kalam kokku mõnele lausele ning peitis seejärel konspekti rutakalt portfelli. Ta veendus, et inimesed on ikka veel esimehe kabinetis.

Jutt oli ägedam kui enne. Räägiti läbisegi. Mõnikord nõuti, et Peeter Jürgen vaidlusaluse küsimuse kohta oma arvamise ütleks. Kui Jürgen seda tegi, kuulati teda vaikides. Pooliti avatud ukse vahelt nägi ja kuulis Kalam kõik. Esialgu tahtis ta sisse minna nagu enne ja ukse kõrvale istuda. Kuid siis sai aru, et segab oma juuresolekuga küsimuse vaba arutamist. «Siin sünnib igatahes midagi niisugust, mis mõtlema paneb,» leidis Kalam. «Orviku järgi tuleb ju välja, et esimees, kes kuhugi ei kõlba, annab nõu tublile esimehele. Mis selle taga tõeliselt on? Kas ainult kõrge omahind? Minu jaoks on põhjused aga veelgi sügavamal. Kolhooside juhtimine on seni peamiselt Orviku kapsaaed olnud, mida ta kadedalt endale hoiab...»

Need mõtted polnud Kalamile enam päris uudsed. Kuid praegu tunneb ta eriti selgesti, et ta teisiti peaks töötama. Vastutus? Ta pidas oma loengu maha ja see ongi kogu tema vastutus. Aga majanduselu? Seda ei juhita ju ainult loengute ega agitatsiooniga. Jürgen ja Orvik? Kalam ise ei vaata samuti Jürgeni peale hästi. Jürgen vaatab ka temast kuidagi üle, hoiab kõrvale, muigab nagu tema, Kalam, oleks mingi priisöödik... Millest see tuleb?

Kui laiali mindi, oli idataevas valguseõhetus. Paljuski jõuti kokkuleppele. Kalam oli kogu aeg tähelepandamatult kõrvalt kuulanud, mõlgutades oma mõtteid. Nüüd, kus Jürgen istus juba oma «Moskviitši» rooli taga, tuli ta lõpuks tema juurde ja ütles: «Meil on vist küm-

mekond kilomeetrit ühist teed. Kas sa mind enda kõrvale võtad? Minu «Pobeda» sõidaks meile järele...»

Jürgen oli imestunud ja avas autoukse: «Suurima lahkusega!»

Kalam ronis Jürgeni kõrvale, aga siinsamas kõneles Anderson kimbatuses olles: «Kõik tuli nende üldiste näitajate pärast!»

«Nagu Orvik,» muigas Jürgen, nagu poleks rajoonikomitee sekretär tema kõrval istunudki. «Orvik näeb ju kah ainult üldisi näitajaid, aga kolhoosnikute kõhtu ei näel!»

Kalam tahtis otsekohene olla ning kõneles, kui auto õueväravast välja oli jõudnud: «Oleme aastaid koos töötanud... mina partei rajoonikomitees, sina esimehena, kuid õiget vahekorda pole meie vahel tekkinud. Ka Orvik manab sind. Ta pole jätnud praegugi ideed panna sind mõne mahajäänud kolhoosi esimeheks... rajooni üldist hüvangut silmas pidades. Ja mina olen vaikselt nõus olnud...»

«Ei lähe kuhugi oma kolhoosist! See pole õigel!» Jürgen oli pahane. Ta lisas gaasi, soovides rutemini teeristile jõuda, kus nende teed sekretäriaga lahku lähevad.

Kalam sai aru. Ta võttis suitsupaki: «Pea kinni natukeseks ja tõmbame mõned mahvid. Mina olen praegu samuti ärritatud!» Jürgen sõitis veel tükk maad ning peatus alles siis. Tõmmati suitsu.

«Jah, miks meil ikkagi pole õiget vahekorda,» küsis Kalam uuesti.

«Kas mina olen süüdi?» Kalam jätkas alles tüki aja pärast. «Olen mõtelnud, et kui rajoonist nii edasi juhitakse, ärgu seda parem olgu, ainult segatakse...»

«Aga parteikomitee?»

Jürgen kehitas vaikides õlgu, kaalutles veidi ning vaatas siis Kalamile otsa: «Tahad, et avameelselt? Olgu! Parteikomiteest on meil kuradima vähe kasu olnud. Küsisid, et miks pole vahekorda. Arvan, et sellepärast ei olegi. Kui mõni sinu instruktor kolhoosi tuleb, lasen lihtsalt jalga. Tahate taevast tähti püüda, aga meie peame põldu harima ja karja kasvatama...»

Kalam süütas uue suitsu. Ta suutis end hädavaevu vaos hoida. Jürgen pani mootori uuesti käima ja sekre-

tär ei keelitanud teda. On aga karakter! Orvik tahab, et igas asjas tema sõna kuulatakse, aga Jürgen perutab... Ja tema ise? Isiklik ebameeldivus? Üldisele asjale see küll kasu ei too...

«Moskvitš» jäi poriauku stoppama. Jürgen ronis sõna lausumata autost välja. Kalam tegi sedasama.

«Määrite ära!» tõrjus Jürgen. Tal oli oma ägeduse pärast kuidagi piinlik. Kuid sekretär pani samuti käed külge ning masin punniti ühiselt kuivale. Kui edasi sõideti, tekkis Kalamil ootamatu võrdlus praegu toimunuga: «Vaja on ühiselt, ronida või poriauku, aga tõugata üheskoos. Kuid parteikomitee on enda käed mustast tööst tihti eemal hoidnud, ennast kuidagi kõrgemale seadnud... tähti alla tooma...»

Teeristil jäeti üksteisega sõbralikult hüvasti. Päikesetõusuks jõudis Jürgen koduläve ette.

2.

Kantseleis oli juba mitu tundi paberitega krabistatud, kuid esimeest polnud näha ega kuulda. Agronoom Värno vahtis kogu aeg aknast välja. Teda pani jahmatama natukese aja eest saadud telefonogramm maisi külviplaani kohta ning sellele järgnenud jutuaajamised plaanikomisjoni esimehe ja Orvikuga.

«Hullud!» pahandas Värno. «Ajavad pilli lõhki!» Ta ootas veel minuti, tormas aga siis kantseleist välja.

Magamast tõusnud esimees istus särgiväel voodiveerel ja hõõrus unesegaseid silmi, nagu kavatses alles puhkama heita. Agronoom vuristas esimehele hommikustest sündmustest ilma pikema sissejuhatuseta.

«Tean,» haigutas Jürgen magusalt. «Muretsevad seal meie pärast ööd ja päevad!»

«Meile on vaja maisi, mitte hektareid!»

«Saamegi maisi,» kinnitas esimees voodiveerelt tõustes. Tuba oli kõrge, aga Jürgen nii pikk, et võttis laepalgi vahel asuvast panipaigast sigaretikarbi nagu lauasahtlist. «Siin seisab kuivana,» tähendas Jürgen teda küsival ilmel tunnistavale Värnole ja hakkas suitsu tegema. Kuid agronoomi ei huvitanud praegu, mida esimees

laepalgi vahel hoiab, ning kõneles: «Kuidas me siis maisi saame, kui sajahektariline plaan anti? Kust me üleöö nii palju head maad võtame ja — väetist? Kui viiekümne hektari juurde jääda, siis ehk...»

Jürgen kõmistas naerda. See tuli tal südamest, aga solvas agronoomi. «Me ju jäämegi enda juurde! Las nad planeerivad ja määravad seal, aga meie oleme vaiksed ja teeme, nagu vaja.»

«Rajoon teab! Ütlesin neile juba, et külvame poole vähem,» tunnistas Värno. «Tuletasin isegi planeerimise ümberkorraldamist meelde, aga Karlson hakkas süüdistama, et moonutame. Meie tahtvat tagurpidi vedada — juba alguses,» oli Värno löödud ning soovitas: «Selgita neile!»

«Selgita?! Ilus sõna,» kehitas Jürgen oma tugevaid õlgu. «Mängus on ju Orvik! Tean, mida see tähendab... Teeme näo, et mõtlesime ümber ja oleme nendega nõus. Ise aga külvame nagu kord ja kohus!»

Agronoom oli kolhoosis ainult mõne kuu töötanud. Ta ei taibanud, millele Jürgen vihjas. «Miks pimesikku mängida? Pärast tuleb nagunii välja.»

«Pärast teadku, siis oleme juba omadega mäel!» oli esimees muretu. Värno sai aru, et vastuvaidlemisest poleks mingit kasu, ning lahkus õlgu kehitades.

Peeter Jürgen oli näinud igasugust elu. Tema isa Mihkel oli kahe hobusega keskmik. Kolme poja mees-teks tegemise võttis ta kindlalt enda kätte. Et esimene võsu kolme-aastaselt lauluraamatust vanaema eeskujul laulda üritas, ütles Mihkel, et poiss on märgitud kirikuõpetajaks. Peetri saatus otsustati nelja-aastaselt. Peetrist pojale toodi linnast puuhobune, aga jõnglane virutas selle jalaga upakile ja tõnnis: «Päris hobust tahan!»

«Minusse!» muheles isa. «Temast tuleb üle valla pere-meas.»

Pesamuna Harri ei andnud enda kalduvustest küll erilisi märke, kuid temast taheti arst koolitada. Mihklil siis vanas eas tohterdamine prii. Tulevane jumalasõnakuulutaja põgenes aga pärast keskkooli lõpetamist laevale madruseks ega andnud endast mingit teadet. Harri studeeris isa teada linnas arstiks. Kui aga pikk õppimine lõppes, sõitis maale, põdura isa juurde muusika-

mees, ning pojalt loodetud arstiabi asemel võis isa viiulimängu kuulata. Peeter õppis küll põllumajanduskoolis ja lõpetas selle, kuid üle valla peremeest temast ei saanud. Poegade koolitamisest tõi talule kenakese võla. Kuidas Peetrist noorperemees ka ei proovinud, ei tulnud tal talupidamisest midagi head välja. Suurejoonelisel alustatud maaparandus tõi suurejoonelist kahju. Kuivendusvõrgust ei jooksnud vesi ära — naabrid jätsid endi osa kraavitamata. Tellitud peenvillalambad kärvasid maksahaigusse ja juhtus teisigi ebaõnnestumisi. Ühel päeval oli talu oksjonil vallavanemale müüdnud ja noorperemehest sai tema õpetatud sulane. Vallavanem oli uhke, et võib nüüd isegi sulasega ümbruskonnas hoobelda. Enne sõitis peremees kirikusse suurtel pühadel, nüüd aga koguni harilikel pühapäevadel, Peeter Jürgen kutsariks pukis. Vallavanema laiutamine oli Peetrile solvav ja ta läks sulaseks sinna, kus teda ei tuntud.

Neljakümnendal aastal tuli Peeter isatallu tagasi — uusmaasaajana. Ka nüüd ei kestnud peremehepõli kaua. Algas Isamaasõda ja Peeter mobiliseeriti. Kuid kodumaile jõudis ta võideldes ja — kommunistina! Peeter Jürgen on isakodus juba kolmandat korda peremees. Varsti tõi ta naaberküllast perenaiseks agara loomuga Elsa. Jürgen kündis ja külvas, proovis jõudu võsa ja salakividega, aga õiget peremehetunnet ei tulnud. Mätakiskuja, songija! Siin on need kunagi kaevatud ja nüüd umbe kasvanud kuivenduskraavikesed... Pagan võtaks, nii sammaldun ka ise!

Partei rajoonikomitees polnud talle kolhooside kohta veel sõnakestki öeldud. Kuid Peeter oskas ka ise mõelda, ning Orvik, kes siis oli parteikomitee sekretär, sai ühel päeval üllatava uudise: keegi Jürgen tahab Pihelg metsa külas kolhoosi teha! Orvik laskis Peetri välja kutsuda, tunnistas teda hulk aega tumma imestusega ning kõneles siis: «Mees, kes teile selle kolhoosi pähe pistis? Mingisuguseid juhendeid pole, aga tema teeb — revolutsiooni! Mängite oma parteipiletiga, inimene! Keelan kolhoosidest rääkimisel!»

«Meil räägivad nüüd juba paljud!» imestas Jürgen.

Orvik kõndis närviliselt kabinetis ringi: «Räägivad!

Aga sina olid algataja... ilma juhendita... vaatame veel!»

See oli Jürgenil esimene kokkupõrge Orvikuga. Peagi organiseeriti kolhoose juba kõikjal. Pihelgametsa külas tekkis piirkonna esimene kolhoos ja Peeter Jürgen valiti esimeheks. Ei kahetsetud. Elu oli mehe valmis küpsenud. Noh, näitab teinekord vihast nägu, sõimab vahel isegi mõne tühisena näiva asja puhul. Aga alati on selle taga kolhoos ja sellesama inimese huvid, keda ta sarjab. Seetõttu ei saa tema peale ka viha kanda.

Et Jürgen täna pikemaid sõite ei kavatsenud, tuli ta kolhoosikeskusse jala. Töö oli nii korraldatud, et kolhoosil elus ka siis seisakut ei tuleks, kui esimees mõne nädala eemal viibib. Seekord aga juhtus, et teda juhatuses kannatamatult oodati. Peale naaberkolhoosi esindaja, kes tuli lubatud tõusigade järele, ootasid Reinap, laohoidja ja kolm kaugemalt sõitnud inimest, keda «Tuleviku» kolhoosis polnud varem nähtud.

«Nagu tagasi jõudsin, helistas Orvik uuesti,» pilgutas Värno esimehele silma. «Käskis sul endaga otsekohe ühenduse võtta!»

«Päike sulatas tänavu rajooni peremehe päris varakult lahti!» sügas Jürgen mõtlikult kukalt.

Reinap ilmus ukseavale. Ta oli äsja loosungi jaoks paberist tähti lõiganud ning lausus nüüd kääridega klõpsutades: «Maisiplaan on antud ja vaja ainult pihta hakata! Teen siin juba loosungeid!»

«Hakka aga peale jah, pane külv juba täna käima,» muigas Jürgen ja kutsus Reinapi, kolm tundmatut ning naaberkolhoosi voliniku oma kabinetti. Naabritele lubatud tõusigade müümine lahenes ruttu. Ainult Reinap mossitas esialgu tõrksalt. «Laiutab tõuloomadega? Kolhoosnikutele see küll ei meeldi! Turul saaks ehk paremat hinda? Tarvis kõrva taha panna,» plaanitses Reinap lõpuks ning lausus «Avangardist» tulnud ostjale teel seafarmi: «Võiksite ehk rohkemgi saada... naabrite asi!»

Esimees silmitses enda ees seisvaid kolhoosnikuid. Inimesed olid tema jutule sõitnud rajooni teisest otsast. Tüse naiskolhoosnik lausa õhetas innukusest, kui ta kolhoosi manas, kust nad kolmekesi pärit olid. Valgete vurrudemetega mehike silus sõrmeotstega vahetpida-

mata ninaalust ja noogutas aeg-ajalt kõneleja sõnade kinnituseks. Teine, peajagu pikem, ruudulises jopis, jälgis tülpinud ilmel läbi akna saekaatri juures askeldavaid kolhoosnikuid. Külalistel polnud vähimatki kahtlust, et esimees nende soovi toetab ja nad «Tuleviku» kolhoosi lahkelt vastu võetakse. Rajooni kuulsam küll, kuid ega tööinimesi siingi ülearu ole. Jürgen polnud aga sugugi vaimustatud. Kui enesekindel ülekolija oma jutu lõpetas, küsis esimees sigaretti sõrmede vahel muserdades: «Kas veise- ja seafarmi nägite... kanalat, talli? Toredad ehitused! Ja viljaaita, kiirkuivatit? Iga päev saadame kaks veomasinatäit piima linna, peale selle liha, mune, põllusaadusi... Raha tuleb ja normipäeval pole viga. Paljudes kohtades hoiab rahvas tööst kõrvale, aga meil saab iga põllundusbrigadiir hundi-passi, kes tööd ei anna. Säärane tolvann teeb kolhoosile ja kolhoosniku taskule kahju!»

«Ega's meiegi töö eest ära jookse!»

«Ja nüüd sõitsite siis marjamaale!» kõrgendas esimees häält. «Pingutasime aastaid, enne kui nii kaugele saime. Teie tulite aga priiküüti tahtma! Valisite oma arust hea ninaesise välja? Arvate, et nüüd pole muud vaja, kui lase aga rihma järele?!»

Pögenikud kohmetusid. Jürgeni sõnad olid neile ootamatuseks. Esimees tõusis. «Mida teile soovitada? Sõitke tagasi ja võtke oma kolhoosi asjaajamine käsile! Olete oma hädas ise süüdlased ja... aidake endid ise! Teietaolised pole meil uudiseks. Kas teil häbi ei ole oma kolhoosi maha jätta?»

«Kuidas siis nii, et meie süüdi? Mis saab üks lihtne ja rumal inimene parata, kui juhid...» hädaldas vurrudega.

Aga Jürgen lõpetas jutuajamise resoluutse käeviipega ning ruttas kabinetist välja.

«Kas helistad?» muretses Värno.

«Ei helista,» tusatses Jürgen. «Vaatan parem, kuidas kompostivedamine edeneb.»

«Ta ju küsib...»

«Ütle: teeme kõik, mis käsitate, seltsimees Orvik.»

Agronoomi mure kasvas. Esimees nõuab temalt valemist? Ja kellele veel... Ta tundis, et on kahe tule

vahel. Värno ohkas, nõjatus aknalauale ja jälgis, kuidas Jürgen teed valimata veelompidest läbi sammus. Täna-
sel ilmal polnud viga. Igal pool päike ja vesi. Soe tuul
kandis paljakssulanud põllukühmudelt mullalõhna.

Metsäääred olid alles lume all, kui traktoritega mäe-
küngastele sõideti. Traktoriste hoiatati küll, et kohati
on siin põhi leeteline. Aga rajoonist oli käsk kevadtöö-
dega alustada, ja nii tehtigi. Veerand tunni jooksul
vajus kaks traktorit sisse ning päästma toodud «NATI't»
tabas sama saatus. Kahel roomiktraktoril rebenesid lülid,
ühel paindus tagasild ja liikuv remonditöökoda sõitis
kohale. Hobustega arenesid põllutööd ilma viperusteta.
Kuid külviõhkkond muutus ikkagi alles siis täielikuks,
kui ka rajooni täitevkomitee esimees ühel keskpäeval
kohale ilmus. Orvik silmitses agronoomi külviagraafi-
kut, tõmbas sellele peale jämeda risti ja kirjutas alla
märkuse: «Magamine! Korrutada iga arvu — kahegal!»
Andnud parandatud graafiku agronoomile tagasi, ütles
Orvik: «Maisiga tuleb alustada aga hommepäev!»

Värnol jäi kõigest sellest suure imestuse tõttu isegi
suu lahti. Ta ei mõistnud Orvikule musta ega valget
vastata ning mõtles: «Emb-kumb, kas olen mina või
on tema hull...»

«Ärge pead vabanduste leiutamiselega vaevake,» tun-
nistas Orvik agronoomi laitvalt. «Ütelge, kas hakkab
liikuma? Kas sada hektarit on maisi jaoks eraldatud?»

«Nagu... jah, muidugi...»

Orvik vangutas kahetsevalt pead: «Näen, et olete
nõrk agronoom. Jürgen surub alla... Elu- ja töölust on
kadunud, ah?»

Agronoom vahtis oma saapaninasid.

Orvik ootas asjata vastust, lõi viimaks lootusetult
käega ning hakkas Jürgenit otsima. See polnud aga
endast ühtki jälge jätnud. Lõpuks sõitis Orvik Jürgeni
poole koju.

«Võttis sae ja kirve ning lubas siinsamas lähedal asu-
vasse metsa minna,» teadis Elsa juhatada.

«Rahva ajas endale puid tegema... Külv ei loe temale
midagi!»

Naine tahtis selgitada, kuid esimees ei jäänud teda
kuulama, vaid ruttas otseteed üle mätaste — Elsa poolt

näidatud metsa. Orvik unustas oma soliidse kohtumõistja-hoiaku. Pruunid kingad olid varsti porised ning heledad püksisääred kaotasid oma esialgse värvuse. Kuid Orvik ei hoolinud sellest. Peeter Jürgen! Kui palju ebameeldivusi temaga, ning ikka on Orvik kaotajaks osutunud. Nii on see olnud juba ajast, millal ta teada sai, et Jürgen kolhoosi organiseerib. Orvik oli veendunud, et «Tuleviku» kolhoos laostub, aga välja tuli vastupidi. Orvik pole hetkekski unustanud, et Jürgen alles hiljutises minevikus igal parajal juhul tribüünilt tema isikut kritiseeris. Bürool saab Jürgen arvestuskaardile noomituse, et täitevkomitee juhendeid pole täitnud. Aga Orvikule vaatab ta pärast seda otsa, nagu oleks võitja tema. Überpaigutamine kukkus esialgu läbi... Siis tahtis ta teda eest ära, esimeeste kooli saata. Kuid Jürgen pani lauale diplomi ning tegi imestunud näo: «Kas seltsimees Orvik ei tea, et ma aasta eest põllumajanduse instituudi lõpetasin... kaugõppe teel?» Uus ebaõnnestumine! Ja viimasel ajal? Kästakse helistada, aga tema ei tee väljagi. Teine esimees on rõõmus, kui juhtiv töötaja kolhoosi tuleb, tema laseb jalga! «Ei, Jürgenis pole midagi head, mitte kriipsugi,» kinnitab endale üle konarliku karjamaa komistav Orvik. «Sa veel kahetsed, langed põlvili!»

Jürgen saagis habemikuga puid, kolmas kolhoosnik aga, üpris nooruke, laasis peenikesi oksa. Kõrged kuused neid ei huvitanud. Valiti nelja-viie meetri pikkusi, mis varjus kängunud. Orvik ragistas läbi padriku. Habemik tahtis tööd katkestada, aga Jürgen tähendas: «Laseme edasi!»

Orvik tegi ümber töötajate mitu tiiru ning pahvatas viimaks: «Jätta! Kas siin see külv siis ongi? Laastajad, kolhoosi varanduse vargad...»

Jürgen lükkas pooliti läbisaetud puud. See praksatas ning langes jalalt maha. Alles nüüd pöördus ta külalise poole: «Tere!»

Orvik pungitas silmi: «Kuidas?»

«Jõudu tööle!»

«Ma ütlesin — lõpetada! Arutame seda asja rajoonis.»

Orvik astus meeste ette.

Jürgenis kihvatas juba siis, kui ta Orvikut lähenemas nägi. Nüüd suutis ta end hädavaevu taltsutada: «Kui raputaks teist, mehemoodi kohe? Säärastele ehk tulebki naha peale anda!»

«Pean ma miilitsa tooma?» kähistas Orvik.

«See ei aitaks,» ütles Jürgen kangelt. «Oleme karjakopliite tarastamismaterjaliga nagunii hiljaks jäänud!»

«Tarastamismaterjal! . . .» Orvik tundis, et tal varbad kingades lirtsuvad. «Nad teevad siis hoopis tarastamismaterjali!» Jooksmisest higiseks läinud turjal hakkas külm. Jürgen ja habemik saagisid juba uut puud.

«Ma käsin hoogsamalt külvata, ka maisi!»

«Kõik saab tehtud. Ega viimaks mõni teine kolhoos meist mööda pole läinud?» Jürgen oli süütus ise.

«Vaata me, vaatame!» kähises Orvik ning hakkas minema. Ta oli veel vihasem kui enne. Jah, kes neist ette on läinud? Pole! Kas ta tahab või ei taha, kuid tal tuleb «Tuleviku» kolhoosi ikkagi arvestada. Seda silmas pidades otsis Orvik Reinapi üles ning käsutas: «Andke maisikülvis tingimata eeskujule! Omavahel öeldes: «Tuleviku» algus äratab ka teised!» Orvikul oli seda raske tunnistada, kuid ta ei saanud sinna midagi parata. Ta võis ennast ainult lohutada, et Jürgeni niikuinii mõne mahajäänud kolhoosi esimeheks teeb. Rabelgu! Rajoonile toob see ainult kasu. Reinap töötas pärast kevadkülvil lõpetamist rõõmustavaid uudiseid tuua. Orvik kihutas järgmisse kolhoosi teadmises, et: «Reinap on kohusetundlik töötaja, kellele võib loota.»

Järgmistel päevadel polnud päikest üldse näha. Mõnikord sadas isegi lumeloppa, käed kohmetasid ja hommi-kuti oli lompidel jääkirmetis. Siiski tehti põldudel tööd. Külvati kaera, heinaseemet, valmistati maad ette, veeti väetist . . .

Orvik polnud aga rahul. Ta nõudis Jürgeni telefoni juurde ning küsis rämedalt: «Ütle mulle, palju sul välja tuleb?»

«Eile õhtuks sai suvivilja sada nelikümmend!»

«Kuradile suvivili! Palju sul maisi on külvatud?»

Esimees surus peopesa telefonitorule ning muigas Värnole: «Kuradile saadab suvivilja. Maisi tahab! Mida talle ütelda?»

«Nagu on. Null hektarit!»

«Kas teil linnas kah lumelobjakat sajab?» päris Jürgen. «Külvame siin läkiläkides.»

«Minupärast kas või viltides,» kõrgendas Orvik häält. «Kui kaera saab, võib maisile samuti pihta anda. Saadame rajoonist eribrigaadid. Tahad, et sulle prokuröri läkitame? Uuesti büroole võtame?»

Peeter Jürgeni ilme virildus. Ta kaalutles ainult hetke ning tähendas: «Brigaadi me vastu ei võta: vajate seda mujal rohkem, samuti ka prokuröri. Meil on maisikülviga juba alustatud. Viis hektarit on külvatud.»

«Ah viis! Kas ruutpesiti?»

«Ja, ruutpesiti!»

«Pressige kõvemini! Praegu on loosung: «Kõik jõud maisile!»»

«Saab tehtud!»

Värno kuulab telefonikõnet hinge pidades.

«Sai, mida tahtis. Ähvardas brigaadi kohale saata. Annaks hea ingel, et see karikas meist mööda läheks!»

Esimees hakkas viimase nädala lüpsiandmetes sorima. Värno kummardus külvikordade kaardi kohale. Aga süda ei andnud rahu: «Mis siis, kui pannagi maisikülv käima? Maa on ette valmistatud ja...»

Jürgen vaatas agronoomist mööda. «Mis sinu tarkusest, kõrgemast haridusest ja kuldmedalist kasu on, kui sa igäühe tujude järgi tantsid? Nii võib see kõik nulliks muutuda. Vaja on julgem olla!»

Värnol oli häbi. Praegu hakkaks ta tõesti külvama. See poleks muidugi õige. Kuid ka esimees ise kardab Orvikut, bürood, brigaadi! Tal pole õigust mind süüdistada. Värno silmadesse tekkis jonnakas läige, hääletoonis oli solvumine. «Kas sina ise oled julge? Teised kolhoosid võtavad nüüd meie olematust külvist eeskuju. Järgmises ajalehenumbri trükitakse sellest sõnum. Orvik seda ju tahabki! Maisiga asi ei edene...»

«Igaühel on oma pea,» kehtis esimees õlgu. Kuid südamesse tekkis kartus: «Ehk on agronoomil õigus?»

Järgmisel päeval helistatigi rajoonilehe toimetusest.

«Vaja laveerida, kas või nädalapäevad vastu pidada,» arutas Jürgen ning hakkas maisikülvist üldsõnalist juttu ajama.

«Needus!» kirus esimees pärast kõnet. «Ei külva — on halb, külvad — on veelgi halvem!»

Keskpäeval võttis Jürgen termomeetri ja läks mulla soojust mõõtma. Selg vastu tuult, südames kibedus, seisis ta põllu ääres ja arutas: «Jõuan mina kõiki targaks teha. Peaga vastu müüri enam tormama ei hakka. Lollus, et sai selle Kalamigagi nii avameelne oldud. Aga ta pressis...» Jürgen tõmbas termomeetri mullast ning libistas läbi peopesa. «Neli viletsat pügalat,» pahvatas esimees nii, et kuldnokad õhku ehmusid. «Sant lugu, kui teised meist tõesti eeskuju võtavad.»

Kui lõpuks uus ajalehenumber kohale jõudis, hingas esimees kergendatult: selle neli lehekülge olid täidetud ametliku materjaliga. Külvist polnud ridagi. Ja mis veelgi tähtsam — rajoonist brigaadi ei tulnud, kuigi neid ühtekokku neljateistkümnesse kolhoosi saadeti. Aga järgmises ajalehes kirjutati neist ikkagi. Pealkirjaks oli pandud: «Miljonärid tegid algust hoogsa maisikülviga.» Kuid artikkel oli väike ja pealegi tehti seal juttu ka kahe teise kolhoosi maisikülvist.

«Hea, et väikeselt, ehk ei märgatagi,» püüdis Jürgen ennast lohutada.

Reinap luges samuti. Tal tekkis kavatsus otsekohe esimehelt seletust nõuda ja seejärel Orvikule pettusest teatada. Kuid ei teinud kumbagi ning mõtles: «Hoiän ka selle tuleviku jaoks. Las mässib ennast rohkem sisse!» Jürgenile tähendas aga hooletult: «Eks meiegi jõua.»

Mulla soojus oli vahepeal tõusnud ainult paari pügala võrra, ent külvivõlg kasvas kohutava kiirusega. Nädala pärast oli aruannete järgi külvatud viiskümmend hektarit.

Järgmine hommik algas rahutult. Näost õhetav Värno tormas esimehe juurde: «Filmimehed!»

«Mis nemad!» imestas esimees.

«Sõitsid halli tõllaga aida juurde. Otsivad maisikülvi...»

Agronoomi selja tagant ilmus nähtavale kärsitu noormees. Ta lükkas kuklas istuva kaabu veelgi tahapoole ja raputas Jürgeni kätt: «Mäletate? Käisime suvel saafarmi jäädvustamas Nüüd juhatasid rajoonist jälle siia!»

Jürgen mäletas hästi, liigagi hästi. Nende külaskäigust on kolhoosis tänaseni juttu jätkunud:

«Võtame sellest jäädvustamisest õppust,» oli esimees kahemõtteline. Ja agronoomile: «Ega midagi, pane siis aga külv käima... Tead isegi — näitlikult!»

Värno jooksis minema. Filmimees muheles laialt. Nähtavasti meeldis talle, et esimees külvi laseb näitlikult teha. Ta vuristas kiirkõnes, et maisikülvist loodab ta palju. Nad filmivad täna ja tulevad uuesti, kui mais mitme mehe pikkune on, kui seda sileeritakse ning piimakoormad linna veerevad. Külaline lausa kees innukusest. Paari minutiga jõudis ta südamedelt kõik ära rääkida.

Väljas algas sagimine. Auto sõitis põllu äärde. Brigadiir tuli aidast pooliti täidetud seemnekotiga. Ka naised ilmusid platsi. Piki põldu jookseb mees kaameraga ning otsib kohta, kust ilusam tagafoon jääks. Miks ta viivitab? Ahaa! Teeb kätega imelikke vigureid nagu lapsesele. Tahab tõsist Malle iga hinna eest naerma ajada. Neil peaksid naerupillid kaasas olema! Võtab külvajal rätikugi peast — märkas, et tüdrukul on toredad juuksekiharad. Naerma pani! Nüüd filmib teist, kolmandat... Samal ajal topitakse aga lauda juures kottidesse õlgi. Üks linnameestest aitab ka ise. Vankrile laaditakse kõrge õlekoorem. Läheb sõiduks. Kas nad ei taipa, et väike ruunake nii raske maisikoorma vedamisega iialgi toime ei tuleks? Ja põllul kallatakse kõrgelt koormalt ainukesest maisikotist välja jämedaid teri...

Jürgen seisis oma kabinetis akna all. Nupumehed! Mullu lasksid isegi pörsad ja kümme-kond siga kriidijahuga üle puuderdata. Seatalitajad pidid esinema kirevates kleitides. Kaht tublimat filmiti oma hoolealustega valgetüveliste kaskede all, mis metsast toodi ja jooksuploki ühte nurka torgati.

Nähes nüüd, kuidas kaameraga ümber õlekoorma tant-siti, hakkasid Jürgeni peopesad sügelema. Milleks neile sihuke pettus? Ei luba! Esimees astus pika sammuga üle õue, oli juba lauda taga, etenduse lähedal, lõi aga viimasel hetkel käega: «Varsti alustan nagunii! Ega minu vahelesegamine kedagi ei rõõmustaks. Ainult Orviku toon kaela...»

Mõni päev pärast filmimist ütles Peeter Jürgeni kannatus üles. Üle esimese lehekülje oli jämedas blokkkirjas trükitud: «Võtke maisikülvil «Tuleviku» kolhoosist eeskujul!» Ja all vaimustav jutt, palav nagu ahjust võetud sai. See põletas esimeest.

«Veame endi eeskujuga ikkagi teised rappal!» aitas Värno Jürgeni olukorda veelgi täbaramaks muuta.

«Küllap rajooni juhid tulevad toime ka ilma meieta!» mühatas esimees. See aga ei rahustanud. Ta käis põldudel, tõstis sõnnikut koormasse, aitas koplis postiauke kaevata, kandis turjal viljakotte... Aga Värno sõnad kumisesid ikka kõrvus ja ajalehe rasvased tähed virvendasid kangekaelselt silme ees. Kolhoosid saavad ju tohutut kahju! Seeme mädaneb külmas mullas enne ära, kui jõuab idanema hakata. Kõik tuleb ümber teha! Praegu hõõrub Orvik teistele esimeestele nina alla, et: näe, «Tulevikus» külvavad, ärge viivitage! Tähen-dab tema, Peeter Jürgen, on siis Orviku tööriistaks?

Jürgeni rahutus ei kao. Magamisest pole juttugi. Jah, hiljem võib teda terve rajoon süüdistada — altvedamises, egoismis, kahjurõõmus, arguses... Praegu on tal Orvikuga teine taktika. Jäta rahule mind ja mina ei puuduta sind. Lase ainult töötada! Mullu ei lasknud ta puuduliku projekti järgi magistraalkraavi kaevata. Ekskavaator, jõud, mis võrdub viiekümnele labidamehele, seisis nädalapäevad ning sõitis lõpuks tagasi. Jürgenil oli õigus, aga büroo määras ikkagi karistuse. Neil oli meeles ainult nädal aega seisnud ekskavaator, aga kolhoosi ja inimese unustasid. Kui ta nüüd kolhoosidele teataks, et... Siis tuleks ju uus karistus. Kuid nii on ta jälle... Kuhu ta end teiste kolhooside eest peidab? Oma inimesed hakkavad samuti näpuga näitama nagu Värno.

Esimees kiskus suitsu. Suu oli mõru. Kaugel kires kukk. Kas tõesti juba hommik? Jah, vale oli suur kergete-meelsus! Ta mõtles siis ainult sellele, et endal rahulikum oleks ja enneaegu külvata ei tuleks. Kuradi umbsõlmed! Mingu Orvikuga parem otsustavaks võitluseks, võtku büroole, karistagu! Viga on tehtud. See tuleb nüüd parandada. Orvik muidugi. Kuid rajoonikomitee?...

Hommikul jõudis Jürgen kantseleisse teistest varem

ning hakkas rajooni kolhoosidele telefonogramme laiali saatma: «Alustame maisikülviga, kui muld on vähemalt 10°-ni soojenenud. Mis ajalehes, on Orviku poolt välja pressitud. «Tuleviku» kolhoosi esimees Peeter Jürgen.» Pärast nõudis ta toimetuselt, et ajaleht õienduse trükiks. Sealt vastati aga kuivalt: «Kui see üldse viga on, siis tehti see kolhoosi poolt ja meie selle eest ei vastuta.»

3.

Orvik usutles telefoni teel Reinapit, et kas on tōsi, mis telefonogrammis seisis. Ta oli täna Jürgeni kolhoosiesimeeste nimekirjast kustutanud. Temaga ta rääkida enam ei tahtnud ega pidanud ka vajalikuks. Rajooni kutsuti Peeter Jürgen ühes Reinapiga alles neljandal päeval.

«Ma ju ütlesin, et lööming tuleb,» ütles Reinap Jürgenile kahetsevalt, kui nad autosse istusid. Tõeliselt oli Reinap vihane ning tundis, nagu oleks esimees ta häbematul kombel paljaks varastanud. Jürgen ainult nohises ning lisas «Moskvitsile» kiirust.

Bürool Orvik lausa vahutas, kees üle ääre. Ta süüdistas Jürgenit külviplaani läbikukutamises, sabotaažis, partei joonele vastutöötamises, kommunisti nimele sülitamises, enda jämedas solvamises terve rajooni ees. Orvik pōrutas rusikaga lauale ja lõpetas: «Jürgenitaolised ei vääri parteiliikme kõrget nime!»

«Teed ettepaneku välja heita?» küsis esimene sekretär Kalam aga üllatava jahedusega.

«Jah, välja! Mul on valus, aga teist võimalust ei jää!» kõlas Orviku pateetiline vastus.

Kalam teadis, et Orvik teeb ettevalmistusi Jürgeni väljaheitmiseks parteist. Orvik oli koostanud büroole isegi otsuse projekti, kus olid üles loetud kõik Jürgeni patud. Kalam aga veendus, et tihedalt täiskirjutatud lehekülgedel polnud muud kui kättemaksuhimulise inimese viha, kus puudub arukas ja põhjendatud argumentatsioon. Ja Kalami silme ette kerkis «Avangardis» nähtud pilt: hämaras ruumis istub kümmekond kolhoosnikut, kes Jürgenit ahne tähelepanuga kuulavad. Kalam on

oma sekretäriks-oleku poolteise aasta jooksul, aga varem veelgi rohkem, Orviku seisukohti ikka hinnanud. Kuid seekord ta temaga ei nõustu. Orvik on eksiteel!

«Miks sa petsid?» imestas Kalam. «Kas seda tõesti vaja oli? ...»

«Kas vaja oli? Kui Orvik külvi nõudis ja brigaadi ähvardas kolhoosi saata, sadas lumeloppa ja mulla soojus oli vaevalt 3°!»

«Ja praegu?»

«Eile oli seitse!»

Jürgen nägi oma rahustuseks, et Orviku ettepanek ei leidnud erilist vastukaja. Ta sai sellest julgust ning kõneles ironiavarjundiga, mida täitevkomitee esimees ise maisi agrotehnikast on rääkinud. Jutustas ka möödunud aasta katsepõllu kogemustest, kus vara külvatud ruudul mais üldse ei tärgranud.

«Aga vaadake kalendrit! Kas võib enam päevagi viivitada?» hüüdis Orvik valjult. «See häbematu telefonogramm tegi segadust! Isegi kolhoosidesse saadetud brigaadidele hakatakse vastu!»

«Teevad hästi,» noogutas tööstuskombinaadi direktor. «Kui mina oleksin esimees, ei lubaks samuti segada!»

Orvik tunnistas bürooliikmeid hämmastunud ilmel. Ta märkas alles nüüd, et teised polnud tema toetuseks veel sõnakestki öelnud.

«Ükski tõeline põllumees ei külva kalendri järgi,» lausus Kalam. «Ja pealegi pole sa ise ju maisi kasvatanud.»

Büroo kiirustas küsimuse lõpetamisega. See ärritas Orvikut veelgi rohkem. Olukord jäi talle mõistatuseks. Jürgenile tehti ainult märkus! Kui Jürgen oli väljunud, lausus Kalam enda kõrval istuvale traktorijaama piirkonna sekretärile poolnaljatades: «Mulle tundub, et Orvik meie kolhooside esimehi lasteks peab ja vihastub, kui mõnele tema nämm ei maitse. Seda asja on vaja sügavamalt uurida ...»

Orvik tahtis sekretärile tubli vastulöögi anda, kuid Kalam pöördus toimikutega ootava instruktori poole: «Järgmine küsimus!»

Reinap vahtis süngelt läbi autoakna ning pigistas taskus märkmikku, kuhu ta üles oli tähendanud kõik

Jürgeni viimase aja eksisammud. Sinna oli kirjutatud isegi jutuaamine kolhoosnikutega, kes neile üle tahtsid tulla; need kõnelesid hiljem ka temaga. Siis filmimeeste jant, tõusigade müük, kolhoosnikute nimed, kellega esimees jämedamas toonis oli rääkinud, ja teisi asju. Nüüd ta kahetses, et kogu selle materjali enda teada oli hoidnud. «Büroo ei aimanud nendest ju midagi. Kuid pole veel hilja! Ja kui asi Jürgeniga ikka ei lahene, annan lahkumispalve,» jõudis Reinap otsusele. Samas keeras Jürgen rooli ning «Moskvitš» pöördus kolhoosikeskusse.

Reinap oli ka seafarmi juhatajana säilitanud vanad harjumused. Kui juhatus oli lükanud nõudmise, et farmihoonesse tema jaoks eraldi tööruum ehitataks, tagasi, korraldas ta endale kabineti punanurka. Hiljem jäi ta sellise lahendusega isegi rohkem rahule. Sigala lõhnad oleksid farmi juures nagunii seganud. Reinap armastas seatalitajaid enda juurde kutsuda, korraldas «alluvatega» nõupidamisi, mis seisid ajalehe materjalide lugemises, poliitvestlustes ja andmete hankmises sotsialistliku võistluse tabelite jaoks, mille kohta juhatajal oli keeruline arvestus.

Seafarm elas aga oma elu; seatalitajad polnud sugugi nii rumalad, nagu Reinap neid pidas. Tema askelduste puhul tehti ainult tõsine nägu, sest mine tea: «Võib-olla arvatakse tõesti, et me ise ajalehti lugeda ei mõista.»

Jürgen oli seda siiamaaani vaikides talunud, kuid lõpuks hakkas tüütama. Pealegi tegi pahaseks Reinapi imelik käitumine viimasel ajal. Esimees sirutas sõidu ajal kangeks jäänud selga ning tähendas aeglaselt: «Minu järele luuramise asemel võiksid oma tööd teha.»

«Oma tööd? Kas minu ajal on seakasvatusest tulud vähenenud?» solvus Reinap. «Luuran! Nii hinnatakse siis teeneid.»

«Rajoonikomitee määris sind kolhoosile lihtsalt kaela,» rääkis esimees igavalt ja nagu imestades, et kõnealune seda ise ei taipa.

«Ah nii, või nii...» Reinap oli endast ära. Ei märganud sedagi, et kiirustab just sigala poole. Alles sigala

ukse juures pööras ta otsad ringi ja lonkis tagasi: «Seda rajoonikomitee talle juba ei kingi!»

Enamikul kolhoosidel oli mais juba külvatud, kui «Tulevikus» alles alustati — 10° oodati ikkagi välja! Esialgu plaanitud viiekümne hektari asemel sai isegi kuuskümmend hektarit — Värno leidis võimaluse. Jürgen aimas õigesti, et Orvikul oli Reinapi kaudu teada, et nad rajoonist antud plaani ei täitnud. Kuid täitevkomitee esimehel ei jäänud muud üle kui käega lüüa: «Hiljem kahetsevad! Ja kui paras aeg jõuab, tuletan meelde.»

Reinap muutus aga iga päevaga murelikumaks. Orvikule ja rajoonikomiteesse oli ta mitu ettekannet saatnud. Mida seal veel oodatakse? Rajoonikomitee aadressil las kis Jürgen näiteks lendu jämeda jõleduse! Parteist ja rahvast irdumine!

Pärast külvi tuli maisiga veel palju tõsisem töö — hooldamine. Kuid see-eest olid põllud ilusad ja kahe kuu pärast mais isegi Jürgenil üle pea kasvanud. Tuul kahistas maisis nagu tõelises metsas. «Tulevikku» olid juba ammugi jõudnud kuuldused, et seal, kus tegutsesid energilised rajoonibrigaadid ja olid nõrgad või kesk-pärased esimehed, ei tärgranud osal põldudel mais üldse, vaid mädanes mullas ära. Aga paljudes kolhoosides polnud see põlvekõrgunegi.

Augusti keskpaiku sõitsid «Tulevikku» jällegi filmimehed. Seesama, kes kevadel käis, hallootas Jürgenit juba kaugelt. «Nägin! Saame ringvaate, mis otse silma-
auku agiteerib!»

«Kas arvate,» pomises Jürgen.

«Nüüd filmime ka esimeest — maisi foonil!»

«Kas teate...»

«Muidugi! Mõtlesime juba enne väljasõitu, kuidas kõike paigutada...»

«Jah, paigutada... Ma ütlen, paigutage kiviposte!» pilkas Jürgen ning läks pahaselt minema. Filmimees kehtas õlgu, vaatas taevasse ja kiirustas maisipõllule tagasi — päike ähvardas tükiks ajaks pilvenuki taha kaduda.

Esimehe suureks imestuseks sõitsid mõne päeva pärast uued külalised: kaks autobussi- ja kolm veo-

masinatäit rahvast rajooni kolhoosidest. Orvik ja Kalam jõudsid kohale «Pobedas» mõni minut pärast autokoloni. Jürgenile jäi mõistatuseks, kes selle külaskäigu organiseeris, kuid üks selgus kohe: tuldi nende maisipõlde, karjakopleid ja kultuurheinamaid vaatama. Orvik oli tähtis ja võttis koos agronoomiga ekskursiooni juhtimise enda hooleks.

«Kas sa külalistele maisikasvatuse kogemustest rääkida ei taha?» küsis Kalam Jürgenilt.

«Need on väga keerulised,» vastas esimees pärast hetkelist kaalutlemist. «Kukub viimaks välja, et agrotehnika asemel muust lobisema hakkad... Meie Värno kõlbab paremini.»

«Sul on ikka veel büroo meeles?»

«Büroole ma enam ei mõtle,» eitas Jürgen. «Tutvustaksin külalistele viimaks põldude erilist liiki: kahjustajat!»

«Kas avastasid mingi senitundmata kahjuri?»

«Näe, kõneleb seal,» viipas Jürgen Orvikule. «Sekretär Kalam peaks teda ju hästi tundma!»

Orvik jutustas paarile kolhoosnikule asjatundja toonis: «Jah, «Tulevikus» tuli mais kuidagi välja... erakordselt soodsad mullastikutingimused. Aga rajooni ulatuses, peab tunnistama, ei õigustanud lootusi. Ka kolhoosid võtsid küsimust kergelt, isegi väga. Vaja on põldheinale ja kultuurheinamaadele ümber orienteeruda!»

«Ma sulle näitan soodsaid tingimusi!» vihastas Jürgen. Puudus vähe ja ta oleks selle Orvikule kõigi kuules näkku paisanud, ta kolhoosist lihtsalt minema kihutanud.

Kalam kuulis samuti Orviku juttu. Ta kutsus täitevkomitee esimehe kõrvale ning tähendas pahaselt: «Partei rajoonikomitee tõi kolhoosnikud siia õppima, aga sina hakkad saavutusi põhjusetu laimama!»

«Mina opereerin faktidega,» solvus Orvik.

«Ma hakkad aru saama, et sa opereerid ainult endaga,» kinnitas Kalam ning läks kolhoosnikute juurde.

Jürgen polnud kogu esimeheks-oleku ajal lootust kaotanud, et kunagi tuleb Orviku asemele ehk arukam.

Mõni aeg hiljem, kui Jürgen partei rajoonikomiteesse nõupidamisele läks, kutsus sekretär Kalam ta kõrvale ning muigas: «Oled sina aga suur individualist!»

«Ma pole sellele veel tulnud,» imestas Jürgen.

«Lugesin üht ettekannet ja seal seisis, et viskasid teise kolhoosi inimesed oma kabinetist välja. Nad tahtsid «Tuleviku» kolhoosi pudrumägesid maitsma tulla, sina aga soovitasid neil oma majapidamises midagi revolutsioonitaolist teha...»

Jürgenile tuli meelde ja ta vihastas: «Mõtlesin Reinapist paremini! Aga ta on päris arulage. Tegin ju õieti!»

«Mõistusega ta kiidelda ei või. Soovitasid teistel sirgjooneline olla, kuid miks sa ise nii ei ela? Avalikkuse ees pole sa rajooni juhte puudutanud, pole nõupidamistel ega konverentsidel vist mitmel aastal kriitikaga välja astunud. Kas või minu ja parteikomitee aadressil. Ainult Reinapile ütlesid oma arvamise, et rajoonikomitee sokutas ta sulle kaela, minule Orvikust... Nurgatagusest kriitikast pole kasu!»

«Mõne aasta eest sai laiemas kaares kritiseeritud,» punastas Jürgen. «Tolku sellest polnud! Sekretär on ise kah süüdi...»

Sekretär on süüdi! Kalam on viimasel ajal oma töö üle palju juurelnud. Kolm-neli kuud tagasi poleks ta Jürgenile niisugust juttu rääkinud. Ka bürool ei oleks «Tuleviku» esimees nii kergelt pääsenud. Viimasel ajal hakkas Kalamile ta oma töö ja inimesed teises valguses paistma. Ta tahtis teisiti töötada, kuid ei saanud algust kuidagi kätte. Aga samal ajal juhib Orvik rajooni elu, nagu ise heaks arvab. Kuidas teisiti, uutmoodi alustada? Millistest konkreetsetest tegudest kinni haarata? Aga kui endast? Rajooni juhtivast kaadrist — Orvikust! Isiklikust ebameeldivusest Jürgeni vastu juba ongi üle saadud. Ära karda! Tee kogu oma möödunud tööst järeldused!... Kalam on napolisõnaline ja enesesse tõmbunud. Mõned oletavad, kas tal viimaks perekonnas midagi halba pole juhtunud. Aga perekonnaga on kõik korras.

Teised ei tea veel, et rajoonikomitee sekretär on hakanud kohtumõistjaks oma möödunud töö üle. Kalam ei näe seal midagi lohutavat. Juhtiva parteitöötaja tege-

vust hinnatakse majanduselu arendamise tulemuste järgi. Ta peab selle eest vastutama...

Orvikule mõeldes tekkis Kalamil südames ängistav tunne. Samas oli tal enese pärast häbi. Kuidas ta Orvikul nii kaua on võimutseda lasknud? Miks ta sekretärina tema ees isegi seletamatut aukartust on tundnud ja alles viimasel ajal kahtlema hakkas? Kui Kalam rajoonikomitees instruktorina alustas, oli Orvik esimene sekretär. Kui nii võib ütelda, on ta tema käe all üles kasvanud. Isegi halb laps tunneb oma südames vanemate ees mingisugust austust ja lugupidamist. Orvik on kogu aeg hoolitsenud, et see ei kaoks. «Ah, teil on tuhat korda kergem. Loengud, vestlused, agitatsioon, poliitringid! Ei juhtu erilist, kui midagi tegemata jääb!» armastab Orvik kõnelda. «Aga minul on teine asi — majandus on peo peal näha!» Esimees on kogu aeg rõhutanud, et parteikomiteel on oma, temal aga oma töö. Kalam oli seni sellega nõustunud. Kas see tuleb ainult Orviku ekslikust arusaamisest? Ei, küsimus on tõsisem. Ta on oma isiku puutumatus oreooliga ümbritsenud. Aja jooksul võttis maad seisukoht, et seal, kus on Orvik, pole parteikomiteed vaja. Alles nüüd taipas Kalam, et tema hiljutised etteheited Jürgenile olid tõeliselt ülekohtused. Mees oli jäetud ju Orviku meelevalda alla. Hiljuti kuulis ta Orviku ettekannet. Kalamil hakkas seejuures halb. Mis see oli? Külma deklaratsioon, kes maa peale teiste üle kohut mõistma on kutsutud, ise on ta ingel, kes vigu ei ole teinud ega ka tee. Kalam tundis, et enam oodata ei või, et tarvis on alustada siitsamast — ülevalt. Otsustanud läbi viia laiendatud bürooistungi, helistas ta Orvikule.

«Milleks? Lükka edasi! Olen seotud rajooninõukogu erakorralise istungjärguga!» vaidleb Orvik.

«Võtame läbi ka sinu istungi, tuleb kasuks!»

Orvik laskab: «Kuidas see oli? Minu istungi?»

Natukese aja pärast ilmub ta isiklikult Kalami juurde.

«Kõnele, mis siin üldse sünnib? Mis bürooistung see niisugune on — väljaspool neljapäeva?»

«Erakorraline! Kutsume osa võtma ka täitevkomitee aparraadi kommunistid ja parteikomitee töötajad. Aru-

tame endi — sinu, minu ja teiste tööd. Aga mitte üldiselt, vaid — konkreetselt, nagu personaalküsimust. Igaüks rääkigu!»

«Mina pole selliseid büroosid näinud,» ajas Orvik silmad suureks. «Selleks pole mingisugust vajadust. Parteikomitee ajagu oma asju ja mina omi...»

Kalam tundis, kuidas tal hingamine raskemaks muutus, silmalaud hakkasid ärritusest vaevumärgatavalt võbisema. Nühkides peopesaga lõuga, kus sinetas ajamata habe, lausus ta üksikuid sõnu silphaaval rõhutada: «Partei juhib kogu meie elu ja ei sina ega täitevikomitee ole mingi muinsuskaitse alla kuuluv erand!»

Orvik ahmis õhku. Ta ei saanud tükil ajal ainsatki sõna suust. See oli liiga ootamatu. «Ja seda üteldakse — mulle!» pahvatas ta lõpuks. «Tahad mind viimaks teotama hakata?»

Kalam kuulas Orviku sõnadevoolu ja tundis, et endisest lugupidamisest tema vastu polnud enam midagi järele jäänud. Orvik lahkus tühjalt, ust paugutades ja Kalam hakkas bürooks ettevalmistusi tegema.

Mõne aja pärast koputati ettevaatlikult kabinetikuusele. Töösse süvenenud Kalam ei kuulnud seda. Viimaks avati uks praokile ning nähtavale ilmus Reinapi pool pead. Silmad kompasid sekretäri aukartusega. Pärast bürood hakkas ta kogema, et rajoonis on peale Orviku ka teine jõud. Miks see teine vaikib ja tema tõsiste märgukirjade puhul väljagi ei tee, oli Reinapile mõistatuseks.

«Kas võib, kas tohib tülitada, seltsimees Kalam?»

«Ahaa! Reinap tuli. Ootasin millegipärast juba varem!»

Reinap nihutab enda ettevaatlikult istuma, piidleb sekretäri kuueesisele, sinist kirja lipsu ja lõuga ning ootab küsimusi. Kolhoosiinimestelt on sekretäridel ikka midagi pärida. Kuid Kalam vaikib. Ta toetub kätega vastu lauaäärt ning tunnistab Reinapit huviga nagu mõnda haruldast eset. Minut, kaks. Reinap saab aru, et sekretär ootab temalt selgitust, ning kogeleb: «Tulin, et... tähendab Jürgen... kirjutasin... Aga on veel — rohkem. Eile, näe, irvitas ta otse teie üle. Ütles sõna-

sõnalt: «Näis, kunas Kalamil sellest pudrust kõhuhäired tulevad!» Ja mind nimetas — priisöödikuks...»

Reinap arvas varem, et tal sekretäriiga tuleb pikk jutt. Ta otsis sõnu, kogeles veel mõne ebamäärase lause ja üllatus, et enam midagi pole ütelda.

«Kas kõik?»

«Ei olnud... Aga tahtsin küsida, et kaua mul seal seafarmis?»

«Ei kesta see küll kuigi kaua,» noogutas Kalam ning küsis: «Kõnele mulle, kuidas on suveperioodil siga kõige tulusam nuumata?»

Reinapi ilme oli abitu. «Mina olen juhataja. Meil on seatalitajad, zootehnik, aga mina...»

«Sina juhata?»

«Mina juhatan,» nõustus Reinap. «Õieti öeldes on minu praegune tegevusväli väike ja...» Direktor Reinapis oli vähemalt soliidusust ja enesekindlust, kuid praeguses polnud midagi peale haleda kerjuse.

«Pole kedagi juhutada ning vahel pead ka ise midagi tegema. Kas nii?» pilkas Kalam. «Tulid kolhoosi esimeheks saama? Oled ju elukutseline juhtiv töötaja, kes ise midagi teha ei oska, aga teisi armastab käsutada. Meil on rajoonis sinusuguseid veel. Parteilased! Nad tunnevad, et neil on moraalne õigus juhtivatele kohtadele. Parteipilet, arvavad nad, asendab teadmisi, ausust, südametunnistust ja head karakteristikat.» Kalam tõusis ärritatult püsti. «Selge, seafarmi sa ei kõlba! Lähed põllundusbrigaadi liikmeks ja siis vaatame, mis materjalist sa oled, kas sul parteid tõeliselt vaja on!»

Reinapil ähvardas süda seisma jääda. Lihtkolhoosnikuks! Mitte iialgi!

«Ma... ma kirjutan lahkumisavalduse, kirjutan...»

«Kas parteist?»

«Kolhoosist. Mul on sõpru, ma...»

«Kirjuta!» nõustus Kalam. «Aga partei, loodan, heidab su välja.»

Reinap tuikus Kalami kabinetist minema ja pomises endiselt: «Mul on sõpru... mul on sõpru...»

Kalam hingas sügavalt. Ta oli südames rahul ja tundis, et on uutmoodi alustanud... isiklikult!

Järgmisel päeval tulid inimesed kokku. Büroo liikmed

istusid oma harilikele kohtadele pika, punase sametiga kaetud laua taha. Teised võtsid istet seina äärde paigutatud toolidel.

Orvik sosistas sekretärile allasurutud häälega: «Ära luba endale rumalusi, võib saatuslikuks kujuneda. Saada parem inimesed laiali!»

«Mul pole õigust,» raputas Kalam pead ja pöördus kõrvale. Ta oli näost kahvatu. Silmad läikisid, nagu oleks tal palavik. «Suudan ma seda sõnades väljendada, mida tunnen?» oli sekretäri ainuke mure. Niisugust sise-mist pinget polnud Kalamil veel kunagi olnud. Kõik jälgisid teda allasurutud huvi ja pinevusega. Orvik istus seljaga sekretäri poole ja kõigutas end toolil tehtud muretusega. Aimati erakordset, ja see tuligi.

«Räägime tänasel laiendatud büroostungil tippudest, nendest, kellele partei terve rajooni elu juhtimise on usaldanud. Seepärast alustan ma endast. Tunnistan ausalt: mul on kahju sellest ajast, kus ma olen rajoonikomiteed juhtinud,» alustas Kalam ruttamata, kuid sise-mise tulega. Orvik püüdis üleolevalt naeratada nagu halva nalja puhul ja hakkas paberiveerele ringikesi tegema. Ruumis oli täielik vaikus. Kalam rohkem aimas, kui nägi, et tema sõnad hämmelduse esile kutsusid. Nii polnud sekretär veel kunagi rääkinud.

Partei rajoonikomitee on põllumajanduse juhtimisest tegelikult eemal olnud — ja tema süü tõttu. Valitsuse ja partei otsuste täitmise juhtimise asemel on rajoonikomitee nende kohta ainult vestlusi ja ettekandeid pidanud, mis enamjagu sinnasamasse on jäänud. Üks tööpäev on teise sarnane nagu tilk vett. Kalam pole sekretärina kolhooside ees vastutust tundnud, on selle mure teistele jätnud. Poliitöö lahus inimeste kasvatamisest ja põllumajanduse arendamisest. Tulistame kahurist, aga — tühja, õhku. Rajoonikomitee töö on häbemata vähe praktilist kasu toonud!

Sekretär vaatas Orvikule. See kriipseldas endiselt ringikesi, ainult kiiremini, närvilisemalt. «Olen mitmel korral mõelnud,» rõhutas Kalam, «et meie rajoonist on roomajate paradis kujunemas. Kõik muidugi pole ülemuste ees lipitsejad, oma südames vähemalt, kuid nii on see olude sunnil kujunenud. Rajooni täitevkomiteesse

on aastate jooksul ainult need pidama jäänud, kes Orvikut ei puuduta, tema ees lipitsevad ja teda imetlevad. Elavat mõtet seal ei tunnistata. Südames leiavad mõnedki, et Orvik teeb vigu, kuid sellest targu vaikitakse. Julgete saatus on olnud kurb. Ma loetlesin kolmkümmend neli inimest, kellel rajooni täitevkomitees elu põrguks tehti ja lahkuma pidid... kui «kõlbmatud» töötajad! Kui täitevkomitee kommunistid kas või üks kordki Orviku kohta mõne kriitilise märkuse oleksid teinud... oma üldkoosolekul!» Need vaikisid kohmetult. Mõned vaatasid maha, teised püüdsid nagu teha, nagu ei käiks see isiklikult nende kohta.

«Arvasite, et vaja on võidelda esimehe autoriteedi eest,» noogutas Kalam, «ja kritiseerida pole õige. Orvik ise nõudis seda. Ja teil polnud oma kriitikas kellelegi toetuda, polnud seljatagust. Rajoonikomitee ja mina ise oleme selles süüdi...» Kalam tegi väikese pausi ning jätkas seejärel: «Teadsin, et Orvik käsutab kolhoose nagu kubjas...»

Toolidel nihutati end ärevalt, õhus hõljusid suitsupilved.

«Kolhooside esimeesteks on ta eelistanud neid, kes mitte oma võimete, vaid osava keelega silma paistavad. Tean, et alles eile lubas Orvik Reinapi esimeheks teha. Ja pärast seda, kui sellele tüübile öeldi, et ta millekski ei kõlba ja parteist välja tuleks heita! Ja kelle asemele esimeheks? Peeter Jürgeni! Meie kõige tugevama esimehe asemele, keda ta iga rakuga vihkab, kuna see tema autoriteeti ei tunnusta ja iseseisvalt mõelda oskab.

Orvik oli alguses otsustanud, et ta ainustki sõna ei lausu. Kuid närvid ei pidanud vastu ning ta hüüdis vihast rämeda häälega: «Kas Kalam ise kogu aeg kuu peal on elanud? Nüüd tuli külla ja mõistab kohut — nagu Saalomon!»

«Jah, peaaegu et kuu peal!»

«Rajooni põllumajandus on minu põrgupattudest hoolimata edasi läinud. Kuu-elanik ei tea isegi sedal!» vehkis enda unustanud Orvik kätega.

«See on elu seadus, et edasi,» oli Kalam jahe. «Ainult

kahju, et meid on see elu seadus nagu vastupunnivaid härgi lõõgapidi järele lohistanud!»

Kalam oli rahul, et Orvikus viimaks ometi midagi liikuma hakkas. Kui Orvik toolile tagasi prantsatas, läks Kalam edasi: «Räägitakse juhtimise kollegiaalsusest, kuid meie teeme näod, et seda on vaja ainult kõrgemates instantsides ja rajooni see ei puutu. Kui Orvik istub täitevkomitees nagu väike vürstike ning korraldab istungeid ainult formaalselt, juba varem käikulastud otsuste kinnitamiseks tagantjärele on see jäme kollegiaalsuse rikkumine.»

«Aga büroo! Kuidas on siin? Kõnele!» nõudis Orvik.

«Siin sa tahad ja oledki tihti, väga tihti esimest viiulit mänginud! Sinu agressiivsuse ees on büroo liikmed taganenud — oma suureks häbiks!»

Orvik hüppas püsti. Ta oli näost plekiline: «See on häbematus! Kõigi ees... alluvate ees!» Õhkkond oli Orvikule talumatu. Ta lükkas tooli ümber ning oli mõne hoogsa sammuga lahkunud.

Kalami suunurki piirasid sügavad kortsud. Ruumis-olijad tunnistasid teda ainiti. Sekretär läks ja tõstis tooli põrandalt ning tähendas karmi kahetsusega: «Mõtlesin, et Orvik on tugevam, saab lõpuks ikkagi aru ja... hakkab oma vigu parandama...»

Kalam vaatas tänavale. Räästad tilkusid. Seinä äärest ergutati kärsitult, ootusega: «Jätkake, seltsimees sekretär! Lähme edasi!»

Kalam tuli oma kohale tagasi ning jätkas.

TÄNAMATU OLEVUS

Kukergite perekonda oleks nagu välk sisse löönud. Joosti ringi, askeldati. Majast oli kadunud rahu ning isegi jutud polnud tavalised. Nüüd olid ettevalmistused suureks sammuks oma haripunktil. Käsi ukselingil, jälgib pereemand Loore kärsitult, kuidas tema Rudolf nihutab lipsusõlme paremale ja vasakule. Takseerib ennast peeglist siit- ja sealtpoolt.

«Ehid nagu laulatusele!» tähendas Loore pahaselt.

Rudolfi see märkus ei liiguta. Siiani on ikka tema Looret oodanud. Olgu siis nüüd vastupidi. Täna pole tegemist, vähemalt Rudolfil mitte, mõne hariliku külas-käiguga Loore õe Manni poole. Nad toovad sealt kaasa inimlapse, elava ja mõistusega olevuse, kes saab aru. Ta sooritab õilsa teo ja seal jääb sööjaid vähemaks.

Kogu sellele askeldusele andis tõuke ühel õhtul Loore moka otsast lausunud sõnad: «Kui võtaks õige Manni käest ühe endi kasvatada. Seal on neid ülearu, aga meil...» Jah, neil pole ühtki — peale kassi!

Pool eluaega oli Rudolf tehases «Malm» pearaamatu-pidajana töötanud. Elas vaikselt ja ettevaatlikult. Oli selle pika aja jooksul igasuguseid aegu ja ülemusi näinud, jäi aga ikka oma kohale. Just selle kauaaegse ühel kohal teenimise pärast hindaski Rudolf ennast kõige rohkem. Ainult õige harva tekkis kartus: «Ega see ometi midagi halba ei tähenda, et kõik nii rahulikult läheb?»

Ja nüüd, kui Loore oma jutuga tuli, ta esialgu lihtsalt jahmus. Kuid midagi jäi sellest kuhugi südamesoppi siiski kinni ja see midagi muudkui kasvas ja kasvas. Alguses tekkis imelik mahajätuse tunne, siis paist-

sid toad kuidagi tühjadena. Ja ühel õhtul töölt koju tulles leidis Rudolf ennast arutamas: «Kui selle asjaga mingisugust pahandust ei tule, võiks Manni juurest tõesti mõne jõnglase võtta. Esialgu nagu ajutiselt, sest mine tea...»

Paar päeva hiljem oldi niikaugel, et emand Loore läks Manni juurde maad kuulama.

Algul Manni nagu kahtles, kuid see oli rohkem seespool. Oma õele Loorele ta ütles: «Olgu peale. Sinu juures ju lahe ja Rudolf on koolitatud inimene.»

Pärast Manni juures käiku seisti aga ootamatu küsimuse ees: «Keda siis õnnelikuks teha?»

«Ehk Kärt! See kräsupea. On teine juba suur.»

«Kräsu? Ega viimaks seesama, keda sakutasin, kui ta mulle nurga tagant kõhtu tormas?»

«Seesama!»

«Noh! Mõtles aga välja. Täna peaga kõhtu, aga homme virutab telliskiviga! Sellest nadikaelast ei tule head nahka!» Rudolf pingutas ise:

«Mis ta nimi nüüd ongi? Väike, roosa lindiga juustes, paksukene?»

«Võeh, Liisi-piripill! Kus sinu arunatuke on: kaheaastane pudistaja! Kes teda hoidma hakkaks?»

Lõpuks jäadi peatuma Priidul. Muidugi pole tegemist mingisuguse ingluga, aga siiski tuli meelde terve rida häid omadusi. Priit on kuueaastane, teistest vaiksem, sõnakuulelikum. Vaatad poisile ainult otsa ja kohe tõmbub punastades toanurka, mängudes täidab nurinata raskemaid osi.

Rudolf on lõpuks valmis ja nüüd sammubki abielupaar Manni poole. Nad ruttavad. Mõlematel on tunne, nagu jääksid nad hiljaks, nagu võiks Priidu praegu seal mõne vembu selgeks õppida.

Hoovinurgas askeldas neli jõnglast. Kolm seisid tõsiste nägudega, neljas, see oligi Priit, kaevas aga väikese labidaga auku. Kaevajal oli asjalik ilme ning ta püüdis järgi aimata suurt töömeest. Ta isegi ähkis, pühkis vahetevahel käeseljaga mullaga määratud ninaalust ning jätkas seejärel uue hooga.

«Priit! Tule siia. Mida sa teed seal?»

Neli silmapaari pöördusid Rudolfile ja Loorele: kas

siis tädi ja onu ei näe, et Priit kaevab ja nemad seisavad! Kräsupea-Kärt kui hakkajam rääkis tähtsalt: «Meil on matused, aga Priit kaevab linnule hauda. Miška püüdis linnu kinni ja meie püüdsime Miškat, aga kui kassi kätte saime, oli lind juba surnud. Priit on meil võõras hauakaevaja, aga meie oleme linnu omaksed ja leinajad.»

«Missugune ulakus! Tule sealt ära!»

Priit jättis labida ja tuli, endal silmad maas.

«Kasvatame sinust inimese,» tähendas Rudolf. «Nüüd pead igasugused vigurid maha jätma!»

«Onu, missugused vigurid ma maha pean jätma?» küsis Priit uudishimulikult.

«Hoiä käed ilusti,» õpetas Loore.

«Ja suud ära vääna,» lisas Rudolf. «Kõik vigurid tuleb maha jätta!»

Manni kooris köögis kartuleid. Väike Liisi paterdas siinsamas. Nad teatasid Mannile, et võtavad endi hoolde Priidu ja viivad ta otsekohe kaasa. Pandagu selga ainult uuemad riided.

«Istuge ometi,» sundis Manni. «Poisile vaja riided kokku panna, kohendada...»

«Pole vaja! Ostame uued!»

«Paneme ta riidesse nagu pupe,» lausus Loore. «Priit, kas sul on hea meel, et meie juurde tuled?»

Priit seisis sõrm suus.

«On aga kombes! Võta sõrm suust!» oli Loore pahane. «Isa ja ema eest oleme sulle nüüd meie. Hakkad paremini elama.»

Priit tõmbus sügavale kööginurka ja silmitses teisi segasel ilmel. Lõpuks jäid tema silmad abi otsides emale peatuma.

«Hakkad jah paremini elama,» nõustus emagi.

Priidul tekkis suu ümber nutuvõru, kuid ta näis peagi rahunevat. Kõige uuemad riided seljas, sammus Priit mõne aja pärast tädi Loore käe kõrval hoovivärvast välja. Oli nii kiire, et tal polnud aega oma õdede ega vendadega hüvastigi jätta. Väike süda oli tänavale jõudes ärevust täis. Peas ringles tuhat mõtet. Ees ootab uus ümbrus, uued seiklused ja sõbrad...

«Priit, kõnni sirgelt. Hoiä käest kinni!»

«Mis sa sellest koerast vahid? Ei ole viisakas!»

«Ilus koer,» lausus Priit. «Niisugust pole ma näinud — isegi nina otsas on karvad.»

Rudolf tõstis hoiatavalt sõrme: «Kõik koerad on inetud ja kurjad. Meie ei salli tädi Loorega ühtegi koera ja ka sinul ei kõlba koeri sallida!»

«Kas meie naabri ilus koer, kes meiega õues mängimas käib, on kah inetu ja kuri?»

«Muidugi on inetu ja kuri!»

Priit imestas, et see nii on, ja arutas: «Ega tädi ja onu siis valetama hakka. Nad on suured ja teavad seda asja palju paremini.»

Juba samal päeval osteti Priidule uued riided, saapad, sukad, mitu kirjut mütsi, valgete partidega kampsun ja sall, pildiraamatud, pall, rong ja terve karbitäis puuklotse, milledest võib ehitada igasuguseid asju.

«Kui mõistlik oled, luban sul nendega mängida,» lausus onu Rudolf, korjas mänguasjad sülle ja peitis kappi.

«Istu siin! Ole vaikselt ja ära midagi puuduta!»

Priit istus. Tädi Loore askeldas köögis ja onu Rudolf tegi midagi teises toas. Poisil oli tunne, et kui ta praegu mõnda asja õige natukenegi katsuks, kärataks onu Rudolf otsekohe: «Mine kaugemale, teed katki!» Ja see pärast ta ainult kiikus tugitooli vedrudel. Priit oli ka sellega rahul ning kujutles, et ratsutab metsikul hobusel ja kõik imetlevad tema suurt julgust.

«Istu mõistlikult, poiss!»

Priit ehmatas ja libises tugitoolilt põrandale. Tädi Loore seisis uktsel. Tema selja tagant vahtis onu Rudolf. Priit ronis endisele kohale tagasi ja vahtis nüüd liikumatult enda ette. Nii kestis see seni, kuni Loore jällegi ukسلävele ilmus.

«Vaata niiviisi,» kiitis tädi. «Tule, hakkame nüüd sööma!»

Priit oli paigalolekust kangeks jäänud, tahtis joosta, teistega mängida, kuhugi minna.

Laul oli igasuguseid nõusid ja toite.

«Söö!»

Polnud isu, aga käsku tuli täita.

«Kas sa oled kunagi nii magusaid kooke sünnud?»

Priit noogutas, kuigi koogid tundusid mõrudena ja kur-
gus kipitas.

«Küll vennad ja õed kadestaksid sind!»

Onu Rudolf luges ajalehte, tädi Loore mängis kla-
verit ja Priit istus diivanitoolil ning kuulas. Kuulas ja
kiigutas end tasakesi vaid siis, kui arvas, et teda tähele
ei panda. Nii läks esimene päev. Järgmisel hommikul
pandi Priidule selga uued riided. Ta läks tädiga turule
ja aitas korvi kanda. Nüüd teadis Priit ilma õpetamata,
õigemini aimas, mida ta võib ja mida ei või.

Väljas paistis päike. Priit soovis kõigest hingest välja
joosta ja vaadata, mis õues on. Kuid ta teadis, et tädi
Loorele poleks see kindlasti meeldinud. Mänguasju küsi-
da? Kah ei tohi. Onu Rudolf pani need ju kappi, kõige
ülemisele riiulile, ja ta pole mänguasjade jaoks vist
veel küllalt hea poiss. Aga süsimusta kassi Peetriga
tohtis Priit mängida niipalju, kui süda soovis, muidugi
mõistlikult, sest tädi Loore hoidis oma Peetrit majas
kõige rohkem. Loorele meeldis, kui Priit Peetrit silitas,
ja kassile meeldis see samuti. Ainult Priit ise polnud
rahul ja piilus tihti aknast välja...

Pereisa Rudolf tuli õhtul kella viieks töölt koju ja
päris Loorelt:

«Kuidas poisiga on?»

Emand Loore muheles: «Kas sa pole märganud, et
poiss on rohkem minusse kui Mannisse?»

«Lori! Kuidas ta täna oli?»

«Käisime turul. Praegu on tagumises toas ja silitab
Peetrit.»

«Tahad sellega ütelda, et oli terve päev mõistlik?»

«Nagu ingell!»

Pereisa Rudolf jäi mõttesse, arutas: «Annaks talle
mänguasjad, kui lubab mõistlikult mängida?» Ja võt-
tiski kapist klotsid.

Pereisa Rudolf läks tagumisse tuppa. Toauks oli
lahti. Peeter magas diivanitoolil, aga Priitu ei olnud.
Käidi läbi kõik ruumid, vaadati voodi alla ja kapi taha,
otsiti kõigest võimalikest peidukohtadest. Teda ei leitud
õuest ega ümbruskonnast. Loore hädaldas. Rudolf oli
vihast hall.

«Mait! Jalga laskis! Kas ta midagi ära ei näpanud? Teadagi et näppas!»

Priidu vanad, Manni juurest pärinevad riided olid kapipõhjast tõesti kadunud. Nende asemel olid uued riided, needsamad, mis Priidule olid hommikul selga pandud.

Päike seisis alles kõrgel, kui Rudolf ja Loore kohale jõudsid. Hoovis tagusid neli jõnglast paigutatud jalgpalli. Priit oli väravavaht. Ta seisis harkisjalu, ülakeha ettepoole kummargil kahe maasse löödud kepi vahel ja oli valmis iga hetk palli püüdma: Kärt oli parajasti löögil.

«Priit!»

«Jäta!» lõi Rudolf käega. «Läki Manni juurde.»

Manni, nähes sisenejaid, lausus süüdlaslikul ilmel: «Mina pole siin milleski süüdi, et ta ära jooksis!»

Priit kutsuti tuppa. Poiss puges ema selja taha ja nuuksus katkendlikult: «Ema... ma ei taha... ei taha!»

«Miks sa ei taha siis?» küsis ema. «Jutustasid mulle, et sulle palju uusi asju osteti... mänguasjad, riided...»

«Ei taha... ei taha!»

«Missugune tänamatu olevus! Siin on sinu kasvatuse vili!» Loore lõi pea püsti. «Lähme, Rudolf!»

Minuti pärast taoti õues jällegi jalgpalli ja Priit valvas väravat. Väike Liisi oli aga tänulik publik.

KAASAVARA

Ärni on sügavalt õnnelik. Sellest rääkis kõige veenvamalt tema rahulolev, veidi kohtlane naeratus, mis pani nii mõnegi mööduja laialt muhelema. Ja mitte ainult see. Pilt oli üldse omapärane. Kasukahõlmad laiali, müts kuklas ja juuksesalk higisele otsaesisele kleepunud, istus Ärni reklaamsiltidega ohtralt ülekleebitud kohvril. Kaks väiksemat olid põlvede vahel ja neljandal hoidis ta kramplikult sangast. Mõnele võis ta meenutada taevast siiasamasse maandunud proovireisijat, kes ei oska endaga võõras ümbruses midagi peale hakata. Hoiab vaid kohvreid ja kardab, et need temalt iga hetk võidakse ära röövida. Ärni ise nägi vaid eemal «Pobedat» ootavat — Veoolat. Inimesed sagisid mööda, moodustasid tema ja Veoola vahele peaaegu elava müüri. Kuid Ärnile tundus, nagu oleksid inimesed klaasist. Veoola kotikmantlis kuju on ikka tema silme ees, tema puhta joonega profiil, iludusmärk vasakul põsel ja kõik muu. Ka siis, kui terve linn tema ette trügiks, näeks ta teda ikkagi. Ja juhtugu ükskõik mis, kujd varanduse juurest, kuhu Veoola Ärni istuma pani, ta juba ei lahkuks.

«Leidis ka koha kus unistada!» Pahura ilmega kodanik, kelle kitsas kaabu rikkalikku juuksepuhmas-tikku kuidagi varjata ei suutnud, oli valmis kas või üle Ärni oma eesmärgi poole ruttama. Samas ta jäi aga üllatunult seisma:

«Oled see tõesti sina, vanapoiss?»

Ärni nägu tõmbus tuttavat nähes laiale naerule: «Ikka

mina! Kuid ausalt öeldes, ma ei tunne ka ise ennast ära!»

«Tunaeile sidrun, aga täna õnneilmutus? Vanapoiss, miks sa nende kohvrile otsas siis konutad?»

Ärni viipas siltidega kohvrile ja sundis: «Kergita!»

Kuna teise ilme oli otsustav, võttis Viks sõnakuulelikult kohvrisangast. Alahindas. Kandam ei kerkinud. Katsetas kogu jõust ja sai alles nüüd tuule alla.

«Ja seda!»

See oli niisama raske nagu esimene ja Viks imestas: «Vead tina?»

«Varandus, Viks-poiss!» hingas Ärni sügavalt. «Minu Veoola kaasavara. Ei jõudnud enam. Näe, Veoola ootab masinat,» viipas Ärni taksode seisukoha poole. «Seal seisab neid viis, aga see kõige kenam on tema.»

Viks sügas kukalt. «Tahad mulle ütelda, et oled naise-mees?»

«Mis siin imelikku on?»

«Pole nagu tähele pannud.»

«Mida?»

«Sinu Veoolat muidugi! Sind on ju peetud kindlaks vanapoisiks... Kuidas see sul nii järsku tuli?»

«Järsku? Midagi ei tulnud järsku,» tähendas Ärni mossitades: «Ütle mulle, kaua siis sina hoogu võtsid? Ütle ausalt, ja ära valeta!»

Viks tuletas meelde, luges kuid nääripäevast nääripäevani ja sealt edasi: «Üle aasta kurameerisime...»

«Ainult!» Ärni oli võidukas. «Minul käisid aga viis aastat ettevalmistused! Maja lõin üles, mööblivärgi muretsesin... Arvad, et naljaviluks. Endal oleks ka vana moodi kõlvanud! Minul oli aga perekond silma ees ja siin...» Ärni surus käe südamele. Ja kuigi puudus rõhutatud teatraalsus, oli see siiski mõjuv. «Pärast pingutavaid ettevalmistusi ma leidsin mõne nädala eest ka tema ja olengi naisemees.»

Viks istus ühele, Ärni teisele kohvrile. Värske abielumees vaikis hetkeks. Süda oli kuidagi avar ning ta ei saanud teisiti, kui pidi oma õnnest rääkima.

«Teda, tähendab Veoolat ikka, ei saa tänapäeva moodsaate plikadega üldse võrrelda. Kreeka profiil ja mitte mingisugust eputamist. Teen ettepaneku, et läheme teat-

risse, tema raputab aga pead: «Vanaaegsed tükid on mul nähtud, aga tänapäeva omades pole põnevust ja armastust, mis värisema paneks.» — «Kuidas sa nii?» küsin. Tema vaatab mulle süütult otsa, on nagu lapsukene ja imestab: «Aga ajalehtedes kirjutatakse mõnikord ju ka niiviisi!» Näed siis. Isegi kunstiküsimustes on kodus. Astume siis lokaali ja kuulame džassi, aga Veola lubab tellida ainult limonaadi ja küpsiseid. «Nende alkohoolsed joogid,» ütleb, «on puhastamata ja panevad pea valutama.» Ja kujuta ainult ette, mida ta nüüd teeb: võtab muhvist limonaadipudeli, paneb lauale ning lausub: «Võtame siit, puhtast piiritusest keedetud liköör. Ema, isa ja mina...» Kas ei tule teise inimese seisukohti arvestada? Pealegi pole seal kröömigi valet, kui järele mõtelda...»

Viks tunnistas Ärni üksisilmi, mõtlikult. Paistis, nagu poleks ta sõbra juttu kuulnud ning imestab, miks ta üldse siin istub.

«Kuidas sina arvad?»

«Jätal!»

«Mõtlen, et kooskõla, teineteise mõistmine ja austamine on iga abielu alus,» jätkas Ärni unistavalt. «Oleme ainult mõni nädal koos olnud. Aga ära arva, et ma teda ei tunne. Enda peale ma nii kindel ei ole kui Veola peale. Ta on traditsioonidega perekonnast. Seltskond arvab, et Veolast võib veel saada laulja!»

Ärni on vaimustatud ning oleks samas suunas ei tea kui kaua jätkanud, kui Viks poleks kannatamatult püsti hüpanud.

«Lähen siputuspükse ostma!»

«Oota ometi! Ega sul ometi põle! Naised tehku ise oma ostud!»

Ärni kaalutles hetke: «Aita! Võta paar kohvrit. Ma teen sind oma naisega tuttavaks.»

Viks kehitas õlgu ja võttis kohvrid.

Sõber jõudis Ärniga hädavaevu sammu pidada. Ärni ei tundnud raskust ja katkestas end rõõmuga. «Asjal on suur sisu,» oli värske abielumees rahul. «Pidasisid truuks vanapoisiks. Narrid! Sai korraldatud ja näe kus kaasavara! Äial on veel mõndagi. Enamikul pruutidel pole tänapäeval midagi ühes tuua. Kes see paljast

armastusest püsti seisab? Teisele hakka kotikmantlit ostma, aga Veoolal on see olemas. Tüdruk, näha, on vanematelt veel hakkaja iseloomu pärinud. Mida veel vaja?»

Ärni oleks äärepealt libisenud ja kohvrilukk plaksatas ootamatult lahti. Samas ta tundis, kuidas tinane kandam sulgkergeks muutus. Kohvri sisu oli tänaval.

Samas Ärni kummardus, et varandust kohvrisse tagasi panna ning tardus paigale nagu look. Lumisel kõnniteel oli mitu aastakäiku koltunud «Perekonna-lehti» ja terve hunnik põnevate piltidega kriminaal-romaane. Viks tuli ja korjas ühe raamatu maast üles. Kaanel oli käsi revolvriga ja süda. «Armastuse kättemaks». Õpetlik lektüür. Ehk on minu kohvrites midagi põnevamat?» tähendas Viks.

«Mine, mine oma luttide järele!»

Kõnnitee ääres peatus takso. Selle ukse vahelt ilmus nähtavale sale jalg ning Veoola käsutas: «Kanna kohvrid sisse!»

Ärni tegi ümber raamatuhunniku mõned tiirud, oli näost plekiline ja pettunud. Ka Veoola häälel polnud enam meeldivat kõla.

«Mida sa teinud oled!» kiljatas Veoola ootamatult, oli hetke pärast tänaval ning korjas raamatuid. Ärni ajas jalad harki ning kägises: «Arvasin, et kaasavara!»

«Kas ei ole või?» küsis Veoola kiuslikult. «Need on — haruldased! Nii palju sul kirjandusest aimu ongi!»

«Viis aastat tegin ettevalmistusi! Tervelt viis aastat!» mõtles Ärni ning hakkas samuti raamatuid kohvrisse toppima. Ta tegi seda peaaegu niisama hellalt ja ettevaatlikult nagu Veoola.

SEKRETÄRID

1.

Väljas pladistas ikka veel vihma. Hakkas varakult hämarduma.

«Miks külv venib, maad halvasti ette valmistatakse, kõik hobused väljas ei ole? Ja avariid traktoritega? Esimees peab ka seda nägema...» «Tõusu» esimees Pärnamägi toetus raskelt lauanurgale. Sekretär Annuk ja teised büroo liikmed tunnistasid teda vaikides, aga esimees ei vastanud. Ta oli oma jutu rääkinud ning imestas, et sellest veel vähe oli. Esimene sekretär Annuk pöördus aeglaselt enda kõrval istuva noormehe poole: «Leibak, pane tuli põlema!» Hetk hiljem löid armatuuri-des pirnid helendama.

«Vasta! Ütle, kas sa oma tööga rahule võid jääda. Arvad, et rajoonikomitee lihtsalt kiusab sind,» alustas sekretär Annuk uuesti, ise rinnaga vastu lauaäärt surudes. Ta omistas büroodele suure tähtsuse. Kes siin oma tööst aru annavad, ei tohi seda niipea unustada. «Tõusu» kolhoos pole muidugi mingi mahajäänud majapidamine. Kisub kogu aeg ikka üles- ja ülespoole. Kuid Annuk juhib praegu bürood nii, nagu oleks «Tõusu» kolhoos lihtsalt viletsuse hunnik, kus midagi head pole leida. Kolhoosi esimehe Pärnamäega ei jäädud üldse rahule. Instruktor, kes enda teada liigagi kriitilise kaasarandega esines, sai noomida, et ta puudustest pimedana mööda on jalutanud.

Alguses oli Pärnamägi enesekindel, aga nüüd ei suutnud ta büroole isegi vastata. Annuk oli aga rahul. Ta oli oma eesmärgi saavutanud ega vajanudki enam vastust. Büroo ees ei seisnud enam endine esimees, kes

arvab, et asjad tööga korras on, vaid hoopis teine inimene. Ja Annuki toon muutus leplikumaks.

«Kas lõpetad siis külvi õigeaegselt... Ja kindlustad karjamajanduse järsu tõusu?»

Esimees noogutas: «Proovime teha!»

«Proovimisest on vähe. Kommunistile need sõnad ei kõlba!»

Rajoonikomitee sekretäri kõrval istuv Leibak oli seni vaikinud. Nüüd lükkas ta aga kangekaelse juuksesalgu otsaesiselt kärsitu liigutusega tahapoole ja surus rinnaga vastu lauaäärt nagu rajoonikomitee sekretär. «Kuidas on kommunistlike noortega? Kas esimees seda jõudu kasutada on mõistnud? Ei ole, ütlen! Kommunistlikud noored teevad ettepanekuid, aga esimees lööb põlglikult käega!»

«Ei ole kuigi tark!» Annuk raputas etteheitvalt pead.

«Ja neil on üks suuremaid organisatsioone pealegi! Noored on temale õhk. Ta ei pühenda nendele vähimatki tähelepanu, ei abista, ei anna nõu, ei arvesta...»

Pärnamägi kuulas rahutult. Kui Leibak lõpetanud oli, laiutas ta imestunult käsi: «Tähendab, mina pean siis neid abistama? Kena jõud! Kommunistlikud noored on meil esimesed loodrid!»

Leibak võpatas. See oli ju hoopis tema pihta. Rahutu juuksetutt, mis talle ülemeeliku ja neetult lõbusa ilme andis, tantsis seekord segamatult otsaesisel ega hoolinud põrmugi, et tegemist on kommunistlike noorte rajoonikomitee sekretäriaga, kes tahab olla soliidne ja väärikas.

«Esimehel on põhjust neid mitte sallida. Segavad tema rahulikku elu!»

«Kõnele lähemalt,» nõudis Annuk. «Mida see tähendab? Ei salli kommunistlikke noori?»

«Nii see on,» noogutas Leibak innukalt. «Mõne nädala eest tahtsid kommunistlikud noored tema informatsiooni kuulata... tööst! Esimees saatis aga öövahiga sedelikese, kus seisis: «Kõik on korras, lapsukesed! Minge rahulikult tudule.» Seejärel tahtsid noored kolhoosi majanduslikku asjaajamist kontrollida. Esimees keelas aga ära!»

«Tõsi või?»

«Tuli ette...» kehtis Pärnamägi ükskõikselt õlgu.

«Ja nii talitab kommunist. Nii suhtutakse meie partei reservi!» Sekretär oli tõsine. «Kui sa nii jätkad, tuleb meil varsti uut esimeest otsida. Kommunistlikud noored on ju sinu esimesed abilised. Oled kolhoosis ainuke partei liige. Kui nad tõesti halvasti töötavad, nagu ütled, oled selles ise süüdi, ise eeskätt.»

«Riputate siis kaela ka kommunistlikud noored!» imestas esimees.

Annuk oli nõrдинud. Ta polnud midagi niisugust veel kunagi kuulnud. Aastate eest oli ka tema juhtival komsomolitööl. Kommunistliku noorsooühingu mured ja ettevõtted on talle praegugi südamelähedased. Siin aga ütleb kommunist ja kolhoosi esimees: riputate kaela! Nagu mingi kivimüraka, mis upakile veab. Kui rumal ja kahjulik. Ja ometi, nagu kuulda, on «Tõusus» tubli organisatsioon. Tahtsid, näe, isegi esimehe pihile võtta. Pärnamäe iseteadvus ei kannatanud aga proovi välja.

Enne oldi valmis otsuse projekti ette lugema, aga nüüd algas kõik otsast peale. Rajoonikomitee sekretär ohkas ning võttis uuesti sõna. Kui esimees ainult endale loodab, jääksid kõik põllud sööti! Kolhoosi esimees pole ainult majandusnimene. Vaja on tutvuda eesrindlike esimeeste tööga ja kohe selgub, et nad teevad iga päev suurt tööd rahva kasvatamiseks. Inimesi sütitada, neid partei ja valitsuse otsuste täitmisel kõigi vahenditega aktiveerida (sekretär rõhutas seda sõna eriti) ongi tublile esimehele see kõige tähtsam. Polnud aru saada, kas Annuki sõnad Pärnamäele mõjuvad või mitte. Kuid Leibak kuulas sekretäri imestuse ja kadedustundega: «Suudab ka tema nii kaasakiskuvalt kunagi kõnelda. Komsomoli rajoonikomitee bürood on sellega võrreldes ainult haledad koopiad! Ja tema? Isegi «Tõusu» esimees ütleb talle näkku häbematusi! On ta selleks tõesti põhjust andnud? Mida teab üks Pärnamägi! Parteikomitee sekretär igatahes hindab mind!»

Leibakul on veel selgesti meeles, kui kohmetunult ta pool aastat tagasi presiidiumilaua poole nihkus. Oli parteiaktiivi koosolek ja Leibak oli äsja komsomoli rajoonikomitee sekretäriks valitud. Teine asi on presii-

diumis istuda, kui tegemist on noortega. Nüüd vaatasid aga teda elatanud kommunistid, inimesed, kes on käinud läbi tulest ja veest. Nemad jäävad kohtadele, aga tema läheb. Leibak tahtis istuda tahapoole, äärmisele toolile, mida lava eesriie pooliti varjas. Kuid Annuk tuli tema juurde, võttis tal käsivarrest ning pani istuma esimesse ritta, enda kõrvale. Seejuures kõneles ta muheldes: «Kommunistliku noore esimene tundemärk on, et ta igal pool ninapidi juurde trügib, kõigest huvitub ja õiguse juures kas või küünarnukid mängu paneb. Pead selles ise eeskuju andma!» Varsti Leibak enam ei kohmetunud ega otsinud varjulisi nurki. Koht partei rajoonikomitee sekretäri kõrval muutus tema pärisomanduseks. Ta valiti rajoonikomitee büroo liikmeks, harjus esinemistega, õppis inimesi esimesest kohtumisest hindama, eraldama olulist vähemtähtsast. Leibak märkas, et inimestel tekkis tema vastu austus ja lugupidamine. Esimestel nädalatel oli Leibak lõbus, mõnikord isegi kelmikalt ülemeelik. Vallatu juuksetutt võis segamatult oma tantsu lüüa. Peagi tekkis aga Leibaku hoiakusse mingi võõrastav jäikus. Lõbus naer virildus ikka sagedamini karmiks tõsiduseks. «Rajoonikomitee sekretär, ole soliidne!» noomis ta ennast alalõpmata. «Poisikeselik käitumine tuleb tööle kahjuks. Kogu rajooni noorus vaatab minule!» Praegu polnud noomituskõnedeks enam vajadust. Endine Leibak oli lõplikult kaotanud. Ja nüüd kuulab ta partei rajoonikomitee sekretäri, on haaratud ning südames paisub Pärnamäe vastu ikka suurem paha-meel. Ka tema peab «Tõusust» kommunistlike noorte au kaitseks sõna võtma. «Pärnamägi peab tundma, et tegemist pole lasteaia, vaid reaalse jõuga!» otsustas Leibak ning tõusis.

«Esimees on pime, ei näe, kes seisavad majanduselu taga, kes seda kannavad,» alustas ta teravalt. Kommunistlikud noored on «Tõusus» loodrid? ... Rumal jutt! Kas Pärnamägi enda halva töö õigustamiseks nii ei ütelnud? ... See on igatahes fakt, et esimees suhtub kommunistlikesse noortesse eemaletõrjuvalt. Kuid organisatsioon töötab seal kõigest hoolimata ja on kolhoosi omadest üks suurem ... ja parem! Nad tegid maisikasvatuse lülid ja võtsid endi hooldada tervelt kaksküm-

mend hektarit!... On tehtud sõnnikuveo ja võsarookimise talguid, farmides on kommunistlike noorte kontrollpostid, harrastatakse kehakultuuri ja kunstilist isetegevust. Elu pulbitseb! Ainult sellel aastal oleme «Tõusust» vastu võtnud mitu uut liiget. Millest see räägib? Muidugi võiksid saavutused paremad olla, kui esimees asja mõistusega võtaks...» Leibaku esinemise maneeris oli mõndagi Annukilt laenatud, isegi sõrmenukkidega lauale kopsimine vahetevahel. Pärnamägi ei vahtinud enam põrandale. Ta oli rahutu ja tunnistas Leibakut suure imestusega. Ja kui veel kinnitati, et «Tõusu» kommunistlike noorte algorganisatsiooni sekretär Rents on üks tublimaid, liigutas Pärnamägi end rahulolematult toolil ning venitas irooniliselt: «Vaata aga vaata! Mina, loll, aga arvasin, et pole teine midagi väärt.»

Pärnamäele tehti hoiatus. Otsus oli pikk. Kommunistlikest noortest oli juttu alguses ja lõpus. Temal, Pärnamäel, tuleb organisatsiooni tööd igati abistada ja noorte ettepanekuid arvestada.

«Proovi nüüd veel sedelit saata,» rõõmustas Leibak.

Pärnamägi istus seina äärde, et kuulata «Edu» esimehe aruannet loomakasvatuse arendamisest. Annuk nägi, et «Tõusu» esimees büroo otsusega rahule ei jäänud. Miks? Pärast «Edu» aruannet kutsus rajoonikomitee sekretär Leibaku ja Pärnajõe kõrvale.

«Mis sa põrnitad,» lausus Annuk Pärnamäele sõbralikult. «Klaarime kõverad küsimused sirgeks. Kas tõesti enesearmastus? Või on mängus midagi muud?»

«Mis siin ikka klaarida,» mõtles Leibak solvunult ning tähendas: «Tema järgi tuleb ju välja, et kõik on loodrid. Mõtelgu põhjalikult järele, enne kui...»

Pärnamägi kehtas õlgu ja lõi käega: «Ripud selle ühe sõna küljes. Noh, võtan tagasi. Kõik pole loodrid. Aga soovitan seltsimees Leibakul endal meie kolhoosi noorteorganisatsiooniga tutvust teha ja siis alles rääkida. Paistab, et oled meie Rentsiga ühe masti mees!»

Pärnamägi läks kiirel sammul koridori, ning ajas palitu selga. Leibakul oli Annuki ees piinlik. Mine tea, mida parteikomitee sekretär temast nüüd mõtelda võib. Pärnamäe järgi tuleb ju välja, nagu oleks ta büroo ees

enne veiderdajat mänginud. Tõsi, ise pole ta «Tõusus» rohkem olnud kui mõne korra, ühtekokku ehk ainult paar tundi. Kuid seal, kus asjad niigi on korras, pole rajoonikomiteel mõtet oma kallist aega kulutada, liiatigi veel, kus on küllalt hädaorganisatsioon, kes vajavad turgutamist. Kuid nad kuulasid hiljuti Rentsi aruannet kommunistlike noorte osast põllumajanduse arendamisel. Välja olid kutsutud ka teised kolhooside sekretärid, et kuulake ja võtke eeskuju.

Parteikomitee sekretär vaatas lahkuvale esimehele järele ning imestas: «Imelik... Vihastus lõplikult? Midagi niisugust pole temaga veel juhtunud...»

«Ega seltsimees Annuk arva viimaks, et...» kohmas Leibak.

«Mitte midagi ma ei arva. Mõtlesin juba enne, et sul tuleb nädalapäevaks «Tõusu» sõita... Tead, mitte ametlikult ja paberitega nagu enne, et külvivolinik. Sõidad omas liinis, aga külv olgu muidugi — peamine! Klaari siis ka need Pärnamäe ja noorte vahekorrad ära.»

Leibak polnud maalesõidust eriti vaimustatud. Varsti on rajoonikomitee büroo, kus kuulatakse spordikomitee esimehe aruannet. Vaja oleks tegelikult käia ära «Avangardis», «Arenigus» või «Punases Tähes», kus algorganisatsioonid millegipärast lagunesid, samuti kolhoosides, kus juba pikka aega kommunistlike noorte juurdekasvu pole olnud.

«Oleme kokku leppinud?» küsis Annuk reipalt. «Sa näita sellele Pärnamäele tema eksimist faktidega, tõesta otse kohapeal!»

«Nad tõestavad ka minuta,» vaidles Leibak. «Läheksin parem «Arenigusse»!»

«Seal meil juba on inimene. Aita Pärnamäel büroo otsust täita. Omavahel öeldes: ta on aus ja tubli inimene. Ainult karmi hingega ja järsk. Kogemusi on samuti napilt. Tema ning kommunistliku noorsooühingu vahekorrad tuleb kindlasti selgeks teha,» ei andnud Annuk järele.

Hommikuks läks sadu üle. Kõikjal läikisid veeloigid. Põllud aurasid. Mõni päev tagasi oli ümbrus uinutavalt hall, nüüd aga rohetas. Ants Leibak, vihmamantel õlal, sammus libedal põldudevahelisel teel mäest üles. Linnast välja sõites oli ta veel pahane, et parteikomitee sekretärile järele andis. Maale jõudes muutus aga süda kergeks. Ta tundis ennast värskena ja rõõmsana. Leibak oli unustanud oma jäikuse ja sekretäriameti ning oli valmis värskel rohul uperpallitama nagu viimane poisike. Midagi sellist polnud Ants Leibak hulga aega tundnud. Oli see tõsi, et neil juhtus eile Pärnamäega inetu kokkupõrge? Praegu tundus see millegipärast võimatuna. Inimesed pole ju nii halvad, nagu nad endid teevad. Küllap ta «Tõusu» esimehega juba hakkama saab.

Mäekühmült nägi Leibak seisvat roomiktraktorit ja selle ümber askeldavaid inimesi. «Kui kantseleirahval on õigus, peab ka Pärnamägi nende hulgas olema,» mõtles Leibak ning hakkas üle kobeda põllu minema. Nii see oligi. Kolhoosi esimees tagus külvimasina eeliku juures haamriga polti. Õlistes riietes traktorist oli ametis teise eeliku juures. Kolmas, Leibaku oletuse järgi traktoribrigaadi brigadiir, seisis harkisjalu natuke maad eemal. Ta uuris mingisugust joonist ja pomises õlgu kehitades: «Sai ju raamatu järgi...» Leibak nägi oma imestuseks, et roomiktraktorile oli taha haagitud neli külvimasinat. Traktorist sirutas selga, viskas õlakehitajale mürgise pilgu ning kokutas: «Ma... ma üt...lesin, et ku-kuradile sinu jo... joonis ja theme na-nagu vaja! Kas laseme?»

Esimees noogutas. Traktorist hüppas kabiini ja hetke pärast nõksatas kaadervärk paigast. Pärnamägi tunnistas Leibakut silmanurgast, aga tegi, nagu poleks teda märganud. Ta hakkas agregadi taga sammuma, hõikas midagi külvimasinatel seisvatele naistele ning viipas seejärel kabiiniaknast väljakummarduvale traktoristile: «Korras!»

Traktoribrigaadi brigadiir hädaldas Leibaku poole

pöördudes: «Mina pole süüdi, et tühjad ribad jäid! Tegin joonise järgi!»

«Oma peaga oleks ehk paremini välja kukkunud,» lausus Leibak asjatundja näoga, kuigi ta ainult uduselt taipas, mis siin juhtus. Ühte ta teadis aga kindlasti: Parteikomitee büroo otsuses pole sõnagi, et traktorile neli külvimasinat taha tuleb haakida. Siin külvatakse aga neljaga ja see pole halb.

Leibak sai esimehe kätte alles põllu teisest otsast. Selg vastu tuult, kirus ta vaikselt ning krapsis suitsule tuld. Poole aasta jooksul oli Leibak Pärnamäge näinud ja kuulnud palju kordi. Pikad sõnavõttud on harilikuks nähteks, kuid Pärnamägi äratas tema tähelepanu oma kidakeelsusega. Ühel nõupidamisel räägiti põldude viljakuse tõstmisest ning loomakasvatusest palju tarka ja vajalikku juttu. Esinenud oli juba kümmekond inimest, kui «Tõusu» esimees kõnepulti tuli ja põuetaskust siniste kaantega koolivihiku võttis. Leibak kohendas end pikka sõnavõttu kuulama, aga Pärnamägi esines vaevalt minuti, luges maha rea arve, kinnitas lõpuks — «nõnaks!» ja läks juba kohale. Ühel teisel korral ei kasutanud ta isegi kõnepulti, kuigi seda koosoleku juhataja soovitas, ning ütles (ka nüüd vihikust) oma arvamise mõne napi lausega kohapealt. Leibak imestas siis ja mõtles: «Kas ta kolhoosis kah kõik vihikust maha loeb? Mis esimees selline ka on, kes isegi kõnelda ei taha ega — vististi oskagi!»

Leibak seisis tikke krapsiva esimehe ees ning jälgis teda üksisilmi. Esimees peab olema ka rahva kasvataja... Pärnamägi seda küll ei ole!... Esimehe näoilme ei ennustanud inimestega ümberkäimisel mingit heatahtlikkust ega mõistmist. Silmad on esimehel auku vajunud ja külma läikega, suunurkadest kaarduvad alla karmid vaod, lõug on ebaloomulikult pikk, kondine ja habetunud. Lõpuks sai esimees suitsule tule otsa. Tõmmanud mõne ahne mahvi, tunnistas ta Leibakut küsivalt.

«Tulin külla...»

«Milleks siis?» mühatas esimees jämedalt. «Käsid ehk kommunistlikele noortele moosipirukaid tellida?»

Leibaku endine meeoleu lendas nagu ehmunud lin-

nukene minema. Ta oli valmis esimehega kõige sõbrali-
kumas toonis rääkima, aga Pärnamägi põletas ise kõik
sillad ning Leibak hammustas vastu: «Seltsimees
Annuk käskis vaadata, kuidas siin büroo otsust täide-
takse! Olen partei volinik...»

«Vaata siis!» Esimees pööras selja. «Aruta oma loki-
kunstnikust sekretäriга siis hästi läbi, kust otsast esi-
meest raputama hakata!»

Traktor oli jõudnud põllu teise serva, kus täideti
seemnekaste. Kuid Leibak seisis ikka veel, oskamata
endaga midagi peale hakata. Jäme inimene! Kas ta on
eilse sõnavõtu pärast vihane? Või on mängus midagi
tõsisemat? Ivo Rents, algorganisatsiooni sekretär? Või-
matu! Esimees andis selgesti mõista, et teda külvi-
volinikuna ei vajata. Seda halvem... temale. Ta oleks
pidanud juba alguses Rentsi üles otsima. Kui olukord
väljakannatamatuks muutub, helistab ta parteikomi-
teesse, isiklikult Annukile.

Ivo Rents oli esimese põllundusbrigaadi tallimees ja
elas siinsamas väikeses kasesalus. Et parajasti hobuseid
talli toodi — algas lõunavaheaeg, — pööras ka Leibak
sinna. Ivot ta ei näinud. Käbe eideke katsus hobusel
rangialust ning kâras vurre näppiva taadiga: «Hobust
ma sulle enam ei anna!»

«Ega's mina, juba enne oli hõõrdunud...» otsis taat
eidega lepitust.

«Ütlen esimehele!»

«Ära hullu aja... sellesama pärast nüüd...» Taat oli
kimbatuses. «Sai nagu kolhoosi eest rabatud...»

«Ma sulle!» Eideke näitas rusikat. «Röövel oled! Sinul,
tolvanil, saab normipäev rohkem, aga looma paned
nahka, hakka nädalaid praavitama...»

«Kus seltsimees Rents on?»

Eideke silmitses külalist umbusklikult: «Meie Ivot?»

«Just teda!» Leibakule meenus, et sedasama eidekest
oli ta Rentsi pool näinud. Kui nad viimati kolhoosi kom-
munistlike noorte asju arutasid, tiirles ta kogu aeg
nende ümber.

«Ah, et ikkagi meie Ivot?»

«Jah, Ivot!»

«Ja linnast kohe? Meie Ivo pärast?» Eideke kaalutles

veidi ja jätkas uurimist: «Olete neid noorte komitee mehi või? Ega viimaks halva pärast?»

«Komiteemehi jah, ja mitte halva pärast!» Eideke viis hobuse talli ning hakkas külalise ees kasesalu poole minema, ise kogu aeg seletades: «Poiss viimasel ajal na tõbine. Ei kannata tuuletõmbust, nõrgakene teine. Peenikese kondiga kah! Ja see sekretäriamet! Kui need koosolekud veel päeva ajal... Nemad aga kiusu pärast — ikka pimedas! Aitan meie Ivot siin. Ja kas see mõni poisikese amet on? Vaat kui näksab mõni või annab kabjaga. Teadagi! Kes seda enne näinud ei ole, et kabjaga...»

Leibakul hakkas lõbus. Ivot, seda pikka poisivolaskit, kes uksest sisenedes küürutama peab, peetakse lapseks, kellele pudi tuleb keeta.

«Ivo, ae!» hõikas eideke avatud aknast sisse.

Vaikus.

«Ivo, kuuled sa! Komiteest tuldi!»

Vaikus.

«Ivokene!»

Viimaks ilmus aknäle unesegane ja mossitav kahupea: «Mis sul häda on, vanaema!»

«Komiteest, näe,» sosistas vanaema Ivole ning pöördus samas vabandavalt Leibaku poole:

«Meie Ivo ei maganud öösel, varsakene tuli!»

Ivo kohmetu ilme selgines. Taibanud, milles asi seisab, hakkas ta laialt naerma, ronis aknast välja ning raputas Leibaku kätt. «Kas vaatame varssa, lihtsalt haruldane eksemplar!»

«Võib-olla hiljem,» raputas Leibak pead. «On tähtsamaidki asju!»

Ivo rohekad silmad kompasid Leibakut ja üle tema näo libises vaevumärgatav vari: «Tähtsamaid? Jõuame! Lähme talli juurde! Mis on üks vasikas varsa kõrval?! Ei anna võrreldagi...» oli Ivo vaimustatud ning hakkas ees minema. Leibak lonkis Ivole vastumeelselt järele. Ta ei teadnud õieti isegi, mis talle Ivo juures praegu ei meeldinud. Jutt varsast ei olnud loomulik. Ja see naer? Lokikunstnik? Mida esimees sellega ütelda tahtis?

Võõraid nähes tõukas mära varsa pimedasse latrinurka.

«Mine eest!» Ivo andis mära turjale laksu.

«Ivo!» kriiskas vanaema. Mära tegi järsu pöörde ja tungis tülitajale peale. Ivo komistas ja sai hädavaevu latrist välja. Põlved ja peopesad olid sõnnikuga, nagu kaame.

«On aga tigidad need varssadega märad,» naeris ta toibudes virilalt. Nüüd läks vanaema, tõukas varsa ettepoole ja mära ei teinud temast väljagi. Loom oli tõesti ilus. Leibak silitas varsa sametpehmet koonu ja see püüdis tema põialt. End kogunud Ivo aga selgitas asjatundlikult, toonis tähtsus, poosis uljus: «Puhtatõuline! Sellest kasvab ehtne traavel!»

«Olen kah maalt,» tähendas Leibak. «Ja olen ka hobuseid näinud.»

«Sa ei usu?»

«Mõtlen muud,» tunnistas Ivo Leibakut. «Sellest võib tõesti traavel saada, aga...» Ta vaikis kulme kortsutades. Ivo pealetükkiv sõbralikkus ei meeldinud talle. Ja mingisugust traavlit kasvatada ta küll ei suudaks. Raske on Ivo isegi tallimehena ette kujutada. Ja siiski? Komitees on Ivo Rents korrektselt esinenud. Tema sõnavõttud ja aruanded on teiste sekretäride omast peajagu paremal. Teistele tuleta liikmemaksude tasumist meelde, aga Ivoga pole muret. Rajooniajalehes ja keskajakirjanduses on rohkem kui üks kord nende töökogemustest kirjutatud. Ta ei tulnud Ivo Rentsi töös mingisuguseid väikesi vigu urgitsema, vaid tähtsamate ülesannete pärast. Nad läksid tallist välja ja Leibak rääkis sõbralikult: «Kuidas sul esimehega vahekorrad on? Kas noorte maisilülid külvavad? Pärnamägi ei ole algorganisatsiooni tööga millegipärast rahul...»

Ivo surus käed trotsivalt taskutesse, nii et püksivärvlid ragisesid ning löi saapaninaga kivi lendu: «Pärnamägi? Ta kiusab meid! Ükskõik, mida ma ka ei teeks, aga temale pole ikka hea. Tahab vist, et kommunistlikud noored kogu kolhoosi töö ära teeksid!» Ivo oli tõsiselt pahane ning unustas enda päriselt: «Proovis mind tallist välja tõsta — põllundusbrigaadi! Läksin ise juhatase

koosolekule! Me talle näitame alles, kes kommunistlikud noored on!»

Leibakul on enda imestuseks mingi jahe tunne. Kuigi Pärnamägi teda solvas, ei saanud ta Ivole kaasa elada ning küsis, endal mõtted laiali: «Kas sul maisilülid töötavad?»

«Ja kuidas veel!» noogutas Ivo. «Pool maisist on külvatud, kontrollpostid teevad ettevalmistusi karjatamise perioodiks. On tehtud ettepanekuid ja paljastatud puudusi...» Ivo kõneles vaimustatult, mida kommunistlikud noored kõik ära ei tee. Varsti on algorganisatsiooni koosolek ja siis võtavad nad kaks noort jällegi vastu. Tema, Ivo, saab oma kommunistlike noortega tihti kokku... Leibak kuulas vaikides. Nii oli ta ka palju kordi varem kuulanud sekretäride juttu, oli esitanud küsimusi, andnud nõu töö parandamiseks. Praegu tekkis aga Leibakul soov üht algorganisatsiooni päris lähedalt vaadata ja mitte koosolekul, vaid tutvuda noortega igapäevase töö juures. Enne ta arvas, et nad lepivad Ivo Rentsiga kokku, kuidas Pärnamäge käsile võtta, kuid nüüd sai ta aru, et sellest kujuneks vaid tühine vägi-kaika vedamine, ning ta küsis: «Kus sul need maisilülid praegu töötavad? Sa anna mulle nimekirjad, ka kontrollpostide omad.»

Ivo otsis lauasahatlist nimekirjad välja ning selgitas: «Meil pole lülid ainult paberil, nagu mõnes teises kolhoosis, vaid teeme tõelist tööd!» Tõesti, kõik oli ilusasti kirja pandud. Kaks lüli, kummaski kaheksa liiget. Kolhoosil on neli farmi. Igasse on määratud kaks kommunistlike noorte kontrollposti. Peale selle nihutas Ivo Leibaku ette veel allkirjadega varustatud sotsialistliku võistluse kohustused. Isegi kontrollpostid olid endile kohustused võtnud ja alla kirjutanud. Leibak uuris enda ees olevaid pabereid. Ivo ootas küsimusi. Aga kui neid ei esitatud, tõmbus ta tagasi ning hakkas nahaga ülelöödud kastikeses habemenuge, lokitange, näpitsaid, viilikesi ning värvi- ja lakipudeleid ning teisi juuksurile hädavajalikke töövahendeid korrastama. Ivo õien- das oma kasti juures hardalt, nagu oleks tal käsil püha toiming. Mõnd eset nühhis ta villase lapiga, teiselt puhus nägematut tolmu... Kastis olid neljad lokitan-

gid. Teinud kindlaks, et ühel olid otstes vaevumärgatavad roosteplekid, puudutas ta neid mõned korrad kergelt liivapaberiga. Leibak oli nimekirjade ja kohustustega juba tutvuda jõudnud ning jälgis Ivo umbušu ja imestusega.

«Kas sa ennast lokid?»

Ivo nagu kohmetus, hakkas aga samas naerma ning tiris oma pruune lokke: «Minu omad on ehtsad, ausõnal!»

«Aga tangid? . . .»

«Kas siis sekretär ei tea, et lokin naiskodanikke?» oli Ivo imestunud. Ka blondeerida võin! Halli pea teen süsimustaks, linalaka kuldblondiks. Meestel habemed ja juukselõikus, naistel maniküür, ripsmed, kilmud . . .»

«Lokikunstnik? Esimehel oli siis õigus.»

Ivo võttis solvunud poosi: «Mis siia esimees puutub! Kas siis kolhoosnikud peavad ringi jooksuma nagu nasvikud?! See on kah kultuuri eest hoolitsemine!» Tema kõrgel otsaesisel mänglesid kortsud, silmad uudistasid imestunult Leibakut. «Minu töö üle pole nurisetud! Leiutasin erilise «Tõusu» kolhoosi soengu ja seda ahvitakse järele isegi mujal. Varsti lasen käiku «Eesrindlase» soengu!»

Leibak vaatas enda ees olevatele paberitele, nahaga üelöödud kastikesele ning lokitangidega seisvale Ivole, kes ei taibanud, mille üle rajoonikomitee sekretär imestab.

«Oled siis juuksur?»

«Eeskätt tallimees,» tähendas Ivo kärmelt. «Külades käin nädalas ainult kolm-neli korda ja sedagi õhtuti. Ajan siis ühtlasi ka organisatsiooni asju!»

Leibak tõusis ja vaatas Ivost mööda.

«Homme, ülehomme tulen ehk uuesti . . .» Leibak hakkas minema, kuid Ivo ruttas talle järele ning saatis sekretäri õueväravani. Siin tahtis ta Leibakule midagi ütelda, kuid viimane jõudis temast ette. Vaadates Ivole ainiti silma, küsis ta talli poole viibates: «Vanaema valetas enne, eks?»

«Mida?»

«Et öösel mära juures olid?»

Ivo silmad ekslesid põldudel. Ta ei vastanud ja käitus, nagu poleks küsimusel mingit tähtsust.

Kus on teised kommunistlikud noored? Kes nad on? Kas Ivo sarnased? Ivo?

3.

Leibak polnud kuuldu ega nähtu üle veel põhjalikult järele mõelnud. Aga süda oli ärev. Ta peab otsekohe kas või mõnegi kommunistliku noorega kohtuma. Viljapuude istutajad juhatasid ta vasakule, majade taha, kus pidavat käima maisikülv. Leibak nägi juba kaugelt, et lõunapoolse kallakuga põllul töötati tõesti. Kaheksa naiskolhoosnikut liikus külvates põllu metsapoolsele küljele.

Pinge andis Leibakus natuke järele. Vähemalt lülid on olemas... Ta ohkas kergendatult ning hakkas otsejoneses külvajate poole minema, ise mõeldes, mida ta maisikasvatajate noortelüliga rääkima peaks...

Kui Leibak aga kohale jõudis, ei näinud ta siin ainustki noort. Sekretär seisatus kohmetunult ega taibanud jõudugi soovida. «Töötavad kusagil lähedal,» mõtles ning küsis: «Kus maisikasvatajate noortelüli külvab?»

Ümariku, punetava näoga eideke viskas viimased maisiterad lohukesse ning uudistas Leibakut: «Meie ju olemegi need lülid!»

«Mina otsin noortelüli!» Leibaku selja taga pahvatati naerma. Pikk ja kondine naiskolhoosnik laiutas käsi: «Noorhärä otsib noortelüli!»

Töö jäi seisma. Külvajad piirasid Leibaku ümber. Seesama, kes käsi laiutas, naeris: «Me siin ju kõik meheleminemis-ealised! Ega siis muidu poleks noortelüli!»

Leibakule tundus, et ta näeb und.

«Ja siin ongi see — noortelüli?»

«Mis siis? Meie! Ajavad peale ja, võtsimegi siis ühe lahmaka muu töö kõrval endi hoolde!»

«Ja Ivo Rents?»

«Tema pani nimed kirja ja oli ristiisaks! Pani nimeks — noortelüli... Aga sellest ei tohi laialt lobiseda, saladus, noormees!»

«Võtavad muidu noorte nime eest ära!»

«Aga teine... lüli?»

«Kus siis nemadki! Seal on kah meiesugused — «noored». Võistleme!»

Polegi noortelülisid!

Leibakul hakkas häbi ning ta ruttas vaikides minema. «Kuhu? Ivo Rents!... Ta sõidab temaga juba homme-päev rajoonikomitee büroole! Karistada... Ennekuulmatu pettus!»

Jõudnud suurele maanteele, suutis ta olukorda kaine-malt hinnata. Noori maisilülides ei ole! Kus nad siis on? Leibak võttis taskust algorganisatsiooni nimekirja. Kuusteist! Peale selle kaks, kes on andnud avaldused komsomoli astumiseks. Ta peab nende kõigiga rääkima. Ei või olla, et...

«Seltsimees Leibak, nägite? Ei valetanud!»

Leibak oli mõtteis ega märganud, kust Ivo Rents tema ette nii järsku kerkis. Kuid maanteel ta seisis, oli säärsaapad peeglina läikima hõõrunud ning näol säras rõõm ja enesega rahulolu.

«Kes töötavad?»

«Maisilülid! Nägin, et tulid põllult...»

Ivo rahulolev ja loomulik käitumine kutsus Leibakus esile nii viha, nõrdimustunde kui ka imestuse.

«Kas need on sinu arust noortelülid!» pahvatas ta viimaks.

«On,» noogutas Ivo. «Kohusetundlikud kolhoosnikud. Pidasime neile agronoomiga maisikasvatusest vestluse.»

«Mis see tähendab? On ta ise rumal või peab mind lolliks,» oli Leibak rahutu ning tasakaalu lõplikult kaotamas: «Miks maisilülides ühtegi kommunistlikku noort ei ole? Kes sulle ütles, et nii tuleb teha?»

Ivo taganes mõne sammu.

«Ütle, mida teevad kommunistlikud noored?»

«Nendel on oma amet!» Ivo oli solvunud. «Nad ei võtaks mind kuuldagi, et maisilülisse... Proovige ise, kui ei usu!»

«Saatsid rajoonikomiteesse vale informatsiooni!» oli Leibak äge.

Ivo näis imestavat, et rajoonikomitee sekretär tema peale nii pahane on. Kogu aeg oldi rahul, kiideti, seati

eeskujuks ja ootamatult selline torm. Viimane süüdistus tegi ka Ivo ägedaks. «Rajoonikomiteele pole ma midagi valetanud!»

«Aga noortelüli!»

«On ju!»

«Vanadest!»

«Kas kommunistlikud noored rahvast organiseerida ei või? Olete isiklikult kinnitanud, et kommunistlikud noored peavad oma õigused maksma panema, isegi viimasel büroo istungil! Ja nüüd on häda!»

«Ah Ivo Rents saab sellest nii aru, et vanaemade selja taga! Ise käid külades lokkimas, aga vanaema valvab öösel mära juures. Kommunistlikel noortel on oma amet, aga vanad on nende eest — noortelülis...» Leibakul tulid sõnad iseenesest suhu. Ivo piilus ringi, nagu otsiks kohta, kuhu oleks kõige parem põgeneda. «Ütle, kas sul oli moraalset õigust kolhoosi esimehe Pärnamäe aruande kuulamiseks? Ütle!» käis Leibak peale. Ivo vaikis ning taganes porisel maanteel samm-sammult nagu kartes, et rajoonikomitee sekretär teda iga hetk tuuseldama võib hakata. «Nüüd ma taipan, milles asi on! Tahtsid lihtsalt laiutada, oma võimu näidata, esimehele kätte tasuda, et sind põllundusbrigaadi taheti panna, kus vanaema enam aidata ei saa! Selle asemel et võidelda normipäeva tulukuse eest, hakkasid — juuksuriks! Nii tuleb ju raha kergemini. Vaat seal on sinu kolhoosnikute kultuurse välimuse huvid...»

Ivo Rents hakkas ägedalt vastu, muutus aga järkjärgult tagasihoidlikumaks, kui nägi, et seekord ei tulnud talle sõbramehelikult õlale patsutama, millega ta pooleteise aasta jooksul nii harjunud oli. Leibak otsis välja Ivo kodust kaasavõetud paberid ja osutas kontrollpostide nimekirjale: «Näita mulle, kes neist kaheksast on kommunistlik noor või noor?»

«Ah noor või,» pomises Ivo. «On mitmeid. Näiteks Anna Kabi...»

«Kas veel?»

Ivo võttis nimekirja enda kätte, otsis ja otsis ning — vaikis.

«Kes see Luise Rents on? Kas õde või mõni sugulane? ...»

«Pole tähtis,» viskas Ivo käega. «Peaasi, et töötab.»
«Võib-olla koguni ema. Mäletan, et ta töötab samuti
lüpsjana... siin on kirjutatud!»

Ivol valgus veri näkku. Ta pööras Leibakule selja
ning hakkas saapasäart ülespoole tirima.

«Nii-siis emale on samuti kommunistliku noore üles-
anne kätte antud?»

Ivo ainult nohises.

«Ja selline peab ennast kommunistlikuks nooreks! Sa
ei vääri seda nime, ei vääri!» süüdistas Leibak süda-
mest tuleva pahameelega. Ivo oli pea õlgade vahele
tõmmanud. Leibak jättis ta maanteele seisma ning kii-
rustas kolhoosikeskusse. Temas oli tekkinud veel suu-
rem tahtmine rääkida iga algorganisatsiooni liikmega.

Sablooni kohaselt oleks ta pidanud korraldama kom-
munistlike noorte üldkoosoleku. Seal räägitakse kom-
munistlike noorte järjekordsetest ülesannetest põlluma-
janduse arendamisel. Mõnda oleks riivamisi ehk isegi
kritiseeritud. Kuid peamine — otsus! Võetakse vastu,
ütlemes, viisteist üksikasjalist punkti ning rajoonikomitee
jääb lootma selle imettegevasse jõusse, kuni leitakse, et
tuleb korraldada uus koosolek ja vastu võtta uus otsus.
Kas nad rajoonis niisamasuguse hasardiga otsuseid
vastu ei võta? Mõni kuu tagasi otsustati rajoonikomi-
tee pleenumil, et kommunistlikel noortel tuleb kolhoosi-
des asuda kõige tähtsamatesse sektoritesse, milleks on
karjamajandus ja võitlus söödabaasi laiendamise eest.
Ivo aga nuputas välja uue soengu, tegi vanadest maisi-
lülid...

Leibak tegi hämmastamapaneva kokkuvõtte. Kahe-
teistkümnest algorganisatsiooni liikmest ei tööta farmi-
des ainustki kommunistlikku noort ja ainult üks on
põllundusbrigaadi kuidagi ära eksinud. Üks on kassa-
pidaja, kaks brigaadide arvestajad, kaks postiljonid, üks
aidamees, üks põllumajandussaaduste turustaja, üks
rahvamaja juhataja. See on kokku kümme. Kaks kom-
munistlikku noort pole endale elus veel kohta leidnud:
nad käivad linna ja vanematekodu vahet. «Ja ometi
tundus meile rajoonis, et «Tõusu» kolhoosi kommunist-
likud noored töötavad põllumajanduse kõige otsustava-
matel lõikudel,» imestas Leibak.

Leibak ei püsinud paigal. Ta rääkis kantseleinoortega, käis ligemal ja kaugemal paiknevates külades, külastas kommunistlikke noori nende kodudes. Jah, Leibak ei võinud kaevata. Paistis, et enamik täitis oma ametit enam-vähem rahuldavalt, nagu ametnikud ikka.

Põllundusbrigaadide arvestajad Anne-Liis ja Ilme jutustavad meelsasti, kuidas nad oma töö on korraldanud. Iga päev võtavad nad brigadiiridelt tehtud töökohta andmed, arvestavad need normipäevadeks ümber, kannavad tabelitesse ja tööraamatutesse ja peavad sotsialistliku võistluse arvestust... Ilmel on omapärane soeng. See on tõesti kena ning ärataks isegi parimas juuksuris ametialase kadedustunde.

«Kas teil on «eesrindlase» soeng?»

«Meie Ivo nimetab seda nii jah,» lausub Ilme häbelikult.

«Kas Ilme ise eesrindlane olla ei taha? Veisefarmis näiteks?»

Ilme tõmbub tagasi, muutub tõsiseks. Rajoonikomitee sekretär ei tundu talle enam sugugi nii kena ja huvitav. Ei, veisefarmile pole ta mõelnud. Anne-Liisil on järsku kiire ning ta ruttab kantseleist välja mingit asja ajama.

Postiljonid leiavad, et neil on samuti tähtis töö. Nad on palju ära teinud ajalehtede levitamisel: igas peres tellitakse vähemalt kaht ajalehte, aga järgmisel kuul tuleb veelgi rohkem...

Kommunistlikud noored Silvia ja Herbert on üleaedsed ja nemad ongi need ainukesed, kes pole elus kindlat kohta leidnud. Leibak alustab kaugelt, ning varsti jõutakse asja juurde.

«Lõpetasin ju keskkooli! Kas ma pean nüüd kolhoosis sõnnikut tõstma hakkama?» laiutab Herbert käsi.

«Miks te siis edasi ei õpi?»

«Jaa... kerge öelda... Õpiksin ja mul oligi esialgu plaan...»

Herbert puikleb otsesest vastusest kõrvale. Lõpuks selgub, et ta on ülikooli sisseastumiseks läbi kukkunud. Nüüd teda õppimine enam ei huvitavatki. Ta hakkaks tööle, kui ainult mõne sobiva koha leiaks. Silvia on veelgi raskem. Silvia on lausa meelegeitel. Pärast üheteistkümnenda klassi lõpetamist hakkas ta

laulmist õppima, kuna arvas endal selleks sisemise kutsumuse olevat. Mõne kuu pärast oli ta aga laulutundidest tüdinud ning unistab nüüd klaverikunstniku karjäärist. Jah, ta jõuaks kindlasti kaugele. Kui vanemad ainult suudaksid klaveri muretseda.

«Kas rahvamaja kunstilise isetegevuse ringid ei huvita?»

Silvia mossitab huuli, et sekretär temast aru ei saanud. Ise sekretär, aga nii juhm! Millist rahuldust võiks temale küll sealne tegevus pakkuda?! Ätid mängivad mingisuguseid rahvapille ja rahvatantsuringis on vanaeided.

Järgmisel hommikul tõuseb Leibak ühes külvajatega. Ta oli maganud siinsamas kolhoosi kantselei kõvadel pinkidel. Hommik on soe, päikesepaisteline. Paremal ja vasakul mürisevad traktorid. Aida juures laaditakse autole seemneviljakotte. Leibak helistab rajoonikomiteesse, kuid talle ei vasta keegi. Piirkonna-instruktorit polevat juba mitmendat päeva nähtud. Rajoonikomitee sekretär tahab aga instruktor Lulliga kindlasti kokku saada. Niipea, kui ta nähtavale ilmub, sõitku otsekohe «Tõusu» kolhoosi. Leibak on otsustanud, et algorganisatsiooni üldkoosolek tuleb siiski korraldada. Kantseleis pole veel kedagi. Sekretär toetub küünarnukkidega aknalauale ning jälgib, mis väljas toimub. Seejuures peab ta ikka uuesti imestama: «Millest see tuleb, et «Tõusu» kommunistlikud noored praegust olukorda normaalseks peavad?» Ivo Rents olevat nõudlik sekretär, kes oma isikliku käitumisega teistele eeskujuna annab. Joomist neil ei olewat, ülesandeid täidetakse korralikult... Kuid tõelisi kommunistliku noore ülesandeid, mis inimese proovile panevad ja karastavad, pole neile antud. Ametnikud? Jah, ametnikud! Noored peavad ise aru saama, et nende praegune töö ega Ivo Rents sekretärina ei ole midagi väärt. Asi on vaja korraldada nii, et mitte rajoonikomitee teda maha ei võta, vaid kommunistlikud noored ise selle küsimuse üles tõstavad. Initsiatiivi altpoolt tuleb ergutada, kasvatada, kui seda praegu ei ole. Ilma selleta ei tule midagi välja. Leibakule meenuvad rohked artiklid ajakirjanduses, kus kurdetakse, et see ja teine kommunistlike noorte algorga-

nisatsioon on ära unustatud, pole abistatud. Hale pisaratevalamine! Mida tähendab tõeliselt unustatud algor-ganisatsioon? Et tulge ja pange elu käima, ise me mõelda ei oska, ei viitsi ega julge ning initsiatiivi meil endil ei ole. Abistad, viid läbi mõne ürituse, aga varsti kordub vana lugu. Aidake, oleme unustatud! Jah, kommunistlike noorte endi initsiatiiv ja vastutustunne on peamine. Ka «Tõusus» oleks elu sel puhul hoopis teine.

«Hommikust sekretärile!»

Leibak võtab tervituse vastu. Kolhoosi esimees Pärnamägi tunnistab Leibakut riivamisi. Ta tahaks nagu veel midagi ütelda, kuid vaikib ning läheb oma kabinetti. Kui Leibak eile külades käis, pidi ta imestama. Rahvas polnud siin ametis ainult külviga, vaid käsil oli ka palju teisi töid. Laiendati aiandit, ehitati uut sigalat, rajati kopleid, soos lõigati turvast, tehti karjamaade pealt-parandamist, ekskavaator kaevas laia magistraalkraavi... Paistis, et tahetakse mõne nädalaga kõik tasa teha, mis kunagi tegemata on jäänud. Ja Leibak taipas alles nüüd, miks «Tõusu» kolhoos külvitöödel esimeste hulka ei kuulu. Muu on niisama tähtis ja edasilükkamatu nagu kevadkülv. Miks aga Pärnamägi oma tööst bürool vaikis? Vähese jutuga, ei tahtnud nutunaist mängida? Pärnamägi on tõesti nende hulgast, kes vaikselt ja hädaldamata tööd rühivad!

Leibak kahtles hulga aega, püüdis ennast õigustada, kuid sai endast viimaks jagu ning sisenes esimehe kabinetti. Pärnamägi polnud tema sissetungimisest just eriti vaimustatud. Leibak püüdis olla sundimatu. «Tulin sind ikkagi raputama, esimees. Ma imestan, et lasksid kõik nii omapead minna.»

«Omapead?»

«Kommunistlike noortega muidugi. Nendest pole sulle tõesti mingisugust abi. Ivo Rents? Jah, ta on ainult juuksur...»

Leibak rääkis ühe hoobiga, mis talle muret valmistab. Ei, rajoonikomitee ei taha kommunistlikke noori esimehele kaela riputada. Nad peavad kolhoositöös esiridades minema. Enne aga, kui see korda läheb, tuleb tõsist vaeva näha. Esimees kuulas ning tema endine pahur ilme muutus mõtlikuks.

«Ei tea, kunas nendest ametimehed said,» oli esimees mõtlik. «Ja kui sa säääl büroo peal... noh, ütlesingi siis, et riputate kaela...»

Leibak jäi rahule, et esimehega rääkima tuli. Pärnamägi, selgub, ei olegi nii mõistmatu ega mürgine.

Nad polnud oma juttu veel lõpetanud, kui piirkonna-instruktor Lull kabinetti tormas. See oli väikest kasvu, elavate liigutustega noormees. Paistis, nagu oleks ta siia ainult selleks tulnud, et otsekohe uuesti välja tormata. Haaranud peast mitmevärvilise murumütsi, pühkis ta sellega higist leemendavat otsaesist ning hädaldas: «Nagu nõiutud! Mitmendat päeva enam muud ei olegi kui avarii avarii otsa!...»

«Kiiresti jõudsid!» noogutas Leibak.

«Kuulsin, et seltsimees Leibak on «Tõusus» ja tulingi!»

«Siin on kah avarii!»

«Kas «NATI»-ga? Muidugi lülid?»

«Ei, komsomoli-algorganisatsiooniga on avarii juhtunud. Ivo Rentsi tuleb kõige rohkem remontida!»

Lulli silmad läksid suureks, ning ta kohendas pluusi rinnaesisele kinnitatud metallmärgikesi.

«Organisatsiooniga avarii?»

«Tean! Sinu teada on siin kõik korras. Pead «Tõusu» organisatsiooni oma piirkonna üheks paremaks?»

«Ongi!»

Leibak lõi käega: «Lolli juttu ajad! Oled siin sama sugune läbisõitja olnud nagu minagi... Midagi me ei tea!»

«Tahad ütelda...»

Leibak jättis instruktori kolhoosi ning sõitis rajoonikomiteesse. Arvestussektori juhataja tippis otsust kultuuritöö laiendamise kohta. Teine sekretär istus telefonitoru otsas ning päris kolhoosist andmeid, palju on noortelülid maisi külvanud.

«Varsti pidime bürool spordikomitee esimehe aruanne kuulama... Mis seal veel oli? Paar algorganisatsiooni sekretäri tuleb ridade kasvu küsimusega, traktorijaama aruanne sotsialistlikust võistlusest...» meenutas sekretär kibestunult. «Büroode ja vanade naiste, mitte aga noorte komitee. Nii me lämmatame ju noored ära!»

Leibak lükkas komitee aknad lahti ning lausus ruumis töötajatele lõbusalt ja ilma puise hoiakuta: «Põgeneme järgmise büroo eest parem kolhoosidesse ja klo-pime endist ametnikuhinge välja!»

4.

Leibaku ees olid mõned tühjad paberilehed. Käes veeretatas ta sullepead, nagu ei mõistaks, milleks seda tarvitatakse. Partei rajoonikomitee sekretäri Annuki kabinetis kõneldi algul tasa, aga peagi muutus jutt valjuks. Leibaku rahulolematuus kasvas. Ta ei vihastanud seepärast, et mitmed, osutamata temale tähelepanu, pikemalt kaalumata sekretäri jutule läksid. Olgu! Ehk on pangadirektoril, rajooni parima kolhoosi esimehel ja lõpuks tarbijate kooperatiivi juhatajal pakilisemad asjad ajada kui temal. Lõpuks ta ju ei teagi täpselt, mida rajoonikomitee sekretäri-ga rääkima peaks. Asi oli muus. Teda tegi rahutuks organiseerimisosakonna juhataja. Vaevalt minut tagasi pistis ta Leibakule pihku büroo otsuse, mis võeti vastu paar kuud tagasi, ning käsutas: «Kirjuta täitmise kohta informatsioon!»

«Kohe või?» imestas Leibak.

«Tahan veel täna kätte saada,» noogutati. «Pane kirja — punkttaaval!»

«Tean! Oled mu nende otsustega ju välja koolitanud,» muigas Leibak kibedalt.

«Mida sa sellega ütelda tahad?» Osakonnajuhataja hoidis pihus ukselinki, tuli aga nüüd tagasi.

«Seda, mis ütlesin,» oli Leibak jahe, pöördus ära ja võttis sullepea. Narr! Otsuste kummardaja! Temale on otsus tähtsam kui töö. Ilma otsuseta, kui võtta tema järgi, on keelatud isegi mõtlemine. Anna niisuguse kätte jäme ots, ning ta hakkaks isegi lasteaias koosolekuid korraldama, et aga mõni otsus saaks vastu võetud. Mis siin on? Leibak loeb veel korra, mis neljale leheküljele kirja on pandud: «Koheselt puudused kõrvaldada... Parandada otsustavalt poliitmassilist tööd... Mitmekordistada vastuvõttu tootval tööol olevate noorte arvel... Tõhustada osavõttu sotsialistliku võistluse

juhtimisest... Parandada algorganisatsiooni sekretäride seminaride läbiviimist... Juhtida paremini komisjone... Parandada osakonnajuhatajate ja instruktorite gruppide tööd traktorijaama piirkondades kommunistlike noorte parteilisel juhtimisel...» Kokku üle kolmekümne punkti! Ilusad ja vajalikud asjad. Partei rajoonikomitee on oma eksisteerimisaja jooksul selliseid kasulikke otsuseid vastu võtnud terve virna. Kõik omavahel sugulased. Nendes on rõhutatud küll pehmemas, küll karmimas toonis, et kommunistliku noorsooühingu parteilist juhtimist tuleb otsustavalt, kõigi abinõudega parandada. Aga kuidas see parandamine käib? Tavaliselt nii, et algorganisatsiooni sekretärid hakkavad koosolekul tihedamini kommunistlike noorte aruandeid kuulama, nõuavad informatsioone, tööplaane. Selleks, et kõigile näidata, et komsomol on tähtis, paneb partei rajoonikomitee sekretär Annuk presiidiumis ta enda kõrvale istuma ning ergutab: «Võta sõna ja — käredalt!» Vilets lugu!

Pinevad mõtted katkevad. Uksele ilmus imestunud Annuk:

«Leibak! No mida sina siin tukud? Kas ajasid «Tõusus» asjad korda, täitsid külviplaani ära?»

«Külviplaaniga tullakse ka ilma minuta toime,» lausus Leibak kohmetult ning tõusis. «Sõidan veel täna tagasi, aga tulin, et üldse rääkida, noorte tööst muidugi.»

«Tule! Sinu jaoks on mul alati aega!» lõi sekretär kabinetiukse pärani.

Nähes, et Leibakust endast asja ei saa, aitas parteikomitee sekretär: «Kas panid «Tõusu» kolhoosi esimehele mõistuse pähe — näitasid, et kommunistlikke noori tuleb arvestada?»

«Ei, seal on kõik teisiti, kui arvasin,» pigistas Leibak hädavaevu. «Tuleb välja, et kolhoosi esimehel oli õigus! Seal on ju igasugused loodrid, aga mitte tõelised kommunistlikud noored... enamjagu. Algorganisatsiooni sekretär Ivo Rents on sulii. Vanaema teeb tema eest tallimehe töö, aga Ivo lokib külas — naiskodanikke! Maisikasvatuse lülid koosnevad tal vananimestest...»

Annuk vilistas tasakesi: «Ja see on tõsi?! Sinu kõige parem kolhoosi algorganisatsioon! Kuidas see nii välja tuli?»

«Kuidas? Paberite järgi on kõige parem. Ise oleme süüdi! Käsutame allapoole nagu viimased... Praegu nõudis organiseerimisosakonna juhataja, et ma büroo otsuse täitmise kohta informatsiooni kirjutaksin. Otsuses käsutatakse komsomoli rajoonikomiteed, aga meie muidugi allapoole. Meil on noorteorganisatsioon, aga teeme noorte elu kuivaks, ebahuvitavaks. Kus on platsis käsud, läheb kõik viltu!» Leibak hingas sügavalt. Nüüd oli see öeldud. Vihastagu või mitte, aga nii edasi ei saa.

Leibaku väljaastumine oli Annukile ilmselt ootamatu. Ta võttis Leibakult otsuse ning uuris seda kulmu kortsutades. Tõeliselt olid ju Leibaku sõnad kuldsed. Teine asi on muidugi, kas tegelikkuses asi nii hull on ja kas ta viimaks ei liialda. Ehk on «Tõusu» kolhoosi algorganisatsiooni puudused teistest asjaoludest tingitud, mitte aga komsomolikomitee vildakast tööstiilist. Otsus, otsus! Annuk loeb, loeb ja peab tahtmatult imestama. Tõesti! Tundub, nagu oleks tegemist mõne käitise või kolhoosi töö kohta vastu võetud büroo otsusega. Kuid Leibak ei tohi selle taha pugeda! Kas talle kunagi öeldud on, et tuleb järele aimata majanduslikke organisatsioone? Ei ole! Rajoonikomitee sekretär murdis otsuse neljaks ja andis Leibakule tagasi: «Ei vaidle vastu. Tean, ootasid «Tõusus» midagi muud ja tulid, teravad okkad püsti. Ehk on noorte parteilises juhtimises tõesti suured puudused. Paistab, et nii ongi! Kuid selles otsuses on antud üldine suund ja noortekomitee peab selle täitmiseks juba ise huvitavaid vorme leidma, mitte aga otsuse võlujõule lootma. Tõeliselt pole ma sellele tulnud, et te tegelete administreerimisega! Jajah, see ripub meil ikka veel takjana küljes. Kaadri nõrkus! Nii on ju kergem, kui ühesuguse stambiga. Võiksite nendest küsimustest kunagi põhjalikumalt vestelda.»

Sekretär noogutas. Andis sellega märku, et seks korraks võiks jutuajamise lõpetada ja tal on kiire. Kuid Leibak polnud Annuki sõnadest mingit rahuldust leid-

nud. Talle tundus, et parteikomitee sekretär võtab küsimust kergelt. Ja ometi on mängus väga palju, kogu rajooniorganisatsiooni edaspidine töö. Leibak vahtis kangekaelselt enda ette ning tähendas lõpuks riikalt: «Org-osakonna juhataja, nagu ma aru saan, võib otsuste võlujõule loota, aga meile on see keelatud! Tulin küsima: mida ma selle Ivo Rentsiga ja üldse «Tõusu» kolhoosi noortega ette peaksin võtma? Nii see asi ju jääda ei või!»

«Tubli poiss,» tundis Annuk südames headmeelt ning lausus kergelt muiates: «Organiseerimisosakonna juhatajat ma ei kiida. Aga «Tõusu» asjades ei kavatse sulle samuti valmis retsepti kätte anda. Kirusime siin administreerimist, aga ise tahad, et seda sinu nahal otsekohe prooviksin — järjekordselt! Leia ise väljapääs... Usun, et sa sellega toime tuled.»

5.

Piirkonna-instruktor Lull oli sõiduvees. Ta oli kantseleis ühe laua enda kasutusse võtnud ja paistis, et kirjutab üheaegselt nii sulepea kui ka ninaga. Nagu ikka, oli instruktoril ka praegu kiire ning ta töötas ümbrust unustava agarusega. Leibak seisatus laua ees.

«Lull, mis sa teed siin?»

Instruktor libistas sõrmed läbi juuste. Sinna jäi tindisest sõrmest lilla triip.

«Välklehte, õigemini traktoribrigaadi bülletääni.»

«Aga kuidas on organisatsiooniga? Kas oled mõne kommunistliku noorega juba rääkinud?»

«Ivo tõi kaks avaldust. «Tõus» jääb sel kuul ridade kasvuga vist ainukeseks kolhoosiks rajoonis,» juhtis Lull jutu mujale. «Ma ei mõista ikka veel, miks sa rahul ei ole? Viimasel bürool seadsime neid ju kõigile eeskujuks...»

Leibak võttis Lullilt avaldused. Kuid tema ilme oli seejuures niivõrd sünge, et Lull oma jutu poolelt sõnalt katkestas ning veelgi sügavamini laua kohale kummardus.

«Sina pead siis sellist organisatsiooni terveks, kus

kommunistlikud noored tõelisel, tootval tööil ei ole? Mujal sõidavad kommunistlikud noored uudismaadele, sõidavad Siberisse ehitama, aga siin varjatakse end nurga taga!»

«Ivo hoolde antud hobused on kolhoosi kõige tublimad — kolhoosnikud ise räägivad. Ja tööd teevad kõik peale mõne...»

«Kena töö!» oli Leibak äge. «Esimees ütles, et lauta oleks vaja kuut-seitset tublit lüpsjat! Miks kommunistlikud noored pole karjamajanduse asja käsile võtnud? Postiljonideks võivad ka vanad olla, samuti turustajateks, brigaadide arvestajateks... Üks kommunistlik noor koob kodus tööstuskombinaadile kampsuneid ega ole kolhoosi liigegi, teine on teetööline, kaks peavad endid kõrgelt harituiks ja must kolhoositöö nendele ei kõlba. Ivo ekspluateerib vanaema! Kas sa seda siis veel ei teagi?»

Lull nohises, võttis joonlaua, tõmbas bülletäänis esimesele nimele punase joone alla ning kirjutas lehe ülemisele äärele: «Joonduge Karl Pihu järgi!»

«Kolhoosi kommunistlikud noored võtavad eeskuju aga Ivo Rentsist. Kas sa selle kohta üht bülletääni meisterdada ei taha?»

Selline rünnak oli ootamatu. Kui Leibak eelmisel päeval ütles, et algorganisatsiooniga on tõsine avarii, Lullil kolhoosi käskis jääda ning ise keskusse sõitis, ei osanud Lull siin midagi peale hakata. Mida sekretär õieti tahtis? Kuidas tema sõnu võtta? Lulli arusaamise järgi pole siin midagi hullu lahti. Mida ta nende paari päevaga siin avastas? Instruktor Lull pole mingi uus, kogemusteta. Ta on komsomolitööl juba kolmandat aastat. Selle aja jooksul on tal välja kujunenud kindlad põhimõtted. Esiteks tuleb hoolitseda, et piirkonna kolhoosides oleks iga kuu ridade kasvu; see näitab, et organisatsioonid töötavad. Niisama oluline on hoolitseda, et algorganisatsioonides korralikult liikmemaksud tasutaks, sest kui siin asjad korras on, näitab see, et kommunistlikud noored oma organisatsiooni pole unustanud. Algorganisatsioonis toimugu vähemalt kord kuus üldkoosolek ja põllumajanduse arendamise küsimused olgu seal esmajärgulise tähtsusega. Kuna ta koolis

oma ilusa käekirja eest pidevalt kiita sai, armastab Lull seinalehtedele kaastööd teha ning büllätääne laiali saata, nagu ta sellega ka Leibaku sisenedes ametis oli. Muidugi on tähtis ka poliitõppus, kunstiline isetegevus ja kehakultuuritõõ... Aga ega pead maha ei võeta, kui nende asjadega pole nii, nagu vaja. Nendelt sirgetelt rõõbastelt on Lull kõrvale kaldunud vaid harukordadel, ainult siis, kui selleks otsekohe korraldus antakse nagu praegu. Ja kuigi Lull sekretäri enamiku seisukohtadega südames nõustuda ei saa, on ta rahul, et lõpuks ometi selgus, mida temalt tahetakse. Lull otsib büllätääni seinale kinnitamiseks taskust rõhknaelu (need on tal alati kaasas) ning ütleb lõõgivalmilt: «Lähen siis noori veisefarmi agiteerima!»

«Ja teata, et homme õhtul on üldkoosolek... Kuu-lame ära algorganisatsiooni sekretäri aruande,» noogutas Leibak. «Ma ise lähen samuti külla.»

Leibak saatis instruktorit pilguga, kuni see pargi-puude vahele kadus. Lull on ametnikuhing, nagu mõni tükitõõline, võib-olla veel hullemgi... Huvitav, kuidas ta seda varem ei märganud. Varem! Ta ei saanudki seda. Mõni päev tagasi nägi ta elu ka ise hoopis teises valguses. Senistele tõekspidamistele on auk sisse lõõdud, tubli auk. See on tarvis kinni traageldada. Ivo Rents ja tema algorganisatsioon on eksamiks.

Keskuse ukse ees peatus veomasin ja selle kastist hüppas maha Pärnamägi. Kolhoosi esimees oli tavali-sest lõbusam. Ta viipas Leibakule juba kaugelt: «Näen, et sulle meie majapidamine meeldima on hakanud. Sõitsid tulistjalu tagasi!»

«Jah, meeldima... isegi väga,» pomises Leibak. «Ma ei jäta enne, kui siin kommunistlike noorte ja selle Ivoga teine lehekõlg on põõratud!»

«Siis tuleb sulle vist küll korter muretseda, kuhugi kosti peale panna!» muigas esimees.

Leibak ei osutanud sellele tähelepanu ning tähendas asjalikult: «Kommunistlikud noored võtavad veisefarmi oma erilise hoole alla... Rääkisid vist, et sinna on vaja tublisid lõpsjaid!»

«Kas juba otsustatud!» imestas esimees. «Kust sa need tublid nii järsku välja võtad?»

«Sa arvad...»

«Ära ägestu!» rahustas esimees. «Noored on veisefarmist ikka ära tahtnud. Kolmest endisest lüpsjast — kommunistlikust noorest on märkamatuult «asjamehed» saanud. Üks mugeldas enda sidekontorisse, teine brigadi arvestajaks, aga kolmas... Noh, tema just asjamees ei ole, aga tuli farmist ära sellepärast, et peigmees ta maha jättis. Kahju! Oli meil üks tublimaid lüpsjaid.»

Peigmehe pärast? Kui Leibak selle üle lähemalt päris, lõi esimees käega:

«Seda küsi juba Sirje enda ja Ivo Rentsi käest. Tema oligi see peigmees!»

Vaata, mis esile kerkib. Sellest, mis ta juba avastanud oli, ei aidanud veel!

Mõni aeg hiljem poeb rajoonikomitee sekretär läbi rohtukasvanud jalgvärava. Lävepakul istub kirjus siitskleidis neiu. Ta on endale põlle ette sidunud ning kitkub põlvede vahele pigistatud kana. Valged udusuled on takerdunud tüdruku riietele, juustesse ja neid lendleb isegi õhus. Sõrmed liiguvad nobedalt, aga ise ümises löbusat lauluviisi. See ongi Sirje, hiljutine lüpsja. Võib-olla on ta tubli, hea iseloomuga ja armas. Kuid Ivo maitsega, on Leibak veendunud, pole siin midagi ühist, kindlasti mitte. Ivo taolistel on tütarlapse välimus esimesel kohal. Sirje on kaugel iludusest. Ja ometi ütles Pärnamägi, et — peigmees! Mis selle taga tõeliselt on?

Kui Sirje teada sai, kellega tal tegemist on, mossitas ta pahaselt huuli. Tema silmadesse tekkis trots. Tüdruk oli kindlal arvamisel, et rajoonikomitee sekretär tuli teda läbi võtma. Teised on põllul, aga näe, tema kitkub kana, farmistki tuli ära.

Leibakul polnud aga seda mõttes. Ta istus Sirje kõrvale ning küsis ootamatult: «Kuidas teie vastuvõtmine kommunistlikku noorsooühingusse toimus... ma mõtlen ettevalmistust. Kuidas te sellele mõttele tulite?»

«Ma ei mõista.» Sirje pani pooleldi kitkutud kana lävepakule ja hakkas riietelt sulgi noppima.

«Mõtlen — kas Ivo Rents teile enne kõneles, mis see kommunistlik noorsooühing õieti on?»

Sirje vaikis, ta põskedele tekkisid punased laigud.

«Kuulsin, et olite varem isegi kurameerinud!»

Sirje hüppas püsti: «Ah siis sellepärast tulitegi! Ma ei taha midagi sellest teada... Ja Ivo Rentsist! Kõik olete ühesugused!»

«Kõneleme rahulikumalt,» püüdis Leibak Sirjet tagasi hoida. «Milles siis asi õieti seisab?»

Kuid Sirje ei rahunenud. Harilikult poleks ta nendest asjadest ehk rääkinud, kuid nüüd sai Leibak teada, et Ivo oli temaga inetult talitanud. Ivo hakkas millegipärast ja täiesti ootamatult ümber Sirje tiirlema. Tüduruk oli meelitatud. Temale polnud veel ükski poiss nii elavat tähelepanu osutanud. Salajas oli ta juba varem Ivo silmitsenud, ainult — ilma lootuseta, et poiss talle kunagi tähelepanu kingiks. Varsti ütles aga Ivo Sirjele ühel piduõhtul, kui nad tantsupõrandal tiirlesid: «Kui astud kommunistlikku noorsooühingusse, saame veel rohkem koos olla — on ühised asjaajamised ja pealegi nõuab rajoonikomitee ridade kasvu!» Sirje polnud kommunistlikule noorsooühingule veel mõelnud. Ta ei teinud seda ka pärast Ivo ettepanekut. Kirjutas ainult avalduse sisseastumiseks. Seda soovis ju Ivo!

«Kas ta... noh, tulevikust kõneles... abiellumisest?» Leibakul oli raske, kuid tuli minna lõpuni.

Sirje naeris sapiselt: «Mõtlete, et... Jah, temale oli aga vaja ainult ridade kasvu!»

Sirje punastus ning vaikis. Nähtavasti ta kahetses, et liiga palju oli lobisenud, ning surus huuled kramplikult kokku.

«Pärnamägi ütles ennist, et olite üks tublimaid lüpsjaid...»

«Oodake!» katkestas Sirje ning kadus tuppa. Minuti pärast oli ta tagasi.

«Annan selle ära — mulle pole tarvis!»

Leibak nägi, et temale pakutakse kommunistliku noorsooühingu liikmepiletit.

«Ma ei taha! Visake välja!»...

«Soovite seda tõesti? Olete põhjalikult järele mõelnud?» Leibak kohmetus.

«Jah! Võtke... Võtke see pilet!» Sirje suunurgad tõmblesid veidi, ja ta oleks nutma puhkenud. Leibak

keeldus, kuid Sirje pistis selle talle ikkagi taskusse ning kadus tuppa. Tuul lennutas lävepakult õhku valgeid udusulgi. Oli vähe lootust, et Sirjel tänane kanapraad või -supp õnnestub.

«Kes ta on? Kas tõesti halb noor?» küsis endalt Leibak. «Tuleb ta kommunistlikust noorsooühingust tõesti välja heita?»

Ühehommene on palju tormi. Olukord muutub ikka keerulisemaks. Kui naeruväärne ta oli, et Annukilt retsepti küsis, mille järgi «Tõusu» kolhoosis talitada tuleks!

6.

Avalduse kommunistlikku noorsooühingusse astumiseks olid sisse andnud vennad Pääsukesed — Kalju ja Ivar. Vennad olid kaksikud. Kuhu üks, sinna läks ka teine. Teati, et kui nad koolis õppisid, olid neil isegi hinded tunnistusel ühesugused. Ainult viimasel ajal on vennaste vahel lahkeliid tekkinud. Kalju tahtis minna pärast seitsmenda klassi lõpetamist ehitustehnikumi, Ivar aga kaldus põllumajandustehnikumi poole ning püüdis ka vennast sinna meelitada. Üks püüdis teist veenda, aga järele ei andnud kumbki. Ka lahku ei tahtud minna. Ja kui mullu õppetöö algas, polnud majas ikka veel selgust. Edasiõppimine lükati aasta võrra edasi, kuid kokkulepet pole selles küsimuses isegi nüüd.

Vennad elasid soo serval ning aitasid jõudumööda ka kolhoosi. Kuna oli lõunavaheaeg, lootis Leibak nad kodust kätte saada. Rajoonikomitee sekretär ei uskunud enam kedagi. Kui juba Ivo käsi mängus on, siis ole valmis igasugusteks üllatusteks. Teab, mis veel vennaste juures ilmneb?

Õues polnud kedagi. Aga madala tare aknad olid lahti. Leibak seisatas akna all. Sealt hoovas talle ninna kõrbenud lõhna. Toas pahandati: «Sa narr! Ma ütlesin juba — viska vett!»

«Viska vett, ütlen!»

«Ma isel!»

Leibak pistis pea aknast sisse. See oli köök. Ruum oli suitsu täis. Pliidi juures askeldasid kaks poissi nagu sortsid. Üks pööras pannil kooke ümber, teine seisis

kõrval. Ta hoidis käes kaussi taignaga ning jälgis panni juures askeldajat rahulolematult.

«Anna, ma viskan pannitäie ilma noata ümber!»

«Varblasi võid visata!»

Nemad! Leibak vaatas ringi ja istus siiasamasse pingile akna kõrval. Poiste isa oli sõitnud linna kolhoosi asju ajama, aga ema polnud farmist lõunaks tagasi jõudnud ning vennad otsustasid ise kokakunsti proovida.

Toas hakkas uuesti riid. Üks kinnitas, et koogid on kõrbenud ega kõlba, aga teine väitis: «Ära söö, kui ei taha!» Vaata sulle paljukiidetud üksmeelsust! Laitus laitudeks, kuid keha kinnitasid mõlemad. Natukese aja pärast läks Leibak sisse. Kui ta ennast tutvustas ja ütles, millisel eesmärgil tuli, vaatasid vennad teineteisele küsivalt ja tumma imestusega otsa.

«Meiega on nii, et...» alustas Kalju. Kuid Ivar võttis jutuotsa enda kätte: «Tahtsime juba talvel kommunistlikeks noorteks saada, aga Ivo Rents ütles siis, et olevat vara. Ta hoidvat meid tagavaraks... häda ajaks!»

«Ei olnud nii,» vaidles Kalju. «Reservis — ütles. Ja meil olevat vaja natukene kannatada.»

Leibak pidi südames tahtmatult naerma. Alles mõni minut tagasi tundus talle kõik nii süngena, aga ootamatult hakkas paistma rõõmustav valguskiir. Ununes seegi, et Rents tahtis vendade vastuvõtmisega omamoodi diplomaati mängida. Toredad poisid!

«Ülehomme on koosolek, tulge siis kohale!» ütles Leibak ning jättis vendadega hüvasti. Kuid õueväravas jooksid kaksikud Leibakule järele. Taheti korruga rääkida.

«Seltsimees sekretär, ütlege talle, et põllumajandustehnikumis õppimine on palju tähtsam...» kõneles Kalju innukalt.

«Ehitada on huvitavam! Muudkui väidleb,» pahan-das Ivar.

«Kas peate siis tingimata koos õppima?» muigas Leibak. «Mina aga soovitan seda õppida, mille vastu huvi on.»

«See tähendab ju...» Poisid vaatasid maha.

Teel tabas Leibakut tubli vihmagar. Piisad lange-

sid sekretäri turjale nagu suured herneterad. Samal ajal paistis aga päike ning taevasse oli tekkinud kaks röömsavärvilist vikerkaart. Leibak ei otsinud varju. Ta seisis maanteel ning vaatas üles ahne pilguga, nagu vaatab suurepärasest looduspilti kunstnik, kes nähtut tulevase teose jaoks mällu tahab jätta. Samas lähenes galoppi kihutav ratsanik. Leibak kuulis küll selja tagant lähenevat kabjaplaginat, kuid ei pööranud sellele tähelepanu.

«Trr-trr, Irmal!» Hobune jäi sekretäri kõrvale seisma.

«Keda ma näen!... Tervitus! Jällegi külas... See on ju lihtsalt suurepärane!» Taheti rääkida rahulikult, muretu lõbususega, kukkus aga välja võltsilt. Leibak vaatas alles nüüd üles. Jah, see ta on — Ivo Rents!

«Kas otsisid mind kaua taga?» muigas Leibak.

«Ma üldse ei teadnud...» pilgutas Ivo silmi. «Tahtsin keskusse sõita ja...»

«Sõida, aja oma asjad joonde ja tule koju. Ma ootan seal,» noogutas Leibak ning hakkas edasi minema. Ivo oli kahevahel, tahtis midagi ütelda, kuid jättis ja kihutas edasi.

«Miks ta niisugune on?» juurdles Leibak. «Mis eesmärki ta üldse taotleb? Ei või olla, et Ivo ei taipaks, et ajab oma asju räpaselt! Ehk meelitas, et teda rajooni tublimaks algorganisatsiooni sekretäriks on peetud? Et temast kõneldakse...» Ivo tuleb homsel koosolekul põhjalikult läbi proovida, millisest materjalist ta tõeliselt on. Senise eest on Ivo komsomolikaristuse igatahes kuhjaga ära teeninud.

Ivo Rents jõudis kolhoosi keskusest kahtlustäratava kiirusega tagasi. Küsitav, kas ta nii ruttu sinna üldse jõudiski.

«Kas sa tead, et homme teeme üldkoosoleku?» Leibak vaatas Ivole tähelepanelikult otsa.

«Ma... jah, ma kuulsin — Lullilt! Vennad Pääsukesed tuleb vastu võtta. Meil on kogu aeg ridade kasvu...»

«Vaatame!» noogutas Leibak. «Aga kas sa seda tead, et mina teen ettepaneku sinu personaalküsimuse arutamiseks? Sul tuleb valmistuda ka aruandeks!»

Ivo tunnistas rajoonikomitee sekretäri ainiti. «Ja mille eest?»

«Koosolekul kuuled, kui sa ise ei taipa. Lootsid, et tulin sulle aukirja üle andma!» Leibak läks iga sõna järel ägedamaks. «Tõeliselt tuleks sind välja visata!»

«Mind! Eile olin rajooni kõige parem sekretär, täna aga niisugune jutt!» Ehmunud vanaema piilus ukse vahelt. «Ütlesite mulle ise, et rajoonikomitee toetab sügisel... Kas ma asjata olen taldu kulutanud?...» Ivo sai sõnasabast kinni.

Leibakule polnud rohkem tarvis. Kunagi oli nende vahel juttu, et rajoonikomitee toetab, kui Ivo Rents peaks kunagi kolhoosi esimeeste ettevalmistamise kooli sisseastumist taotlema. See oli vist samal korral, kui Ivo moka otsast tähendas, et nende organisatsioonist tuleks paremaid partei ridadesse soovitada. Küllap need «paremad» just tema ise pidi olema! Ikkagi siis — karjerism.

«Kas tead, kes ühendab endasse kõik kurja juured: egoismi, küünarnukkidega trügimise, bürokratismi, salakavaluse, vale? Seda kõike võib leida karjeristis. Aga sina oled — karjerist! Oled karjeristi musternäidel!»

«Sa ei tohi, see ei lähe sul läbi!» Ivo kähises vihast.

7.

Instruktor Lull käis külades. Õhtuks jõudis ta peaaegu kõigi kommunistlike noortega läbi rääkida. Kui Leibak instruktoriga hilisel tunnil kolhoosikeskuses kohtus, kandis viimane päevastest töötulemustest üksikasjaliselt ette. Töö veisefarmis ei kutsunud esile kellegi vaimustust. Otseselt ära ei öeldud, aga otsiti vabandavaid põhjusi. «Sirje Tõruke aga ei võtnud mind üldse jutule,» kaebas Lull.

«Sa käisid samuti...» kohmas Leibak ning tundis, nagu oleks teda Sirje komsomoli liikmepilet põuetaskus põletanud.

«See pöörane ütles, et on igasugused vahekorrad komsomoliga lõpetanud ning koosolekule polevat tal aega tulla!»

«Sa vastutad! Kõnelgu oma asi koosoleku ees. Ma

küsin esimehelt veomasina. Sõidad järele, kui ta ise ei peaks tulema,» pomises Leibak ning hakkas toolidest magamisaset kokku klappima. Lullil oli küll koht, kuhu minna, kuid ta otsustas sekretäriга solidaarne olla, pani peaaluseks paksu ajalehekausta ning heitis pikale kantseleilauale puhkama. Leibak kuulis, kuidas ahju taga alustas laulu kilk. Kusagil kaugel haukusid koerad.

«Kui nii võtta, on see tõesti imelik algorganisatsioon,» tähendas Lull. «Neil ei ole seda särtsu!»

Leibak ei vastanud. «Hakkavad viimaks Ivo t kaitsma? Jookseb teine ehk veel praegugi noore juurest noore juurde ja ... agiteerib.»

Ivo Rents oli end vahepeal kogunud. Ta tuli enne koosoleku algust Leibaku juurde ja tegi näo, nagu poleks rajoonikomitee sekretär talle midagi halba ütelnud.

«Vigu muidugi on, olen nii mõneski asjas mööda lasknud, aga kes midagi teeb, sellel ka midagi juhtub...» Ivo püüab mõistatada, mida rajoonikomitee sekretär praegu mõtelda võib, ei jäta teda minutiksiki üksinda.

«Kas aruanne on valmis?» Leibak oli jahe.

«Tegin põhjaliku, hakkab palju paremini tööle. Vanaemal ei luba enam talli poolegi minna ja kui tarvis, viskan lokitangid samuti nurka... ühise asja huvides!»

Ivo madaldas häält: «Ega minu personaalküsimust ei tule? Ei tule ju? Keegi vihastas teid eile. Minu peale kantakse keelt!»

Leibak pööras Ivole selja. On veel aega, aga mitmed istuvad juba pinkidel. Sidejaoskonna telefonist Valli Arak püüab endale Ivo tähelepanu tõmmata. Ivo peaks seda märkama, kuid ta ei vaata Valli poolegi. Ka vennad Pääsukesed on juba kohal. Nad istuvad eemal, ahju juures. Kalju lehitseb pihus väikest raamatukest, aga Ivar pahandab sosinal: «Narr! Pane tasku! Arvatakse viimaks, et alles täna sellega tutvust tegime.» Kalju pistab põhikirja häbelikult tasku. Noori tuleb juurde, aga varsti peab ka koosolek algama. Lulli silmad ekslevad kogu aeg maanteel. Lõpuks tuleb ta Leibaku juurde ja ütleb: «Teda ei ole! Sõidan ehk järele?»

«Seljataga me kedagi välja viskama juba ei hakka!»

Nähtavasti on Ivo noored päris ära hirmutanud. Põl-

lundusbrigaadide arvestajad Anne-Liis ja Ilme tulevad Leibaku juurde ning kõnelevad: «Meie käed niiskust ei kannata!» Nad võivad selle kohta isegi arstitähe tuua, kui vaja läheb.

«Südametunnistuse nõrkuse kohta oleks samuti tähekest vaja,» naljatas Leibak tõsiselt. «Võib-olla tänane koosolek annabki selle!»

Ivo oli lõplikult veendunud, et algorganisatsiooni liikmetele on rumalus loota ja targem on kinni hoida Leibaku reepärast, ning tähendas seetõttu toonis, mis ei sallinud vasturääkimist: «Kommunistlikel noortel tulebasuda kolhoositootmise kõige otsustavamatesse sektoritesse!»

Tüdrukud olid algul nagu veidi kohmetud, tunnistasid Ivot imestunult, aga toibusid kohe, puhkesid naerma, nagu ootamatu ja vaimuka nalja puhul.

«Ja sina! Kujutad ette, et oled viimaks tähtsas sektoris!»

«Mina siia ei puutu, vähemalt praegu... Te veel näete...» pomises Ivo.

«Kas sõita? Teda ei tule!» küsis Lull.

Rajoonikomitee sekretär noogutas. Kella järgi on koosoleku alguseni vaevalt viis minutit. Harilikus olukorras oleks Leibak ehk rõõmustanud. On ju mõnelgi korral tegemist olnud isegi kvoorumi kokkusaamisega. Praegu on aga peale Sirje kõik siin. Ja ometi teadsid paljud, et nad täna kiita ei saa.

«Kas seltsimees Leibakul otsuse projekt valmis on?» tundis Ivo muret. Kui rajoonikomitee sekretär selle peale vaid pead raputas, ulatas Ivo talle paberilehe. «Panin siia midagi kirja. Ehk vaataksite läbi.»

«Kas sul kõnelejad samuti ette on valmistatud? Et mõni kokutama ei hakka ega ülearust ei lobise?»

«Ma mõnega rääkisin...»

Ivo ei taibanud, kas rajoonikomitee sekretär on rahul või pilkab teda.

Juhatusahoone ukse ees peatus tagasijõudnud veomasin. Lull tuletas meelde miilitsametnikku, kes toimetab ülekuulamisele kardetavat vahialust. Sirje Tõrukesel oli seljas eilne sitskleit. Ta silmitses ukسلävelt ruumisolijaid nagu oma surmavaenlasi ning võttis see-

järel platsi viimasel pingil. Leibak avas koosoleku ning tegi ettepaneku päevakorra kohta: uute liikmete vastuvõtmine, algorganisatsiooni sekretäri aruanne kommunistlike noorte osast kolhoositootmises ja — personaalküsimus!

«Vaidlen vastu!» tõusis Ivo ärritatult. «Personaalküsimuse arutamiseks puudub igasugune alus! Päevakorra asjatu venitamine!»

«Ehk tuleb seda hiljem veel täiendada,» Leibak oli mõistatuslik.

Vendade Pääsukeste vastuvõtmine läks kiiresti. Ivo Rents kohmitses püsti tõusta, soris paberites, nagu oleks midagi olulist kadunud. «See on, et jah... tootmisküsimused! Rajoonikomitee sekretäri formuleering? See, ütleksin, on veidi ebamäärane. Mina valmistusin aruandeks algorganisatsioonist üldse. Võib-olla kõik veel ei tea, et meie algorganisatsioon on rajooni kolhooside omadest üks suuremaid! Kui täna vastuvõetud Pääsukesed juurde arvata, tuleb ühtekokku neliteist kommunistlikku noort ja selle eest oleme ikka kiita saanud...»

Ivo jätkas samas vaimus. «On aga jesuiidihing!» imestas Leibak. «Tema järgi tuleb välja, et kõik on parimas korras.» Ta ei kannatanud lõpuks Ivo enesekiitust välja ning küsis: «Võib-olla jutustaksid meile, kuidas sul läks korda vanadest noorte maisilülide organiseerimine? Ja miks noored veisefarmist minema jooksid? Selgita, kas postiljoniamet on tähtsam kui töö põllundusbrigaadides, kus praegu tuleb iga kolhoosniku peale 120 hektarit põllumaad. Kuidas sa oma aega tallimehena ja juuksurina jaotad ning vanaemast kui asendamatu jõust enda asetäitjana...»

«Ta pole selleks ette valmistunud!» hõikas Udo Varik, kräsupea, toanurgast. Mõned kihistasid naerda. Sirjel oli ilme, nagu poleks tal siin toimuvaga midagi pistmist.

Ivo viipas suurejooneliselt käega: «Ma lõpetasin. Nendest küsimustest kõneleb ehk seltsimees Leibak ise!» Ivo Rents istus väarikalt kohale, nagu oleks rajoonikomitee sekretär tema, mitte aga Leibak.

Pärast selliseid kokkupõrkeid märgitakse tavaliselt

ruumis tekkivat surmavaikust ja tihti see nii ongi. Siin aga järgnes ootamatusele uus, ja mitte väiksem üllatus.

Seesama Udo, kes enne hüüdis, et Ivo pole ette valmistunud, tõusis tooliga kolistades püsti «Miks seltsimees Leibak peab rääkima?! Mind on see näpuga näitamine... vaat siiani ära tüüdanud,» ja kräsupea tõmbas käega üle kõrisõlme. «Mul on põllundusbrigaadis lihtsalt häbi olla. Küsivad: «Millal siis sina mõne puhtama ja kergema ameti peale lähed?» Naeravad iga moodi. Ivot kutsuvad nad lokihärraks! Ja see on tuline õigus. Selline organisatsioon nagu meil pole krossi kah väärt!»

«Kes see on?» küsis Leibak enda kõrval istuvalt Anne-Liisilt.

«Põllundusbrigaadi liige... Tal on oma brigaadis kõige rohkem normipäevi.»

«Nii et annab kohe arvestada!»

Anne-Liis ei vastanud, vahtis kinganinasid ja nihutas end tasapisi rajoonikomitee sekretärist kaugemale.

«Ma pakkusin ennast noortelülisse, aga Ivo ütles ära ja käskis mul farmitöötajatele ajalehti ette lugema hakata,» jutustas Loore, kolhoosi postiljon. «Aga kui lugema läksin, üteldi, et oleme ka ise kirjaoskajad inimesed, et selline asi on nagu inimese solvamine.»

Ivo kergitas end toolil, nagu tahaks minema hakata. Oli ilmne, et mitmed algorganisatsiooni liikmed tundsid end nii või teisiti süüdi olevat. Kõik tuli ootamatult ja vajas selgitamist.

Leibak kõneles Ivo tööst sekretärina, sarjas tugevasti. Koosolek kuulas hiirvaiksena. Samal ajal kasvas aga Ivos taltsutamatu soov kätte maksta, näidata Leibakule, et ta häbematuks on läinud. Ja Ivo tõusis ning viipas rajoonikomitee sekretäri poole.

«Rohkem pole vaja ennast pingutada! Miks minu sugusega üldse vaeva näha! Ütlen end tänasest päevast algorganisatsiooni sekretäri kohalt lahti! Olge lahked ja valige minu asemele mõni targem, kindlasti valige!» Ivo arvas, et Leibak hakkab teda rahustama, ütleb, et küsimus ei ole selles, vaid Ivo Rents peab edaspidi oma tööd parandama, nagu see sellistel juhtudel harilikult

kombeks on. Rajoonikomitee sekretär tunnistas aga Ivo külma pilguga.

«Kas kõik? Arvan, et algorganisatsioon sind sekretäriks enam ei jätagi! Oled enesest ikka veel liiga heal arvamisel!»

«Ah nii, või nii! Mind pole siin vaja! Ka mul pole teist sooja ega külma!» Ivo kahmas põuetasku järele, võttis sealt kommunistliku noorsooühingu liikmepileti ja viskas Leibaku ette lauale: «Palun! Visake välja! Segate... minu elu!»

«Ma olen samal arvamisel, et tuleb välja visata,» noogutas Leibak külmalt. «Kuid ka seda otsustab algorganisatsioon. Tegid meile küsimuse kergemaks.»

Et asi nii kaugele võib minna, seda Ivo ei oodanud. Ta hüppas raevukalt püsti ja kadus ruumist.

Leibak kõneles oma jutu lõpuni, rääkis, milles seisab Ivo Rentsi viga, et ta on sisemiselt kommunistlikule noorsooühingule võõras inimene.

Noortel oli raske sõna võtta. Nende süü oli kasvanud veelgi. Kuid teist valikut ei olnud. Elu tuleb elada. Elu peab viima edasi, mitte aga tagasi. Ivo Rents heideti kommunistlikust noorsooühingust välja. Algorganisatsiooni uueks sekretäriks valiti esimese põllundusbrigaadi tubli töömees Udo Varik. Kolhoosinoored seadsid tema kandidatuuri ise üles. See juba tähendab midagi. See oli tubli algus.

Kui koosolek lõppes, tuli Sirje Tõruke Leibaku juurde ja kutsus ta kõrvale. Eilsest sõjakusest polnud enam jälgegi ja isegi tema hääletoon oli tagasihoidlikumaks muutunud. Ta toksis kinganinaga seinaliistu ja kõneles nagu iseendaga:

«Minu personaalküsimust ei arutatudki... ei visatud välja...»

«Kas sa tahad seda?»

«Andke liikmepilet tagasi!»

Leibak võttis taskust pileti ja ulatas vaikides Sirjele. Tüdruk tõstis pea kõrgemale: «Ivo Rentsi taoline ma olla ei taha! See tänane koosolek...» Sirje ei lõpetanud, andis Leibakule käe ning ruttas minema. Rajoonikomitee sekretär sai ka niisama aru, mida ütelda taheti.

KAS MÄLETAD? ...

Koputati. Mitte just kõvasti, vaid keskmiselt ja kuidagi närviliselt, ebaühtlaste vaheaegadega. Arkadi Salu eriharrastuseks on koputamise järgi ennustada, kes tuleb. Enesele märkamata on ta sellel alal teatava täiuslikkuse saavutanud. Kuid nüüd muutus ta rahutuks, õiendas kõrva ukse poole, aga targemaks ei saanud.

«Kes see olema peaks?»

Ämm annab uksele jalaga lihtsalt paar tumedat mütsu, äi kolgib nagu uksetahvlite vastupidavust proovides, majahoidja käitub nagu trummilööja, majavalitseja võlanõudjana. Väheseid isiklikke sõpru-külastajaid tunneb Arkadi ukse taha ülihästi. Eksitus juhtus vaid korra, siis, kui rahulik Harri naise võttis ja tuli ähmiga pulma kutsuma.

«Kop-kop-kop!»

See on võõras! Tundub juhtiva töötaja moodi. Ega viimaks... direktor? Tema koputamist ta ei tunne. Tuleb küsima tervise üle. Aga peamine seisab muidugi projektis, et kuidas edeneb? Arkadi nihutab joonestuslaual paberipoognat, kuhu äsja punktide vahele piki ja põiki kriipse vedas, reastab tušipudeleid ja ruttab, paremat, nikastunud jalga liibates ust avama.

Ei ole direktor! Koridoris seisab tüse kuju laiaäärelises kaabus, paberisse keeratud pakk kaenlas. Külaline ahhetab ja tema nägu lööb särama: «Arkadi! Vana semu! Näe, üles otsisin. Ah sind, «Kuivik!» Kas mäletad veel?»

Külaline paneb paki ettevaatlikult maha, ajab käed laiali ja on valmis kohmetunud Arkadile kaela langema,

tõmbub aga samas tagasi ning silmitseb teda laitva pilguga, nagu oleks tegemist ebaõnnestunud kipsmannekeeniga. «Ikka endine! Isegi ninaots, näe, kaldub suunda paremale näitama. No tee lõbusam nagu ometi! Aaa... Sa ei naernud ka siis. Ikka nurga taga, teistest kõrval. Nagu külmad tulid, hakkas sul ninaots tilkuma. Mõned kutsusidki siis «tilkuvaks kuivikuks». Kas ei ole naljakas? Kuivik ja tilgub! Aga mina seda pattu ei teinud. Kuidas saab kuivik tilkuda. Mina olin kaastundlik, nõrkade kaitseingel. Ah, olen aga sellesama pärast näguripäevi tundnud. Mäletad, kuidas ma sinule julgust sisse raputasin, kui minema putkasid selle kõige väiksema, noh selle...»

Külaline nohiseb. Ta on Arkadi puisest vastuvõtust ilmselt solvunud ning siledale otsmikule tekivad kort-sukesed. Arkadi nägu selgineb lõpuks. Tema ees seisab ju vana koolivend!

«... Tohver... Andres Tohver, nagu mäletan,» löövad Arkadi silmad äratundmisest lõbusalt sädelema.

«Näed siis,» muutub külaline leebemaks. «Andres Tohver sõitis tähtsa asja pärast ja tuli vaatama. Mind ei saa unustada, ka siis, kui mõni seda isegi prooviks!»

Korteriperemees ei juurdle, kas see on tõsi või mitte. Ja praegu pole sellel tähtsustki. On ju tegemist ammu-aegse, vist peaaegu kümme aastat silmapiirilt kadunud koolivennaga — keskkoolipäevilt! Tegelikult on Tohverit raske ära tunda. Ta on näost ümarik ja kasvatab kõhukest. Paistab, et inimene on rahul endaga, pole nähtavasti sellist muret tundnud nagu näiteks praegu tema sellesama projektiga.

Andres Tohver võttis ukse kõrvalt ettevaatlikult paki, marssis tuppa, pani Arkadi enda vastu istuma, nagu oleks tema siin peremees, ja muigas laialt: «Nagu vaatan sind, «Kuivik», tuleb otsekohe kõik vana meelde! Sulle ei meeldi muidugi, aga minul on mälestused viimiseni kõrva taga...» Ja Tohver ähvardas millegipärast sõrmega: «Ära nihele! Kannata välja, veidrik... Kui narr sa koolis ikka olid. Teised löövad palli, aga sina, «Kuivik», paned palli eest plehku. Tahtsin karastada ja said korra, mäletad, vastu nina...»

«Kõike juhtus,» noogutab Arkadi ning mõõdab hoogu-

sattunud koolivenda pika pilguga. «Oli mis oli, aga jutusta...»

Tohver ei lase end sõbra sõnadest segada: «Kes see meie klassi kõige väiksem nüüd oligi?» tuletab külaline uuesti meelde.

«Vist... Kikat!»

«Kikat? Jajah, tema! Noh, said selle kõige väiksema käest naha peale ja pärast veel minu käest õpetust, et vastu ei hakanud. Vähemalt temaga olid sul väljavaated, sa narr!»

«Ta oli nii väike,» tõrjus Arkadi vastu tahtmist. «Kartsin, et saab haiget.»

«Ja said ise! Kõndisid ringi sinise silmaga,» noogutab Tohver ja matsutab huuli, nagu oleks midagi üpris maitsvat alla neelanud. «Toss olid, õnnetus lihtsalt! Mõtlesin juba tol ajal, et vireleb surmatunnini...» Koolivend puhus õhku suitsurõngaid ning jätkas suletud silmadega: «Vanemate viga, teataval määral nagu päritud, kuigi moodne teooria seda ei poolda. Jah, sinusugusel on raske...»

«Kentsakas koolivend,» muheles Arkadi südames. «Vatrab ainult vanadest asjadest, nagu muust polegi rääkida.» Aga Tohver poleks nagu teise vastumeelsust märganudki. Isegi vastupidi, paistis, et sattus sellest veel suuremasse hoogu.

«Sinu juures võis juba kaugelt higilõhna tunda. Lihtsalt halb vaadata, kuidas sa selle matemaatikaga maadlesid, ja veel keeled! Mäletan: korra lähen sauna, aga sina oled samuti seal. Seisad järjekorras, endal nina raamatus. Küsin: «Mis sa tukud?» Sina vastu: «Õpin keelt.» Sitke olid, muudkui ronisid. Aga kuhu?»

Tohver raputas kahetsevalt pead ning võttis muga-vama poosi: «Mäletad mind?»

«Isegi mõtlesin mõnikord, et kuhu ta...»

«Kuhu! Kas mäletad, kuidas ma jooksin?»

«Jooksid,» noogutab Arkadi.

«Ja veel?»

«Korvpalli mängisid...»

Andres mossitab, ilmselt pole ta vastustega rahul: «Jooksin! Lendasin, kooli täht olin. Kakskümmend kaks korda kooli meister, linna noorte rekord oli aastaid

minu nimel. Oo! Isegi kaugel käisin võistlemas. Sina, «Kuivik», ütled, et korvpalli! Kapten olin! See on midagi muud kui ainult mängida. Ilma minuta poleks midagi välja tulnud...»

«Tõeliselt imestasin isegi,» nõustus Arkadi.

«Terve kool kadestas. Mäletad, kui mulle füüsika-krõhvel kahte tahtis panna ja ajaloo-vana viltu vaatas. Opositsioon! Nässu löödi. Kuulsin ise, kuidas õppeala juhataja ja kehakultuuri õpetaja opositsiooni käest küsisid: «Kas tahate kooli au maha kiskuda?» Jaa, mind tunti kogu vabariigis! Proovige minusugusele kahte panna. Õppimine mulle raskusi ei teinud. Loomupärane andekus, kui nii võib ütelda.»

Uljaspead on Arkadile ikka meeldinud ja võib-olla just seetõttu, et tema enda elus pole just eriti suurejoonelisi, ümbrust rabavaid ja jahmatamapanevaid ettevõtteid. Elu on läinud kuidagi tasa ja targu. Kuid ta pole ka kurtnud. On oma tööd ikka vaikselt teinud ja ka nüüd noogutas ta koolivennale tagasihoidlikult: «Sinusugusel on lihtne.»

«Läheb kuidagi, «Kuivik». Kas mäletad, kuidas minust hiljem ajalehed isegi pärast kooli kirjutasid? — Lootustandev sprinter!»

Arkadi ei mäletanud enam, aga nõustus lihtsalt viisakuse pärast.

«Sina aga elasid ja elad nagu hiireke urus. Pole mingisuguseid mälestusigi!» Külaline kaalutles hetke. Nähtavasti jäi ta olukorraga rahule ning tiris põuetaskust välja likööri pudeli: «Hoidsin naistuttavale, aga kostitan parem vana koolivenda, kuigi oled siisugune, noh...»

Roheline jook mulksus meeldivald, klaasid kõlisesid.

«Kas mäletad...» Tohver takerdus. Arkadil oli ebamugav. «Ma pole peaaegu midagi rääkinud. Teine solvub, võib tunduda, nagu ei meeldikski. ... Pealegi need tema rumalad mälestused,» muutus Arkadi rahutuks ning otsustas jutuotsa enda kätte võtta.

«Kuidas sul praegu läheb? Istud mõnes keskasutuses? Saad ehk aidata, mõjuda minu asjale kas või kaudselt. Meil on tehases suured kavatsused...»

«Mina? Aidata?» Tohveril kulmud kerkisid kõrgele.

«Aidata ja veel — «Kuivikut». See tähendaks ju usaldust! Ei või...»

«Vaata, ma olen tehase peainsener,» jutustas Arkadi. «Vooltootmisele üleminek on seotud raskustega... materjalid teadagi.»

«Sina! Sina peainsener?» Andres Tohver lækastas ja hüppas püsti. «Sina? «Kuivik?»»

«Õppisin ju hiljem instituudis ja mis siin imelikku on?» ei taibanud Arkadi. «Ise ütlesid, et sitke olin...»

«Pea-peainsener! Ei ole võimalik!» vehkis Andres Tohver kätega. «Kas mäletad, kuidas ma sind tuuseldasin? Mäletad, ah? Hing pidi välja lendama!»

«Mäletan! Aga sina ära sellepärast pahanda,» tõrjus Arkadi, «et ta mul välja pidi lendama. Sina, Tohver, olid ju tšempion, meie kooli au...»

«Kas... kas mäletad...» Tohveril oleks nagu kartul kurku jäänud.

«Muidugi!» nõustus Arkadi juba ette ning püüdis koolivenda tugitooli tagasi suruda. «Jutusta siis sina, mis tuuli sa praegu tallad!»

Andres Tohver istus, jõllitas Arkadit nagu mõnd kummalist vaimu ning vajus kuidagi kokku.

«Kas tõesti peainsener?»

«Juba hulga aastaid!»

«Tõeline kohe, paberitega ja puha?»

Arkadi noogutas. Koolivend muutus veelgi väiksemaks ja sügas hädiselt kukalt: «Taipasin nagu, et sa pole see endine...»

«Jutusta, kõnele, kuidas sul läheb?» käis Arkadi kannatamatult peale.

«Vaat minuga... ja...» Külaline vinnas enda järsu rõksatusega üles: «Mul on kiire! Olen praegusel momendil kunstiga ühenduses. Mäletad, mul oli juba koolis kõige tähelepanuväärsem kehaehitus ja...»

«Sa oled siis modelliks?»

Koolivend vihastas enda peale, hammustas keelde, aga vastu ei vaielnud. Arkadi on jõudnud peainseneriks, aga tema? Ukse juurest pöördus ta tagasi, pistis likööri-pudeli tasku ning kõneles paberisse mässitud pakile viidates vilunud ärimehe toonis: «Osta õmblusmasina

nõelu. Välismaa kaup — universaalsed! Kõlbavad iga sorti masinale. Kõige nõutavam kaup. Palju sulle?»

Arkadi tahtis ütelda, et ta nõelu ei vaja, et naine ei õmble ja pole masinatki majas. Teine oli aga näost kuidagi ära. Sisetunne ei lubanud tal koolivennale ära ütelda ning Arkadi ostis kaks tosinat universaalnõelu. Andres Tohver jäi rahule. Pealegi jõid nad pudelist ju ainult paar pitsitait. Vaja naistuttava poole rutata.

«Kas mäletad...» hakkas koolivend ukselävelt inert-selt meenutama, lõi samas aga käega ning tähendas virilalt: «Mis sinuga ikka rääkida! Kui siia juhtun, toon nõelu.»

Arkadi liipas laua juurde, raputas pead ning jätkas tööd projekti kallal.

JA SÖITISKI

Jaan Kadask toetus perroonil seljaga vastu posti ning ootas rongi. Ta polnud pikk ega lühike, peenike ega paks, vaid keskmise kodaniku kehamõõdetega. Seetõttu ei oleks ta lähedalolijais äratanud erilist tähelepanu, kui ta poleks käes hoidnud suurte mõõdetega seanahkset portfelli, mis oli viimse võimaluseni täis topitud. Nähtavasti oli portfellis palju väärtuslikku, sest Kadask hoidis seda kahe käega kramplikult kõhul, usaldamata kallist varandust hetkekski perroonitsemendile maha panna.

Et reisijaid oli palju, vaevas Kadaskit tõsine mure, kuidas esimeste hulgas vagunisse pääseda. Kui rong viimaks perrooni ette veeres, hakkas Kadask kärmelt askeldama.

«Kodanikud, rahulikult! Lubage läbi! Näh, missugused mõistmatud... või tõuklema! Lubage mind, kuulsite! Ma vaatan seal, korraldan seda asja!» paisutas Kadask häält.

«Lubage, inimesed! Siin on korraldaja!» toetas kohvritega eideke Kadaskit lootusrikkalt.

«Korraldaja tuleb!»

Reisijad valgusid Kadaski ees kahele poole laiali. Kadask oli paari sammuga vurrudega vagunisaatja juures, näitas ette sõidupileti ning ronis trepist üles. Sulgedes oma laia turjaga ukseava, lükkas Kadask mütsi kuklasse, ohkas kergendatult ning lausus üle õla:

«Nõnda'ks, kodanikud. Korda peab austama!»

Kadask sammus vagunisse. Mida kaugemale ta jõudis, seda hapumaks muutus aga Kadaski ilme Kohad

olid viimseni võetud. Siin-seal istuti isegi kompsude ja kohvrite otsas.

«Mida siis see peab tähendama? Ma ju peaaegu esimesena! Korralagedus, selge korralagedus!» kurjustas Kadask reisijate vahelt läbi trügides.

Enne, kui rong uuesti liikuma hakkas, otsis Kadask üles vurrudega vagunisaatja ning alustas:

«Mis vagun teil, kodanik vagunisaatja, niisugune on? Istu või päka otsa!»

«Harilik,» naeratas vagunisaatja ning keerutas sõrmede vahel vurre.

«Ah, et harilik! Te ütlete, et harilik ja naerate veel!»

Kadask kergitas portfelli, kahmas peast mütsi.

«Ja see on teenimine! Pidage meeles: olete riigi teenistuja... rahva teener. Teie aga keerutate vurre. Võibolla tunnete isegi lõbu, et rahvas seisab!»

Vagunisaatja jättis vurrud ja muutus tõsiseks. Selgitas:

«Teie, kodanik, ärge ärrituge! Mina pole süüdi, et kohad on täis. Olete nagu kokku rääkinud, et sõidame täna ja just selle rongiga!»

«Ah kokku rääkinud! Niiviisi arutate... Arvate: mina rääkisin viimaks ministriga kokku, et sõita siis, kui rahvast palju on? Kas minister tahab vingerpussi mängida, ah?»

Nähes, et reisijad osutavad talle tähelepanu, jätkas Kadask veelgi kurjemalt:

«Kas teate, kodanik vagunisaatja, et mina sõidan ministriga rahva asju arutama? Mina, teadke, oleksin sõitnud platskaardiga, aga ühtegi polnud saada, absoluutselt mitte ühtegi!»

Kadask tõmbas taskust paberi.

«Näete, mis komandeeringule on kirjutatud — ministrium! Kas oskate lugeda, ah?»

«See ei tähenda midagi,» tõrjus vagunisaatja. «Võibolla paljud sõidavad siin ministrium!»

«Ah ei tähenda! Ma ei kõnele praegu enda eest. Vaadake seda vanakest! Kas ta kogu aeg peab kohvril istuma? Teie ülesanne, vagunisaatja, oli jaama ette teatada, et vagunis nr. 6 on nii- ja niisugune olukord.

Võib-olla oleks siis teisi võimalusi avastatud. Mina leian oma tööpraktikas alati võimalusi!»

«Ma ju...» hakkas vagunisaatja rääkima. Kuid Kadask ei andnud selleks mahti.

«Mina, teadke, töotan rahva heaoluks. Mina, lubage, pingutan laiatarbekaupade tootmist. Rahvas on mul kogu aeg silma ees. Rahvas, pidage meeles, viirastub mul ka unes. Mina rääkisin telefoniga alles eile ministriga ja ikka rahvast, kodanik vagunisaatja! Sinul, ütleme, pole võimalik kusagilt vildikuid osta, aga mina pean sellepärast kannatama. Mina!»

Kadask hakkas hoogsast kõnest läkastama ja vaiksiks jäänud vagun kuulas, kuidas ta läkastab.

Vagunisaatja sügas kimbatuses kõrvatagust ning mõtles:

«Hull lugu! Olen vist tõesti mingi rumalusega hakkama saanud. Siin on ikkagi tegemist rahva huvide eest võitlejaga ja midagi tuleb välja mõelda.»

Kadask lõpetas läkastamise, silmitses vagunisaatjat ning küsis mornilt:

«Teil, vagunisaatja, on muidugi kaebuste raamat. Siin, siin ei istu inimesed ainult kohvritel! Näete, ka paberitükk on maas!»

«Lapsed ju, just praegu,» vabandas vagunisaatja ja arutas: «Teab teda! Kirjutabki viimaks raamatusse, aga minul on seal ainult kiitused.»

«Tooge aga raamat,» nõudis Kadask uuesti. «Kirjutatan: Inimesed, töölised istuvad tolmus ega leia lugu-pidamist! Mina jõuan esimesena vagunisse, aga pean seisma! Ah puiklete! Kirjutatan: keelduti andmast ja kiskusin poolvägisi raamatu välja... rahva huvides!»

Kadask kobas taskutes, leidis pliiatsi ja bloknoodi ning hakkas märkmeid tegema.

«Kui sellisele voli anda, pöörab teine terve maailma pahupidi,» mõtles vagunisaatja kasvava murega.

«Ütlesin juba ennist, et see on korraldaja,» sosistas kohvritega eideke naabrile.

«Inimesel on hea tahe, aga pole ju midagi teha,» põristas akna all istuv turris juustega mees.

Vagunisaatja murelik nägu hakkas lõpuks selginema.

Puudutades Kadaskit käevarrest, rääkis ta poole häälega:

«Kodanik, ma avastasin, ma leidsin vist lahenduse.»

«Lahenduse?»

«Tulge, palun, vaguni teise otsa,» kutsus vagunisaatja.

Kadask läks küsival ilmel ees ruttavale vagunisaatjale järele. Vagunisaatja peatus lukustatud ukse taga, naeratas süüdlaslikult, kobas taskust võtme ja selgitas ust avades:

«See on ametiruum ja võõrastel on sees viibimine keelatud. Aga erakordselt, et kõik on ikkagi — ärge pahandage — nagu sõidu suhtes kokku rääkinud, siis...»

«Mina, teadke, olen direktor, aga mitte mõni võõras,» pahandas Kadask, pistis bloki taskusse ja sisenes ametiruumi.

«See ju päris kupee kohe. All kohad ja üleval magamisase.»

«Kui kõlbab, koristan oma asjad koomale.»

Vagunisaatja pani kohvrikese, laterna ja kollased lipud pingi alla. Kadask võttis ohtes platsi.

«Siin võib isegi välja puhata!»

Vagunisaatja jättis Kadaski üksinda, kuid hetk hiljem pistis ta pea ukse vahelt sisse.

«Keda siia veel paigutada? See kohvritega vanainimene, teate isegi. Siis...»

Kadask kergitas end istmelt.

«Kuidas, hm? Vanainimene!»

«Te ise ju...»

«Mina... hm, jah... Aga teate, et tahtsin platskaardiga sõita? Jaamaülem ise vabandas.»

«Nii et...»

«Ma hindan vaikust. Tulevad viimaks mingisugused mahorkatõmbajad. Minul, kodanik vagunisaatja, seisab ees jutujamine ministri endaga. Rahva enda asju arutame.»

«Ma mõtlesin, et...»

«Korralikult tuleb mõelda, aru saada. Näe, mina ei nõuagi enam kaebuste raamatut. Tähendab: sain aru.»

«Selge... ma sain vist aru...»

Kadask sirutas käe.

«Kodanik, võib-olla annate ehk uksevõtme ja ma keeran selle lukku, igaks juhuks.»

Vagunisaatja keerutas kohmetunult vurre, ulatas aga siiski Kadaskile võtme.

«Kui rong Tallinna jõuab, koputage! Teate isegi: mõtted, ja inimene ei märka.»

«Koputan,» lubas vagunisaatja teenistusvalmilt.

Kadask keeras ukse lukku ning arutas, kas heita pikali ülemisele või alumisele asemele. Valis alumise kasuks. Ja mõeldes muheldes jutuajamisele ministriga ning sellele, et võib-olla ootavad teda ees preemiad, kiitused ja muu säherdune värk, jäi Kadask varsti magama. Keegi ei kuulnud tema rahulikku norinat.

1954

VASTU TAHTMIST

Vahetuse lõpuni oli vähe aega jäänud. Anu nõjatus aknalauale ja jälgis oma kahe treipingi tööd ilmel, nagu ei usuks ta, et kõik nii libedasti läheb. Poole aasta eest ta alles tuli siia. Tsehhijuhataja, meister Lass, tõsine ja morn töömees, tahtis tüdruku pikema jututa tagasi saata, kui too esmakordselt tema palge ette ilmus. Ta surus Anut aina ukse poole: «Siin on treialid, preili. Olete valesse kohta sattunud!» Tema sõnad tulid nagu tõrrepõhjast.

Anu aga naeris ülemeelikult: «Kaadrites sai kokku lepitud ja sellepärast ma olen siin, et treialiks õppida!»

«Mis siin ametist,» mühatas Lass. «Teiesugusel on kergem mehele minna, kui siin ennast määrida.»

«Kas ma siis teie tütar olen, et minu pärast muretsete,» vaidles Anu. «Õpin ameti selgeks, lähen pärast ülikooli ja siis alles vaatame, kuidas meheleminekuga saab. Juhatage mulle parem töö kätte!»

Vana Lass jäi sellisest rünnakust tummaks. Ta maigutas suud ja pungitas silmi. Tahtis otsekohe kaadrite-ülema juurde minna, kuid ei saanud. Miski, seletamatu, päris mõistatuslik miski oleks teda nagu kuuesiilust kinni hoidnud. Anu võttis aga taskupeegli, takseeris ennast ja kõneles, nagu meister ise polekski siinsamas seisnud ja teda kuulnud:

«Mis sellele toile minu juures siis ei meeldi? . . . Oleks tulnud vist värv huultelt maha nühkida ja juuksed luitunud räti alla peita? Meister tahab, et oleksin kriimuline nagu Tuhkatriinu ja lillelise kleidi asemel mingit ürpi kannaksin! Peab olema — tahmanina.»

Anu vaatas enda ümber. Vaatas, tõmbas käega üle õlise võlli, vedas põskedele mustad jutid ning pöördus tõsisel ilmel meistri poole:

«Kas ma nüüd teile ehk natukene rohkem meeldin?»

See tuli tal nii hästi välja. Viiekümne aasta jooksul pole vana Lass veel kordagi midagi sellist näinud. Ta ei läinud kuhugi. Anu vallutas ta otserünnakuga. Tema, veel palju teisi ja muudki. Nädala eest sai ta endale ka teise treipingi ja meistril pole Anu detaile enam kuhugi panna. Nüüd tahab tüdruk, et temale midagi päris keerulist teha antakse. Selle nõude esitas ta mõne päeva eest ja meister Lass sügas kukalt: «No oled aga nähivits. Kust ma seda keerulist sulle välja võtan.»

Anu aga naerab: «Mis au pärast sa siis osakonnajuhataja ja meister oled!» Anu naeris ka siis, kui peainsener Kaara tema ümber tiirlema hakkas. Tiirles nagu meeletu ja lõpuks oma südame Anu jalgade ette pani, kinnitades, et ilma temata enam tundigi elada ei saa ja endale otsa teeb, kui ta teda ei mõista.

Anu küsis temalt aga süütult: «Jutusta mulle parem, miks sa oma naise maha jätsid ja nüüd pruute nagu pastlaid vahetad?»

Direktor, kui ta Anu kontorisse oma isiklikuks sekretäriks kutsus, sai samuti nina pihta. Tehas on suur. Siin on palju Anu vanuseid, aga teisi saab temaga võrrelda nagu kuud päikesega. Anust on ajalehtedes ja ajakirjades palju pilte ilmunud. Teda on filmitud ja nädalaringvaates näidatud. Ja tundmatute austajate kirjade pakk aina kasvab.

Kuid viimasel ajal on kurjad keeled sosistama hakanud, et Anu, see tehase ilus lööklane, on jäise südamega. Pealt nagu hea inimene, aga tõeliselt kalk ja tundetu. Tema lõbus nägu on peegli ees kätte õpitud. Anu tundvat lõbu, kui mõni talle järjekordselt oma südame kaotab. Räägitakse sedagi, et ta nende kohta eri arvestust peab. Anu Kikerpill olevat läbi ja läbi üks vampiirlik olevus.

Samasse tsehhi, kus Anu, tuli poole aasta eest ka Käämer. Tuli siia üle montaažiosakonnast, et ka treialiametit selgeks saada. Alles hiljuti oli Käämer üle linna kuulus. Leiutajatest ja ratsionaliseerijatest räägitakse

ikka palju. Kuid siin oli tegemist inimesega, kes pärast instituudi lõpetamist otsustas hariliku töölisena alustada, et alles hiljem vastavale kohale asuda ja seal seda edukamalt töötada. Käämerilt oodati mingi päris uue aparaadi leiutamist, kuid nüüd pole sellest enam midagi kuulda. Poiss on morn ega räägi oma leiutisest enam midagi. Ta on paari viimase kuuga niivõrd maha käinud, et kui asi ei parane, ähvardab teda vallandamine. Ja mida tehagi inimesega, kellele kindel ei või olla, kes joob ja tööle ei ilmu. Kelle pärast universaalsed treipingid päevade kaupa seisavad ja keerulised osad saamata jäävad? Kommunistlikud noored on tema küsimust mitmel korral arutanud, kuid teiste manitsuskõned on mõjunud temale nagu sääse hammustus härele. Isegi Käämeri allakäik viiakse Anuga ühendusse. Noormees, kui Anu tema sõpruseavaldused välja naernud, just sellest päevast alates hakanudki maha käima. Selles on isegi kommunistlike noorte sekretär veendunud.

Anul endal pole nendest juttudest vähimatki aimu. Vahest paistab talle küll, et mõned töökaaslased temale kuidagi viltu vaatavad, teinekord isegi millelegi vihjavad kahemõtteliselt. Kuid Anu ristsõnamõistatusi lähendada ei armasta. Ta on ise avameelne ja ootab seda ka teistelt. Lõpuks lahkub ta tehasesst nangunii, kui ülikoolis õppima hakkab. Nad mõtelgu temast, mida tahavad. Külge see talle ju ei hakka.

Uus vahetus jõudis kohale. Anu Kikerpill viskas viimased detailid kasti ja tahtis minema hakata. Kuid samas ilmus tema ette pikk noormees. See oli mudelmeister Peeter Peri, tehase komsomoli-algorganisatsiooni büroo sekretär. Peeter oli ilmselt rutanud. Riided olid tal alles saepurused ja pükste küljes tolknesid valged laasturibad.

«Mul on sinu jaoks suur ja tähtis ülesanne,» teatas Peeter salapäraselt.

«Ülesanne? Ja veel tähtis?»

Peeter viis Anu kõrvale ja kõneles kogeldes: «Peame Käämeriga viimase katse tegema.»

«Mis sellel minu ülesandega on pistmist?» imestas Anu.

«Ma mõtlesin,» lisas Peeter, «et sinul on kõige suuremad eeldused temale mõistuse pähepanemiseks.»

Anu silmad muutusid neid sõnu kuuldes suureks. «Mina?» Sa teed nalja. Esiteks naeraks Käämer minu välja. Ja teiseks: see sinu ülesanne ei kõlbagi minule. Mida teised mõtlevad, kui ma temaga...»

Peeter arvas enne, et Anu teda niigi mõistab. Ta ei tahtnud seda ütelda, kuid nüüd polnud teist väljapääsu ja ta rõhutas iga sõna: «Tehases ju teatakse, et Käämer just sinu pärast laguneski koost lahti. Ta on ju hell nagu mõni... Kas sa sellele siis kunagi mõelnud ei ole? Kas sa ei tea?...»

Anu muigas: «Peainsener lagunes samuti! Miks sa teda välja ei paku. Ja direktorit! Peainsener lubas endale isegi otsa teha, aga pole vigagi — elab.»

«Käämeriga on hoopis midagi muud. Sa näed ju isel!»

«Ja sina tuled kosja sobitama. Mida sa lõpuks tahad? Et ma talle mehele läheksin?... Ka kümme komsomolialgorganisatsiooni sekretäri ei saa minult seda nõuda ega nõuagi. Ainult sina! Kust sa sellele tulid? Ma võin sulle ainult niipalju öelda, et Käämer mulle armastust avaldanud ei ole.»

Kõik oli Anule vastumeelt. Peetri ettepanek ja tema enda sõnad. Anu tahtis pikemalt rääkimata ära minna, kuid Peeter hoidis teda küünarnukist ja kinnitas: «Mitte mehele! Võib-olla et Käämer on sinu jaoks isegi liiga hää. Aga pane talle mõistus pähe ja muud sinult ei nõuta. Sellest ülesandest tean ainult mina. Teistele ta oma asjadest ei räägi.»

Anu raputas aga tõrksalt pead.

«Ja veel,» jätkas Peeter hoogu sattunult. «Kui sa ülesande tagasi lükkad, siis ma ütlen, et sa tõeliselt meie inimestest ei hooli ja tehist ei armasta. Oled... proovireisija!»

Peetri viimased sõnad tõid Anule tugeva puna näkku. Kas need märki tabasid? Anu tundis, et talle ränka ülekohut tehakse. Peeter ei püüdnudki tüdrukut enam tagasi hoida. Nii pahasena polnud Anu veel kunagi tehasesest lahkunud. Ta vahetas tööriided teiste vastu ega näinud kedagi. Kogu aeg kumises kõrvus sekretäri ränk süüdistus: «Proovireisija! Ei hooli tehasesest ega

inimestest! Kas kadedad keeled on Peetrile midagi ette lobisenud. Kust ta võttis, et Käämer minu pärast? Paljud on keerelnud, aga et Käämer? ...» Ta püüab meenutada, kuid talle ei tule ainustki juhust meelde, et Käämer talle kuidagi läheneda oleks püüdnud. Anu avastas oma imestuseks, et ta temast koguni kõrvale on hoidunud. Tsehhis on nad vaid mõne tühise sõna vahetanud. Tõeliselt pole Käämer temast üldse välja teinud. Nad elavad ühel tänaval, peaaegu kõrvuti asuvas majades, kuid poole aasta jooksul pole nad korragi koos koju tulnud ega tööle läinud. Kui Käämer talle vastu juhtub tulema, siis ta ainult noogutab vaevaltmärgatavalt.

«Ma pole teda ehk hästi tähele pannud? ... Võimatu! Oleksin ikkagi aimanud ...»

Anu ruttab koju ning ta vaatab ette- ja tahapoole piki tänavat. Kuid ta ei näe Käämerit. Tänaval on vaid võõrad inimesed. «Võib-olla ta ei tulnudki töölt koju ja läks hoopis mujale?»

Emma tõi toidu lauale. Ja kuigi vaagnal kapsarullid, tema lemmikroog auras, puudus Anul isu. Ta torkis kahvliga kapsarulli ja mõtles: «Arutasime Käämeri personaalküsimust, direktor on valmis teda tehasesst välja kihutama, aga mis temaga tõeliselt lahti on, seda ei tea õieti ükski. Kõneldakse, et leiutis ebaõnnestus, ja veel midagi ... Kas sellepärast?»

Jah, kui Anu süüdi oleks, ta püüaks temale tõesti mõistust pähe panna. See ülesanne on ju isegi huvitav. Kuid asja taga on mingi saladus ja Peeter on eksiteel. Võimatu olukord! «Kas tuleb Käämerit paluda, et ta Peetrile asja selgitaks? See kukuks narrilt välja. Pärast seda hakkaksid nad veel rohkem uskuma, et mina ...»

Anu oli eelmisel päeval kahe endise keskkoolisõbraga kokku leppinud, et lähevad õhtul vabaõhukontserdile. Kuid nüüd ütles ta sõpradele, et tal pea valutab ega taha kuhugi minna. Vaevalt olid sõbrad aga lahkunud, kui Anu riided vahetas ning siiski välja läks. Käämeri maja juures jäi ta tahtmatult seisatuma ning piilus teise korruse nurgaakendesse. Käämer oli sealt nii mõnelgi korral välja vahtinud, kui Anu möödus. Aken del polnud kedagi. Ja Anu istus trammile ning sõitis

Kadriorgu. Oli nii vähe lootust, kuid tema silmad otsisid teda siiski. Kui ta temaga praegu kohtuks, küsiks Anu ehk Käämerilt: «Ütle mulle, kas ma olen või ei ole süüdi, et sul viimasel ajal elu on allamäge läinud?» Ja lisaks: «Kui see nii on, siis oled küll üks tänapäeva erandlik ja eluvõõras kuju.» — Anu ei leidnud aga teda. Kui ta lõpuks koju jõudis, oli juba pime. Käämeri aknad olid samuti pimedad.

Hommikul lootis Anu, et Peeter Peri temaga eile pooleli jäänud juttu jätkab. Lõpuks polnud nad ju milleski kokku leppinud. Teda aga ei tulnud. Käämer puudus jällegi ja tema treipingid seisis. Anu jälgis, kuidas teraslaastud põrandale sahisesid. Samas ilmus tema kõrvale meister ning teatas:

«Noh, tõingi, mida tahtsid!» Meister näitas Anule läikivat mitmejärgulist ja otstest peaaegu teravat eset. «Vaata, et see asjake sul nuttu välja ei võta. Õpetan sulle ise kätte, ja see ei sünni ühe päevaga.» Meister pistis eseme Anule pihku ja tahtis minema hakata.

Anu ei teadnud isegi, kuidas ta sellele nii ootamatult tuli, et küsis: «Kas Käämer ei või mulle õpetada. Kas ta oskab?»

Lass vidutas silmi: «Käämer!... Minema kihutada tuleb too Käämer. Kus ta sul on? Too sell võiks ka vanakuradile kabjad treida, aga ei taha, näe!»

«Jätke temaga rääkimine juba minu hooleks!» lausus Anu õhetaval palgel.

«Sina saad temaga muidugi hakkama!» Meister löi käega. «Kes siis veel, kui mitte sina.»

Anu nägi, et meister tema ettepanekuga vastumeelselt nõustus.

Anu jõudis päeva jooksul paljude küsimuste üle järele mõtelda. Mida kaugemale ta läks, seda enam ta veendus, et tema ja Käämeri vahel pole tõesti midagi. Esialgu polnud see kindel, kuid ta mõtles mitmel korral, et siia on peainsener Kaara segatud. Alateadvus ütles talle, et tema ongi peasüüdlane. Anu on näinud, ja mitte üks kord, et Kaara samasse majja siseneb, kus Käämer elab. Muidugi tema poole! Ta on neid ka tänaval koos kohanud.

Pärast töö lõppu otsis Anu Peetri üles ja küsis: «Kes sulle ütles, et Käämer joob ja sellepärast töölt puudub?»

«Ega sa välja ei lobise?» küsis Peeter valvsalt.

«Kah saladus,» muigas Anu. «Kui sa tahad nii, siis ma ei lobise.»

«Peainsener Kaara! Täna puudus Käämer jällegi, kuna ta eile jõi.»

«Ja seda ütles Kaara?»

«Ta elab restorani vastas ja oli teda juhuslikult näinud.»

«Oled sa Käämerile endale kunagi ütelnud, et peainsener sind informeerib?»

«Milleks seda,» imestas Peeter. «Kaara saaks paha-seks ja tema juba ei unusta.»

«Kas Kaara sulle ka seda ütles, et ma Käämeri elu sassi ajasin?» Anu oli kaugel naljast. Seda taipas ka Peeter. Sekretär nõjatus hõövelpingile. Ja, tunnistanud Anu tähelepanelikult, ta tähendas:

«Seda pole ta küll teinud. Näen, et kahtlustad, kuid ma kinnitan, et Kaara tema pärast tõsist muret tunneb.»

Anu ei vastanud.

Rutates koju, surus ta Lassilt saadud detaili kõvasti peopessa. See oli soe. Anu oli nüüd veendunud, et Kaara ka palju muud on sosistanud. Küllap Kaara vihastaks, kui ta teaks, kuhu Anu praegu ruttab. Anu silmade ette kerkis inseneri solvatud, vihkav ilme, kui ta tema armuavalduse oli välja naernud. Ka hiljem märkas Anu mitmel korral, et insener teda kalgi pilguga vaatab. Korra jõllitas ta teda teispoolt treipinki. Tema silmades oli palju pahatahtlikkust. Ja selline inimene soovib Käämerile, kes võib kunagi tema kohale pretendeerida, head? Töölised nurisevad tema üle. Ta vihkab Käämerit! Salajased vaenlased on kümme korda kardetavamad kui avalikud.

Anu jõudis kohale. Pärast korduvat koputamist avati uks ning nad seisid Käämeriga vastamisi. Käämer oli imestunud ootamatu külüstuse üle, kuid tema silmades ja ilmes oli sellest hoolimata palju väsimust. Ta poleks nagu mitmel ööl maganud. Juuksed olid salkus. Anu püüdis talle silma vaadata, aga Käämer pöör-

dus kõrvale. Ta nagu aimas, miks Anu tuli, ja tundis enda pärast piinlikkust.

Anu püüdis võimalikult sundimatu olla ning küsis lõbusalt: «Kas sa mind sisse ei kutsugi?»

Käämer taganes kohmetult: «Palun, palun väga!»

Kui Anu sisenes ja eestois seis, tuli Käämerile midagi meelde. Vabandust pomisedes jättis ta Anu sinnasamasse seisma ning kadus tuppa. Anu ei olnud selles kindel, kuid talle tundus, et Käämeri nägu punetas. Poiss oli nii karme. Jooksis nagu tuld kustutama. Anu oleks meelsasti teada tahtnud, mis pakilist talle meelde turgatas. Samas seisis aga Käämer juba uksevälvel ning tähendas:

«Palun... siia!» Tema palged õhetasid.

Ruum oli avar, kuid korratu. Laual toidunõud tööriistadega segamini. Aknakardinad hallid, põrandariided kortsus ja prahised. Vaid akna all olev suur laud, kus Käämer ilmselt kirjatööd teeb, on korras. Raamatud, paberid... Anu tunnistab ümbrust üksisilmi ja Käämer seis tema kõrval nagu pahateo korda saatnud koolipoiss.

«Ma... ma elan siin ju üksinda,» vabandas Käämer. «Minu jaoks on hea küllalt. Ema ajal oli siin teisi... kui ta elas!»

Anu istus toolinurgale ning küsis avameelselt: «Aga mida sa minu eest enne peitmas käisid?»

«Ah ei midagi. Ma niisama!» Ja tõstes tooni, kõneldes Käämer kareda häälega: «Olin haige ega saanud täna tööle tulla. Lass muidugi turtsus. Ma vilistan temale. Ta ei saa mulle midagi teha, aga ma tulen sealt ise ära.»

«Olid sa ikka tõesti haige,» uudistas Anu ja küsis huupi: «Kas sa eile mitte peainseneriga ei pummeldanud?»

«Peainseneriga?...» Käämer uuris Anu ebaleval ilmel ja tema sõrmed näppisid kuuerevääri: «Kust sa... kas sa...?»

«Ma tean,» noogutas Anu. «Aga Lass ei ole üldse vihane.» Anu avas peopesa ning sirutas Käämeri poole meistriilt saadud detaili: «Tulin, et küsida, kas sa õpetad mind seda tegema?»

Käämer seda ei oodanud. Esiteks tuleb uhke ja nii ligipääsematu Anu siia. Ja nüüd küsib ta temalt veel abi. Temalt, kelle kõik kavatsused ja soovid on liivale jooksnud. Kelle leiutise kohta tehase direktor ütles, et see on haige aju sünnitus. Ta alustas juba üliõpilasena. Kaheksa aastat tööd. Kaheksa aastat katsetusi. Virnad läbiuuritud raamatuid. Vaid peainsener Kaara, kes tema viimase aasta tööd jälgis, andis lootusi. Kuid isegi tema kahtles lahenduse õnnestumises. Kui aga kõik lõpuks valmis oli, ilmus keskses tehnikaajakirjas sama leiutise kohta kirjutis ja joonis, mille kallal ta nii kaua oli vaeva näinud. Keegi oli temast ette jõudnud. Leiutise autoritunnistus, mida Käämer juba omaks pidas, sai teisele, temast nobedamale. Peainsener Kaara tõi ise selle ajakirja ja lohutas: «Pole midagi! Elu on ees ja sa nuputad midagi muud, veel paremat välja.» Muud? Käämer oli löödud. Kõik varises kokku. Tema pea on tühi. Ta ei taha enam midagi teha ega kedagi näha. Ka direktor on süüdi, et ta tema välja naeris. Sama direktor, kes on tühipaljas administraator, kes tehnikat pole kunagi õppinud. Käämeril oli ju kõik valmis, kuid direktor pani ta kahtlema. Ta tegi seal veel ühte-teist, üldiselt vähemtähtsat, ning temast jõutigi ette. Peainsener ütleb, et tehases teda hästi ei sallita! Olgu nii. See on siis tasu, et ta heaks inseneriks tulla saada ja kõige alumiselt astmelt alustas. Käämer teiab ka mujal tööd. Eile käisid nad tõesti inseneriga restoranis. Kaara ise kutsus. Ta on tihti talle välja teinud ja julgustab, et ta millegi uue kallal tööle asuks. Ainuke inimene, kes teda hädas unustanud ei ole. Seda üllatavam oli Käämerile Anu külaskäik ja ettepanek. Jah, see Anu! Käämer on tagasihoidlik ja peaaegu et kardab teda. Ta tundis Anu juba ammu enne seda, kui ta tehasesse ilmus, kui Anu alles keskkoolis õppis. Tol korral, kui ta Anu tehases esmakordselt nägi, oli see talle meeldivaks üllatuseks. Teinekord on ta Anust väikselt ja omaette mõelnud. Kuid temale läheneda? Käämer kavatses oma leiutise valmistaamise puhul väikese peo korraldada ja sinna ka Anu Kikerpilli kutsuda. Võib-olla et ta Anu pärast selle peo oleks korraldanudki. Sellest ei tulnud midagi välja.

Nüüd hoidis Käämer selleltsamalt Anult saadud detaili käes ega mõistnud talle midagi vastata. Anu tuletas talle kõige elavamalt meelde tema leiutist ja selle saatust. Anu ootas aga vastust. Ja, kui seda ei tulnud ega tulnud, küsis ta uuesti: «Kas õpetad?»

Anu ettepanek oli meelitav ning ta noogutas: «Aga muidugi! Võin isegi tehasesst lahkumise edasi lükata!»

Samas koputati uksele ja Käämer ruttas ruumist välja. Seal oli peainsener Kaara hääl. Aga siis tõmmati üks kinni ning Anu ei kuulnud enam midagi ning ta mõtles ärevalt: «Miks ta teda sisse ei kutsu? Mis asju nad ajavad seal?»

Anu tundis, et eilse ja tänase päeva jooksul on tal Käämeri elu vastu suur uudishimu tekkinud. Ja mitte ainult uudishimu. Käämer pole mõni tavaline tuulepea. Ta tahtis tema kohta võimalikult palju teada ja kui ainult suudab, siis teda siiralt aidata. Anu tõusis ning seisatas Käämeri töölaua taga. Vatmanpaberil olid mingid keerulised joonestused. Võis aga taibata, et siin juba tükil ajal polnud keegi töötanud. Klaasist laua-garnituuril on tolmukord, avatud potis on tint kuivanud. Anu hakkas raamatuid sorima. Tõstis need üksteise järel endale sülle ja luges pealkirju. Tehnika vaheldub ilukirjandusega. Anu võttis kätte ka viimase teose — Rolland'i «Colas Breugnon'i» ning jäi üllatunult lauale vahtima. Talle vaatas sealt vastu tema enda portree. See oli raamitud. «Käämer on selle ajakirjast siis välja lõiganud,» üllatus Anu. «Seda ta käiski siis peitmas.»

Anu valdas tunne, nagu oleks ta äsja mingi lubamatu teoga hakkama saanud ning ta asetaski raamatud pildi peale endisele kohale tagasi. Ta ei teadnud, kas pahan-dada või rõõmustada. «Peetril oli siis ikkagi õigus? ... Ja ometi me teame Käämeri elust nii vähe. Ta on jäetud selle ... selle Kaaraga. Käime külmalt mööda ja hädal-dame, kui tuli juba lahti on!»

Kui Käämer lõpuks tagasi tuli, istus Anu endisel kohal ning küsis nagu muuseas: «Mida meie insener Kaara siit tahtis?»

Käämer ei vastanud. Tal oli piinlik.

Anule meenus juhuslikult kuulnud sosisistamine, et insener Kaara olevat Käämeri leiutise üle löönud ja

selle ajakirjas teise nime all avaldanud. Nüüd oleks ta meelsasti Käämerilt küsinud, mida ta sellest ise arvab. Kuid leides, et see varajane oleks, tähendas ta kahe-mõtteliselt: «Ta käis ehk maad kuulamas, kas sul mõnda uut leiutist valmimas ei ole? Või kutsus restorani, et...»

«Mitte midagi... niisama...» Käämer silus sõrmedega läbi juuste. «Tõeliselt ta kutsus, aga ma ei taha... Lähen parem kinno.»

«Ja hakkad mind homme õpetama?»

«Kindlasti...» Käämer takerdus. Tal oli ilme, nagu peaks praegu kuristikku hüppama. Anu ootas kannatamatult, mida ta ütelda tahab, kuid Käämer istus ega saanud sõnagi suust.

«Sa tahtsid midagi ütelda?» naeratas Anu julgustavalt.

«Ah, ei midagi,» lausus Käämer. «Tahtsin ainult küsida, kas ka sina kinno tulla ei taha?»

Anu pahvatas lõbusalt naerma. «Ainult seda! Muidugi ma tulen, kui sa kutsud.»

Nad leppisid kokku, et kohtuvad Anu maja ees tunni aja pärast. Eestost pöördus aga Anu tagasi, pistis ukse vahelt pea sisse ning lausus säravate silmadega:

«Loe seni oma «Colas Breugnon'i! Mulle paistab, et sulle seda tulevases võitluses insener Kaaraga väga vaja läheb!»

Käämer taipas, et Anu raamatute alla peidetud pilti nägi. «Ja ta oli nõus pärast seda kinno tulema!» Käämer hakkas kiirustades ennast korda seadma. Tõesti — elame veel!

VIIMNE VÕIMALUS

I

Kes temale rääkis sellest? ... Teda oleks keegi nagu tagant kihutanud, et mine. Mine, seal on midagi sinu jaoks, seal on sinu viimne võimalus! Midagi seesugust tõeliselt ei olnud. Nii palju oli küll, et vana Kustav Elfriede Paalile vastu tuli. Sellest aitaski, nagu selgus. Nad noogutasid teineteisele vaikides ja mõõduka väarikusega nagu ikka. Enamik nende kohtumisi on tänaval sündinud nagu seegi. Ja omavahel on räägitud vaid mõned sõnad. Erilisi tundeid pole need päris juhuslikult teineteise nägemised neis esile kutsunud.

Seekord aga paistis Elfriedele, et kullassepaga midagi päris kummalist on vahepeal juhtunud. Sisetunne ütles talle, et vanamehe süda on valust lausa lõhkemas ja ta temaga midagi kindlasti rääkida soovib. Elfriede mõõdus esimese hooga. Kuid ta jäi mõne sammu järel üllatusest seisma ja vaatas tagasi. Just sedasama oli teinud ka Kustav Ruubel. Ja nende pilgud kohtusid. Naine kogus ennast kiiresti ja naeratas seejuures. See kukkus tal välja meeldivalt plikalikuna ja loomulikult, mida isegi parimate näitlejate juures harva näeb. Elfriede oleks seejuures nagu öelnud, et vaata, Kustav, kui nooruslik ma veel välja näen. Ma ei põlga sind aga sugugi halvaks, kuigi sa mulla järgi lõhnad.

Elfriede pilgud ei valetanud. Isegi vastupidi. Need ei suutnud kaugeltki kõike väljendada. Ta oli viimasel ajal Ruubelile paljudel kordadel mõelnud. Ja eriti siis, kui tal elus raske on olnud. Kustavile mõtlemine, eriti aga tema nägemine, tekitab Elfriede sisemuses ikka nõrdimuse, mida ta targu aga välja paista ei lase. Nii oli see

nüüdki. Vana kullasseppa tunnistades tegi Elfriede tema poole ebateadliku sammu. Nad seisid seetõttu päris vastamisi ja Elfriede küsis kulme kergitades:

«Kuidas sa siis elad ka, vana Kustav? ...»

Vanamees toksis jalutuskepiga saapaninasid ja vaatas maha nagu häbeneks naist. Kuidas? ... Ta võiks sellest nii mõndagi pajatada. Kuid tänaval ta seda siiski tegema ei hakka ja lõi vaid käega:

«Mis seal enam elada või olla! ... Kõik on läinud segamini.» Ütles nii ja eemaldus tõntsil sammul. Kidura keha jaoks liiga suurena tunduv pea oleks teda nagu ränkraske kaaluvihina ettepoole looka koolutanud.

Elfriede jälgis eemalduvat Ruubelit peaaegu ammuli sui. Nii tujust ära ja palju-palju hädisem kui iialgi varem. Oli nagu mees ikka, aga nüüd on ainsa nädalaga lõuga võdistama hakanud. Ja samas kiskus Elfriede süda valust kokku. Kui ta omal ajal kullassepa käe ainult vastu oleks võtnud! Praegu ei puuduks tal midagi. Ta oleks proua nagu noorena. Tal ei tarvitseks nüüd riskida selle narri ja teda häbistava äri ajamisega, mis viimasel ajal pealegi raskeks ja vähetasuvaks on muutunud. Tal tuleb isegi kinnikukkumist karta ja ükskord võib see õnnetus kaela tullagi. Siin jätab aga Ruubeli surm oma ainukesele tütrele suure varanduse maha. Ruubel... Ruubel... Peab ta alalõpmata just temaga kokku saama. Koli või mõnda teise linnaossa. Tuleb vastu nagu nimme, et südant valutama panna. Vanamees on nagu needus tema teel, nagu Elfriede üle irvitav koll.

Elfriede surus jänesekotikust lapsekasuka tugevamini kaenlasse ning jätkas oma teed. Kuid seekord polnud tal täikal kauplemiseks mingit tuju. Südamesse puges hirm, et ta just täna kinni kukub ja siis on ta ühtlasi ühe suure võimaluse maha mänginud. Need olid Ruubeli hallid ja nii väsinud silmad, mis teda sinna tõmbasid. Tema kühmutõmbunud selg ja tülpinud hääletoon... Jah, mis Ruubeliga siis lahti on? ... Miks tal elu sassi on läinud? ... Ega Elfriede siis seepärast sinna ei lähe, et teise häda näha ja selle paistel ennast soojendada!

Tal tuli mitmel korral kella helistada, enne kui ukse taga lohisevaid samme kuulis. Kuid ust ei avatud isegi

nüüd. See nihkus vaid irvakile ja kett kolksus. Prao vahelt paistis tuhmilt läikiv silm. See püsis seal tükil ajal, oli küsiv, imestunud ja valvas. «Miks ta peidab ennast ja jõllitab veel,» oli Elfriede pahane. «Keda ta kardab, see vanameheätt?..» Ja külaline naeratas veidi hapult: «Sa ei tahagi mind sisse lasta?»

Uks avanes aeglaselt, lükati lõpuks päris avali ja lävel seisis üllatusest kohmetu Kustav: «Proua Paal ise ikka!» Kahtlemata andis majaperemees sellega mõista, et Elfriede, kuigi nad nii kaua teineteist juba tunnevad; vaid mõnel korral siinset ukselinki on liigutanud.

Esimene samm oli siis astunud ja Elfriede vajus kergelt ohates pehmesse tugitooli. Ruubel oli nõutu. Mis see külaskäik tähendama peab, näis ta küsida tahtvat. Tema silmad libisesid esemelt esemele ning nendes oli rõhuv tuimus: «Mul on siin kõik segamini,» pomises peremees. «See pole minu süü... mitte kuidagi! Jah, kõik on nüüd teisiti.»

Elfriede uudistavad silmad ei tabanud aga midagi erilist. «Mis ta toriseb asjata! Ühe vanamehe jaoks on siin liigagi korras,» mõtles külaline. «Minu enda pool hüppa või karguga! Elab nagu vürstike, aga hädaldab!» Tõsi see on! Ruubel ei tohiks tõesti nuriseda. Koristajait, kes ka praegu ülepäeviti käib, on nüüd veelgi hoolsam. Kuid ta on ju nii kole tujukas pärast üksinda jäämist. Koristaja ei oska enam tubagi pühkida ja mis veel muust rääkida. Ahi on päris tuline, aga tema väidab, et jahe. Suhkur tundub Ruubelile soolasena, aga sool jällegi magusana. Ta norib iga asja kallal. Nüüd kompassid Ruubeli hallid silmad oma külalist ja tema suunurki piiras jonnakuse võru. Ruubel oleks äkki nagu mingist tardumusest ärganud. Ta hakkas ruumis ruttu-ruttu edasi-tagasi käima ja kõneles, ise kätega veheldes: «Teda ei ole! Jah, lendas minema!... Kurat nendega! Ära arva, et ma seda kahetsen. Kah asi.» Ruubeli rindades kähises. Ta tuletas meelde vana, puuris tammuvat lõvi, kes viimast korda mõirata tahab. «Sa nägid siis teda?... Ta ütles ju sulle, et nad siit välja kihutasin?..» Kustav arvas, et sellest kõik teavad ja muust linnas enam ei räägitagi. Ja Kustav prantsatas teise

tugitooli ning tema veretavad silmad puurisid vastasistujat: «Kõnele!... Mis sa ootad. Lase tulla!»

«Mida ta siin kokku küll jahvatas?» mõtles Elfriede kimbatuses. «Keda ta siit välja siis ajas?... Ega ometi viimaks...» Elfriede kahvatus erutusest ning ta ei julgenud lõpuni mõelda.

Kustav polnud kogu asjast ise veel kellelegi rääkinud. Nüüd ta tahab vähemalt Elfriedele tõendada, et õigus on temal. Tema peaks teda ju mõistma. Kes siis veel, kui mitte tema?... Ja Kustav sirutas oma luised sõrmed Elfriede poole.

«Hoiatasin, aga ikka läks!... Kommunistile läks minu Lea. Kuulsid — kommunistile! Ütlesin, et välja viskan!... Tema aga naeris... Naergu veel! Ja see oli minu tütar.» Kustavi kronksus sõrmed liikusid nagu ämbliku haarmed. Elfriede tundis teise sõnadest naudingut, aga samal ajal oli tal ka jube. Oli tunne, et Kustav meeltesegaduses tal kõrist haarab ning siis tal enam pääsu ei ole. Kullassepp aga surus samas käed kramplikult rusikasse, vaikis ja tema rinnas kähises veel rohkem.

Et tütar majast välja aetakse, seda võis loota kõige vähem. See oli uudis, mis Elfriede lausa jahmatama pani ja tema mõttelõnga juppideks purustas. On see tema ajutine tuju ja homme kõik vanamoodi läheb?... Kõik võib olla! Oma varandust ta hauda juba ühes võtta ei saa. Kuid Ruubelis ton midagi, mis loota lubas, et ta tütreaga ialgi ei lepi. Nüüd ootab ta selleks ka teiselt julgustust. Ojaa, Elfriede oskab seda. Kommunistid? Tal on nende vihkamiseks rohkem põhjust kui Ruubelil. Elfriede on nad purupaljaks teinud, aga kullassepp elab oma majas nagu enne. Vahepeal on siia üht-teist veel juurdegi siginud. Sosistatakse, et Ruubelil on kulda ja seda veel nüüdki nagu puuk kokku kannab. Sel rebasel läheb üldse hästi, kuna oskab oma asju ajada. Elfriede kergitas kleidiäärt veidi kõrgemale ning tähendas silmi pööritades ehtsa murega:

«Kogusid varandust kommunisti jaoks ja kasvatasid tütregi...»

Ruubeli ilme oli niigi piinatud. Ta polnud vist mitmed ööd juba maganud. Habemes lõug võbises erutusest. «Nad ei saa minult midagi!»

«Lea on ju tema naine ja sinu tütar ikkagi?»

See oli ühtheagu küsimus ja vastus. Ruubel polnud nende lühikeste päevade jooksul veel täpsemalt mõelda jõudnud, kuidas ta selle raske küsimuse lõpuks lahendab. Et kõik nii läheb, nagu tema seda tahab, selles oli ta aga veendunud.

Ennist leidis Elfriede, et Kustav on temaga võrreldes nagu taevas. Aga nüüd? ... Kas nad pole peaaegu võrdsed kaotajad suures elumängus? Nii nooruslikuna pole Elfriede end hulgal ajal tundnud ja Ruubeli juuresolekul vist mitte kunagi. Praegu ta ei tahtnud Ruubelit kaua segada. Lakkugu ise oma haavu. Kuid hüvasti jättes ütles ta peremehele, et ärgu norutagu. Esiteks ta polegi ju veel teab kui vana ja küllap aeg lahenduse leiab.

Vana Ruubel on pahane, et ta jällegi üksinda peab jääma. Jah, nüüd oleks ta meelsasti isegi sellesama Elfriede seltsis juttu ajanud. Kuid isegi see vaeseks jäänud poeproua ei hooli enam temast. Üksinda on nii kõhe ja piinav. Kui Lea oli väljas, sai teda ikka koju oodatud. Nüüd pole teda kusagilt tulemas. See on nii harjumatu ning südamesse tekib tal üha suurem nõrdimus ja viha. Ruubel kõnnib taas, vajub aga peagi laua taha röötsakile. Kuhu nad läksid nii iseteadvalt, nagu oleks kogu maailm nende pärisomandus? Häbematu tüdruk ütles veel, et nad siia niikuinii poleks jäänud ... Vaata sulle arukas tütar. Selgus, et tal isegi kopika eest mõistust ei ole. Kas siis teistsugustest meestest maailmas puudus on? Kommunist? ... Lea valis endale mehe oma lihase isa esimeste vaenlaste hulgast. Kus sellel inimesel siis veel mõistust saab olla? Selle maja õhk olevat kopitanud. Ja ometi kasvas ta siin üles, mitte aga mujal! Kas sellist häbematut saab pärast seda veel tütreks pidada ... Häbematu jõmpsikas!

Järgmisel päeval, ja seda juba hommikupoolikul, kohtus Ruubel eilse üllatusega. See asus ukse taga Elfriede Paali näol. Täna oli ta vähemalt kümme aastat noorem ja oli tema saladus, kuidas see võimalikuks osutus. Nägusas turukotikeses olid toiduained. Ta käitus nii, nagu oleksid nad eile kokku leppinud, et ta ka täna tuleb. Andis mõista, nagu oleks ta saatuse enda poolt

tema eest hoolitsema pandud. Elfriede käitus lihtsalt, leides, et praegu tunnetega taktiline tuleb olla. Lõpuks on ju elust mõndagi õpitud ja ehk on siin tema elu viimne võimalus. See kukkus talle sülele siis, kui seda kõige vähem võis oodata. Nüüd või mitte kunagi! . . .

«Kas härra Ruubel nõustub, et ma tänase lõuna valmistamise enda hooleks võtan? . . .» Küsitu kehtis vaid õlgu. Tõeliselt pole tal selle vastu ju midagi, kuid ta jättis küsimuse siiski naise enda otsustada. Elfriede on hakkaja ning toimekas. Esmalt teeb ta köögis muidugi ülevaatus. Kapis on tange, makarone, jahu, on rasva ja võid, mõned munad, sinki ja suitsutatud kala. Ruubel ütleb, et keldris olevat kartuleid ja igasuguseid juurikaid, kapsaid ja tünnis soolaliha. Liha sai sinna juba kesktalvel ostetud, siis kui see kõige odavam oli. Elfriede naerab. Tegemist on tõelise majandusmehega. Soolaliha jätvat nad siiski suveks, kui turult saab rohelist kraami ja liha on veelgi kallim. Ta olevat värsket ühes toonud.

Ruubel on rahul ja ei ole kah. Ta istub laua taha ja püüab töötada. Nädalapäevad pole ta lilllegi liigutanud, kuid õigest tööst ei tule ka nüüd midagi välja. Õige sügaval südamepõhjas oli ta lootnud, et tütar teisel-kolmandal päeval tagasi tuleb. Nüüd aga askeldab siin tema asemel võõras inimene. Kunagi põlgas sama inimene ta ära! . . .

Elfriede on endale kirju põlle ette sidunud ja katab juba lauda. Paari päeva eest proovis Kustav ise suppi keeta, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Seekord on lõuna maitsev. Võib-olla et veel parem kui Lea toidud. Kullassepale meeldis, et Elfriede nii tagasihoidlik on. Koristaja-eidega ei saa teda ju kuidagi võrrelda. Ta on palju väärtuslikum ja aitaks nagu Least jäänud tühja kohta natukenegi täita. See oli hea, et Elfriede ka järgmisel ja ülejäämisel päeval tuli. Ja siis oli Ruubel otsustanud ja tegi asjaliku ettepaneku:

«Hakka mul siin kohe tõeliseks majaabiliseks! Alaliselt ja kohe kindla palga eest. Ma ei taha midagi ilma! . . . Ise ela aga köögi kõrval toas.» Ruubelil oli aim, et tema ettepanek kindlasti vastu võetakse. Nii see tõeliselt oligi.

Ehk oli Elfriede väljanägemine liiga õnnelik. Kuid ehk oli Kustav ka selle küsimuse üle juba varem mõelnud, kui ta lisas: «Võtan ainult majaabiliseks nagu iga teise. Ja ära mõtle, et siin midagi muud on või tuleb.»

Elfriede mõistis liigagi hästi, mida Ruubel ütles ja ütlemata jättis. «Nii muidugi,» nõustus ta kärmesti, «milleks vanu asju meelde tuletada, kuigi...»

See kuigi oli paljutähendav. Seda mõistis ka Ruubel ning ta pomises pahaselt, nagu endale: «Mis kuigi seal enam!... Mul on ainult palgalist majaabilist vaja ja muud midagi... Lea asemele!»

«Just Lea asemele,» noogutas Elfriede. Talle olid need kaks sõna praegu teise tähendusega kui Ruubelile.

Koristaja-eidele öeldi koht üles. Kulused päevad, väliselt üksluised, aga inimestele siiski nii ärevad.

II

Keskpäeva eel pani Ruubel graveerimisnoa kõrvale ja jäi klaasistunud ilmel aknast välja vahtima. Seal polnud aga midagi uut. Vastu aknaplekki plaksusid endiselt üksikud jämedad vihmapiisad. Tuul liigutas kase oksti ja need olid raagus. Juba kaks päeva oli vihma sadanud, kuid mullune kulu jäi endiselt koltunuks. Polnud näha veel ainustki rohelist rohunina. Jah, kõik on hall. Kas tänavu pakatavadki pungad ja muru lööb haljendama? Kas siia akna alla enam tulevadki lapsed mängima nagu varem?... Kullassepp tundis, et täna on turi laua taga kummardamisest eriti valus. Vahest paistab, nagu jääks veri hoopis seisma. Tervis annab viimasel ajal ennast üha sagedamini tunda. Eile käis ta arsti juures, aga seal leiti, et tal midagi erilist viga ei ole. Lihtsalt vanadus ja olgu päris rahulik. Ja kas tal kuuestkümnest viiest aastast siis vähe olevat! Rumala inimese jutt ja muud midagi. Muidugi on seda vähe! Ruubelile tundub praegu, et ta pole veel õieti elama hakanudki. Et midagi läks viltu ja nüüd hoopis teisiti tuleks alustada.

Nädala eest saatis Lea talle Narvast kirja. Tema mees olevat seal elektriijaama ehitusel midagi inseneri

taolist. Ka Lea ise töötavat ehitusel... Kirjutas ikkagi! Tema tütar on nüüd siis Lea Tirul. Kustavi käsi pole veel kordagi tõusnud, et seda nime paberile kirjutada. Nad oodaku seal. Võib-olla vastab ta alles siis, kui Lea ka teise kirja on saatnud. Mis seal veel seisis? ... Nad olevat Narvas elektriijaama valmisaamiseni. Kuid võib ka nii juhtuda, et jäävadki sinna. Lea andvat oma aadressi igaks juhuks. Et kui ta ehk kirjutada tahab.

Vana Ruubel arvab teadvat, mida see tõeliselt tähendab. Kas too Johannesest kommunist siis tema tütart niisama ära võttis? ... Ootab tema surma, maja ja tema kulda. Seda, mis ta kõrvale jõudis panna ja hiljem juurde kogus. Ta on tõeliselt veel rikkam, kui nad arvata võivad. Eks kullassepa sõrmede külge jää nii mõndagi ja siin pole midagi imestada. Tema oli ettevõtja varem ja jäi iseseisvaks ka kommunistide ajal. Nad ainult otsigu temasugust. Ta on siiani tööd teinud ja sellest pole veel kunagi puudust olnud. Ruubelil on kundesid isegi vanast ajast, päevadelt, kus tal oma äri ja paar töölist oli.

Kustav pole veel sellele tulnud, et ta viimastel päevadel aina oma tütre kirjale on mõelnud. See haaras teda jäägitult, tõi endaga kaasa igasuguseid mõtteid. Jah, oleks Lea seal kirjast natukegi mõista andnud, et ta oma uue eluga rahul ei ole... Siis oleks Ruubel ehk tõesti mõne sõna paberile visanud. Lea aga kirjutab nii, nagu oleks kõik parimas korras. Mitte ainustki kahetsevat sõna ega selle varjugi. Uhke, nagu oleks rikas! ... Tuli aga ehitaja välja. Nina püsti kuni kápuli lendab koos oma kommunistiga.

Kustav Ruubel pöördus aknast ära. Isegi väljas on hallus. Ja tõmmanud laualaeka lahti, ta pühkis kuldplaadikese sahtlisse ning märkas, et tema käsi väriseb. Ta ei suutnud praegu seda tööd lõpetada, oli plaadile jõudnud vaid eesnime graveerida. Tõeliselt peaks ta täna terve päeva töötama. Filigraanprossile tullakse juba homme järele. See on eriline pross, tema enda poolt välja mõeldud. Ei ole mingi soperdis, vaid tõeline ehe, mis igale naisele sobib. Kui ainult võiks, siis ta avaks juba homme oma töökoja ja tulgu need teised siis tema vastu. Et aga elu just nii on läinud, sinna

pole midagi parata. Isegi nii viltu, et ta praegu oma kergemeelselt tütrelt uut ja mõistlikumat kirja ootab. Samalt tütrelt, kellele ta hiljaaegu ütles, et teda mitte kunagi enam näha ei taha. Ta oli tol korral väga vihane ja range. Kuid praegu on ta nii ennast kui ka teisi kartma hakanud. Kardab kundesid ja kojameest üle tänava. Ta võpatub, kui tuul aknaluuke liigutab, ja tõmbub teki all kõssi, kui hiired öösel põrandal tantsu löövad.

Ja majaabiline? ... Miks ta tema ümber nii tiirleb? Silmadest võib rohkem välja lugeda kui sõnadest. Ruubel on aga veendunud, et tema majaabilise silmadega pole viimasel ajal kõik korras. Need on kuidagi muutlikud. Elfriede nagu varjaks endas midagi ega taha, et temale otsa vaadatakse. Tõsi, tal pole elus just hästi vedanud. Ruubel tema nahas juba olla ei tahaks. Jah, isegi mitte praegu ta ei vahetaks oma elu tema oma vastu. Oli teine kunagi suure pudukaupluse omanik, proua, kelle äris teenis terve kari müüjaid. Nüüd on ta ise teenijaks. Ja kelle teenijaks veel? ... Siis, kui nad veel mõlemad olid rikkad, peitusid Kustavi südames emand Paali vastu isegi tunded. Proua mees oli hädine, aga tema ise oli just leseks jäänud. Kuid noorem ja suurem kavaler jõudis temast ette. Seda pole võimalik unustada. Nüüd tasub Kustav selle hülgamise talle kätte kuhjaga! ... Ta on seda oma majaabilisele mõnelgi korral otse näkku ütelnud ja samas kinnitanud, et põrandad on mustad! Las ta tunneb, kes ta on siin. See on nagu ajaviide, mis tema südant kergendab. Elfriede hingeldagu kadedusest. Tal pole oma suurest kauplusest nõöpigi alles, kuid Ruubel ise on välja vedanud. Kas ta siis pärast sõda ja sõja ajal maal ei käinud? Käis! Tõi külast toiduaineid ja vahetas need Irboskas, Pihkvas ja mujal kulla vastu.

Kustav külitas diivanile ja muigas väsinult. Kas viimaks kulla lähedus Elfriede silmi kissi ei keera? ... Eile andis teine ju mõista, et nad võiksid nüüd päris ühte lüüa ja endid registreerida. Tuli aga õnne pakkuma! See oleks ju suurim narrus. Kellele teda vaja on. Ja sellisena pealegi. Kustav naeris ta välja. Nüüd ta aga luurab teda. Et jällegi oma lollusi korrata? ... Ruu-

belil pole vaja isegi ümber pöörduda, et endale suunatud vidukil silmi näha. Alateadvus ütleb talle niigi, et Elfriede teda salamahti kusagilt piidleb. Miks? ... Miks? ... Küsimus on üha tõsisemaks muutunud. Arst tegi näo, et juba küllalt on elatud. Kas Elfriede viimaks samuti ei mõtle? ...

Kullassepale paistis, nagu oleks ukse taga kobistatud. Ta tõusis diivanilt ja nihkus tasahilju ukse poole. Seal polnud aga kedagi. Teisel pool koridori asuv köögiuks oli lahti ja Elfriede kooris kartuleid. Ta tegi seda süvenenult. Jah, varsti on ju lõuna.

«Kas mulle kirja ei ole,» küsis peremees ukselävelt. «Kas postiljon on juba käinud?» Seda on ta temalt viimastel päevadel tihti pärinud.

Elfriede võpatus kergelt, kui ta Ruubeli kähisevat häält kuulis. Tõstmata silmi, tähendas kartulikooriga madalalt: «Kirja ei ole, aga elektrimees käis küll. Arve on kakskümmend kolm rubla ja nelikümmend kopikat.»

Kustav loivas välisukse juurde ja veendus, et postkastis polnud tõesti midagi. «Pole ehk jõudnud veel!»

Elfriede ootab samuti seda kirja ja võib-olla ehk veel suurema kannatamusega. Vanamees tahab vist tütrega lepitust. Elfriede loeb aga kirja enne läbi ja, kui seal midagi halba on, siis ... Ega see toi viimaks Leale juba midagi kirjutatud pole? ... Salamahti, kusagil väljas? ... Siin hoiab Elfriede silmad lahti! Ei ole õiget iseloomu sellel Ruubelil. Ja ise ta raiub veel, et nendele kopikatki ei jäta. Lolliks läheb! Kõik on selle tuiami peas vist segamini. Maja saaks tütar ju ikkagi. Aga kuld seal salalaekas ja seinas sisse peidetud kapis? ... Kas Lea sellest midagi teabki?

«Ega tänapäeva noored oma vanematest hooli,» ohkas Elfriede selja taha seisma jäänud Ruubelile.

«Pole mulle kedagi vaja!»

Kuid Elfriede ei lasknud end eksiteele viia: «Sa ei kirjutatud ehk nii, nagu vaja? ... Kas sa ütlesid seal, et tervis on käest ära ja tulgu ...» Kõneleja takerdus.

«Mis kirjast sa räägid? ... Ja kas ma sulle oma terve üle olen kunagi kaevanud?» Kustavi ilme virildis. Tema näkku tekkis sada uut kortsu ja nüüd paistis ta veelgi vanem olevat. Kullinina ja põlevad silmad, vöbi-

sevad suunurgad ja teravad põsenukid muutsid tema ilme ebameeldivaks, kuid samal ajal oli seal ka abituid, kaastunnet tekitavaid jooni. Ja Kustav, nagu häbeneks ta ennast, tõmbus kärmesti tuppa tagasi.

Kirja ei ole! Lea ei saadagi ehk enam teist. Ta võib siin oodates ära hallitada! Uhked! Tahavad seal näidata, et saavad ka ilma temata läbi. Johannes Tirul on siis insener? ... Kunagi tahtis ka tema inseneriks saada, aga kavatsusest ta kaugemale ei jõudnud. Seal pole midagi kahetseda. Nüüd on ta ikkagi omaette peremees. Omaette? ... Kustav ägises ja tundis ennast praegu nii mahajäetuna, nagu mitte kunagi varem. Enne oli ta tõesti rahul. Praegu on aga südames rahutus ja ta ei saa sinna midagi parata. Ja see ei vähene, vaid aina kasvab. Kustav tunneb, et kui ta varsti südant närivast valust ei vabane, võib ta lämbuda. Kõige hullem on seejuures, et ta seda kellelegi näidata ei julge! Ta ei tea isegi — miks?

Kas neile seal siis kuld tõesti ei meeldi? ... Tüdruk ju teab, kui palju ja kalleid asju tal on. Aga ikkagi läks kommunistile! See on mõistmatu, see on päris hullumeelsus. Ta tahaks nii väga kuulda, mida nad temast seal praegu räägivad ja kas üldse midagi räägivadki. Samas ta leidis juba, et peaks Leale ikkagi, kõigest hoolimata midagi vastama. Ta on lõpuks ju hea tütar, südamlilik, lahke ja abivalmis. Võib-olla ta seepärast just ajaski tütre minema, et temast liiga palju lootis. Armastas niivõrd, et ei suutnud ootamatut pettumust lihtsalt üle elada. Aga seesama tütar mõnitas oma isa ja ütles enne lahkumist, et istud siin nagu ämblik oma urus. Nii ta siis tasuski oma lihasele isale, kes temast praegu nii hästi mõtleb.

Kustav oli diivanil tunni, aga võib-olla et isegi rohkem konutanud, ja teda valdas tunne, nagu ei suudakski ta enam siit tõusta. Lõpuks tahtis ta Leale veel rohkem kirjutada, kuid ei saanud ikka veel. Ta peaks siis enda küljest nagu tüki lahti rebima. Jah, ta ootab veel. Kustav tõusis ähkides, läks laua juurde ning avas selle salajase laeka. See on pikk ja küllalt kõrge. Siin siis ongi osa tema varandusest. Kuldkellad, prossid, käevõrud, medaljonid, hõbedast ja kullast karikad. ... Kus-

tav libistas läbi sõrmede rasket ja tuhmilt läikivat kul-
last kaelakeed, kaalus peopesal briljantidega kaunistat-
tud portsigari. Hinnalisemad esemed siin, ja siiski kõige
odavamini kätte saadud. Need kukkusid sülle sõja ajal
juudi käest, keda ta mõni aeg oma keldris oli varjanud.
Kustav teenis hästi, kuid juut päästis fašistide käest
oma elu. Kui sõda lõppes, saatis sama juut talle tänu-
täheks briljandiga kuldsõrmuse. Rumal juut. Neil oli
äritehing ja milleks oli talle vaja seda kingitust veel
teha? Kustav võib kae südamele asetada ja vanduda
oma hingeõnnistuse juures, et kõik on siin ausalt saa-
dud. Ta pole kedagi paljaks röövinnud ega petnud. Ainult
äri vastavalt olukorrale ja muud midagi.

Tavaliselt on salalaekas sorimine Kustavi meeleolule
hästi mõjunud, kuid seekord polnud sellest mingit
abi. Korra talle tundus taas, et Elfriede ukse taga luu-
rab, et teda nähtamatud silmad läbi akna jälgivad. Et
kõikjal tema ümber on end peitnud ahned vaenlased,
kes ainult tema surma ootavad. Ja ootamatult Kustav
kahetses, et tütrele otsekohe ei vastanud ja teda praegu
siin ei ole. Ta peab tõesti Lea siiasõitu nõudma!...
Elfriede oli esimestel päevadel nagu seltsiks, kuid
praegu ta kardab teda. Kui Lea siin ei ole, võib tema
varandus ilma peale jääda. Tulgu ruttu siia! Kuid ilma
oma meheta. Nad kõnelevad siis, mis edasi teha. Elagu
pärast teda oma Johannesega, nagu ise tahab. See mõni
aasta, mis tal jäänud on, antku Lea oma isale. Jäägu
siia! Vahel ta võib ju ka sinna Narva oma Johannest
vaatama sõita! Kuid varanduse jätab Kustav Lea tule-
vasele pojale. Neil on kindlasti üks poiss ja temas on
ehk vanaisastki midagi.

Kustav istus laua taha ja hakkas oma väikeste tähte-
dega kirja maalima. Ja just sedasama, mille üle ta äsja
oli mõelnud. Kaine mõistus tõrkus nii mõnegi väljen-
duse puhul. Kuid nagu mingi võõras jõud hoidis tal
käest kinni ja kirjutas, mida aga heaks arvas. Lõpuks
oli kiri valmis. Kustav saadab selle veel täna ära. Tuleb
kiirustada. Need read, kui järele mõtelda, võiks ju isegi
telegrammiga kohale läkitada. See on palju mõjuvam.
Telegramm tooks seal otsekohe elevuse majja, jõuaks
kiiresti kätte ja Lea hakkab samas oma asju pakkima.

Ootamatult avati uks ja nähtavale ilmus Elfriede pea. Tema silmad kompasid peremeest ettevaatlikult ja ahne uudishimuga. Majaabiline teadis juba, mis siin äsja sündis. Seal see siis ongi!... Kohmetunud Kustav peitis kirja selja taha. Ja temas tekkis soov Elfriedet raputada ning ta seejärel majast hoopis välja visata. Kuid praegu ta siiski ei söandanud seda. Ta teeb seda siis, kui Lea siin on.

Aga Elfriede tegi näo, nagu poleks ta teise paha-meelt märganud ja tähendas laulvalt: «Härra Ruubel, palun lõunale!»

Kustav, kes söömisega tavaliselt ei rutanud ja seejuures isegi väikesest tseremooniast lugu pidas, ei tundnud seekord, kas talle toit maitseb või jätab midagi soovida. Ta tilgutas endale leent sülle ja jättis poole suppi taldrikule. Lambapraadi lõigati ainult killuke, kuigi liha oli maitsev ja Kustav oma hammaste üle veel kurta ei tarvitsenud. Elfriede seisis akna all ja jälgis oma peremehe söömist kõrvalt. Tema silmadesse oli peidetud küsimus, kuid ajuti tekkis nendesse kalk läige. Ta tahtis Kustavilt irooniliselt küsida, kas ta hakkab siis Lea ja tolle kommunistiga tõesti ühendust pidama ja salgab enda maha. Kiri sinna! Elfriede arvas kuulvat, kuidas see Kustavi põues krabiseb. Kuid ta ei ütelnud midagi. Elfriede punaseks värvitud huuled olid kramplikult kokku surutud ning ta suutis end hädavaevu talitseda. Ruubel on jälk vanamees. Kes ta oli minu kõrval?... Vilets kullassepasell! Kröönija, kes kunagi elada pole raatsinud. Seisis nagu öökull oma viletsa kaupluse uksele ja kompas möödujaid oma roti-silmadega. Ja see tahtis teda siis kosida!... Kas ei olnud kogu see varandus siin samahästi kui tema pihus juba?... Oli juhus, aga siis ta ei hoolinud sellest. Ka nüüd tekkisid väljavaated. Kas need siis käest on libisenud? Ei lase päitseid pähe panna. Nii kergesti ta juba ei pääse! See toi, see surm, see vana peletis! Kas ta siin ennast siis lõbu pärast alandada lubas!...

Kustav oleks nagu aimanud, millised tunded tema majaabilises praegu maad on võtnud, ja kõneles ümber pöördumata: «Lea tuleb mul jah siia! Ta vist ongi juba

teele asunud!» Kustavi toonis oli tubli annus kahju-rõõmu.

Elfriede otsis sõnu: «Millised ettevalmistused tema vastuvõtuks siis teha kästakse?»

«Esiialgu mitte mingisuguseid!» Kui Kustav juba palitu selga oli saanud, kinnitas ta veel kord: «Ta tuleb mul sealt päris kindlasti tagasi,» ja väljus.

Elfriede seisis tükil ajal liikumatult ukse taga. Ta kuulis, kuidas tema peremees trepist alla läks. Õuevärav kolksatas. Nüüd oli majas täielik vaikus.

«Ah siis tulebki.» Elfriede tõmbas käega üle higist pärlendava otsaesise. «Siis tütar ikkagi... Miks ta tulema ei peaks? Ta ju lausa lendab, kui kutsutakse. Kuna siis? ... Homme, ülehomme? ... Ta saadab sinna ju alles täna kirja. Tahtis petta. Loll! Võib-olla et tuleb hoopis nädala pärast...»

Elfriede seisatas töötoa ukse taga. See oli lukustatud nagu ikka, kui peremees majast väljas on. Täna tundus aga lukustatud uks talle eriti tähendusrikkana. Võti tal on, mis ukse lahti teeb, kuid sellest pole kasu. Salalae-gaste võtmed on Kustavil kaelas asuvas kotikeses. Maja-abiline istus nagi all asuvale pingile ja püüdis mõista-tada, miks Ruubelil selle kirja ja Lea siiatellimisega nii suur rutt on. «Kardab surma ja muretseb selle pärast? ...» Elfriede värises erutusest.

Mida lähemale Kustav postkontorile jõudis, seda karmemaks tema samm muutus. Ta oleks nagu kartnud, et viimaks hiljaks jääb. Jõudnud lõpuks kohale, ta otsus-taski lõplikult nii, et läkitab tõesti Leale telegrammi. See saab kirjast lühem, kuid seda mõjuvam. Sõitku otse-kohe! Ta on haige. Varandus!

Pärast telegrammi läkitamist oli Kustavil märksa parem enesetunne. Jaladki ei olnud enam nii tinarasked. Ja märkas sedagi, et ilm on tõeliselt soe ja, kui nii edasi kestab, võivad puudel juba varsti pungad puh-keada. Kuidas ta ennist mõtelda võis, et need tänavu tema jaoks ei avanegi. Ta elab üle veel palju kevadeid. Lea tuleb siia ja hakkab ise tema eest hoolitsema. Ta liigub tubades ringi ning laulab nagu varem. Kustavi käte vahelt tulevad aga kaunid ehted, ilusamad kui kunagi varem.

Nurgal asuva veinikaupluse ette jäi Ruubel seisma. Seisis, sisenes lõpuks ja ostis kaks pudelit kirsilikööri, mida ka Lea nii armastab. Jah, tänast päeva tuleb ju tähistada. Kustav on Leale peaaegu andestanud. Ta tunneb, et võiks isegi teisiti, Lea tahtmise järgi elada. Sõidaks tüdruk aga ainult kiiremini kohale. Praegu pole sellest midagi tähtsat ning kõik muu selgub hiljem.

Vaevalt oli Kustav kella helistanud, kui välisuks avanes. Elfriede ilme oli kahvatu. Paistis, nagu oleks ta oma näo ühtlase puudrikorraga katnud. Kustav naeris üle hulga aja: «Näed sa, ma teen tema vastuvõtmi-seks juba ise ettevalmistusi!» Praegu talle tundus, et oli oma kahtlustega naisele enne ülekohut teinud.

«Tuleb ta siis tõesti ikka varsti?»

Kustavi läbis avameelsusehoog: «Võib-olla et juba homme, kuid paari päeva pärast tingimata. Ma saatsin sinna ju telegrammi. Võib-olla saab Lea selle just praegu kätte ja hakkab asju pakkima!»

Elfriede toetus vastu seinale. Kuid mõne hetke pärast ta kogus end ja läks rohmakal sammul kööki. Siin ajas ta esemeid ümber ja pillas neid maha. Sõrmed ei pidanud enam midagi kinni. Ta liikus nagu unes ja kõneles endaga. Temas toimus võitlus ja polnud veel ette näha, kuidas see lõpeb. Kui Kustav köögiuksele ilmus ja tassi kohvi soovis, mis sellisel kellaajal oli ebatavaline, oleks Elfriedet nagu kangestus tabanud. Kustav tahtis mõned pitsid likööri juua.

Elfriede tõi kohvi peremehe tütuppa. Kustav täitis klaasid ja ulatas neist ühe proua Paalile: «Et Lea varsti siin on!»

Kustav ei märganud naise käte värisemist ega kuulnud, kuidas likööri pits vastu tema hambaid klõksus. Oma tupp ja jõudes peitis Elfriede enda teki alla, kuid sooja ta ei saanud. Seinalt oleksid teda nagu Ruubeli pilkavad silmad jälginud. Ta tõmbas teki üle pea, kuid mõne aja möödudes tekkis tema ette pilt salalaeka kohale kummarduvast Ruubelist. Peremees oleks nagu hüüdnud: «Tee Leale uks lahti!»

See tundus nii tõelisena, et Elfriede teki alt põrandale libises ja ehmunult koridori vaatas. Polnud aga kedagi. Majas oli täielik vaikus. Rahututel öödel tarvi-

tab Elfriede unerohuna luminaali. Leidnud riulilt tablettide pakikese, surus ta selle kramplikult peopessa. Seejärel vähkres ta taas voodis, kuid ei raatsinud pakist ainustki tabletti enda jaoks tarvitada. Lõpuks ta isegi kartis, et võib tõesti magama jääda ja siis just Lea tulebki. Tuleb ja temaga on läbi... Nurgas krabistas hiir. Siis oleks nagu Ruubeli voodi teisel pool seina kägisenud. Kas see oli ikka nii?... Kas seal vanamees oma villastes sokkides mööda tuba ei tammu?... Ja ikka tuli mõistatada, kas Lea juba sõidab või ei sõida. Küllap ta vist teeb seda! Hea seegi, et sealt lennukid ei käi. Kui aga siiski lennukiga võimalikuks osutub? Mine hulle tea. Minutid olid tunnipikkused.

Oli alles pime, kui Elfriede juba kõõgis askeldas. Ta lõhkus puid, kuigi need niigi peened olid, ja tegi seejuures võimalikult rohkem müra. Kuulatas vahetevahel. Ruubeli poole peal jäi aga sellest hoolimata vaikseks. Võib aga põõnata! Oli juba valgeks läinud, kuigi mitte päriselt.

«Kuna sealt rong peaks sisse sõitma?» Elfriede käis mitmel korral Kustavi ukse taga kuulamas ja veendus lõpuks oma suureks rõõmuks, et vanamees oli siiski voodist välja kobinud. Ja kohv oli samuti valmis. Must ja uimastavalt meeldiva aroomiga. Ruubel joob seda igal hommikul paar tassitait.

«Jah, kui vanamees palja kirjaga oleks leppinud!... Aga nüüd on kiire.» Elfriede tundis, kuidas tema kõrvade taga närvid tõmblevad. Ta sulatas kohvitassi kogu unerohu ja oli seejuures väliselt nii rahulik. Ta aitab saatusele ainult natuke kaasa. Vanamees ju ise tahtis nii. Hauda ta ju endaga niikuinii midagi ei saa viia. Nädal varem või hiljem ei tähenda midagi. Pealegi on nüüd Ruubel tema vaenlaste leeris, kuna nendega seal Narvas kokku tahab mängida. Jah, ta on ise süüdi! Hakkad mõistust pähe panema, läheb hoopis marru... See on viimne võimalus ja jääb viimseks võimaluseks. Ta ei lase seda enam käest. Nooremana pakkus ta seda kõike talle nagunii, mida ta nüüd ise võtab.

Seekord oli Ruubelil kuidagi eriliselt lõbus. Elfriede pole näinud, et ta kohvitassi kunagi nii ahnelt oleks haaranud. «Joo, joo aga, joo!» Ja majaabilise silmad

klammerdusid kohale, kuhu salakapp oli müüritud. Peremeest aga valdas vastupanematu unehäda. Ta ei ärganud, kui Elfriede tema kaelast võtmekotikese võttis, ega kuulnud ka laegaste tühjendamist. Kullassepp ei tundnud isegi seda, kuidas varsti tuli tema ümber pragisema lõi ja varisev katus ta enda alla mattis.

1959

KAASTUNNE

Saul on Papli tänava kõige varajasem töömees. Selisena tunnevad teda vähemalt kahe kolmekorruselise maja elanikud. Kõik alles magavad, aga Saul pühib juba tänavat. Luud liigub kiirelt-kiirelt. Töötaja ei vaata hetkekski ümber. Tundub, nagu seisneks luua liikumises kogu tema elu. Sügiseti on ta eriti hoolas, tõstab paplitelt varisenud lehti kergesse korvkärusse ilmse heameelega, viib need aianurka ja laotab iga lehekorra peale õhukese kihi mulda. Siis aitab Saul agaralt ka naaberkojamehi ning tasuks on koristatud lehed. Kui lumi maha tuleb, on aianurgas mägi veelgi kõrgem ja sealt võivad lapsed lõbusalt alla kelgutada. Kevadel uuristab aga Saul mäepõhjast rammusat komposti ning seda jätkub nii tema kui ka majaelanike aialappidele. Lillekasvatajad täidavad siit oma potikesi. Ja kui Sauli vaev suitsupakiga tasutakse, on asi enam kui korras. Tasu pole Saulile see kõige tähtsam. Olulisem on, kui teised leiavad, et: «Näe, kui hea inimene on meie Saul!» Teeks Sauli najal järeltule, et igas inimeses on head joned ülekaalus ning muust tühjast-tühjast ei maksa üldse hoolida.

Headel päevadel pole raske unustada minevik ja kõik halb, mis kunagi olnud; inimene kaldub siis kogu maailma läbi roosade prillide vaatama. Nii on ka Alma Rihma, üks vanadest majaelanikest, kojamehe ohvri-meelsusest lausa heldinud ja satub sellest tihti vaimustusse. Võib-olla aitab selleks kaasa veel see, et Alma elu piirdub peamiselt koduste talitustega ning ta oma energia mahajooksmiseks kipub ka mujalt lisa otsima.

Igatahes on temast nende aastate jooksul kindel Sauli imetleja ja austaja saanud. Jah, Saul, kui teda praegu päevast päeva pidevalt jälgida, oleks nagu kogu oma pika elu kõik aastad teistele ohverdanud, et ta endale mõelda üldse ei mõistagi. Mustuse koristamine valmis-taks Saulile nagu hingelist rahuldust. Mida rohkem on mustust, seda ennastsalgavamalt ta selle kallale asub. Ta tunneks nagu hirmu, et sellest kellelegi võib halba tulla, mõne silma riivata ja söögiisu rikkuda. Ta meenutas keskaegset märtrit, kes peab oma tänamatut ametit Jumala meelega ja oma võimalike minevikupat-tude kindlamaks lunastamiseks. Selliste mõtete tekki-misele aitas kaasa isegi tema välimus. Pikk ja tume, peaaegu maani ulatuv töökittel, mis nööriaga kokku tõmmatud, meenutas suuresti mungakuube. Pealagi oli tal paljaks aetud ja see läikis päikese paistel, nagu oleks õlidega sisse võitnud. Ringi ümber pealae langesid aga alla pikavõitu hallid juuksed. Ka ilme on Saulil vagamehe oma. Eriti aga veel siis, kui ta on veendunud, et mõni teda eemalt jälgib. Ja kui Saulil õnnestub mõnele oma väikesi teeneid osutada, võib aru saada, et see talle suurt sisemist rahuldustunnet valmistab.

Alguses kõneldi möödunust. Seda tehti isegi väga tigidalt. Kuid aegamööda rahuneti. Kahte majja on tul-nud nende aastate jooksul hulk üürilisi, kes tollest ajast Sauli ei tunne. Aga vanad elanikud on temaga leppi-nud. Alma Rihma teab kõnelda, et kuigi Saul kirikus ei käi, palvetab ta kodus. Ja mitte enda eest. Saul palub, et teistel hästi läheks. Ta ei pöörduvat aga Jumala, vaid maapealsete võimumeeste poole. Nii teab Alma. Nii on Saul Almale, kes temaga armastab juttu ajada, tõesti ääri-veeri mõista andnud. Eks see nii ka ole. Kes vana lugu meelde tuletab, silm peast välja! Oli mis oli, kuid Sauli talutakse praegu päris hästi. Kui Saul selle üle vahel mõtleb, muigab ta imelikult ja talle endale tun-dub, nagu oleks ta oma elu kõige mehisema vembuga hakkama saanud, millest ühelgi pole aimu.

Praegu pole sügis. Paplid lõid alles eile, pärast tubli vihmasagarat rohetama ning kogu õhk on vaigu-lõhnane. Viimase tunni jooksul pole ühtki inimest möö-dunud ja päikesetõusuni on veel aega. Saul on oma

töö aga lõpetada jõudnud. Ta istub hoovivärava kõrval kivipingil. See on Sauli armastatud koht pärast igahommikust tööd. Siin istub ta praegugi. Istus siis, kui need kaks maja valmis said ja ka pärast seda. Nende aastate jooksul poleks nagu midagi muutunud.

Kuldnohk kädistab puurikatusel. Saul vaatab lindu, aga tema mõtted on mujal: «Majavalitsuses vaja öelda, et seinad kindlasti üle tõmmataks! Viimane aeg on ka veevärgiga alustada. Enne kui liigutama hakkavad, kulub hulk aega ja mine tea, paljudest seda aega... Minul, mõistmatul, selle jaoks raha ju ei ole!...» Saul kobab seina najalt luua ning hurjutab kuldnokka:

«Laulad ainult, aga kellel sellest kasu? Mine putukaid korjama!»

Lind saputab tiibu ning kaob pessa.

«Sõge loom! Jah, veevärk ikkagi. Jõuaks ainult! Torusid ju jao pärast. Kas elangi kümmet aastat? Seda vähemalt, seda ikkagi...»

Avati aknaid, siin-seal mürtsusid tumedalt ukсед. Saul kuulatas teraselt ning hakkas närviliselt teravaid vurrutsi näppima. Teisel korrusel kopsiti pliidipuid peeneks.

«Rahinge vuhva muidugi! Ime, et ei hakka maja lammutama. Oota mul! Paneme selle kõrvataha... Üldse üks niru inimene. Pirts ja ennast täis nagu vau!»

Algul löid helendama korstnad, siis katusepoolikud. Linna kohale tõusis päike. Esimesena tuli Juhan Rihma. Ta kerkis paraaduksest nagu kork veepinnale. Toppinud võileiva taskusse, kadus ta pikal kuresammul tänavanurga taha, õlised mantlihõlmad lehvimas. Saul teab, et enne suvist lõikuseaega tehakse lauavabriku kateltele kapitaalremonti. Sellega on hiljeks jäädud ja Rihmal on kõige kiirem.

«Meistrimees!» mõlgutab Saul. «Aga oma toa uksele laskis šnepperluku minul ette sättida. Ahjusuu ette lõin pleki ja puhastasin lõõre. Kitsidust seal ei ole. Raha tuleb ja läheb. Ja poliitika ei tähenda vanale Rihmale midagi. Vandus alles tunaeile sooja peaga, et «taon või vanakuradile uued sarved, peaasi et raha jookseb». Kuldne põhimõte. Selline saab aru ka Saulist. Ja tema

Alma veel! Kui poleks vana Juhanit ees, siis mine või paari! Rinnakas eit alles...»

Varsti hakkasid paraaduksed sagedamini kolksuma. Tööleminejail oli kiirus taga. Kuid Sauli märgati ikkagi. Mõni noogutas talle lõbusalt, teised soovisid jõudu, kolmandad ajasid paar sõna juttu. Saul noogutab neile vastu: «Kõike head!» või «Õnn kaasa!» Ainult paar mehehakatist ja mõned kammivabrikus töötavad tüdrukud ei osuta kojamehele tähelepanu. Saul on sellest riivatud, kuid annab samas noortele nende hoolimatuse andeks. Noorte käitumise taga ei saa olla ju erilist tähendust. Lihtsalt tuulepead, iseteadvad jõmmid! Peagi ilmuvad platsi koolijütsid. Saul nõuab nendelt enda vastu ranget lugupidamist. Pigistanud luuavarre põlvede vahele, tunnistab ta endast mööduvaid väikemehi ja tüdrukuid valju ja hindava pilguga. Tundub, nagu otsiks Saul ettekäänut, et mõne turja luuaga silitada. Isegi need, keda tuntakse kõige ulakamatena, kergitavad Sauli ees viisakalt nokkmütsi. Saul on rahul. Ta oleks pahunud, kui teaks, et mõned temast hoidumiseks tähelepanematult vastassuunda lippaksid, et ringiga kooli jõuda.

Ja nüüd tulevad koduperenaised. Nagu Saul ise ütleb: «Maa sool!» Kojamees viskab luua kõrvale, silub kuube, õiendab juukseid kõrva taha. Vurruotsad keeratakse uljalt ülespoole. Selg tõmbub sirgemaks. Kuidas see võimalik on, kuid Sauli põsed pole enam nii lohus ja isegi kortse on näos vähem. Juhan Rihma kihutas tööle kõige varem. Tema abikaasa Alma on jällegi turuleruttajate hulgas esimene. Paistab, et esimene olla on Rihmade perekondlik traditsioon ja mehe hasart on täielikult ka naise haaranud. Alma seisatab trepil, vaatab kahele poole ja näeb samas istuvat Sauli. Almale meenub midagi. Ta ruttab tagasi, on aga ära vaid minuti. Enne oli Almal vaid turukott, kuid nüüd hoiab ta käes veel paberisse keeratud pakikest. Ta on tublisti üle keskea. Kuid seda ei või sugugi oletada tema rõõsast, nooruslikust ilmast. Ka riietus teeb emand Rihma tublisti nooremaks. Mõned ütlevad, et Alma on praegu nooruslikum kui kümme-viisteist aastat tagasi. Mis seal imestada! Siis oli mure. Sõda! Ei jätkunud leibagi,

kuigi nad vanamehega mõlemad töötasid. Alma õien-
dab nüüd kodus, sööb hästi, käib riides hästi; lapsi neil
ei ole. Miks ta siis noor ei peaks olema!

Praegu jäi Alma asjalikust rühist mulje, et vaevalt
märkab ta tervituseks Saulile isegi noogutada, et kõik
tema mõtted on turul, kust paremat kaupa just vara-
hommikul võib saada. Kuid tema rutt lõpeb siinsamas:

«Hommikust! Tuleb ilus ilm!» Alma viipab turukor-
viga taevasse ja seisatab Sauli ees.

Kojamees nihutab enda pingiotsale ning lausub tasa-
kaalukalt, endal suunurkades vaevumärgatav muhelus:
«Enne õhtut ei või midagi ütelda!»

«Eks ta nii ju ole!» noogutab Alma ning istub Sauli
kõrvale. «Jah, midagi ei või ütelda. Saatuse teed on
imelikud...» Tavaliselt jooksevad tal sõnad krabinal
nagu hernerad, kuid nüüd matkib Alma endale mär-
kamatult Sauli. Ja mitte ainult kõnelemismaneeris.
Isegi sõnade valik ja tähendus on kuidagi saulilikult
ebamäärane.

«Rahvas on uhkeks läinud, aga uhkus tuleb enne
langust!» Saul toksib saapakontsaga kivipinki ning
kaebab: «Majarahva silmis olen ju tühi koht... Mingi
putukas, kellel pole tähtsust.»

Seda on Saul ka enne Almale rääkinud. Kõneleb nii,
nagu teeks see mõte talle alalõpmatut piina. Mida nõr-
dinumalt Saul seda kinnitab, seda energilisemalt tõen-
dab Alma vastupidist:

«Ära aja juttu! Viska see mõte oma peast üks kord
juba välja! Poleks sind, ei oleks ka neid maju, kus nii
hästi elame. Kõik kõnelevad ainult head!»

Saulil on seda kinnitust magus kuulata. Õieti öelda
oli ta need Almale välja meelitanudki. Ainult sellepärast
ta nimetaski ennast — putukaks. Saul noogutab, aga
ilmega mõista andes, et tal teise sõnu raske on uskuda
ning tähendab rõhutud inimese alatooniga:

«Olgu pealegi. Olgu nii- või teistmoodi... Jah, tühi
koht. Aga mina, näe, arutan siin veevärgi sisseseadmise
asjandust. Puud lehes, aga töömehi pole kusagil! Luba-
vad ainult. Majavalitsejale ja mõnele veel seal on vaja
meelehead teha. Minul pole selle jaoks ju jõudu!»

Alma kuulab ja noogutab. Ta on heldinud. Saul on

talle veevärgist ja teistest majasse puutuvatest asjadest juba kõnelnud.

«Milline inimene ikkagi,» arutab Alma. «Saul võiks kõigele käega lüüa ja tal on selleks tuhat põhjust. Teine tema asemel rõõmustaks, kui meil midagi viltu on. Tema, mehikene, aga hoolitseb nende kahe majalobudiku eest ehk isegi rohkem kui varem nende pere-mehena. Jah, nii see ongi! Kui ta ainult sõnadega ärpleks, ei maksaks see palju. Tema aga hoolitseb teoga.»

Kas siis Saul ainult munakive nühib ja aianurka rahvale komposti kogub. Veevärk on suur asi ja Saul ei teeks siin üksi midagi ära. Aga väikesed tööd!

Teda võib näha küll haamri, küll sae ja labidaga ringi liikumas. Mullu lükkas majavalitseja kõige alumiste voodrilaudade löömise, mis olid läbi pehkinud, päevast päeva edasi. Ei saatnud kohale isegi laudu. Ühel päeval kandis aga Saul oma turjal voodrilauad ise kohale ja ütles:

«Kas siis riigi majad ühe majavalitseja pärast võivad ära mädaneda!» Ja rohkem kõnelemata asus ta ise tööle.

«Tal on rühmamine veres. Kui Saulil poleks midagi teha, oleksid tema päevad varsti loetud,» mõtles Alma. «Varandus tegi ta kunagi kalgiks. Nüüd seda enam ei ole ja Saul on hoopis teistsugune. Ei tunne lihtsalt ära.»

Alma naiselik süda on meelitatud, et Saul teda millegipärast teistele majaanikele eelistab. Mõni ehk näägutabki teda selja taga Sauli pärast, kuid ta ei hooli sellest. Olgu mis ta on, kuid kahte maja pole neist ükski üles löönud, Saul aga on. Alustas laatadel lastemänguasjadega, aga lõpetas majade, autode ja lina-kauplemisega. Sauli pea maksab midagi. Kas ta süüdi oli, et sündis ilmale teistest hakkajamana! Hale mõtelda, et nüüd on seesama inimene nende mustusekoristaja, kes enne tema ees mütsi maha võtsid.

Kui Saul on oma jutu veevärgist lõpetanud, nihutab Alma paberissekeeratud pakikese kojamehele sülle ja lausub vabandust paluva tooniga: «Ehk kõlbavad! Tegin oma vanamehele pajapõhjas pirukat!»

«Juhan on kõigist üle,» kiidab Saul. «Temasugune ei jääks ka põrgus hätta!» ning lisas samas: «Oleks ehk

samuti mõne majaga hakkama saanud, rahvale rõõmuks!»

«Kus nüüd tema!» tõrjus Alma ja koputas endale sõrmenukkidega otsaesisele: «Temal on kätes rohkem kui siin!»

«Elu on imelik,» noogutas Saul. «Oleks mul praegu sinu vanamehe käed ja tervis! Muust ma ei hooliksi!»

«Tervise üle pole sa ju viimasel ajal enam kurtnud?»

«Mis sellest hädaldamisest kasu. Rinnas nagu pistaks,» ühmas Saul. «See tuleb vist murest. Kui nad selle veevärgi käima paneksid, läheks ehk paremaks.»

Viimastel nädalatel tunneb Saul ennast tõesti halvasti. Halvemini kui kunagi varem. See viib vanamehe otse meeleheitele. Mida halvem tal on, seda rohkem kibedust koguneb tema südamesse. Vahel tõmbub ta kuuride taha, kuhu teda keegi ei näe, ning jälgib sealt, kuidas inimesed õues ringi sagivad, on rõõmsad ja häälekad. Sauli nägu tõmbleb siis. Kuid mitte niivõrd füüsilisest, vaid hingelisest valust. Tema ilme on muutunud eemaletõukavaks ja paneks igäühe ehmunult tagasi tõmbuma. Teiste ette tulles peab ta ennast pingutama, et tavalise, lahke ja vastutuleliku Saulina näida.

Pihastu Ann korraldas välisukse ees tütrekese juukselinti. Teisest majast väljusid samuti mõned. Alma ei teadnud isegi, kuidas see nii välja kukkus, kuid ta kõneles Saulile, et seda ka teised kuuleksid: «Kõnelen sellest asjast majarahvale! Me lihtsalt nõuame, laseme lehte trükkida... Sinul pole muretseda enam vaja!»

Saul kergitas ennast istmel ja pikad kondised sõrmed haarasid kramplikult luuavarrest, nagu peaks ta ennast nägematute vaenlaste vastu kaitsema, kes raevukalt peale tungivad. «Trükkige jah, trükkige, et sisse-toomine pole kaugelt, et kahes majas ootab vett nelikümmend korterit, ühtekokku üle saja kahekümne inimese! Trükkige...» Saul raputas õhus luuda ning tema niigi käre toon muutus veelgi ähvardavamaks: «Kas see on siis tööliste eest hoolitsemine? Nendele kraedele lagipähe koputada, kui muidu aru ei saa... Kirjutada või Moskva!»

«Küll ma seda asja juba tunnen!» lubas Alma. «Tõmban oma vanamehe kah sekka!»

Tänaval ja õues kilkas mudilaste kirju pere. Kellel linna asja, olid juba läinud. Saul lõpetas juba kolmandat pirukat, kui Alma turuleminekuks tõusis. «Lihtsalt kuldaväärt inimene. Hoolitseb nagu oma asjade eest!»

Õhtul rääkis Alma veevärgist oma mehele. See lõi aga hoolimatult käega: «Jäta minu hing rahule!»

«Saul ütleb, et kaua see nõokimine kestab!»

«Leidsid aga kaitseingli!»

«Oled üks mõistmatu!»

«Kuhu sulle siia vannituba ehitada? Kaks tuba ja köök ongi. Ega viimaks sahvrisse?»

«Ainult veevärki tahamegi! Pidi isegi plaanis olema, miks nad viivitavad!»

«Mina Sauli poliitikasse ennast juba ei sega! Toovad selle veevärgi ka nii sisse!» Juhan tõmbas teki üle pea ning minuti pärast ta juba norskas.

Kuid mujal kandis Alma agitatsioon vilja. Alma oli eestvedaja ja kahe maja perenaised löid ühte. Maja-valitseja kuulis iga päev veevärgi-juttu. Enam polnud rahu ka elamutevalitsuse inseneridel ega juhatajal. Asi jõudis täitevkomiteesse. Rahvasaadik, kui ta asja eest ei seisa, lubati tagasi kutsuda. Viimaks ometi. Ühel päeval ilmusidki platsi labidamehed, kohale veeti torud. Sellel õhtul pidi Juhan Rihma külma, eelmise päeva toiduga leppima. Alma jälgis ühes Sauliga, kuidas mehed pervele mulda pilluvad. Alma oli päevakangelane. Kuid ta loobus sellest aust ning tähendas Sauli poole näidates: «Tänu temale, meie agarale majahoidjale!»

Saul polnud hulk aastaid nii reipana liikunud. Teda võis näha mullavallide vahel, mõõtis torusid, jälgis kraanikausside, kraanide ja torude ülespanemist. Ta jagas töölistele karmilt õpetusi nagu mõni lõeline töödejuhataja ja aitas jõudumööda isegi kraavi kaevata. Kuid kõigest hoolimata ei kadunud rinnust pisted. Hingamine muutus isegi raskemaks. Ainult nüüd polnud Saulil aega selle üle mõtteid mõlgutada ega kurta. Alma on kojamehele ka varem sooja toitu pakkunud. Nüüd, kus Saul on veevärgiga ametis, teeb hoolikas perenaine seda veelgi sagedamini.

Saul lirpis tulist suppi mõnuga ning arutas, Almat tunnistades: «Tema kõlbab oma vanamehega veevär-

giga majja küll! Aga need teised?» Talle paistis, et teistega on asi kahtlasem. «Mõned ei kõlbaks isegi praegu. Untsakad! Kraed ja komiteemehed!»

Alma kasutab soodsat olukorda ning küsib nendelt, kes tema arvates seda ära on teeninud: «Ega sina ei ütelnud, et Saul on must ja luurav harakas?»

«Kas ta seda siis ei ole?»

«Vaata, kuidas ta veevärgi eest muretseb. Must harakas seda ei teeks!»

«Väga kahtlane agarus!»

Alma on vihane ega jää enne rahule, kui vastane tagasi tõmbub. Mis seal ikka. Olgu Almal õigus, kui ta seda nii väga vajab. Inimesi on igasuguseid ja Saul on samuti inimene. Mõnikord võib ka südame hääl petta.

Koolidel on suvevaheaeg juba ammugi läbi. Täna raputas tuul paplitelt krabisevaid lehti ja kraanides jooksis esimene, alles sogane, hallikas vesi. Saul on rahul, Saul oleks kahekordselt rahul, kui seda õnne ei varjutaks valu rinnus. Ta töötas palju, kurnas end üle ja nüüd tunneb majahoidja ennast päris nõrgana. See viib meeleheitetele. Nüüd, kus asjad nii hästi korda said, on põhjust veel rohkem elada. Mitte kümme aastat. Seda oleks häbematult vähe. Viisteist-kakskümmend. Võtta veel nainegi! Kes soojendaks ihuliikmeid, annaks talle osa oma elumahlast ja -jõust. Vana Sauli mõtted tormavad siia-sinna ega leia kusagilt lõplikku peatust. «Alma jah, kõlbaks minu soojendajaks ehk kõige rohkem. Kaoks see Juhan ainult eest. Kõige parem, kui ta mõne teisega minema jookseks. Või jääks seal vabrikus kaelapidi ratta vahele. Mina olen veel täiesti kõbus! Kui see valu ainult, tuim valu järele annaks.»

Valu nagu kaduski kuhugi. Aga üleval olles käis pea ringi. Hoia seinast, nagu oleks purjus. Ja põlved võbi-sevad. Hommikul oli Saul veel ise platsis. Rohkem ta ei jaksanud ja õhtupoolikul keerutab tema eest tänaval luuda Alma. Kui oleks tegemist mõne teise, mõne hari-liku kojamehega, ei teeks ta seda kunagi. Imelik ikkagi. See nagu rohkem vanade amet... Kuid Sauli kasuks on Alma valmis veel suuremateks ohvriteks.

Saul kartis seda kõige rohkem. Kogu tema sisemus,

iga närvirakk võitles selle vastu. Kuid nüüd lamab ta kõigest hoolimata ikkagi voodis. On siia nagu ahelatega seotud. Ta on üksik inimene. Seni on ta koduste talitustega ise toime tulnud. Nüüd aitab teda Alma. Õhtul tellib ta kohale ka jaoskonnaarsti. Arst kuulab toruga, kopsib rinda ja kirjutab rohtu.

«Kuidas on?» uudistab Alma murelikult.

Arst raputab ainult pead. Kuigi tal arstidega pole olnud kokkupuuteid, saab ta siiski aru, et asjalood on halvad.

«Kui kirjutaksime ehk haiglasse?»

Voodi hakkab nagisema. Saul on neid sõnu kuulnud ja muutub ootamatult ägedaks: «Haiglasse! Sinna surema. Ei lähe, ei sure. Siin saan ma küll terveks, kindlasti saan!»

«Kuidas soovitel!» Arst kehitab õlgu. Ta on ilmselt solvunud.

«Pöetan Sauli ise jalule!» teatas tähtsast ülesandest haaratud Alma oma mehele õhinal.

«Tee, kuidas tahad,» Juhan hõõrub säärsaapaid läikima. «Aitäh ta sulle selle eest ei ütle. Mina ennast ei segaks...»

«Mida sa sellega ütelda tahad?» läheb Alma põlema.

«Sedasama, mida ütlesin! Aga üldse, tee nagu tahad.»

Naine tõmbab toaukse paukudes kinni. Saul elab nende vastaskorteris ja Alma ruttab vaatama, kas haige viimaks midagi ei vaja.

Haige ei hooli söögist ega joogist, magusast ega hapust. Sauli sõrmed näpivad alalõpmata tekiäärt. Juba eilsest saadik. Ja see mõjub kuidagi närviliselt. Kogu aeg vahib ta päraniaetud silmadega seinale, nagu näeks seal tonti. Tema näos pole endist rahu ega heatahtlikkust. Vahetevahel haige ägab ja hää l tuleb sügavast kurgupõhjast. On tunne, nagu kriibiks keegi klaasitükiga vastu rauda. See lõikab kõrvadesse ning äratav Almas seletamatu hirmutunde.

«Selles toas kõnnib juba surm ja ootab parajat aega!» mõtleb Alma. Ta pöördub haige poole:

«Kui siiski ehk haiglasse...»

Saul poleks nagu kuulnud.

«Loe mulle ajalehte ettel!» See on Sauli ainuke soov. Rihmadele ajaleht ei käi, aga kojamehel selle eest mitu tükki. Täna sed seisavad puutumatu tena Sauli postkastis.

Alma peab teda esmalt välisuudistega tutvustama.

«Seal pole midagi,» ägiseb Saul, kui Alma ka teiste lehekülgede materjale tahab ette lugeda. «Kas rämpsuli oli palju?»

«Lehed hakkasid alla varisema!»

«Varisema? Ah arvad siis, et varisema,» kõneleb Saul mõistatuslikul ilmel ning krimpsutab valuliselt nägu.

«Aga mida arst ütles? Arvab, et suren? Veevärk, näe sai sisse. Minul pole veel kavatsust surra. Tahan elada, pean elama, kaua aega veel!»

«Eladki kaua! Matad ka minu veel maha!» Alma lohutab, nagu oskab. Praegu on tal Saulist veel eriti kahju. «Inimesel oli naine ja poeg, suur varandus. Nüüd pole sellest aga midagi jäänud. Inimene on jäänud üksi nagu — hunt.»

Saul libistas oma kronksus sõrmed Alma poole. Mõõda tekki oleks nagu hiigelämblik roomanud. Sõrmed ronisid edasi aeglaselt ja luurates. Tabades Alma käe, jäid need viivuks peatuma, nagu puhates ja targalt aru pidades ning hakkasid siis tasa naise kätt silitama. Esimene puudutus pani Alma tahtmatult võpatama. Piki selga jooksid külmad judinad. Ta ei teadnud isegi, miks see talle nii vastumeelt on. Sauli sõrmed olid külmad ja krobelised. «Kas talle tõesti surm külla tuleb? Nii see siis tulebki!»

Sel ajal mõtles Saul surma üle kõige vähem. Alma lähedalolek andis nagu tõesti uut jõudu, parandas Sauli meeleolu.

Lehelugemised kordusid. Alma hoolitsus kasvas niivõrd, et ta isegi teisi majaanikke teda vaatama tellis. Juhan Rihmal polnud selle vastu midagi, et pärast mahaoidja haigestumist ülepäeviti kanasuppi keedeti.

Hommikul oli Saul endiselt hädine. Alma lootused hakkasid kaduma, et Saul end kunagi veel üles ajab. Ninaselg muutus teravamaks — surma tunnus! Aga õhtul, kui Alma ajalehest uudiseid luges, muutus Saul

ootamatult elavaks. Ta nagu võbises teki all. Nagu tahaks üles tõusta. Häälgi oli tugevam.

«Ungaris! Niisiis Ungaris! Loe, loe veel korra, loe kõvemini!» Saul küünitas ülakeha üle voodiveere ja vahtis ahnelt ajalehte. Alma tahtis lugeda ega taibanud, mis Saulis toimus. Kuid haige viskas teki minema ning ajas end voodiveerele ägiseses istuma ning hakkas ise lugema. Käed võbisesid ja leht värises.

«Ole rahulik nüüd! Sa ei või ennast ärritada,» pahasdas Alma.

Saul ei hoolinud põetajast ega heitnud ka voodisse. Ajalehe-uudised muutusid talle tähtsamaks kui kõik muu: toit, rohud ja uni. Ta laenas raadio ja Alma keeras nuppe. Kolmandal päeval tõusis Saul juba voodist ning hakkas talle sobivaid jaamu — majahoidja sai aru ka saksa keelest — ise otsima. Tundus, et Saul elab ja tegutseb mingis unetaolises olukorras. Tema liigutused olid järsud, kuidagi hoolimatud. Kõne oli nagu alateadlik sonimine. Vahel valdas Almat õudustunne. Ta hakkas Sauli kartma ning temast kaugemale hoiduma. Saul aga ei tahtnud seda. Ta küünitab oma lõua ettepoole ja kõneleb palavikulise sosinaga:

«Arst ennustas... Ei saa! Näed sa, üles tõusin! Jõud tuleb tagasi! Ma näen seda, võin katsuda käega. Ei sure! Nüüd mitte kunagi! Kuradid!» Saul tuikus.

Alma tõmbus nurka ja tegi, nagu oleks tal seal midagi õiendada. «Sonib! Ja kuidas ta mulle otsa vaatas. Sureb! Annaks Jumal talle kergemat minekut.»

Pööre tuli järsku. Nii kiiret muutust ei oodanud isegi Alma. Ootamatult vajus Saul voodisse tagasi. Ei vajunud. Ta langes nagu piksest rabatu. Luges püsti seistes lehte ja hakkas järsku käega ringi kobama. Silmade ees oli must. Põlved läksid nõrgaks — lõid nõtkuma. Alma kandis Sauli voodisse ja nägi, et vanamehe põskedele valguvad silmist pisarad.

«Kas on väga valus?»

Sauli suu on kramplikult kokku pigistatud.

«Kust kohast valutab? Ma annan rohtu...»

Saul raputab ainult pead ega vasta.

«Kutsun ehk arsti?»

«Arsti? Kuradile kõik! Ungaris, näe...»

«Minu vanamees ütles, et mässajatele tõmmatakse päitsed pähe ja verevalamisel on lõpp...»

Alma vaikis. Sauli pilgud puurisid teda nagu oherdiga. Need põletasid ja võtsid liikumisvõime. Ta tundis, et kui heitlus veel kaua vältab, ei pea ta sellele katsumisele küll vastu. Tellib mõne teise inimese või jookseb lihtsalt minema. On juba isegi teinud, mis vähegi võimalik. Rohkem ei saaks temalt ükski nõuda, isegi Saul mitte.

Järgmisel päeval kutsus Alma arsti siiski kohale.

Arst ei andnud mingisugust lootust ja ütles Almale, küsimata sellest, kas haige teda kuuleb või ei: «Päevade küsimus!»

Saul kähises midagi voodis, aga tema sõnadest ei saadud aru.

«Läheb juba päris segaseks!» oli Alma ehmunud ning otsustas eriti valvas olla. Inimene ei tohi surra nagu koer. Ta tahab tema silmad kinni vajutada. «Kahju teisest. Lähed hommikul välja, aga kivipink on tühi.» Seekord oli Saul aga eriti imelikus tujus ning ägises: «Mine ära! Mine... Ja tule hommikul. Jäta mind hommikuni rahule! Rahu, tahan rahu saada!»

«Sul on ju halvem...»

«Mine, mine juba!»

Ja Alma läks. Läks viivitades ja taha vaadates.

Unest polnud juttugi. «Kuidas ta seal? Tahab ehk midagi. Sureb ära, aga mina olen siin...» Juhan norskas tasakesi. Alma vähkres voodis ning süüdistas ennast, et ta Sauli siiski üksinda oli jätnud. Võis olla juba ammu üle kesköö. Majas oli vaikne. Ja siis oleks koridoris nagu toauks kääksunud.

«Kes see tuli või läks? Nagu meie vastas?»

Alma tõmbas hommikumantli kiirustades selga ja vaatas hämaralt valgustatud koridori. Sauli toauks oli vaevumärgatavalt praakil. «Ega viimaks mina ei jätnud?»

Alma on mõne sammuga kojamehe korteris. Tuba on heledalt valgustatud... Sauli ei ole. Voodi on tühi ja tekk põrandal. Otsimine jääb tulemusteta. «Toauks oli praakil? Läks viimaks segase peaga uulitsale?» Kuid välisuks oli lukustatud nagu ikka öösiti. Alma otsis läbi alumise korruse koridorid, tegi sedasama teisel,

siis kolmandal korrusel ning jõudis lõpuks põõningule. Siin oli uks lahti. Eemal liikus mingi hämar kogu ja süttis tikk. Alma kahvatus. Tahtis karjuda, aga suust ei tulnud ainsatki häält. Ta nägi, kuidas Saul, ise põlvili, vana mööblikolu korstna ümber veab.

«Kas sealsamas mitte bensiininõu ei ole, Sauli toast...» Alma otsaesisele tekkisid külmad higipisarad, aga kangestunud keelepaelad hakkasid liikuma:

«Saul! Saul! Mida sa teed seal?»

Tikk kustus. Alma liikus käsikaudu halli kogu poole. Ei mõtelnud seejuures üldse, vaid tegutses loomusunniliselt, nagu oleks teda mõni võõras jõud tagant tõuganud. Ta komistas, lõi pea millegi vastu. Vahel talle tundus, et Saul on siinsamas tema ees ja ajas käed laiali, kuid rabas vaid tühja õhku. Korsten tundus enne siinsamas, otse tema ees olevat, kuid oli nüüd aga kuhugi kadunud.

«Saul!»

Mitte kedagi. Alma seisatus. Ta taipas instinktiivselt, et Saul tuleb igal hinnal tabada ning kuulatas pingeliselt, katkestas isegi hingamise. Pime, pime, pime! Kuid paremal tabab Alma kõrv vaikse kähina. Samas särtsatab tikk ning Alma näeb Sauli. Sealsamas, meetri-poolteise kaugusel on bensiininõu, mille poole majahoidja kõhn ja värisev, tikku hoidev käsi välja on sirutatud.

Alma karjatab läbilõikavalt ja langeb hetk hiljem maas lamavale Saulile. Tikk kustus! Kõige tähtsam, et seda tikuga väljasirutatud tontlikku kätt enam ei ole. Aga Saul rabeleb raevuga vastu. Püüab ennast naise tugevast haardest vabastada, kuid tema liigutused jäävad iga hetkega jõuetumaks, kuni lakkavad hoopis.

«Mine, jäta mind, jäta!» Saul nuuksub. Ta nuuksub vihast ja nõrdimustundest. «See on minu! Kõik! Mine ära, vana nõid!»

Saul hakkas uuesti rabelema. Alma hoidis temast veel kõvemini kinni, rebis sõrmede vahelt tikutoosi ja lohistas teda vastupanust hoolimata ukse poole.

«Lase mind! Lirva, raibe oled! Lõõn su maha! Lase, ükski ei saa teada...»

Alma kannab Sauli trepist alla. Mida kauem ta kuulab tema anumist, mis on segatud kõige ropema sõimuga, seda enam ta kaineneb. Ja mitte ainult tänasest, vaid üldse. Almal tekib tahtmine oma koorem trepist alla virutada, visata see üle käsipuude kividele.

«Keda ma põetasin? Keda ma need aastad kiitsin ja imetlesin? Kas Sauli? Ikka tõesti sedasama siin?»

Nüüd on ta siis voodis. Alma seisab kõrval ja tunnistab teda tuima, veidi juhmi pilguga. Kui Saul tahakski, ei suudaks ta voodist omal jõul enam nagu nii tõusta. Pingutused on temalt ka viimase jõuraasu röövinud. Ta suudab läbi nina vaid kuidagi halada:

«Vih... kan! Kõiki! Kõrvetan, ma veel kõrvetan... Hoor!»

Saulil polnud enam inimese nägu, vaid võigas mask. See polnud enam majahoidja Saul, see, keda ta alles hiljuti nägi. Ja Alma silmade ette kerkis teine Saul, seesama, kes kunagi ammu, just enne jõulupühi kuus perekonda lumehange tõstis ja ise kraami välja aitas tassida. Silmade ette kerkis Saul, kes ühes turuhindade tõusuga nobedalt ka korteriüüri tõstis ning ise kaebas: «Ka mina tahan elada!» Sama Saul, kes raskel sõjaajal inimestelt viimased hilbud tüki leiva eest välja pressis, nägi enda ees kaupmees Sauli.

Alma ei suutnud enam, taganes toast ning keeras enda järel ukse lukku. Ta ei julgenud sellelt postilt lahkuda. «Mine tea!» Alma kuulatas. Toas oli aga täielik vaikus. Vana Rihma leidis hommikul oma naise Sauli ukse tagant valvamas. Alma andis mehele võtme ja viipas tummalt uksele. Voodist leiti Sauli külm keha. Surnu pihus oli siniste kaantega koolivihik. Sinna olid arvestused tehtud, palju talle keegi majaelanikest üüri võlgneb. Kõik oli täpne, kroonides ja kogu sõjajärgse aja kohta. Suured summad tulid välja. Üles, Rihmade arve kohale oli aga kirjutatud kandiliste tähtedega: «Võla tasumiseks aega anda!»

«Vaata, siin sulle,» pakkus Juhan Almale vihikut.

Kuid Alma ei vaadanud, mis vihikus on, viskas selle nurka ja põgenes toast.

SISUKORD

Vana oktoobrisõdur	5
Kongikaaslased	30
Vellokene	40
Aja eksitus	44
Tagauksest	49
Isik ja arvamus	64
Raske olukord	68
Anton Kooritsa katsumus	73
Ülearune mootor	112
Kes on süüdi?	118
Valus algus	126
Tänamatu olevus	160
Kaasavara	166
Sekretärid	170
Kas mäletad?	208
Ja sõitiski	214
Vastu tahtmist	219
Viimne võimalus	230
Kaastunne	247

Сийвас, Александр Янович

ТЕНИ СВЕТА

Рассказы

На эстонском языке

Оформление Р. Пангсеппа

Эстонское Государственное Издательство

Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja Ü. Poots

Kunstiline toimetaja H. Vitsur

Tehniline toimetaja H. Kohu

Korrekторid A. Nurmo ja M. Teemägi

Ladumisele antud 13. III 1959. Trükkimisele antud
13. V 1959. Paber 54×84, 1₁₆. Trükipoognaid 16,5.
Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 13,53.
Arvutuspoognaid 13,81. Trükiarv 10 000. MB-04366.
Tell. nr. 900. Trükikoda „Pioneer“, Tartu, Kastani 38.

Hind rbl. 6.80

7—3

Rbl. 6.80

A-22571
///